

Nemzeti Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

VII. évfolyam, 2020. évi 1. szám

A Nemzeti Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

A lapszám megjelenését a „Művelődő Közösségek Észak-Magyarországon” nevű EFOP-3.7.3-16-2017-00148 projekt támogatta.

Tartalomjegyzék

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS	3
Juhász Erika: Közművelődés és tudomány.....	4
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	6
Róbert M. Drabancz – Szilárd Mészáros: The Cultural Heritage of the “Kuruc” World in Transcarpathia	7
Németh János István: Fejezetek az egész életen át tartó tanulás (LLL) filozófiai, neveléstudományi recepciótörténetéből	17
Renáta Bozsó – Angelika Nagy – Edit Újvári: Intersections of Regional and Local Cultural Heritage and Local identity – Assessing the Functions of Local Repositories of Values in Vojvodina.....	27
HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY	38
Kocsis Mihály – Koltai Zsuzsa – Nemes Krisztina – Reisz Terézia: Infrastruktúra, eszközellátottság és finanszírozás a Baranya megyei falvak közművelődésében	39
Lanczendorfer Zsuzsanna: Szellemi kulturális örökségünk egy győri képfestő család munkásságán keresztül (I. rész).....	67
Tóthné Boda Éva Mária: Az informális és a nem formális tanulás különböző szinterei.....	79
JUNIOR KUTATÓMŰHELY	90
Bajusz Erika: A közművelődés szerepe és funkciója a magyarságtudat megőrzésében – egy erdélyi település, Vízakna példáján keresztül.....	91
Farkas Enikő Bianka: A Pécsi Kulturális Központ szerepe a Pécsi Tudományegyetem közösség-szervező szakos hallgatóinak közművelődési lehetőségeiben	101
Halász Dániel: Magyar kulturális értékek közvetítése egy videojátékon keresztül	123
Hacsavecz Éva: Értéktérkép és közösségfejlesztés Belpátfalván	135
Koncz Andrea: Kórusok, mint közösségek Kecskeméten	146
Magné Szaitz Éva: Az amatőr színháztanulás céljai, lehetőségei Csongrád-Csanád megyei és határon túli példákon keresztül	155
KÖNYVAJÁNLAT, RECENZIO	167
Benkei-Kovács Balázs: Községi terek és élmények, avagy a berva völgyi „Ötös” képekben és szavakban elbeszélte története	168
TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI	171
Deák Orsolya – Kállay Gyula Zoltán: Durkó Mátyás konferencia ONLINE.....	172
FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA	174
IMPRESSZUM	176

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közművelődés és tudomány

A Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első éveiben elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréséért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körben el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A 2020. évi számtól kezdve a folyóiratban a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési tevékenységében erősödő kutatási, tudományos vonal egyre inkább érvényesül. 2019. szeptemberétől indult el az első Közművelődési Tudományos Kutatási Program, amely egy éves kutatási támogatást nyújt közművelődési témájú kutatásokhoz. A Program keretében évente 10 fő egyéni hallgatói pályázatot támogatunk: közösségsszervezés alapszakos, kulturális mediáció mesterszakos és közösségi művelődés osztatlan tanárszakos hallgatók kutatásait; valamint évente 3 komplex kutatócsoport pályázatát támogatjuk: a kutatócsoportban egyetemi oktatók, hallgatók és a közművelődésben dolgozó szakemberek végzik közösen a kutatómunkájukat. Ebben a számban bemutatkozik a három 2019-ben támogatott kutatócsoport, és az első négy egyéni kutató. A Kulturális Szemle teret ad alap- és mesterszakos közművelődési témájú szakdolgozatok kutatási eredményeinek bemutatására is, amelyből ebben a lapszámban három tanulmányt közlünk.

Jelen lapszámban a Nemzetközi kitekintés rovatban Drabancz M. Róbert és Mészáros Szilárd közös cikkét olvashatjuk The Cultural Heritage of the "Kuruc" World in Transcarpathia címmel, amiben a kárpátaljai kulturális örökséggel ismerkedhetünk meg alaposabban. Németh János István senior kutató 5 részes cikksorozatban mutatja be az egész életen át tartó tanulás filozófiai és neveléstudományi történetét. E lapszámban a cikksorozat harmadik része olvasható. Bozsó Renáta, Nagy Angelika és Újvári Edit pedig regionális és helyi kulturális örökség és a helyi identitás metszéspontjait vizsgálja a vajdasági értéktárak működésének vizsgálatán keresztül.

A Hazai tudományos műhelyben az ország különböző pontjain működő felsőoktatási intézmények oktatói, kutatói, valamint kulturális szakemberek publikálnak. Kocsis Mihály, Koltai Zsuzsa, Nemes Krisztina és Reisz Terézia pécsi kutatók közös cikkükben a Baranya megyei falvak infrastruktúráját, eszközellátottságát és finanszírozását vizsgálták. Lanczendorfer Zsuzsanna a Széchenyi István Egyetem egyetemi docense Szellemi kulturális örökségünk egy győri képfestő család munkásságán keresztül címmel teszi közzé tanulmányorozatának 1. részét. Tóthné Boda Éva Mária, a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa írásában az informális és a nem formális tanulás különböző színtereit járja körül. A folyóirat Junior kutatóműhely rovatában fiatal kutatók munkáját ismerhetik meg az olvasók, mint például Bajusz Erikát, a Kodolányi János Egyetem hallgatóját, aki cikkében a közművelődés szerepét vizsgálja a magyarságtudat megőrzésében. Farkas Enikő Bianka a Pécsi Tudományegyetem hallgatójaként helyi kutatást végez, a Pécsi Kulturális Központ szerepét járja körül a közösségszervező szakos hallgatók közművelődési lehetőségeiben. Halász Dániel, a Debreceni Egyetem hallgatója a videojátékok és a kultúra, közművelődés kapcsolódási pontjait keresi. Hacsavecz Éva, a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa cikkében bemutatja az értéktérítés és közösségfejlesztés helyzetét Belpátfalva településen. Koncz Andrea, a Szegedi Tudományegyetem hallgatója Kecskemét városában vizsgálja a kórusokat, azok történetét, jelenét és közösségi hatásait. Magné Szaitz Éva, szintén a Művelődési Intézet munkatársa az amatőr színjátszás területét ismerteti meg az olvasóval, kutatása középpontjában az amatőr színjátszó csoportok működésének részletező leírása áll. Könyvajánlatként a Községi terek és élmények, avagy a berva völgyi „Ötös” képekben és szavakban elbeszélte története című munkát mutatja be Benkei-Kovács Balázs. A recenzió alapját Simándi Szilvia és Papp Ildikó 2019-ben megjelent Községi élet egykor a Berva-völgyben. Emlékképek, közösségek, életképek című munkája adta. A Tudományos konferenciák keretében a 2020. szeptember 3-án és 4-én rendhagyó módon online formában, Hálózatok a művelődés és a felnőttképzés világában címmel megrendezett konferenciát mutatja be Deák Orsolya és Kállay Gyula Zoltán. A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátyás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóiratra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze. Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállalkozáshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemese értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében egyaránt!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

dr. Juhász Erika
főszerkesztő

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Róbert M. Drabancz – Szilárd Mészáros:

The Cultural Heritage of the “Kuruc” World in Transcarpathia¹

Absztrakt: A magyar közösség a 19. században alakította ki a nemzeti fejlődéshez szükséges gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális eszközrendszerét, melyek segítségével teremtette meg a nemzet tudatát. A magyar nemzettudat a kultúrnemzeti koncepció köré szerveződött, mely a nemzeti nyelv, a történeti hagyományok és a kultúra eszközével tudta hatékonyan leírni a Kárpát-medence magyarságának jellemzőit. A 20. században a magyar nemzeti kisebbségek kényszerű elkülönültsége miatt kialakultak azok a regionális jelenségek, melyeket Kárpátalján is kimutattak a kutatások. Tanulmányunkban a kárpátaljai Rákóczi-kultusz elemeit vizsgáljuk meg a magyar nemzeti identitás szempontjából. A munka célja bemutatni a kuruc világ hagyományait, illetve kulturális örökség jellemzőit a történeti leíró módszerek segítségével. Munkánkban a kultusz meghatározó elemeire helyeztük a hangsúlyt: a néphagyományok értékképző szerepére, valamint a tradíció kiépülésének állomásaira. A szöveg széles forrásanyagra épült, melyek közül ki kell emelnünk a 18. században keletkezett naplók és emlékiratokat, valamint a kárpátaljai magyar történeti munkákat, illetve a 19-20. században megindult ruszin kutatások klasszikus monográfiáit.

Abstract: 19th-century Hungary was marked by economic, social, political, and cultural changes which were essential for the emergence of national consciousness. A shared sense of Hungarian identity was organised around the concept of national culture that was able to effectively depict the characteristics of the Hungarians in the Carpathian Basin through national language, historical traditions, and cultural patterns. The forced separation of Hungarian national minorities in the 20th century led to the formation of phenomena that research has also identified and described in the Transcarpathian region. This study examines elements of the Rákóczi cult in Transcarpathia with regards to Hungarian national identity. The aim is to present the traditions of the so-called “Kuruc world” and the characteristics of cultural heritage using descriptive historical methods. The focus falls on certain defining elements of the cult, namely, the role of folk traditions in value formation and the stages of its development. The study draws on a wide range of sources including 18th-century diaries and memoirs, Hungarian historical works written in Transcarpathia, and authoritative monographs of Ruthenian studies which began in the 19th and 20th century.

Introduction

Ferenc Rákóczi II's family played a decisive role in 17th-century Hungarian history. Their incredible political influence was accompanied by material growth and estates spreading over 1.3 million acres in 27 counties, most of them – almost 1 million acres – concentrated in the

¹ The term “Kuruc” refers to anti-Habsburg rebels in the Kingdom of Hungary between ca. 1671 and 1711. The term “Transcarpathia” (“Kárpátalja” in Hungarian) refers to the territory that used to be part of the Kingdom of Hungary and now generally means the lands which today are in Ukraine.

north-eastern part of the Kingdom of Hungary. The great prince could have lived a luxurious and carefree life, but his religious upbringing, morals, and sense of responsibility prompted him to engage in public affairs. He felt that privilege was accompanied by an obligation that he had to fulfil to God, his country, and the people who lived there. In his writings Rákóczi frequently referred to these obligations that were often in conflict with self-interest. At the beginning of the War of Independence he reacted to the people's call as follows: "I must confess, this was against all rules of reason, but the impulsiveness of youth and patriotism enthused me. I could have turned back, and I had plenty of reasons to do so. But I was encouraged and inspired to earn the trust and love of my people, so I persisted." (Rákóczi II 1942) This study² examines the elements of the Rákóczi cult in Transcarpathia with regards to Hungarian national identity. The aim³ is to present the traditions of the so-called "Kuruc world" and the characteristics of cultural heritage using descriptive historical methods.⁴ The focus falls on certain defining elements of the cult, namely, the role of folk traditions in value formation and the stages of its development. The study draws on a wide range of sources including 18th-century diaries and memoirs,⁵ Hungarian historical works written in Transcarpathia,⁶ and authoritative monographs of Ruthenian studies which began in the 19th and 20th century.⁷

The Character of Rákóczi in Folklore

The events of the Rákóczi War of Independence were mainly linked to the estates of Ferenc Rákóczi II in the current Transcarpathian region. It should be noted that the largest estate of the family was the one in Bereg county and, unsurprisingly, the revolution began in this region and persisted the longest in the counties of Ung, Bereg, Ugocsa and Máramaros (currently, these counties are partly situated in Hungary, Romania, Ukraine, and Slovakia). The commitment of the people of Transcarpathia to the cause of freedom is also shown by the fact that Ugocsa is referred to as a "Kuruc county" in the sources. The first lost and won battles⁸ of the War of Independence took place here, and two parliaments were also held in the region.⁹ Additionally, these counties provided loyal soldiers for the cause (e.g. Tamás Esze and Miklós Bercsényi) and supported the war with financial resources from the revenues of the salt mines in Máramaros.¹⁰ Historical eras dear to people are embellished and recorded in cultural memory. Besides glorious and difficult historical events (e.g. the Turkish occupation and the War of Independence in 1848–1849), stories about outstanding historical figures such as Saint Ladislaus (Szent László), the Hunyadi family, or Lajos Kossuth are also preserved in folklore. Both Rákóczi and the War of Independence enjoyed such special esteem among the people of Hungary, including the various nationalities living in the country at the time. Accordingly,

² This study was written with the help of the Public Cultural Research Program of the National Institute of Culture.

³ This study draws on the research the Culture Research Group of the Mihály Váci Cultural Centre in Nyíregyháza conducted in Transcarpathia in 2020.

⁴ The period is a popular field of research in Hungarian historiography. For a selected bibliography see R. Ágnes Várkonyi–Domokos Dániel Kis (2004): *A Rákóczi-szabadságharc*. Nemzet és emlékezet. (*The Rákóczi War of Independence*. Nation and Remembrance). Budapest, Osiris Kiadó. 793–795.

⁵ Köpeczi–R. Várkonyi 1973.

⁶ Várady–Sternberg 1981; Csatóry 2002, 2008, 2012.

⁷ Bonkáló 1940; Hodinka 1937; Udvari 1994.

⁸ Dolha (Dovhe) 7 June 1703, and Tiszabecs–Tiszaújlak (Vylok) 14–16 July 1703.

⁹ Huszt (Khust) 1706, Salánk (Shalanky) 1711.

¹⁰ Historical research usually places the Kuruc era between 1671 and 1735. See Romsics 2019: 131–165.

several legends depict this period. The most typical themes in the stories are as follows.¹¹ The legend about the flowers of Rákóczi shows that the people endowed their beloved hero with almost supernatural abilities. According to the story, his mother, Ilona Zrínyi, had a wonderful garden in Munkács (Mukachevo) Castle, in which, among other things, tulips grew. Once, the infant Rákóczi dreamed that his mother's flowers were in danger. After saving them, a fairy gave him a protective golden trumpet as a reward for his good deeds. Later when the castle was threatened by the enemy, the boy blew into the instrument, the tulips became soldiers and defeated the enemy (Dupka–Zubánics 2019: 13). Another story, dating back to the time of the War of Independence, also suggests that Rákóczi was supported by divine forces. According to this, in July 1703, in the battle near Tiszabecs and Tiszaújlak (Vylok), his guardian angel, a Turul bird¹² hovered over the prince and helped Rákóczi when the enemy knocked the sword out of his hand. It plucked out the attacker's eyes and helped the Rákóczi with a weapon in its beak. To commemorate the story, a monument was erected on the banks of River Tisza, near the Tiszaújlak bridge in 1903. An artificial hill was constructed from a cartload of land brought from all counties of Hungary, and a Turul bird with extended wings and a sword in its mouth was installed on the top of a 18-meter-high column, which was partly made from public donations. The memorial was inaugurated in 1903 but was destroyed when the Soviet troops arrived in 1945. A tombstone was made from the stone material of the column to commemorate the deceased Soviet soldiers, while the Turul bird was relocated to the castle in Ungvár (Uzhhorod). The second Turul bird memorial, still standing, was inaugurated after a long dispute in 1989 (Dupka- Zubánics 2019: 19). Of course, most narratives are related to the Rákóczi War of Independence. Among other things, the heroic acts of the Kuruc soldiers, the events of the War, geographical names, the origins of famous memorabilia feature folk traditions. A common element in these stories is that the people and the Kuruc army joined forces and fought heroically against the Habsburg troops. On one occasion, for example, the fleeing Rákóczi was aided by the village blacksmith in Salank (Shalanky) who deceived the persecutors by putting the horseshoes backwards on the feet of Rákóczi's horse. Another proof of mutual love between the prince and the people is the story according to which after the lost battle, Rákóczi, who was fleeing to Poland accompanied by a few Ruthenians, was aided by the people of Bovcár village. The prince, who was hidden from the enemy, had a well dug by his soldiers to express his gratitude. According to the story, Rákóczi also participated in the work, and then carved the following inscription on a stone: "Ferenc Rákóczi was here, he built the wall of this well." Following this, the village took the name Bovcár, which in Hungarian means "the tsar was here." This description demonstrates that people regarded the leader of the War of Independence as the true ruler of the people. One proof of Rákóczi's positive treatment in cultural memory is a memorial wall built over the spring of Bovcár in 1896. The inscription on the wall reads as follows: "Here was Prince Ferenc Rákóczi II; 18 February 1711 – 1896" (Magyar 2000: 107). The legend of the Pudpolóc (Pidpolozzja) table is also an interesting story which confirms the persistence of historical memory. The village near the Verecke Pass (Veretsky Pass) hosted Rákóczi who fled to Poland after losing a battle in 1703. As a sign of distinctive respect and love, the prince spent the night on the table which the family kept. Later many visitors viewed the relic, and many aimed to buy it. The family was reluctant to sell for a long time, but in 1882 the county of Bereg bought it. A year later, the relic was moved to Sárospatak and became part of the local Rákóczi Museum. The building of this museum was also tendered by Munkács, but

¹¹ Upon the suggestion of the Transcarpathian Community College Association, the Rákóczi cult in Transcarpathia became part of the Foreign National Depository of the Collection of Hungarian Values in 2013.

¹² The Turul is a mythological bird resembling a falcon; it has been a Hungarian national symbol for centuries.

then Sárospatak received this opportunity (Magyar 2000: 103). Much of the folklore reveals how Rákóczi's patriotism related to his homeland. According to one of the stories, when he first saw Munkács on the map as a child, he burst out in tears. Another story tells how Rákóczi had said goodbye to the vineyards around Beregszász (Berehove) before he went into exile: "My coffers lost, my lands, my vines, but dearest loss of all my wines."¹³ Rákóczi knew and loved every corner of his homeland, and this bitter sigh implies the great sorrow the prince felt when he separated from the Bocskor Mountain and his vineyards which gave particularly succulent wine (Dupka-Zubánics 2019: 30). Traditions related to Rákóczi remained alive in some of the Ruthenian villages of Transcarpathia until the period between the two World Wars; here it was customary for everyone to take a seat at the family table on Christmas Eve. If, however, a family member was unable to attend, their chair was left empty and the table was also set for the missing person. In some of the above municipalities in Bereg county, the empty seat (head of the table) signified the tribute paid to Rákóczi's memory, symbolically waiting for their former lord to return. In order to understand the roots of this tradition, it is necessary to go back to the ancient past; to feed the ancestors and supernatural beings, it was customary for the Slavs to present such magical acts of sacrifice (Márkus 1972: 121–124).

The Cult of Rákóczi in Transcarpathia

Rákóczi's figure became an integral part of the Hungarian "national narrative" over the past centuries; not only our image of Hungarian history would be incomplete without knowledge about the War of independence, but also our national consciousness and identity. The first work depicting the prince was Kelemen Mikes's *Letters from Turkey (Törökországi levelek)*, which gave an authentic and detailed picture about the leader of the War of Independence. Mikes' work contributed greatly to the creation and recording of Rákóczi's character in cultural memory.¹⁴ His figure became prominent in folklore¹⁵ and literature,¹⁶ as well as in academia and modern everyday life.

The cult of Rákóczi appeared in Transcarpathia during the era of dualism after the failed 1848/49 War of Independence, the suffocating era of neo-absolutism, and the Austro-Hungarian Compromise in 1867. The discovery and promotion of Kuruc poetry and culture can be associated with the distinguished literary historian, Kálmán Thaly, who visited Bereg county several times and gave lectures on the events of the War of Independence in the region. As a result of his dedicated work, the poetry of the Kuruc world was explored, the most important memorials were catalogued, and a statue of a Turul bird was erected in the Castle of Munkács during the millennium celebrations. On the 200th anniversary of the Rákóczi War of Independence, a monument was built in the main square of Dolha (Dovhe) to commemorate the loyalty of Ruthenians to the prince.

In the last two decades of dualism, the Kuruc movement, which permeated political life, succeeded in the endeavour to repatriate the ashes of Ferenc Rákóczi in 1906. Contemporary

¹³ In Hungarian "Kerekhegyem, Kalmárom csak a Bocskorom sajnálom."

¹⁴ As for 18th-century sources, the writings of Ferenc Pápay, Gáspár Beniczky, and Ádám Király Szathmáry gave authentic characterisations of Rákóczi's figure. See. Köpeczy–R. Várkonyi 1973.

¹⁵ *Rákóczi's Lamentations*, known as the *Rákóczi Song* became important and was considered the first national anthem for a long time.

¹⁶ The figure of Rákóczi and the Kuruc world were discovered in the poetry of 19th-century Hungarian romanticism, for instance in the poetry of Ferenc Kölcsey, Mihály Vörösmarty, János Arany and Sándor Petőfi, who depicted figures of Hungarian heroes fighting against the Austrians.

press dealt with the repatriation of the ashes of the exiles and the reburial in Kassa (Košice) in many articles and historical publications.¹⁷ The coffins were carried through the capital in a decorative procession and then transported to Kassa.¹⁸ The funeral took place on 29 October in Kassa. 15 000 people could view the ceremony from behind cordons in the streets, from their windows, and with a ticket in the mourning hall and the cathedral next to the train station. The ashes arrived at Kassa train station at 5.16 a.m. accompanied by 24 welcoming cannon shots and ringing bells. The guard of honour sent by the county legislatures watched the remains of the prince and his companions in the ceremonial hall set up for the occasion until the commencement of the memorial service at 8 a.m. After Kálmán Thaly's memorial speech, a procession of 2,500 people marched to the cathedral, where invited ecclesiastical dignitaries, state officials, Kassa governors, and members of the press could take part in the service. The ashes were placed in the crypt privately by the clergy at 5 p.m. At the end of the ceremony, the crowd was able to pay tribute by the coffins temporarily exhibited in the cathedral. During these years, Rákóczi's figure and the heroic behaviour of the Kuruc people became part of the national canon, which was largely due to folk memory that preserved the stories (Kincses 2018: 106–112).

After Trianon, the Rákóczi cult remained uninterrupted despite the unfavourable political conditions. 8 April, 1935 marked the 200th anniversary of Rákóczi's death. The prince and the War of Independence were commemorated both in Hungary and in the formerly Hungarian areas. In Upper Hungary, then the south of Czechoslovakia, the cultural societies of Kassa, Pozsony (Bratislava), and Komárom organised the celebrations, while the Transcarpathian Hungarian Cultural Association in Szlovenszkó was the main organiser of the events. On 5 April, the on-site correspondent of the Prágai Magyar Hírlap (Prague Magyar Hírlap) reported that all the bells of Transcarpathia had sounded at 10 a.m. on the famous day. On 7 and 8 April, under the coordination of the Hungarian Association of Transcarpathians, large-scale celebrations took place: "Almost all the municipalities and towns of Transcarpathia are involved. Where there is a local organisation, there will be cultural evenings, matinees, and in many places, there will be theatre performances which portray and re-enact the events of the Kuruc times. In addition, a pilgrimage to the Rákóczi memorial column in Tiszaújlak is organised, and Romanian pilgrims take part too, bringing with them a flag received from Rákóczi." (Prágai Magyar Hírlap 1935: 5) As part of the celebrations in Munkács, a torchlight procession to the Rákóczi Castle was launched on the evening of 7 April, where a wreath was laid down on the Rákóczi memorial plaque.

According to a retrospective report on 9 April, the anniversary of the prince's death was celebrated in a truly impressive way. Besides the Hungarians, members of different nationalities, such as Saxons, Slovaks, Romanians, and Ruthenians attended the events. A fine example of the peaceful cooperation of diverse nationalities, based on common respect for Rákóczi, is a celebration held in Tiszaújlak, the site of the first victory of the Kuruc revolutionary fighters. A cavalry escort of 100 horsemen led the participants to the memorial where the speeches were held, and the wreaths were placed. The extent to which the local population has embraced the legacy of the Rákóczi War of Independence and how much it respected its leader

¹⁷ The reburial ceremony in Kassa was an important event for the Rákóczi cult in Transcarpathia. Between 1918 and 1945 the area was part of Czechoslovakia, and many people visited the prince's tomb.

¹⁸ In 1906, the exiles of the Rákóczi War of Independence were reburied in three places. On 29 October Ferenc Rákóczi II, Ilona Zrínyi, József Rákóczi, Miklós Bercsényi, Krisztina Csáky, Antal Esterházy and Miklós Sibrik were buried in Kassa; on 30 October Imre Thököly in Késmárk (Kežmarok); on 15 November Adam Vay arrived to his final resting place.

is shown in the more than 3000 people who attended the event on 7 April (Prágai Magyar Hírlap 1935: 1).

Finally, this study aims to enumerate further important monuments, plaques, and statues that commemorate the Rákóczi War of Independence and its leader in different eras. We present some of the most important places where the number of memorabilia and venues related to Rákóczi is outstanding. The castle of Ungvár hosts a Rákóczi exhibition (a permanent exhibition of the Transcarpathian County Museum of Homeland Studies) pays tribute to the memory of the prince. The already mentioned Tiszaújlak monument, erected in 1903, and the Turul bird, which was removed in 1945, were placed here in the castle courtyard, and the word "Millennium" was inscribed on its base. Miklós Bercsényi, the former count of Ung County, the former lord of the castle, and the second most important character of the War of Independence has also received special attention in the city. His bust was installed in the fortress, and a work of art commemorating his second wife, Krisztina Csáky, was erected nearby. The city itself also has memorial plaques and sculptures that commemorate these three people.

The city of Munkács holds and even wider variety of mementos of the Rákóczi War of Independence. Ilona Zrínyi inherited the castle in 1680, and when she married Imre Thököly, the fortress became a centre of resistance to the Habsburgs. The child Rákóczi, his mother, and sister lived through the siege led by General Caraffa between 1686 and 1688. After Ilona Zrínyi handed over the castle to the emperor, the family was taken to Vienna.

As the folk story quoted earlier reveals, Munkács was very dear to Rákóczi. In 1704 the prince reclaimed his former home, which remained in Kuruc hands until 1711. Munkács was the headquarters of the prince's operations, he spent a lot of time in the fortress and he hired a French military engineer to fortify the building.

Unsurprisingly, there are several memorials dedicated to Ilona Zrínyi and her son in the castle. In 1993, the Rákóczi Museum in Sáropatak and the Ferenc Rákóczi II Literary and Cultural Circle had a memorial plaque installed in the inner courtyard in honour of the memory of the heroic woman. In 1999, the Sáropatak Museum also designed a Rákóczi memorial room in the fortress. In 2006, a group of sculptures was erected to commemorate mother and son in the upper castle.

In 1896, a 24-meter-high column with the famous Turul bird was erected on the north-eastern bastion of the fort as part of the millennium commemoration. After the Treaty of Trianon Transcarpathia became part of Czechoslovakia, the monument was demolished and then rebuilt in 2008. Further statues and memorial plaques in several places in the city depict Ilona Zrínyi and her son. The Rákóczy Castle (Fejér House), in which the prince stayed on several occasions, should also be mentioned.

Beregszász, which many consider to be the most important venue of the war of independence, is also an outstanding Rákóczi memorial site. On 22 May 1703, Tamás Esze unfurled the flag of the War of Independence here;¹⁹ this act was marked by a plaque on the local post office building. He was a serf in Tarpa who later became a Kuruc brigadier, received special attention in Beregszász and has a memorial plaque and a bust in the city, which was inaugurated in 2011 and was placed in the park in front of the former Casino. Rákóczi visited the city several times, and the War of Independence began in the square named after the prince. The former Bethlen-Rákóczi castle stood in the settlement; it burned down in 1686 and was probably restored by Rákóczi. The Bereg Country Museum is located in a building called Grófudvar by the locals, and it holds relics of Rákóczi. The memory of the prince is also preserved in the plaque placed on

¹⁹ Tamás Esze unfurled the "Pro libertate" flags on 21 May 1703 in Tarpa and Vári, and then on 22 May in Beregszász.

the former castle's present lyceum part in 1996. A 1991 memorial plaque commemorates Mikes Kelemen. Beregszász is home to the Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, where a statue was erected to commemorate Rákóczi's mother in 2006, and another one to commemorate Rákóczi in 2008. On 17 December 2019, as part of the Ferenc Rákóczi II Memorial Year,²⁰ Rákóczi's equestrian statue was inaugurated in the city centre, thus fulfilling the wish of the citizens of Beregszász.²¹

Another famous location of the War of Independence is Salánk (Shalanky), where several buildings remind locals of the events of the era. The Rákóczi family had a castle here (now destroyed) and the last Kuruc parliament was held here in February 1711. According to the legend, the participants gathered in a very strange place in the forest at the top of Hömlőc Hill. The last documents of the War of Independence were written on the huge stone used here as a table, which can still be seen on the spot. 1935 marked the 200th anniversary of the prince's death, and a memorial plaque was placed on the wall of the porch of the Reformed Church to commemorate the National Assembly. A notable memorial site in the settlement is the Mikes well, from where Kelemen Mikes took fresh water to his lord daily. This place was the site of turbulent times over the centuries, the well was filled in 1970 and then restored in 1991. At the same time, an obelisk was erected to mark the place and commemorate the last parliament.

Conclusion

In the 19th century, the Hungarian community developed an economic, social, political, and cultural framework which was necessary for national development and for the creation of national identity. Hungarian national consciousness was organised around the concept of "cultural nation", an idea which effectively encompassed the characteristics of "Hungarianness" in the Carpathian Basin through national language, historical traditions, and culture. The dual nature of Hungarian national consciousness (cultural nation, state nation) was emphasised in the research of Jenő Szűcs, and the famous political theorist, István Bibó, wrote that the nation-state concept was problematic because of multilingualism and the differences in the development of the different regions over the centuries (Szűcs 1984: 30–31; Bibó 2011: 23–24). Because of power shift after World War I and the Treaty of Trianon, some of the Hungarians became minorities, which defined the directions of the evolution of the Hungarian nation. As a result, cultural nationalism became the dominant attitude in Hungarian communities.

The process of becoming a unified nation was connected with socio-economic factors and may be traced back to the period between 1867 and 1918; during the Austro-Hungarian Compromise, Hungary was a unified country and the Hungarian state aimed to create a unified nation state through national ideology and education. Although this period did not eliminate the previous regional differences, especially the differences and peculiarities resulting from centuries of parallel economic and cultural development between Hungary and Transylvania, it undoubtedly lessened their significance. After World War I, different trends in the process of nation-building took place compared to the pre-War era.

²⁰ The Hungarian Parliament declared 2019 a Ferenc Rákóczi II memorial year; see decree 32/2018. (XI. 27.) OGY.

²¹ The history of the Rákóczi statue in Beregszász dates back to 126 years ago. In 1893, at the time of the 190th anniversary of the beginning of the Rákóczi War of Independence, the people of Bereg county aimed to erect an equestrian statue in memory of the Great Prince. After Tarpa and Vári, they wanted to commemorate the breaking of the Kuruc flag in Beregszász on 21–22 May 1703, during which the infantry and equestrian companies were formed.

Nation-building can be defined as the institutionalisation of national principles and the formation of a community identity. On the one hand, each community forms an image of itself that provides a framework for self-interpretation. These sets of rules become the norm, and the given group defines itself by making its own system of ideas the starting point of any interpretation of the world. On the other hand, the established idea is always forced to justify its demands through itself at the political level of social contact (Kántor 2000: 219-241). The reflexivity of politics is developed not only within the framework of the nation-state, but also in the process of minority nation-building.

Until 1918, the make-up of an “ethnic Hungarian nation” and “political Hungary” meant that the nation was smaller than the country, and after the Trianon peace treaty, the country became smaller than the nation. After Trianon, a quarter of the Hungarian nation – more than three million people – became nationals outside Hungary. Those three million Hungarians remained parts of the nation, but the national existence of these communities in the diaspora became uncertain and maintaining ways of contact became highly complicated in post-war Central Europe. As a result, the Hungarians of the neighbouring states were forced to redefine their national identity, as their rights and opportunities changed. The identity research of recent years underlines the fact that the consciousness of the “unified Hungarian nation” formed before 1918 still exists in the Carpathian Basin. Those who considered themselves Hungarians also considered themselves to be part of the Hungarian ethnocultural framework, which meant the use of a common language (Brubaker 2011:34- 43; Veres 2008:36). However, we must see that the centuries-old separation has led to the formation of certain regional phenomena detectable in Transcarpathia too. The head of research at the Spectrum Social Research Workshop wrote in the mid-1990s: “The “homeland image” of Hungarians in Transcarpathia is quite contradictory, as they have lived six decades of their minority existence in several social contexts.” Having analysed the patriotism of Transcarpathian Hungarians, the author concluded that the Hungarian population of the region had created its own narrowed concept of patriotism, “according to which the homeland was not a country, but a broken piece of the real homeland, a narrower region: the homeland, the area where people live according to their own traditions, where they use their mother tongue, to form a community with their own fellow Hungarians” (Kovács 1996:18).

Identification with the national community can be grasped in the context of individual identity. Individual identity is all the knowledge and abilities of the person by which he or she asserts his or her own values and interests in a system of social communication and action. The identity of the individual is organised in increasingly complex ways in complex societies, and information influences from outside, called ideologies, which have their own moral, intellectual and ideological contexts, play a role in this. The individual’s value system, attitudes, behavioural patterns, moral and thought patterns are shaped by ideologies that come from the world of social institutions (school, media, organised communities). National identity is based on the process whereby individuals develop behavioural habits and attitudes in their own micro-universe as a result of the social implementation of national ideology, which allows them to function as a group that distinguishes members of a community in a specific way as part of individual identity. Members of the symbolic universe called “nation” are more or less familiar with the scenarios and behaviour patterns by which they can act as participants in national “rituals” (Csepeli 1992: 108-120).

The historical legacy of Transcarpathia shows that the Kuruc era, the Rákóczi War of Independence, and Rákóczi’s life are of particular significance in the history of the people in these regions; Rákóczi’s character was the source of the rich, almost mythological, collection of stories in which his figure transcends historical boundaries. Transcarpathia has been important

for many reasons: the Castle of Munkács was an important venue, Ilona Zrínyi protected her children and homeland here, Miklós Bercsényi set out to fight for the country's independence in this region, and Rákóczi's Turul bird, which became a symbol of the Hungarian community's desire for freedom, is also related to Transcarpathia. Folk traditions and heroism in battles are all part of national mythology. Stories with intense emotional elements deliver a sense of strength, especially when the majority of a country's population (Hungarians, Ruthenians, Romanians) identify with them, and when individual and community needs are met. The Rákóczi cult represents a consciousness-forming force that defined the national identity of large communities in the regions populated by Hungarians. In the history and consciousness of the Hungarian community in Transcarpathia, Ferenc Rákóczi II lives as he put it in his *Memoirs*: "The sole purpose of my actions was driven by the love of freedom and the desire to liberate my country from foreign shackles. I was encouraged and strengthened by the intention to earn the trust and love of the people" (Rákóczi II 1942: 48).

List of References:

- II. Rákóczi Ferenc (1985): Emlékiratok. Budapest, Szépirodalmi Kiadó.
- II. Rákóczi Ferenc emlékezései és vallomásai. Budapest, Officina Nyomda és Kiadványkötő, 1942. <https://mek.oszk.hu/10500/10571/10571.htm> (letöltve: 2020. 07. 30.)
- Bibó, István (2011): A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. Budapest, Argumentum.
- Bonkáló Sándor (1940): A rutének. Budapest, Franklin Kiadó.
- Brubaker, Rogers- Feischmidt, Margit- Fox, John- Grancea, Jon (2011): Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban. Budapest, L'Harmattan.
- Csatáry, György (2002): Rákóczi-emlékek és emlékhelyek Kárpátalján. Ungvár, KMKSZ.
- Csatáry György (2008): Ugocsa vármegye II. Rákóczi Ferenc államában. Ungvár- Beregszász, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- Csatáry, György (2012): Rákóczinak dicső kora. Ungvár, PoliPrint.
- Csepeli, György (1992): Nemzet által homályosan. Budapest, Századvég Kiadó.
- Dupka, György- Zubánics, László (2019): Rákóczi Turulmadara. Ungvár- Budapest, Intermix Kiadó.
- Hodinka Antal (1937): II. Rákóczi Ferenc fejedelem és a „gens fidelissima”. Pécs, Egyetemi Kiadó.
- Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés. Regio, 2000/3. szám.
- Kincses, Katalin Mária (2018): II. Rákóczi Ferenc újratemetése. Rubicon, 2018/11-12. szám 106- 112. p.
- Kovács, Elemér (1996): Így látjuk mi. A kárpátaljai magyarság értékrendje. Kárpátaljai Szemle 1996/6. szám. 18-19. p.
- Köpeczi, Béla- R. Várkonyi, Ágnes (1973): Rákóczi tükör 1-2. Budapest, Szépirodalmi Kiadó.
- Magyar, Zoltán (2000): Rákóczi a néphagyományban. Budapest, Osiris Kiadó, 2000.
- Márkus, Mihály (1972): Rákóczi hagyomány a kárpátaljai népek karácsony esti vacsoráján. Miskolc, Herman Ottó Múzeum Közleményei. 121-124. p.
- Megszámlálhatatlan tömegek zárandokoltak Szlovénia és Ruszinszko minden részéről Rákóczi virágba borult sírjához. Prágai Magyar Hírlap, 1935. április 9.
- Rákóczi emlékére megkondul hétfőn 10 órakor Ruszinszko valamennyi harangja. Prágai

Magyar Hírlap, 1935. április 5

- Romsics, Ignác (2019): Magyar rebellisek. Budapest, Helikon Kiadó.
- Szűcs Jenő (1984): Nemzet és történelem. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Udvari, István (1994): Ruszinok a XVIII. században. Nyíregyháza, Bessenyei Kiadó.
- Váradi-Sternberg, János (1981): Századok öröksége. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Veres Valér (2008): A Kárpát-medencei magyarok nemzeti és állampolgári identitásának fő sajátosságai. In: Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban. Budapest, MTA- Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, 35- 60. p.

Németh János István:

***Fejezetek az egész életen át tartó tanulás (LLL) filozófiai,
neveléstudományi recepciótörténetéből***

III. rész

***A kulturális antropológia nézetei az egész életen át tartó
kultúraelsajátításról***

III.1. A kulturális antropológia, mint a klasszikus kultúraelmélet meghatározó paradigmája

Az újidealisták mellett a 19-20. század fordulójának, pontosabban a 20. század első felének másik kultúraelméleti paradigmája a kulturális antropológia úgyszintén a klasszikus kultúrafogalom teljességét teszi meg a kutatás tárgyává. A filozófiai, heurisztikus módszerek helyett a terepmunka empirikus módszereinek előnybe részesítésével. A terepmunka változatos tapasztalatait használják fel az adott „kultúrára” jellemző kulturális mintázat (*Patterns of Culture* - Benedikt, 1989), összességében az adott entitás kultúrájára jellemző emberi viszonyok bemutatására. Hangsúlyozva és hangoztatva - szigorúan, mint a tudományos vizsgálat tárgyát - *minden kultúra egyenlőségét*. Sorozatom az egész életen át tartó tanulással összefüggő recepciók eszmetörténeti előzményeit vizsgálva extenzív teljességre a kulturális antropológia tárgykörében sem törekedhet. Az adott keretek között egyelőre csupán a karakterisztikusan elkülöníthető értelmezés bemutatására van mód, a fogalmi és szemléleti alapozását elvégezve, az e tárgyban végezhető későbbi kutatások számára.

A kulturális antropológia a 19. század utolsó harmadában kialakuló tudomány (Descola és Mtsai 1994; Herskovits 1982; Maróti 1986:389-393. o. 2011; Bohannon és Glazer 2006; E. B. Tylor 1989). Gyökerei a kultúra klasszikus, 18. századi eszméjéhez kötődnek. A tudományterület egyik legátfogóbb szöveggyűjteményének a bevezetőjében a következő olvasható: „A kultúra felfedezése ugyanolyan fontos volt az evolúció számára, mint a sejt felfedezése. A professzionális antropológia kezdetének az ideje nagyjából az 1865-öt követő egy évszázad, amikor megkezdődött a kultúra eszméjének bevitele a német romantikus irodalmi tradícióból a társadalomtudományokba” (Bohannon és Glazer 2006).

A kultúrát tehát felfedezték, majd a kultúra eszméjét „bevitték” a német romantikus irodalmi tradícióból a „társadalomtudományokba”, ez itt a lényeg. Mindezt G. F. Klemm *Allgemeine Kulturgeschichte der Menschheit* című munkájából (1843-1852) veszi át a „társadalomtudomány”, amelyben az emberi fejlődést a vadságtól a megszelídülésen át a szabadság állapotáig követte nyomon. Noha ebben az időben már számos, az emberiség történetét korszakokra osztó, összefoglaló munka született, mégis a herderi eszméket feldolgozó Klemm fogalomhasználata, a kultúratudomány feladatait és hivatását meghatározó gondolatai éltek tovább, és lettek a kulturális antropológia szemléleti előkészítői. A német tudós szemlélete annyira friss, nyitott, hogy érdemes kicsit bővebben foglalkozni munkájával, természetesen annak a kulturális antropológiát megalapozó, szemléleti horizontot tágító jelentőségét ismételten hangsúlyozva (Williams 2003; Maróti 2005).

Összefoglaló munkája szerint a kultúrtörténetnek az a feladata, hogy az emberi nem fejlődését teremtő minden tényt és jelenséget a maga egymásutániségében bemutassa (objektív kultúra), és hogy leírja azokat a viszonyokat, amelyeket az egymást követő nemzedékek során megélt. A *kultúrtudomány* a természettudományhoz hasonlóan a *tapasztalat tudománya*, állítja, melynek alapja a tények számbavétele. Tárgya nem egyetlen faj, egyetlen ország, egyetlen földrész. Az a feladata, hogy az emberiséget a természettel szemben, mint egy egészet, mint egy individuumot írja le. Ugyanakkor, *Herderhez hasonlóan*, kiemelt jelentőséget tulajdonít az ember szerves kötődésének a természethez. „Mivel mindennek az alapja a természet, amelyben az emberiség megjelenik, valamint a természettel teremődik a kultúra, a természet feltárásának meg kell előznie a kultúratudományos elemzést is.” (Klemm 1983: 82). A kultúratudomány tagolódását is az ember természeti meghatározottsága alapján képzei el, vagyis az emberi ösztönök hierarchiája alapján. Annak vizsgálatát is elsődlegesnek tartja, hogy a természet milyen anyagokat „kínál” az embernek létezésének megszervezéséhez.

További felosztásában a kultúrtörténet az *emberiség-individuumot* kronologikus fejlődésének különböző stádiumaiban, gyerekként, fiatalként, érett emberként, agastyánként szemléli, a *kultúrtudománynak* ugyanezt foglalkozásai szerint, megnyilvánulásai szerint, például az ösztönei kielégítéséhez elengedhetetlen szükségletek elsajátítása és megszerzése folyamatában, családként, államként, háborúban és békében, álmaival és gondolataival együtt kell feltárni, röviden minden tevékenységet és viszonyt fel kell tárnia. (szubjektív kultúra)

A *kultúrtudomány forrásai közé sorolja az emberi tevékenység emlékeit*, mindennek előtt minden olyan természeti anyagot, amit az ember táplálkozása, ruházkodása, lakásteremtése céljából megváltoztatott és megdolgozott. Továbbá mindenféle természeti anyagokból nyert és összeállított ipari terméket, háztartási eszközöket, szerszámokat, gépeket stb. Azután különösen magasabb kulturális szinten ide tartoznak a híradások, a szerződéses okmányok, rendeletek, intézkedések, valamint mindenféle írásos anyag, mely az emberi viszonyokkal kapcsolatos, a tudomány és a művészet emlékeivel együtt.

„A kultúrtudomány az emberi élet materiális alapjainak, a testi szükségletek, és az azok kielégítésére szolgáló eszközök, valamint a belőlük származó termékek számításba vételével kezdődik. Az emberi viszonyokat ennek megfelelően a családban és annak állammá történő meghosszabbításában mutatja be (objektív elem). Utolsó fejezetként pedig az a feladata, hogy az emberi kutatás és tapasztalás eredményeit, valamint a tudományban és a művészetben produkált szellemi alkotásait vegye számításba.” (Klemm 1983:93). Klemm gondolkodásának messze előremutató újszerűsége, hogy a fejlődés valamennyi fokán felismeri ezeket a tagozódásokat és az „emberiség individuumát” szempontjából egyenlő jelentőséget tulajdonít nekik. G. F. Klemm közvetlen követőre talált az angol E. B. Tylorban, aki a *kulturális antropológia* egyik alapító atyjának számít, és *Primitive Culture* című művében (1871) meghatározó módon Klemm felfogását, szóhasználatát ültette át az angolszász tudományos nyelvezetbe is. A modern társadalomtudományokban uralkodó kultúra-értelmezés ebben a hivatkozási láncban gyökerező (Williams 2003; Kozma 1977). Ezért is ambivalens a kulturális antropológia „hagyományos” kötődése az angolszász, amerikai és francia tudományos élethez (Maróti 1986; Descola és mtsai 1994). A kultúrákövetítő gyakorlat, valamint az egész életen át tartó tanulás értelmezési alternatívája szempontjából is fontos ennek az irányzatnak, szorosan a sorozat céljához igazodó, ezért jelentősen korlátozott terjedelmű megismerése.

A kortárs francia kulturális antropológia négy kutatója összefoglaló könyvében nem csak a nagy klasszikusok értő elemzésére vállalkozik, de az antropológia alapeszméinek tételes bemutatására is (Descola és mtsai 1994). A könyv négy fejezetre tagolódik. Mindegyiket egy-egy olyan nagy fogalmi mezőnek szentelnek, amelyeken belül az antropológiai eszmék rendeződnek. Úgy, mint az *ok*, a *funkció*, a *struktúra* és a *történelem*.

Az antropológiai kultúraelmélet számtalan fogalom-változatának alapváltozatában az antropológiai „fogalomértelmezés atyjának” tartott, E. B. Tylor a következőkben foglalta össze a kultúrafogalom lényegét: „A kultúra vagy civilizáció, a maga teljes *ethnográfiai* értelmében az összetett egész, amely magában foglalja a tudást, hiedelmet, művészetet, törvényt, hagyományt és mindazon egyéb képességeket és szokást, amelyre az embernek, mint a társadalom tagjának szüksége van. A kultúra helyzete a különféle emberi társadalmakban, amennyire általános elvek alapján fel tudjuk tárni, olyan téma, amely alkalmas az emberi gondolkodás és cselekvés törvényeinek a tanulmányozására. [...] Ahogyan egy vidék valamennyi állat- és növényfajtáját tartalmazó katalógus annak a vidéknek egész flóráját és faunáját képviseli, épp úgy képviseli egy nép mindennapi életének valamennyi mozzanatát felsoroló jegyzék azt az egészet, amit az illető nép kultúrájának nevezünk.” (E. B. Tylor 1989: 167-172). Vagyis a közismert idézet szerint kultúra mindaz, „amit az ember nem mint a természet fia, hanem mint a társadalom tagja” szerzett, hozott létre. Az antropológus kapcsolódása Gustáv Klemm már idézett klasszikus fogalmához nem csak szövegszerűen nyilvánvaló, noha annak töredéke csupán, sokkal inkább szemléletében és szakmai elkötelezettségében.

„Franz Boas (1858-1942) életműve azon a fogalmon alapszik, melyet az evolucionisták többsége oszt, hogy az emberi folyamatokat a kulturális formák végtelen sokszínűsége mögött rejtőző invariánsok strukturálják. Ezen az elméleti előfeltevésen alapul az úgynevezett északamerikai kulturalista iskola, melynek alapítója is ő (Taylor A. Ch. 1994:215). A diffuzionizmus eszméjének precíz antropológusaként sokat tett a legkülönbélebb kultúrák egyenrangúságának elismertetéséért. Új értelmet, elméleti és kutatási keretet adva ezzel Herder úttörő szemléletének, kultúraelméleti korszerűségének. Kritikusa szerint: „Elméleti síkon fogva tartja a kulturális invariánsok és a történelmi variabilitás kapcsolata; ám a tények oldaláról - ő maga főként a mitikus témák elterjedésével foglalkozott - az állandó forma és a változó kulturális értelem kapcsolatának bűvkörében élt” (Taylor A. Ch. 1994:219). Magával a kultúra fogalmával szembeni fenntartásait leszámítva, Boas nyitott a kulturalista megközelítés iránt, hisz egy-egy vonás státusát annak a - formális, funkcionális vagy szemantikai - nézőpontnak a függvényében szemléli, ahonnan azt szemügyre vesszük, és nagy figyelmet szentel a valóság kiragadott szintjeit egyesítő változékonny kapcsolatoknak.” (Taylor A. Ch. 1994:217 - 219.). Elméletének nagy paradoxonát a szerző a következőkben foglalja össze: „Vagy azt kell elfogadnunk, hogy egy kultúra elemeit a rend törvényei működtetik, vagy azt, hogy az elemeket csupán a történelmi véletlen kormányozza, ekkor a kultúra fogalma illuzórikus. Ez utóbbi esetben a diffuzionizmus egyfajta evolucionista típusú, kultúra nélküli pánhistorizmusba torkoll, melynek se stádiuma, se előre meghatározott iránya nincs. [...] Megfordítva, ha a diffuzionizmus mindenek dacára meg akarja őrizni a kultúra eszméjét és az elem vagy konfigurációátadás feltételeinek elemzését finomítja, akkor történelmi téren szegényedik annyival, amennyivel a komplexitásról és az elemek közti kapcsolatok szabályosságáról alkotott képe gazdagabbá válik. Ekkor felhagy a történelmi törvények felderítésére irányuló mindenfajta szándékával, és létezése értelmének eltörlésével megszűnik” (Taylor A. Ch. 1994:220-221).

A kultúraelmélet antropológiai paradigmájában F. Boas nézete kiinduló pontnak tekinthető a sorozatunk számára is fontos kérdéssel, nevezetesen a tudásátadás, a nevelés problémájával kapcsolatban. A szokások továbbélését vizsgálva rögzíti azt a megfigyelését, hogy „... van a társadalmi életnek egy vonása, amely a szokásos cselekvéshez való konzervatív ragaszkodást a nép tudatában tartja, s ez az ifjúság nevelése. A gyermek, akiben még nem alakult ki környezetének szokásszerű magatartása, annak jó részét nem tudatos utánnézéssel szerzi meg. Sok esetben azonban a szokásostól eltérő módon viselkedik, s ekkor az idősebbek helyreigazítják.”

(Boas 1975:108). A szülői tanácsokat illetően gazdag tapasztalati anyaga van a kulturális antropológia kutatási bázisának. Ezek a tanácsok „beljük oltják”, a magatartásformákat, és minél nagyobb egy szokásnak az érzelmi értéke, annál erősebben „vágynak arra, hogy belevessék a fiatalok elméjébe”. (Boas uo.). Tanulságos e vonatkozásban is az antropológia és az etnográfia fogalmi apparátusát egyaránt biztonsággal használó kortársa magyarországi kutató, Boas szemléletét alkalmazó megfigyelése, miszerint: „A gyerekek már kicsi kortól besegítettek a felnőttek munkáiba, életkoruknak megfelelő feladatokat kaptak (például libaőrzés, aratáskor kötélterítés). Ezt a folyamatot nevezi a néprajz *belénevelődésnek*. A belénevelődés eltérő módon ment végbe a különböző vidékeken, hiszen eltérőek voltak a táji, természeti, életmódbeli feltételek.” (Edelényi 2009:13).

Ruth Benedick neves antropológus, F. Boas tanítványa, a kulturális antropológia következetes értékmentességére, az összehasonlító módszer tárgyilagosságának a fontosságára hívja fel a figyelmet. Nagy hatású életművéből a kultúraelsajátítás professziója minden valószínűség szerint a személyiséget meghatározó *kulturális mintázat létezésének* és kialakulásának a folyamatából tanulhat legtöbbet.

„Az antropológia sajátossága a társadalomtudományok között az, hogy nem csupán saját társadalmunkat vizsgálja. Kutatási céljainak bármely társadalmilag szabályozott párválasztási és újratermelési rendszer megfelel, legyen akár a Borneo-tenger szigetvilága. Az antropológus számára a szokások és társadalmi berendezkedések között nincs különbség, csupán ugyanannak a problémának két vagy több lehetséges megoldását jelentik. Aki valóban antropológus akar lenni, nem részesítheti egyiket a másikkal szemben előnyben” (Benedict, R. 1989:191).

Remek összefoglalását adja a *kultúra eredetének és működésének* a kulturális antropológia másik meghatározó egyénisége, amikor a következő módon feltételezi a kultúra létrejöttét. Az *antropoideák* idegi evolúciója bizonyos vonalon, vagy vonalakon *végül a szimbólumalkotó képességben kulminált. Ennek a képességnek a gyakorlása hívta életre és örökölte azután tovább a kultúrát.* „Ezt az elméletet annak bemutatásával dolgozhatnánk ki és igazolhatnánk, hogy a kultúra minden részében és oldalán a szimbólumalkotástól, vagy még pontosabban a tagolt beszédétől függ. Erre a célra a kultúra összetevőit négy osztályba sorolhatjuk: ideológiai, szociológiai, érzelmi vagy attitűdi és technológiai.” (White, L. 1989:222). Clifford Geertz, korunk egyik legjelentősebb antropológusa, a következő módon fogalmazza meg a kultúratudomány és a kulturális antropológia összefüggését, és a kulturális antropológia módszertanának specifikumát: „Az a kultúrafogalom, amely mellett síkraszállok, s amelynek hasznosságát ezekben a tanulmányokban próbálom bizonyítani: lényegében szemiotikai jellegű. Max Weberrel együtt úgy vélem, hogy az ember a jelentések maga szötte hálójában függő állat. A kultúrát tekintem ennek a hálónak, elemzését pedig éppen emiatt nem törvénykereső kísérleti tudománynak, hanem a jelentés nyomába szegődő értelmező tudománynak tartom. A kifejtést tartom céloknak, a felszínen rejtélyes társadalmi kifejezések magyarázatát.” (Geertz 1988:16)

Bronislaw Malinowskit, a funkcionalista kulturális antropológiai irányzat módszertani kidolgozójaként, a nagy klasszikusok között tartja számon és elemzi az irodalom (Lenclud 1994). Felfogásában az antropológia hivatása, a kultúra tudományaként, azoknak az intézményes formáknak a tanulmányozása, melyek mindig és mindenütt megannyi célszerű választ adtak az emberi természet biológiai meghatározottságára: evés, ivás, alvás, szaporodás, védekezés és a többi funkcióra. Mindenfajta civilizációban minden szokás, minden tárgy, minden egyes gondolat, minden hiedelem létfontosságú funkciót tölt be, valamilyen feladatnak kell eleget tennie, s nélkülözhetetlen rész egy egészben, hangsúlyozza. *Léteznék tehát folyamatosság a természetes és kulturális, az organikus és szuper organikus között, állítja, ámde a természetes*

szükségletek és a rájuk adott kulturális válaszok közötti egyszerű ok-okozati kapcsolat egyáltalán nem teszi lehetővé, hogy intézmények egész erdejének funkcióját ezzel magyarázzuk. Ezek az intézmények olyan sajátosan társadalmiak, hogy nem lehet kizárólag biológiai alapon értelmezni őket, rögzíti ezt a nagyon fontos tény. Ezek az intézmények oly sajátosan társadalmiak, hogy nem lehet kizárólag biológiai alapon értelmezni őket. Az alapvető szükségleteken túl feltűnnek hát másodlagosak. Az alapvető szükségletek meg határozhatók, mint „*biológiai és környezeti feltételek együttese, amelyek kielégítése az egyén és csoport fennmaradásához szükséges*” (Descola 1994: 43-44).

Malinowski ezekből összeállít egy korlátozott listát, hét nyíltasú táblázatba foglalva össze azt a tizenegy „vitális szekvenciát”, melyekben szintetizálja az ember valamennyi alapvető ösztönét és kielégülésük módjait. Minden alapvető szükséglet több vitális szekvenciát foglal magába, de elvben csak egy kulturális választ fogad el. A szükségletek és a válaszok oksági kapcsolatainak sorozata a következőképpen épül föl:

1. anyagcsere	élelem;
2. szaporodás	rokonság;
3. jó testi közérzet	hajlék;
4. biztonság	védelem;
5. mozgás	tevékenység
6. növekedés	oktatás;
7. egészség	higénia

A másodlagos szükségletek alkotják az emberi szervezetben, a kulturális környezetben és mindkettőben a természeti környezethez való viszonyában meglévő azon feltételek rendszerét, melyek elegendők és fontosak a csoport és organizmus fennmaradásához (i.m. 90.). Ezek származékos szükségletekre (biológiai sík) és integratív imperatívuszokra (társadalmi sík) oszthatók. A származékos szükségletek azokból a jellegzetességekből születnek, amelyeket az alapvető szükségletekből fakadt kulturális válaszok eredményeznek, és ezáltal újabb négy választípus jön létre: 1. gazdasági élet, 2. társadalmi élet, 3. nevelés, 4. politikai szervezet” (Descola 1994: 42-44).

Malinowskinál a kultúrának három fő területe található: *termékek, szervezett csoportok és szimbólumok*. Malinowski elméletében lényeges még a funkció és a forma egysége. Eszerint minden kulturális termék formáját a tevékenység funkciója határozza meg. Ha ezen **(kultúrán)** az együttélés és együttműködés folyamatát és módját értjük, akkor aránylag könnyen tehetünk különbséget a kultúra és a társadalom között: az előbbi a funkcióval, az utóbbi a struktúrával jelölhető. (Lenclud 1994).

Érdekesebb ebből a szempontból a kulturális antropológia tipizálási és rendszerezési törekvései. Murdock 1940-ben a következő megállapításokat teszi a kultúra sajátos természetéről: 1. a kultúra *elsajátított* (azaz biológiailag nem örökölheto), 2. *megtanított* (a nyelv szerepének kiemelése), 3. *társadalmi* (minták, szocializáció, identifikáció hangsúlyai), 4. *fogalomalkotó* (a tevékenységek, normák, absztrakciókba történő tömörítése, annak következményeivel), 5. *szükségleteket elégít ki* (ezt bizonyos kultúrák elhalásának szükséglet-fedezet hiányából következteti), 6. *adaptív* (az így megvalósuló alkalmazkodás, a »külön kognitív modulokat egymásnak átjárhatóvá tevő, specifikus készségeket és képességeket

integráló generalizált intelligencia» működtetésével), 7. *integratív*. (Maróti 1986:391-392; Vekerdi 1996:53).

III.2. A kulturális antropológia „LLL-recepciójának” összefoglalása M. J. Herskovits munkásságában

A kultúra a környezetnek az ember alkotta része, egyetemesen az emberi lét sajátossága, hangoztatja a kulturális antropológiáról írt könyvében Herskovits Melville J., megerősítve a kultúra jelentőségét az emberi életben. Később felteszi a tudományterület *hamleti kérdését*: „Az a koncepció, miszerint a viselkedést a hagyomány szabályozza, nem bizonyítja-e ismét azt, hogy az ember nem más, mint saját kultúrájának alkotása?” (Herskovits 2003). Ez a *kettősség* különös módon, de jelen van a kultúraelméletekben, a kultúra, mint *létrehozott*, és a kultúra, mint *létrehozó* szereplő. A kultúra általa megfogalmazott *három tézise* is bizonyíték arra, hogy a gyakorlatinak mondott kulturális antropológia nagyon is képes elméleti konstrukciók kidolgozására, a kutatásokat megalapozó magas szintű absztrakciós szinten.

- a. A kultúra az ember megismerése szempontjából egyetemes, de minden helyi vagy táj-jellegű megnyilvánulása egyedi.
- b. A kultúra állandó, de egyúttal mozgásban lévő is, és folyamatos változást mutat.
- c. A kultúra betölti, és nagymértékben meghatározza életünket, de tudatos gondolkodásunkat ritkán befolyásolja. (Herskovits 1982)

E paradoxonok mentén bontja ki a kultúra működéséről vallott nézeteit, és az e nézetrendszerben megfogalmazott értelmezéseit kultúráról, társadalomról, a kultúra elsajátításának bonyolult *tanulási mechanizmusáról*. Ezzel a *klasszikus kulturális antropológia* kutatói közül Herskovits jut el a tudományterület egész életén át tartó tanulással (LLL) kapcsolatos, átfogó *recepciójának kifejtéséig*. A sorozat célkitűzéséhez igazodóan e nézetek rövid bemutatása indokolt, noha tisztában vagyok azzal, hogy a nagyhatású antropológus életművének ez csupán csekély, bár a *neveléstudomány számára jelentős hányadát képezi*.

Az első paradoxon utalása világos, a kultúra létrejöttében egyetemes, különösen a korai időben, de formai gazdagsága már változatos és egyedi, ez teszi lehetővé a terepen történő vizsgálatát, konkrét elsajátítását. Az *állandóság* és a *megújulási* képesség, az emberi életet meghatározó kulturális funkció, és a tudatos gondolkodás „*kultúra mentessége*”, automatizmusainak elsődlegessége *mögött már az elmélet és a gyakorlat dialektikája feszül*. A kultúra egyrészt elméleti-állandó létforma is, ugyanakkor a társadalmi, közösségi és személyes megnyilvánulási formái már egyediek. Éppen ezekben az egyediségekben képes az ember (közösség) visszahatni a kultúrára, a szakadatlan változás, megújulás motorjaként. Minthogy a kultúra elsajátítása egy hosszú, *az egész életén átívelő folyamat* (Herskovits 2003 uo.), ezért joggal mondhatjuk, hogy „*nagymértékben meghatározza életünket*”. *Ugyanakkor mindennapi cselekvések és döntések során nem a kultúraelmélet bonyolult szövegét kezdjük el vizsgálni, hanem éppen annak biztonságos háttere, elsajátított mintázata teszi lehetővé az életszerű, tudatos döntések optimalizálását*. A kultúra elméleti létformája és formagazdag elemzése végső soron egyazon probléma eltérő tudományos megközelítése, amelyről Herskovits ezt írja: „Ez nem jelenti azt, hogy bizonyos antropológiai kérdések miatt tagadnánk a kultúra, mint objektíven létező vizsgálatának hasznosságát. Nem engedhetjük meg magunknak azonban azt, hogy egy módszertani szempontból szükséges dolog elismerésével

elhomályosítsuk azt a tényt, hogy egy építménnyel foglalkozunk - és azt, hogy minden tudomány esetében, ezt az építményt azért emeljük, hogy irányítsa gondolkodásunkat és segítséget nyújtson az elemzéshez.” (Herskovits 2003 uo.).

Vizsgálódásai során eljut annak felismeréséig, hogy az ember és alkotásai tanulmányozása során különbséget kell tenni a "kultúra" és az azzal kapcsolatos "társadalom" meghatározása között. *A kultúra egy nép életmódját jelenti, míg a társadalom adott életmódot folytató egyének szervezett összessége.* Még egyszerűbben: *a társadalom emberekből tevődik össze: magatartásuk módja jelenti kultúrájukat.* Herskovits antropológiája ezen a ponton fordul az egyes ember felé, pontosabban a társadalomhoz és a kultúrához kötő emberi kapcsolatok megkülönböztetését végzi el az egész életen át tartó tanulás értelmezését illetően úttörő módon. Azt a folyamatot, melyben az egyén asszimilálódik a társadalomhoz, *társadalmasodásnak* nevezi. „Ebben benne található az egyénnek a csoporttársai közé való befogadása, melynek során státuszjoggal ruházzák fel, és meghatározzák számára a közösség életében betöltendő szerepét.”. Vagyis a társadalomba történő integrálódás jórészt *külső entitások, intézmények és/vagy struktúrák által legitimált folyamat eredménye, vagy részeredménye.* A társadalmasodás e vonatkozásban is számos nyitott kérdést vet fel. Miután a társadalmasodás csak része annak a folyamatnak, melynek segítségével az ember a ráhagyományozott komplex örökség - gazdasági, társadalmi, technológiai, vallási, esztétikai, nyelvi stb. – mind teljesebb hányadába asszimilálódik. Ha ennek a kérdésnek egy nép életmódjának befolyásolásában betöltött szerepét helyesen akarjuk értelmezni, *az egyén megismerési gyakorlatának a kultúrára irányuló módját kell feltárni.*

A megismerés folyamatát Herskovits kifejezésével, *melynek segítségével az ember kultúrájának birtokosává válik,* s amely megkülönbözteti őt a többi élőlénytől, *kulturálódásnak* nevezhetjük (Herskovits uo.). Ez lényegében egy adott és elfogadott szokásmód-rendszeren belül *gyakorolt* kiegyenlítődési folyamat, amellyel összefüggő megfigyelések szerves folytatását képezik F. Boas *belénevelődéssel* összefüggő kutatásainak (Edelényi 2009; Németh A. 1997). Nemcsak minden társas együttélés fakad ebből a folyamatból, hangoztatja a Boas-tanítvány, hanem a társadalmi megismerés részét képező „mindazon kielégülések is”, amelyek inkább *az egész megnyilvánulásaiból,* mintsem *a csoport többi tagjaival való asszociációiból származnak.* Ebben az értelmezésben a kulturálódás az egyén aktivitásán alapul, és ez az aktivitás a szükséges feltétele az ember alkalmazkodó képességének, *ezért nem fejeződik be a gyermekkor végével, az egész életet meghatározó folyamatról van szó.* Minthogy „... az egyén a gyermekkortól a serdülőkoron át folyamatosan megy át azon a megismerési folyamaton is, amelyet csak halálával lehet befejezettnek tekinteni” (Herskovits uo.). A kulturális antropológia egyik úttörője egészen eltérő tudományos módszertan, szemlélet és tapasztalati anyag birtokában, közel kétszáz év elteltével, *ebben az értelmezési mezőben jut el* Herder gondolatmenetének lényegéig. A kulturálódás, tanulás, kultúraelsajátítás „belénevelődés” fogalmi azonossága nyilvánvaló, ha egyáltalán van eltérés a két értelmezés között, az a kultúra eszméjének normatív, illetve relativista felfogásában kimutatható. Amint alátámasztottuk sorozatunkban, *Herder nyomán lett a kultúra világkultúra,* ennek minden formaváltozatának egyenjogúságával, ugyanakkor az idealista, romantikus korszellemhez híven, mégiscsak az *észhasználat, a fejlődés, az emberi aktivitás normáinak előnybe részesítésével.* Ugyanakkor Herskovits a maga tapasztalatait *valóban relativizáló szemlélettel rendszerezi egységbe,* mesteréhez híven.

Az eltérések mellett legalább olyan fontos a klasszikus kultúraelméletek közötti azonosság. Herskovits, Herderhez hasonlóan, *több tudományos alapkérdésének találta meg eredményes megoldását a kulturálódás, nevelés társadalmi intézményesülésének szükségképpen az egész élethosszon átívelő értelmezésével.* „Itt tulajdonképpen a kulturálódási folyamat egyik

alapvetőbb tényezőjét érintettük, melynek teljes jelentőségét akkor látjuk majd, amikor olyan kérdést vetünk fel, mint pl. az egyén kapcsolata a kultúrával, vagy a konzervativizmus és a kultúra változásának kérdése. Melyeknek egybehangolása, ha visszaidézzük, magában foglalja a kultúra megértésében mutatkozó legnagyobb dilemmának megoldását. A benne rejlő fő alapelv ugyanis világos: az egyén életének első éveiben a kulturálódás a kulturális stabilitás felé tett első lépés, míg a felnőttekre is ható folyamat a változások előidézése szempontjából jelentős” (Herskovits 2003). Ugyancsak a kulturálódásnak ez az értelmezése kínál megoldást a már idézett három paradoxon utolsó elemének, nevezetesen a kultúra emberi életben betöltött komplex szerepének, és a mindennapok gyakorlati döntéseinek rutinizált magatartásformái közötti ellentmondás helyes magyarázatára is. „A kulturálódás tehát az a folyamat, amely számtalan magatartást tesz lehetővé a tudatos megfontoltság szintje alatt.” (Herskovits 2003).

A rendelkezésre álló területi keretek nem teszik lehetővé a két gondolkodó párhuzamos olvasását, még a tárgyalt kérdéskörben is korlátozott a lehetőség nézeteik e sorozat on belüli megismertetésére. Miként Herder esetében, úgy ezúttal is hangsúlyozni kell, miszerint Herskovits *kulturálódási rendszerének egész életen át tartó értelmezése* nem csupán érdekes gondolatok halmaza, bár az is, ezek szerves egységet képeznek az életműben, a részek olajozott működését létrehozó reális programot alkotnak, kulturális antropológiájának, így tudományos világképének elidegeníthetetlen részeként. A citátumok további halmozása helyett egy kérdéskör érintésére van ezúttal csupán mód, a kultúra elsajátításának a kulturális antropológia bizonyos irányzatai által elfogadott *magyarázatának* a részleges felidézésére, a sorozat célkitűzései között megfogalmazott, és a későbbi fejezetben ismertetett *kulturális funkciók* működésének *értelmezéséhez*. Közelebbről az egyén és kulturális környezete közti kölcsönhatás vizsgálatára utalok. A kultúra hatásmechanizmusának központi problémája: *hogyan, milyen áttételeken keresztül hat a kultúra (kulturálódási folyamat) a személyiség fejlődésére*.

„A kulturálódás koncepciója hidat képez számunkra a kultúra, mint önmagától létező, valamint a kultúra, mint az azt megjelenítő egyének magatartásának összessége között” (Herskovits 2003). Mi történik ezen a hídon, ki és mit szállít vajon, milyen közlekedési szabályok vannak érvényben, egy-, vagy többirányú a közlekedés, netán alkalmanként és korszakonként eltérő? Megannyi kérdés, amelyet a kulturális antropológia mellett legalább ilyen intenzitással kutat a pszichológia tudománya az 1900-as évek elejétől napjainkig. Ezt hangsúlyozza Herskovits is, amikor érdeklődése centrumába a „kultúra-pszichológia”, vagy „pszichoetnográfia” kerül - *mint ahogy nevezték - amely az egyént vizsgálja*, vagyis azt, hogy „hogyan igazodik kulturálódásával azokhoz az elfogadott magatartásbeli normákhoz, melyek már akkor is jelen voltak társadalmában, amikor ő tagja lett”. (uo.)

Talán a legjobban *úgy határozhatjuk meg ezt a programot*, hogy a „magatartási normáknak” és cselekvési moduloknak a vizsgálata *az egyén kultúrában való szerepének és a kultúrának az egyéniségre gyakorolt befolyásának* megismerése és megértése érdekében tett folyamatos lépések összessége.

Herskovits könyvét végigkíséri az antropológia és a pszichológia szoros kapcsolatának tárgyalása. Ez készítette őt annak a régen elfogadott és hivatkozott formulának az ismételt mérlegelésére, mely szerint az antropológia csoportokkal foglalkozik, a pszichológia egyénnel, ennek a meghatározásnak az alapján az antropológusok a kultúrát, mint intézmények sorozatát vizsgálták anélkül, hogy az egyén helyzetéről, vagy funkciójáról szóltak volna. A pszichológusok e formula szerint egyedi emberi lényekkel foglalkoznak, akiknek szellemi fejlődését elemzik anélkül, hogy a legcsekélyebb tájékoztatást adnák arról a kulturális körülményről, amelyben éltek.

Az egyén és kulturális környezete közti kölcsönhatás vizsgálatában három megközelítési módot különít el. Az első, vagyis a "kulturális alakzati" megközelítés, az egyéni típusok fejlődését serkentő dominánsan összefüggő kulturális szerkezet megállapítására irányul. A második, vagyis a "személyiség módozati vonatkozású" megközelítése, az egyénnek az őt körülvevő kulturális környezetével szembeni reakcióját emeli ki. Azok, akik ezt a módszert alkalmazzák, egy adott társadalom személyiségi struktúrájának jellegzetes vonásait igyekeznek felismerni. A harmadik, vagyis "az ábrázoló (projective)" megközelítés, az elemzés számos ábrázoló módszerét alkalmazza. E három terület tudományterületi bemutatása következik a könyv lapjain, szélesre tárva interdiszciplinaritásával a horizontot mind a tárgy széles értelmezésével, mind a módszerek lehetséges sokféleségének részletezésével. Ezúttal ennek az áttekintésnek a rövid bemutatásától is el kell tekinteni, mindenesetre a kulturális funkciókat tárgyaló fejezetben számos, Herskovitsnál is kiemelten szereplő antropológus munkáját magam is idézni fogom állításom alátámasztására.

Ugyanakkor azt is említeni kell, hogy ezen a ponton *(a kultúra elsajátításának folyamatában)* jól kivehető egy másik tudományterület illetékességének határvidéke, nevezetesen a *neveléstudományé*. A kulturális antropológia, a pszichológia, vagy akár a filozófia értékelendő, hasznos részismeretek feltárói ebben a bonyolult kérdésláncban. Mégis a tudományosan megalapozott választ a neveléstudomány hivatott kidolgozni fokról-fokra, az igazságot sokoldalúan megközelítve, mind árnyaltabb képet adva az emberiség történelmének erről a fontos problémájáról. Azon egyszerű oknál fogva, hogy a kérdéskörben érintett nagy rendszerek – kultúra, ember, közösség, tanulás, művelődés - közötti átjárhatóság módszertanával ez a tudományterület rendelkezik a tanítási anyag meghatározásától kezdve a nevelés módszertanáig bezáróan (Németh A, 1998; Fodor, 2014; Szabolcs, 2011). A sorozatban célul kitűzött LLL-recepciók bemutatása is ezt az állítást hivatott alátámasztani.

*

Ebben a fejezetben lehetőség volt annak bemutatására, hogy az *újidealisták* mellett a klasszikus kultúraelméleti örökség másik meghatározó irányzata, a kulturális antropológia is kiemelten foglalkozik az ember és a kultúra kapcsolatával a gyakorlati kutatómunka során, továbbá rendelkezik jórészt egységes tanulásértelmezési paradigmával. F. Boas, R. Benedictt, B. Malinowskij és még sokan mások tettek figyelemre méltó észrevételeket a legkülönfélébb kultúrákban meghonosodott *tudáselsajátítási módszerek bemutatására*. J. M. Herskovits azonban egységes rendszert alkotott *az általa bevezetett módszer, a kulturálódás egész életen át tartó folyamatának indoklásakor*. Miként Herder esetében, úgy ezúttal is hangsúlyozni kell, miszerint Herskovits *kulturálódási rendszerének egész életen át tartó értelmezése* nem csupán érdekes gondolatok halmaza, bár az is, ezek szerves egységet képeznek az életműben, a részek olajozott működését létrehozó reális programot alkotnak, kulturális antropológiájának, tehát tudományos világképének elidegeníthetetlen részeként. *Ezért is lehet hasznos az itt bemutatott módszer, akár tudományos programok, vagy gyakorlati tevékenységek célját és tartalmát alátámasztó, egységes rendszert alkotó értelmezésként.*

A fejezet egyúttal lehetőséget adott arra is, hogy más megközelítésből is bizonyítható az az állítás, miszerint a klasszikus kultúrafogalom mind tartalmában, mind szerkezetében megfelelő viszonyítási alapnak bizonyul a kultúrafogalom történetének 19-20. századi rendszerező feldolgozásához. A modern kultúrafogalom újrapozicionálásával lehetőség volt arra, hogy a kultúra fogalmak formagazdagságát bemutató irodalom figyelembevételével, feltárjuk a legfontosabb kultúraelméleti irányzatok kapcsolatait, összefüggéseit, mindennek előtt kultúrafogalom-értelmezésük viszonyát az egész életen át tartó tanulás nevelélméleti problémaköréhez.

Felhasznált irodalom:

- Benedict, Ruth (1989): A kultúra mintái. In: Maróti Andor szerk.: *Forrásmunkák a kultúra elméletéből*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 191-203.
- Bohannan, Paul – Glazer, Mark (2006, szerk.): *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Panem Könyvkiadó, Budapest.
- Descola, Philippe - Lenclud, Gérard – Severi, Carlo, – Taylor, Anne-Christine (1994): *A kulturális antropológia eszméi*. Osiris-Századvég Kiadó, Budapest.
- Descola, Philippe (1994): Az okság magyarázata In: Descola, Philippe – Lenclud, Gérard – Severi Carlo, – Taylor, Anne-Christine: *A kulturális antropológia eszméi*. Osiris-Századvég Kiadó, 15-74. Budapest.
- Edelényi Adél (2009): *Népi kultúra - Néprajzi alapismeretek*. MMI-Mikszáth Kiadó, Bp.
- Fodor László (2014): *Bevezetés a pedagógiába*. (Egyetemi jegyzet) Kolozsvár.
- Geertz, C (1988): Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez In: vári András szerk. *Miszszionáriusok a csónakban. Antropológiai módszerek a társadalomtörténetben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Herskovits, J. Melville. (2003): *Az antropológia: az ember tudománya*. In: A. Gergely András (szerk): *Ember-, erkölcs- és vallásismeret*. Fővárosi Pedagógiai Intézet, Bp. 51-57. p.
- Herskovits, J. Melville. (2003): *Az antropológia: az ember tudománya*. In: A. Gergely András (szerk): *Ember-, erkölcs- és vallásismeret*. Fővárosi Pedagógiai Intézet, Bp. 51-57. p.
- Klemm, Gustav (1983): Alapvetések egy általános kultúratudományhoz, In: Bujdosó Dezső (szerk.): *Forrásmunkák a kultúra elméletéből III/1* Tankönyvkiadó, Budapest. 81-98.
- Maróti Andor (1986): Kulturális antropológia. In: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Kulturális kisenciklopédia*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 389-391.
- Szabolcs Éva (2011): *Gyermekekből tanuló – Az iskolás gyermek, 1868 - 1906*. Gondolat kiadó
- Tylor, Edward Burnett (1989): A kultúra tudománya. In: Maróti Andor (szerk.): *Forrásmunkák a kultúra elméletéből I*. Tankönyvkiadó, Budapest. 65-75.
- Vehrer, Adél (2017): *1956 a sokorópátkai szájhagyományban*, Győr, Magyarország: Bodnár Stúdió Kft. (2017) , 139 p.
- Vekerdi László (1996): *A véges végtelen*. Typotex Kiadó, Budapest.
- White, Leslie (1989): *A kultúra fejlődése*. In: Maróti Andor (szerk.): *Forrásmunkák a kultúra elméletéből I*. Tankönyvkiadó, Budapest. 220-241.
- Williams, R. (2003): A kultúra elemzése. In: Wessely Anna szerk.: *A kultúra szociológiája*. Osiris Kiadó, Budapest. 33-402. p.

Renáta Bozsó – Angelika Nagy – Edit Újvári:

Intersections of Regional and Local Cultural Heritage and Local identity - Assessing the Functions of Local Repositories of Values in Vojvodina²²

Abstract: The paper analyzes the role of Hungarian cultural traditions in education, community building and the strengthening of local identity in the communities along the Tisza in Vojvodina, Serbia. Furthermore, it examines the operation and impact of a vital actor in this process, the Hungarian Repository of Values in Vojvodina. The paper wishes to illuminate the institutional framework within which the preservation and maintenance of local cultural traditions is promoted: what is the role of cultural institutions and local civil groups in this process? How does the Hungarian Repository of Values in Vojvodina, established in 2016, contribute to the endeavors of maintaining local traditions in the selected communities, where and how does this process being realized? Besides reviewing relevant literature, our methodology is based on website analysis and conducting interviews. Our interviewees are working in different capacities in the local cultural life of their communities, as leaders of cultural and educational institutions, who are all fulfilling vital roles in the preservation of Hungarian cultural values in the region.

“...tradition is the warehouse of cultural values repeatedly communicated between generations. Tradition may be seen as a cultural memory of the community (or society).” (Hoppál 2010b. 12.)

Introduction

With the support of the Cultural Academic Research Program 2019-2020, launched by the National Cultural Institute, we set out to explore a topic related to public culture of Vojvodina. Szeged and the University of Szeged has multiple links to this border region, populated by Hungarian minorities in large numbers.²³ Researchers from the region have been participating

²² The publication/presentation was supported by the Cultural Research Program of the National Cultural Institution Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Programja).

²³ The new chapter of the common historical-regional relations and the preservation of identity of those moving from Vojvodina to Szeged (partly due to the 1991 outbreak of the Yugoslav Wars) is exhibited by the operation of the Szeged Chapter of the VMSZ since 1992.: <http://www.vmdk-szeged.hu/> [2020.04.20.]

Recognizing the region's historical and economic traditions, the Duna-Körös-Maros-Tisza European region was formed on 1997, with the involvement of Arad, Temes, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád and Jász-Nagykun-Szolnok counties and the Vojvodina Autonomous Region: <http://dkmt.net/hu/> [2020.07.30.]

in the work of our Institute Identity Research Workshop, established in 2007, and the current group²⁴ also has three members from the Vojvodina region.

Our region of inquiry was tied to the region along the river Tisza, the northern part of the Vojvodina Autonomous Region. Throughout our research, we have chosen cities and other settlements from both the Banat and Bačka regions that have Hungarians as the majority of the population, or Hungarians are represented significantly, such as Kanjiža, Novi Kneževac, Senta, Ada, Čoka, Utrine, Tornjoš, Horgoš, Bačko Petrovo Selo, Novi Bečej, Bečej, Martonoš, all along the river Tisza.²⁵ From a folkloristic perspective, this regions encompasses the territory south of the Hungarian border, on the northern parts of Vojvodina, on the right bank of the lower Tisza, ranging from Horgoš to Titel, and “still the most characteristically Hungarian region of Bačka” (Ortutay 1982:297–298). The region is presented as a separate item in the Hungarian Repository of Values in Vojvodina as natural environment, because “the Tisza plays a major role on the lives of communities living here and used to be definitive for the whole manner of life in the past: it was a source of food supply, ensuring employment, being inspiring for folk poetry, keeping traditions alive, and being an ever-present theme for the arts. The following local saying is not without merit: those who drink from the Tisza, long to come back.”²⁶

The purpose of our research was to analyze the connections between local values, local cultural heritage, community life and local identity. We were inclined to examine which traditional cultural practices prevailed and what sort of new cultural tendencies emerged in the cultural life of the communities? What is the institutional framework for preserving these traditions, what is the role of local institutions and local NGOs in this process? Furthermore, how does the Hungarian Repository of Values (established in 2016) contribute to this process, where and how does it aid the preservation and dissemination of cultural values?

Besides reviewing the relevant literature, the main part of our methodology consists on website analysis and interviews. Our interviewees are professionals working in the cultural life of the region, leaders of cultural institutions and associations, who are also leaders in their communities and the local Hungarian cultural sphere.

1. Intersections of Local Cultural Values and Communal Identity

1.1. Basic Terms

The historical heritage and the distinct cultural traditions of a given local territory provide sound foundations for the prevalence of local cultures and identity formation. Local clubs, groups and communities have a major role in the strengthening and preservation of the community's identity, as highlighted by other researchers (Hoppál 2010a. :7., Csurgó – Szatmári 2014). The devotion to a given community by one of its members, and thus collective identity is never a phenomenon on its own, as expressed by Jan Assmann (Assmann 1992: 13.1). Identification with the community is realized in certain acts, vital connections, and thus active communal programs are of paramount importance.

Local tradition is defined within the terminological framework of cultural heritage adapted by UNESCO in 2003: “The *intangible cultural heritage* means the practices, representations,

²⁴ The members of the research groups: lecturers *Dr. habil. Edit Újvári*, (group director), *Renáta Bozsó*, *Dr. Angelika Nagy*, *Dr. Norbert Szűcs*; cultural professionals: *Lívía Barát Tóth*, *Endre Máriás*; students: *Zsófia Székely*, *Valéria Balán*, *Viktória Kifut* (Community Organizing BA, 2nd year).

²⁵ This municipal form encompasses a number of communities, including towns and villages.

²⁶ <http://ertektar.rs/ertektar/ertek/A-Tisza-mente/116> [2020.03.25.]

expressions, knowledge, skills – as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage. This intangible cultural heritage, transmitted from generation to generation, is constantly recreated by communities and groups in response to their environment, their interaction with nature and their history, and provides them with a sense of identity and continuity, thus promoting respect for cultural diversity and human creativity.”²⁷ The Treaty encourages the identification and documentation of local cultural heritages, as well as providing access to these, taking related legislative action, and employing methods of dissemination via education and dissemination of knowledge. “In order to be able to manage a cultural heritage site and protect its values, for current and future generations, we need tools. The tools, each, separately and all together, should identify and solve problems defined thorough the above and other lists.” (Solar 2011:10.)

Identity, closely related to culture, is a phenomenon that is examined by multiple disciplines of the humanities and social sciences with their own methods. Social psychology, cultural history, folklore studies, sociology, and cultural anthropology are all devoted to the subject, albeit examining it from divergent perspectives. The established social psychological literature related to the issue designates self-identity and group identity to be necessary for the existence of the individual and the functioning of society. (Pataki 1997:514) The formation of this is greatly influenced by community culture and local traditions, since for both the individual and the community, “tradition is the cultural memory of the community, a repository of memories that holds the information necessary for its self-identification.” (Hoppál 2017: 6) Local cultural heritage, local traditions and local values are thus intertwined with the territory in which they emerge, being characteristic for the region. (Czene 2002)

Since our research is, as mentioned, concerned with the cultural life of the Hungarian population living along the Tisza in Northern Vojvodina, our point of departure consisted of analyzing the research conducted in the region. Róbert Badis highlights based on data gathered in the 2000s that locals have strong connection primarily to their local and regional identity, identifying with Vojvodina and their city, followed by their identification with their sub-region (Bačka, Banat, Srem). (Badis 2008:321–323) Our research has affirmed that out of the various forms of communal consciousness, the territorial connection proves the most relevant for Hungarians in Vojvodina.²⁸ Identifying with territory is intrinsically linked to identifying with the traditions that prevail in the regions, designated as intellectual heritage, consisting of the totality of accumulated and possessed intellectual goods, values, stances – and of course, identities themselves (Czene 2002).

1.2. Safeguarding Cultural Traditions and Local Identity in Vojvodina

Hungarians in Vojvodina have found themselves on the other end of the borders in 1921 as the result of the peace processes after the First World War, becoming part of the Kingdom of Yugoslavia, formed in 1918. It was Ágnes Ózer who analyzed the intellectual heritage and identity construction of Vojvodina Hungarians in 20th century historical contexts, highlighting that after gaining the status of “autonomous region”, local identity began to strengthen in the region. The rising levels of educational attainment in the region was also a contributing factor

²⁷ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage <https://ich.unesco.org/en/convention> [2020.06.10]

²⁸ According to one of the classical forms of defining communities, it can be „defined based on geographic characteristics, on a geographical basis”. (Tóth G. 2002. 11).

to this process. (Ózer 2008:593) Furthermore, local folklore traditions also had an immensely important role in preserving and maintaining cultural practices. Attila Pejín designates these traditions to be strengthening the realization of collective memory in Vojvodina, along with oral traditions, lifestyle characteristics, architecture, and the marking and annual celebration of anniversaries and other festive days, and the use of symbols attached to these. (Pejín 2008:111). The preservation, maintenance and dissemination of local Hungarian traditions and values is incumbent upon the cultural institutions and civil actors in the contemporary Hungarian communities in Vojvodina, rendering their role in the continuation of Hungarian culture in the region vital. Therefore, our research is concerned mainly with their efforts.

1.3. The Repository of Values

In the 2000s, a new movement was launched in Hungary concerned with the summation and systemization of Hungarian values, known as the “Hungaricum Movement”. The main aim was to collect and sort into repository of values the various forms of Hungarian treasures, providing an opportunity for ensuring their protection and preservation. The movement has been highlighting from its beginning that values are part of national identity, but their preservations and popularizing has additional touristic and economic benefits. The Hungarian Parliament has adapted a law on Hungarian national values and so-called “hungaricums”, based on the legislative framework of cultural heritage protection. As Árpád Tőhötöm Szabó stressed: “The concept of cultural heritage is a global one, while its interpretations might be, and indeed are, very specific, depending on the national context and also on the background of the scholars dealing with this concept” (Szabó – Szikaszai 2018:9) in a complex, bottom-up system. The discovery of values starts locally, as local values are known best by the inhabitants. The values of local repositories can develop into regional values or, eventually, hungaricums. Anyone can suggest a value into the local repository by filling in a certain form and sending it to the local repository committees.

In the Hungarian communities outside of our borders, similar repositories have to be formed, with a similar admission process adapted. The legal background for this was provided in Law LXXX. of 2015. Coordinated by the Department of Hungaricums of the Ministry of Agriculture, the Hungarian state has provided the opportunity for communities throughout the whole of the Carpathian Basin to enter into the repositories than forming. The Parliament has ruled that those associations participating in the Hungarian Constant Meeting (Magyar Állandó Értekezlet, MÁÉRT) can form a specific repository and a committee to oversee the processes. In 2015 and 2016, the Department launched funds (HUNG-15 and HUNG-16) to strengthen and support these processes.

2. Research results, analyses

In our research, the actual interviews with local cultural workers were definitive (see Appendix). We have asked the two members of our research group that work in Vojvodina media and cultural sphere to designate the interviewees based on their experience and local expertise, who were further assessed using the snow-ball method. There are young, middle-age, and older respondents, ones that are actively working, and also retirees, males and females, showcasing a diverse group. Some are working in smaller communities, others in bigger ones, there are some who work in predominantly Hungarian communities and those that are in more

ethnically diverse communities. A common feature is that all of them are Hungarians born in Vojvodina, with the majority of them having some connection to folklore or folk art since childhood, and most of them pursue their activity on a voluntary basis, whether it is chairing a civil association or managing a country house museum. Some of them participate in/founded a local repository committees, some pursue their activities independently. All 25 of them²⁹ – to quote István Fodor³⁰ – are part of that sourdough that keeps the local communities and traditions together and alive.

2.1. Demographic and ethnic proportions

One of the leitmotifs of the research targeting Hungarians in Vojvodina in the past decades is the survival of this ethnic minority, their demographic situation, their decreasing number and their aging. The decrease in the number of Hungarians in the region can be attributed, besides their low birthrate, to the westward economic migration. These are not specific to Hungarians in the region, but the numbers are further decreased due to mixed marriages, resulting in assimilation. *“In Čoka, if we go along the street, it is really sad, every third, fourth house is empty. (Erika Kiss Tóth, president of the Ferenc Móra Hungarian Cultural Association, Čoka)*

“I really don’t get it... When they were bombing us, shooting at us from every direction, there were a couple of young people leaving. But now, complete families are leaving, with two, three kids, every month. They leave and they sell their house.” (Frigyes Tóth Ugyonka, Endre Ady Cultural Association, Tornjoš)

The last census in Serbia was held in 2011, the communities examined by us were numbering a total of 150,000, 56% of them Hungarians.³¹ It is lower than the number in the 2002 census. For instance, the decrease was by 11,5% in communities in and around Senta, and there has been an observable decrease ever since.³² Our interviewees were talking about a tragic decrease in the number of children in their communities, especially when it comes to Hungarian children, endangering not only effective education, but also the Hungarian artistic youth groups. Even where there are children, they tend to go to high school in bigger cities, leaving the groups behind. Furthermore, higher education brings them even further away from their hometowns, and they come to visit only occasionally. The adults, if they happen to stay in the community, commute to work to Hungary every day. Therefore, their leisure time decreases and they cannot effectively participate in local happenings. Sadly, those concerned with the preservation of values come almost exclusively from these groups, subsequently taking over their leadership. *“This demographic decay has decapitated us intellectually,”* summarizes István Fodor in his interview, stating that those remaining behind tend not to be actively concerned with traditions and participating in the preservation of cultural values.

Local professionals are striving to make young people stay, applying for funds and redistributing these, but they do see that *“national identity can never be stronger than their daily bread.”*³³ Those leaving for a foreign country rarely ever move back to their former communities, with their identities switching from indigenous minority to voluntary minority. Although they may have the tendency to comment social media contents nostalgically, but they

²⁹ 23 individual and 1 coupled on-field interviews were conducted, along with a roundtable discussion, functioning as a focus group, with colleagues of the Vojvodina Hungarian Cultural Institute.

³⁰ István Fodor is the retired director of the Senta Archives, and the co-organizer of the Senta Collegium.

³¹ <http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf> p. 94. [2020.07.20]

³² The center of the region is Senta (the town itself and the surrounding villages), with the population of 23,316, with 18,441 Hungarians.

³³ Source: Interview conducted with Nándor Újhelyi, the funder of the For Novi Kneževac Association.

do not actively participate in the preservation of local cultural values. In more fortunate communities, we may still find a core, the aforementioned “sourdough”, someone to “lead the pack”,³⁴ but they tend to be older members of the community, worried that they will have no one to fill their seat. The average age in these communities is well above 40 years of age (Fodor 2016), which is even higher among those pursuing amateur artistic endeavors. Immigration and aging is threatening the preservation of Hungarian cultural values. On the one hand, as we have seen, there are not enough people to carry it forward, and on the other, this is due not only to deaths in the community, but also immigration. There are a few examples, however, when traditions and their preservation is the main factor for remaining. “...There is a family which has stayed here in Ada, because the children did not want to leave Vadvirág, our association.” (Livia Varga, Vadvirág Traditional Circle, Ada)

To simplify, we may assert that on the right bank of the Tisza, in Bačka region, Hungarians are leaving in larger blocks, whereas on the left bank, in the Banat region, they are more scattered. The proportions differ in every community, due to the aforementioned factors of immigration and intermarriage. In general, the coexistence of Hungarians and Serbs are largely without conflict. Where Hungarians form the majority, Serbians tend to understand and even speak Hungarian (whereas Hungarians may not learn Serbian), they respect each other’s customs, but they form different groups, organize different events. Today, children do not tend to mix, do not learn each other’s language during play. Only those born in mixed marriages tend to speak both languages.

“Ada is a curious community, since even today, around 90% of the town is Hungarian, which presents difficulties to Serbians moving here. As the saying goes, they either get used to it, or they leave – they either learn the language, or move away.” (Éva Sóti, artistic leader of the Aranykapu Cultural Association, Ada)

“We live in an environment in which there is a Serbian neighbor here, a Serbian neighbor there, you must learn the language. Here in Banat, in Novi Kneževac, if there is a group of people, three Hungarians and one Serbian, they will speak in Serbian. (Magdaléna Kovás, president of the Tiszagyöngye Cultural Association, Novi Kneževac)

“Outside of mixed marriages, Hungarian children do not learn Serbian, and Serbian children do not learn Hungarian. They do not meet, there are no joint events, where they could meet.” (Erika Nadriļjanski Tornai, Cnesa Educational and Cultural Institution, Kanjiža)

In the ethnically mixed families, the festivities of both parties are held (maintaining one form of the formerly mentioned collective memory), but their children attend Serbian classes in school, especially if the father is Serbian, considering this to be a way to better advancement, should they decide to remain in the country. Within the Hungarian community, those interviewees living in scattered communities talked about a stronger sense of unity than those living in larger block communities, in which there is a marked fragmentation and disunity. An exception for this are the children and young people who attend local organizations, spending most of their leisure time there. Theirs is a more coherent community with life-long friendships, which signals the exceptional local significance of amateur artistic groups.

2.2. Community life, cultural traditions

From the interviews, we gain the image of a certain consciousness when it comes to maintaining local values, highlighting their power to create group coherence and a desire to stay in their homeland. Both institutional and civil actors maintain various forms of preserving intellectual

³⁴ Source: Interview conducted with István Fodor, the retired director of the Senta Archives, and the co-organizer of the Senta Collegium.

cultural heritages: female choir, folk dance, zither, tambura, arts and crafts, literary endeavors, local history groups. Maintaining traditions is seen to be closely connected to everyday life, to community life and experiences, and the local professionals tend to highlight this. *"We are concerned with the preservation of Hungarian cultural heritage, especially around Ada, with our motto being: to our children, the heritage of our parents. (Éva Sóti, artistic leader of the Aranykapu Cultural Association, Ada)*

"...we will revive the traditions of the region along the Tisza. We can mention here folk traditions, our folk songs, folk dances [...] and folk music. Having a good time here, unity, and remaining in our homeland, this is the point.. (Livia Varga, Vadvirág Traditional Circle, Ada)

However, there are several factors that hinder the success of their mission. Transmitting traditions are quite difficult, it is not easy to involve younger generations, and they are key to preserving traditions. Immigration, as mentioned, is also a major factor.

There are a number of communities that try to capitalize on their touristic value. Of course, a proper institutional framework with professionals is very important for this: for instance, there is a Touristic Association in Senta, which relies on the promotion of local culture, as well as on commemorating (since its 300th anniversary in 1997) on the Battle of Senta³⁵, which not only strengthens local patriotism, but also became a touristic product.

"The point is to attract as many tourists as we can to Senta. Every region has had its own tradition and customs, and we can use this as a marketing tool, we can build on this brightly, to bring in local colors. (...) For instance, we have the Tisza Mayfly Festival, and also our Town's Day. People like to come here, and locals invite their friends, showing them that we have this here. This is our event." (Kornél Laskovity, Touristic Association of Senta)

In communities with a Hungarian majority, it is also a good opportunity to rely on coexistence with the Serbian population, maintaining cultural relations. Some of our interviewees also talked about their experiences and the importance of strengthening these ties of peaceful coexistence. This is especially important in the regional center of Senta, where there is a significant number of Serbians.

"We have large concerts in Hungarian and also Serbian. This has an entertainment aspect to it, but it is also important that these events create cohesion that can transcend possible antagonisms, bringing together Serbians and Hungarians. There is a commonality that transcends national differences. (Richárd Hugyik, Lajos Thurzó Cultural and Educational Center, Senta)

"... not only in Hungarian, but also in Serbian... We try to pay equal attention to the festivities of both communities." (Éva Kobrehel, Cultural and Educational Center, Čoka)

However, in smaller communities, it is not common for the two ethnic groups to visit each other's events, except for famous performers.

2.3. Local identity

In accordance with prior research on identity, the local identity of our interviewees is strong and pronounced, and they also talked about the Banat regions relations with Szeged. They have also mentioned to fall of the Yugoslavia as a factor in strengthening local identity in Vojvodina. Besides family life and education, the third factor in strengthening Hungarian identity are the observing of traditions, folk dance, and personal example. In the region examined, the totality

³⁵ The Battle of Senta, fought on September 11, 1697, was one of the most important battles in the effort to recapture Hungarian territories from the Ottoman Empire, led by the Austrian Eugene of Savoy and the forces of the international Holy League.

of these contribute greatly to the preservation of Vojvodina-Hungarian identity. Almost without exception, our interviewees mentioned the strong cultural ties that were formed in early childhood. Thus, they are especially worried about the aging of their communities and the aforementioned tendency to immigrate. Who will carry on with the traditions? What will happen to traditions and identity on the long run?

"I consider Vojvodina and the Tisza region to be my home (...) geographically, we belong to the Hungarian Great Plains. (Richárd Hugyik, Lajos Thurzó Cultural and Educational Center, Senta)

"...the Hungarian community is concentrated here, along the Tisza. This is where I feel good – along the Tisza. (...) Preserving Hungarian culture and identity depends greatly upon who or what we idolize or see as examples. (András Szerda, Sándor Petőfi Hungarian Cultural Circle, Botra Male Choir, Bečej)

2.4 The role and characteristics of the Hungarian Repository of Values in Vojvodina

The Vojvodina Hungarian Cultural Institute (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, VMMI), located in Senta, is responsible for providing an institutional framework for the Hungarian Repository of Values in Vojvodina. Directed by Martina Gondi, the Institution successfully applied for funds for the aforementioned HUNG-16 funding program. As a result, the Committee of Value Repository of Vojvodina (Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság VMÉB) was established in June 2016, presided over by Tamás Varga, a theater professional and the culture referee of the VMMI. The main task of the committee is the identification, registration and the introduction of national values of Hungarians in Vojvodina into the repository of the abroad repository section, the national repository and into the section of hungaricums. They have used the funds to create a website for the Committee (ertektar.rs) and have launched a competition to explore and popularize the cultural values of Vojvodina with the name "All over this region" ("Kerek e vidéken") for elementary and high school students, as well as publishing materials. We have organized a roundtable discussion with the participation of the committee members about their work.³⁶ As a regional institution, the VMMI maintains contact with Hungarian minority institutions and associations that are concerned with public collections, education, and culture. The repository is only one element of the multifaceted work carried out by the Institute, but also a great opportunity to advise and aid their target groups that are mostly organized on a voluntary basis. Of the 11 colleagues at the VMMI, three of them are working with the repository. Besides Tamás Varga, Csilla Vázsonyi, the Institute's librarian has been responsible for the communication since 2015. Viktor Fehér, a doctoral student in the field of folklore studies, has been working as an external colleague, but there are no funds for his full-time employment. Viktor and Csilla are editing the website jointly and handle the nominations they receive. Their task is mainly operative, handling the database. Furthermore, they go to the field quite often, trying to convince locals to participate in the program. They provide help to local leaders and volunteers to seek out local values.

This process has two basic tenets: either the VMMI starts contact with a local community, or the local committees are formed via personal correspondence, on behalf of the local community. The coordinators value these personal meetings as a way to strengthen the belief that everything that the locals see as a value is also a value in terms of the program. The main

³⁶ Senta, Vojvodina Hungarian Cultural Institute, January 17, 2020. Participants: *Martina Gondi*, director of the Vojvodina Hungarian Cultural Institute, *Tamás Varga*, president of the Hungarian Repository of Values in Vojvodina, *Viktor Fehér*, doctoral student, and *Csilla Vázsonyi*, colleague at the Hungarian Repository of Values in Vojvodina, and members of the research group: *dr. Edit Újvári*, *dr. Angelika Nagy*, *Renáta Bozsó*.

benefit of the repository is that it highlights the work of those concerned with maintaining traditions and preserving values. They feel that their work is important, not only for the repository, but also for their local community and sub-region. The platform for maintaining communication is the website and the Facebook page, with phone correspondence also being frequent. Despite the extensive communication system, there may still be communities that have not heard of the repository. Throughout our 25 interviews, there was only one person who has not heard of the repository, three mentioned that they have no contact with them, and one person stated that they know about the repository but they do not know about their operations. Therefore, their operational work can be considered successful, despite the lack of human resources that often hinder their work.

The National Cultural Institute provides professional help, organizing training courses for professionals working in Value Repositories abroad, but forming strategies and crafting methodology is incumbent upon the organizations abroad, as they are the ones possessing adequate local knowledge and connections. The support of the Institute encompasses help with strategic and methodological issues, as well.

Throughout our research, the interviewees confirmed the problems mentioned by members of the VMML: there are two major negative factors, the lack of human resources and the lack of time.

"... There would be so much material, for me and others, like, back at home, the Bethlehem-performances, the zither-culture, and so on, one would have only to sit down and write about this. But this is, well, difficult (laughs). (Balázs Szerda, leader of the Fokos band, Bečej)"

According to actors within the repository movement in Vojvodina, a stable and permanent system of funding would help with the lack of funds and human resources, thus strengthening the effectivity of the local work of collecting sources and values. The adaptation of Hungarian models in Vojvodina can only function on the level of individual projects, for which funds are also needed. Monetary funds on their own could only solve problems on the short term – as was the case in the initial enthusiasm in 2016 –, but there would be a need for crafting a system that ensures constant work. The development of the website is among the long-term aims of the VMML.

"The long-term goal is a multilingual site on which the visitors can gain information on what to visit in different communities, where one can buy local products, and what are some of the major local events to visit." (Viktor Fehér)

They plan to translate the Hungarian materials to English (currently only the landing page can be read in English: <http://ertektar.rs/en>), but they do not plan Serbian materials. Among the long-term plans are also a form of economic advancement of the collected materials, besides further utilizing them as a means to enhance local tourism.

3. Conclusion

The interviews conducted during the research activity exhibited a conscious devotion and emotional motivation towards preserving and maintaining traditions. It was proven that although the majority of the communities examined face one form of difficulty or another in their work of voluntary preservation of traditions and cultural organizing, and the subsequent administrative work that is related to admissions to the Repository, but this latter activity can also contribute greatly to the further preservation of local cultural heritages, their dissemination and the affirmation of their importance, as well as their use in the field of tourism.

Based on the interviews, it is safe to state that the annual search for funds hinders the work of local leaders greatly, rendering long-term planning very difficult. A more wide-ranging, simpler system of funding spanning over a period longer than annual funds would be beneficial. Furthermore, there is a need for a couple of professionals, employed full-time who could provide assistance for communities, local institutions and associations (either independently or within the framework of VMHI) in their attempts to collect, coordinate and systematize the different local values, value repositories, and events. This would further strengthen local identities and would contribute to encouraging locals to stay in their hometowns, moderating the worryingly high number of people leaving. The professionals working at the Hungarian Repository of Values in Vojvodina highlighted that the digitization of local traditions and values is useful and important, but cannot replace the lively, prevalent traditions and their values. The point is the human!

Sources:

- Assmann, Jan (2004): *A kulturális emlékezet. [Cultural Memory and Early Civilization]* Budapest, Atlantisz. [2011. Cambridge University Press]
- Badis Róbert (2008): A vajdasági magyarság identitásstratégiái [The Identity Strategies of Hungarians in Vojvodina]. In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet [The Past Within Us: Historical Consciousness – Cultural Memory]*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 319–328. p.
- Czene Zsolt (2002): A kulturális örökség területfejlesztési megközelítése [Cultural Heritage from the Perspective of Urban Development]. In: *Tér és Társadalom [Space and Society]*, 16. évf. 4. szám, 25–38. p.
- Csurgó Bernadett – Szatmári Anita (2014): Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás [Rural Culture, Local Communities, and Local Identity]. In: *Metszetek [Intersections]*, 3. évf. 3. szám, 33–51. p.
http://metszetek.unideb.hu/videki_kultura_csurgo_bernadett_szatmari_anita_2014_03 [2020.02.15]
- Fodor István és Hágén Ádám (szerk.) (2016): *Zenta Kollégium [Senta Collegium]*. Lakitelek, Antológia Kiadó.
- Hoppál Mihály (2010a): *A szellemi kulturális örökség megőrzése [Preserving Intellectual Cultural Heritage]*. Budapest, Európai Folklór Intézet.
- Hoppál, Mihály (ed.) (2010b): *Sustainable Heritage*. Budapest, European Folklore Institute.
- Hoppál Mihály (2017): Etnopolitika, lokális hagyomány és nemzetépítés [Ethnopolitics, Local Tradition, and Nation Building]. *Zempléni Múzsák*, 17. évf. 1. 5–10. p.
- Ortutay Gyula (főszerk.) (1982): *Magyar Néprajzi Lexikon [Hungarian Folklore Lexicon]* V. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Ózer Ágnes (2008): A vajdasági magyarság szellemi örökségének szerepéről [On the Role of the Intellectual Heritage of Hungarians in Vojvodina]. In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 587–595. p.
- Pataki Ferenc (1997): Identitás – személyiség – társadalom [Identity – Personality – Society]. In: *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény. Válogatta: Lengyel Zsuzsanna*. Budapest, Osiris, 512–523. p.

- Pejin Attila (2008): Lokális és/vagy nemzeti? [Local and/or National?] In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 107–139. p.
- Solar, Giora (2011): Management Plans and Management Planning. In: Bassa, Lia (szerk.) *Tanulmányok az örökségmenedzsmentről 2. Kulturális örökségek kezelése*. Budapest, Információs Társadalomért Alapítvány. pp. 5–12.
- Szabó, Árpád Tőhötöm – Szikszai, Mária (eds.) (2018): *Cultural heritage and cultural politics in minority conditions*. Cluj-Napoca, Aarhus.
http://kjnt.ro/szovegtar/pdf/2018_SzaboAT-SzikszaiM_edcs_Cultural-Heritage [2020.07.25.]
- Tóth G. Péter (2002): A „közösség”. Egy fogalom megalkotása, kiteljesedése, széthullása és felszámolása [„Community” – The Crafting, Fulfillment, Fall and Destruction of a Term]. In: Pócs Éva (szerk.): *Közösség és identitás [Community and Identity]*. Budapest -Pécs, L'Harmattan – PTE Néprajz Tanszék. 9–32. p.

Online Sources:

- Law XXX. of 2012 on Hungarian National Values and Hungaricums
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200030.tv>
- Law LXXX of 2015 on Law XXX. of 2012 on Hungarian National Values and Hungaricums
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500080.TV>
- Hungarian Repository of Values <http://www.hungarikum.hu>
- Hungarian Repository of Values in Vojvodina –Treasures of Vojvodina
<http://ertektar.rs/en>
- Hungarian Repository of Values in Vojvodina –Treasures of Vojvodina
<https://www.facebook.com/vajdasag.kincsei>

Appendix

Novi Bečej • Local chapter of Rákóczi Szövetség • Mór Jókai Hungarian Cultural Association	Bačko Petrovo Selo • Tisza Region Cultural and Folklore Association
Utrine • Százszorszép Cultural Association	Martonoš • Mortinus Village Protection Association
Ada • Gábor Szarvas Library • Aranykapu Cultural Association • Vadvirág Traditional Circle	Bečej • Sándor Petőfi Hungarian Cultural Association • Ricsaj Folklore Festival • Fokos band
Senta • Lajos Thurzó Cultural and Educational Center • Touristic Association of Senta Zenta • City Museum, Rozetta Arts and Crafts Association • Artistic Competitions for High Schools	Čoka • Csóka Cultural and Educational Center – Ferenc Móra Hungarian Cultural Association • Csalogány Female Choir • Ferenc Móra Hungarian Cultural Association
Novi Knežvac • Tiszagyöngye Cultural Association • Country House, Kéknefelejcs Traditonal Circle • Ricze House, Firigyháza	Kanjiža • Cnesa Educational and Cultural Institution • Tisza Folklore Dance Troupe
Tornjoš • Endre Ady Cultural Association • “Magda-lak” Country House Association	Horgoš • Béla Bartók Hungarian Cultural Association

The cultural and communal institutions and civil cultural groups involved in the research project

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

Kocsis Mihály – Koltai Zsuzsa – Nemes Krisztina – Reisz Terézia:

Infrastruktúra, eszközellátottság és finanszírozás a Baranya megyei falvak közművelődésében

Absztrakt: A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézet kutatócsoportja 2019 szeptembere és 2020 augusztusa között a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Programjának támogatásával vizsgálta a közművelődési intézmények és közösségi színterek szerepét a Baranya megyei községek közösségfejlesztésében. A kutatás keretében 29 Baranyai megyei faluban került sor strukturált interjú felvételére a településeken közművelődési, közösségsszervezői feladatokat ellátó szakemberekkel. Jelen tanulmány a Baranya megyei községekben működő közművelődési intézmények és közösségi színterek infrastruktúra és eszközellátottságát, illetve a helyi közművelődés és közösségsszervezés finanszírozási kihívásait tárja fel a kutatási eredmények tükrében.

Abstract: The research team of the University of Pécs, Faculty of Humanities, Institute for Human Development and Cultural Studies examined the role of cultural institutions and community platforms in the community building activity of Baranya county villages. The research project lasted for one year between September 2019 and August 2020 and it was implemented with the financial support of the National Institute for Culture's Academic Grant Program for Public Culture. In the frame of the research structured interviews with organizers of cultural and community life were recorded in 29 villages in Baranya County. Present paper reveals the findings of the research regarding the infrastructure, available assets and the financial challenges of the cultural institutions and community platforms in Baranya county villages.

A kutatás módszere

A kutatás a baranyai falvak művelődési és közösségi tereinek működési feltételeit több szempontból is vizsgálta. A kutatócsoport 8 kutatója 2019 novembere és 2020 februárja között strukturált interjúk keretében tárta fel a művelődési folyamatoknak otthont adó szervezetek és fenntartójuk sajátosságait, az épületek infrastrukturális állapotát és eszközellátottságát, valamint a települések művelődési- közösségi folyamatainak szervezésében meghatározó szerepet játszó humán erőforrást 29 Baranya megyei faluban. (a strukturált interjú kérdéssorát lásd az 1. sz. mellékletben) A interjú kérdései kitértek a mindennapi feladatok elvégzését biztosító anyagi és humán erőforrás gazdálkodásának formáira, valamint a közösségi terek működtetésével kapcsolatban felmerült gondokra. Az interjúk zárásaként a közösségi terek mindennapi működésével, fenntartásával kapcsolatosan 25 kérdésre válaszoltak az interjúalanyok ötfokú Likert-skála alapján, így az interjúk elemzése mellett standardizált kérdésekre épülő összehasonlító vizsgálatra is sor kerülhetett a falvak művelődési intézményeinek működéséről, továbbá azok eredményességéről. A kérdések tematikusan tíz problémára összpontosítottak, ezek a szervezeti és fenntartói keretek, együttműködés (1), az intézmény működésének feltételei (2), az anyagi erőforrások sajátosságai (3), az infrastruktúra

állapota (4), az eszközellátás és színvonala (5), a szolgáltatások, programok - lakosság elégedettsége (6), a helyi szakmai kommunikáció (7), a szakmai kapcsolatok hálózata (8), komfortérzet a jelenlegi munkakörben (9), valamint a jövedelemmel kapcsolatos elvárások (10). Az ötfokú Likert-skála attitűd-jellegű vélemények feltárását tette lehetővé a fent megjelölt tíz témakörben. Az adatok feldolgozása során lehetőség nyílt számos változó elkülönítésére, így a vizsgált témakörök több kérdésre kapott válasz információi alapján kerültek elemzésre. A további feldolgozás során az adatok összevonásával, aggregálásával létrehozott kumulált indexek alkalmasnak bizonyultak a közösségi terek működési szintjeinek, színvonalának leírására, értelmezésére.

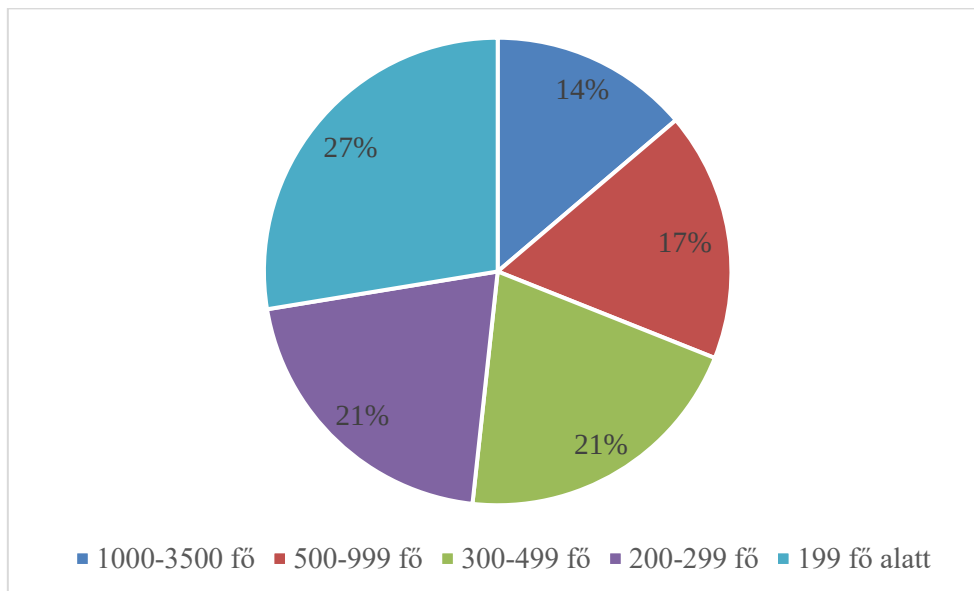
A minta

Rétegzett mintavételi eljárás alapján 29 Baranyai megyei településen került sor strukturált interjú felvételére. (a mintát lásd a 2. sz. mellékletben) A minta rétegzése a települések lakosságszáma alapján történt meg és az alábbiak szerint csoportosította a Baranya megyei falvakat: a.) Nagyközség (1501-5000 fő) b.) Község (1000-1500 fő) c.) Kisfalu (500-999 fő) d.) Aprófalu (201-500 fő) e.) Törpefalu (200 fő alatti népesség). A mintába bekerült települések összesített lélekszáma megközelítette Baranya megye lakosságának 5%-át (lásd az 1. ábrát), közöttük az aprófalvakban élők aránya 1,5% körül volt. A mintában az aprófalvak aránya megközelítette a 70%-ot. Esetünkben az úgynevezett alapsokaság nem azonos Baranya megye településeinek számával, ebből adódóan itt nem az aprófalvak megyén belüli arányáról, hanem a kistépüléseken belüli súlyukról beszélhetünk.

A mintán belül az aprófalvak lakóinak létszáma a 30%-hoz közelített. (Itt minden esetben csak közelítő arányokról beszélhetünk, ugyanis többször előfordult, hogy az úgynevezett hivatalos adatokkal szemben a polgármesterek – más források alapján – eltérő adatokról számoltak be.) A községek és Beremend nagyközség – méreteikből adódóan – jelentős lakossági részarányt képviselnek a mintán belül, ugyanakkor megemlítendő, hogy a környezetükre gyakorolt hatás szempontjából is eltér a felelősségviselésük a környező településektől. (Beremend Alapszolgáltatási Központja 24 társtelepülésen lát el gondozói feladatokat, amelyben 38 munkatárs vesz részt.)

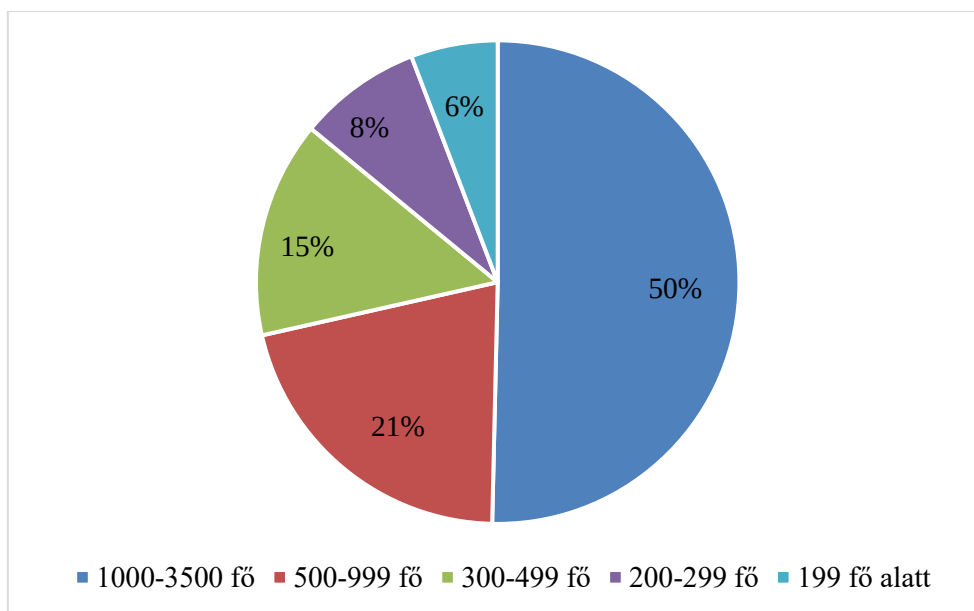
1. ábra: A kiválasztott kistélepülések lélekszám szerinti megoszlása (n:29)

(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

2. ábra: A kiválasztott települések lélekszáma a települések mérete szerint (n:17274)

(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

A művelődési intézmények szervezeti, fenntartói sajátosságai

A művelődési intézmények fenntartói köre sajátos képet mutat, ugyanis a rendszerváltás óta a települési önkormányzatok kötelezően teljesítendő feladatai közé tartozik a helyi művelődési tevékenység feltételeinek biztosítása és ösztönzése. Gyakorlatilag minden település önkormányzata valamilyen módon ellátja feladatát, pontosabban kisebb-nagyobb részt vállal a közösségi élet feltételeinek biztosításában, a pénzügyi keretek megteremtésében. Mégis azt tapasztaljuk, hogy becsülhetően a települések 20%-ában a települési önkormányzatokon kívül főként a nemzetiségi önkormányzatok (pl: Nagypall, Nagynyárad, Mecseknádasd, Szajk) vállalnak fenntartási, intézményműködtetési feladatokat. A települések közel 5%-ában országos karitatív szervezetek, illetve a nagy egyházak működtetnek szociális szolgálatot és közösségi tevékenységet lehetővé tevő egyesületeket (Hirics, Drávaszabolcs). Törvényi lehetőség ugyan fennáll, de egy települést találtunk (Feked), ahol együttműködési szerződés keretében egy civil szervezet vállalta át a település közművelődési tevékenységének megszervezését.

A közművelődési alapszolgáltatások teljesülése a Baranya megyei falvakban

Az 1997. évi CXL. törvény (továbbiakban Kulturális Törvény) meghatározza a közművelődési alapszolgáltatásokat:

- a.) „művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása
- b.) a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- c.) az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása
- d.) a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása
- e.) az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása
- f.) a tehetséggondozás- és -fejlesztés feltételeinek biztosítása
- g.) a kulturális alapú gazdaságfejlesztés³⁷

A törvény végrehajtását a 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet szabályozza. Ennek nyomán 2018. július 9-e után új fogalmak kerültek bevezetésre a közművelődési szakmában. A törvényi szabályozás előírja, hogy a közművelődési tevékenységeket ezen 7 alapszolgáltatás szerint kategorizálja a feladatellátó, továbbá a települések lélekszáma alapján meghatározta a közművelődés feltételeivel kapcsolatos minimum elvárásokat.

Az interjúk során érzékelhető volt, hogy az interjúalanyok jelentős része arra törekedett, hogy minden alapszolgáltatás mellé aktivitást rendeljen, még abban az esetben is, ha az adott aktivitást nem a megfelelő alapszolgáltatáshoz sorolta be. Az interjúalanyok gyakorta hiányosságnak érezték, ha nem tudtak valamelyiknek megfelelni abból a feltételezésből kiindulva, hogy minél több alapszolgáltatást nyújtanak, annál biztosabb a település megbecsülése. Az erőn felüli vállalás többnyire az 500 fő alatti települések esetén volt jellemző, ahol a település fennmaradásának igazolásához az egyik eszköz a sokszínű tevékenység felmutatása. A nagyon kicsi, 100 főnél kisebb lélekszámú települések számára ugyanakkor nem

³⁷ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, 76. § (3)

volt szempont, hogy minél több választott alapszolgáltatással törekedjenek a település jobb elismerésére. A hiányos közművelődési feladatellátást a mikrotelepülési lét nehézségei közé sorolták.

A Kulturális Törvény úgy rendelkezik, hogy az állam, a települési önkormányzat, nemzetiségi önkormányzat vagy az önkormányzati társulás által fenntartott közművelődési intézmény költségvetési szervként működik. A közművelődési intézmény típusa – jogszabályban meghatározott szakmai, személyi és infrastrukturális feltételek megléte esetén – lehet: a) művelődési ház; b) művelődési központ; c) kulturális központ; d) többfunkciós közművelődési intézmény; e) népiskola; f) népi kézműves alkotóház; g) gyermek-, illetve ifjúsági ház; valamint h) szabadidőközpont. A minimálisan vállalandó alapszolgáltatások száma eltér az egyes intézménytípusoknál és a közösségi színtereknél. Például míg közösségi színtérben mindösszesen az a.) alapszolgáltatást, addig művelődési házban legalább 3, művelődési központban legalább 5, kulturális központban pedig az összes alapszolgáltatást biztosítani kell. A közösségi színtér a települési közösségi művelődés szervezésére, a közművelődési alapszolgáltatások biztosítására fenntartott, jogi személyiséggel nem rendelkező létesítmény. A többfunkciós közművelődési intézmény az összes alapszolgáltatás garantálása mellett tevékenységében médiaszolgáltatási, sajtótermék-kiadási, turisztikai információ-szolgáltató feladatokat is ellát. A népiskola a c.) alapszolgáltatást, a népi kézműves alkotóház pedig legalább a d.) alapszolgáltatást nyújtja. A gyermek-, illetve ifjúsági ház olyan közművelődési intézmény, ahol a felkínált alapszolgáltatások elsősorban a gyermek- és ifjúsági korosztálynak szólnak. A szabadidőközpontban az alapszolgáltatások biztosítása mellett szellemi és fizikai rekreációval kapcsolatos tevékenységeket is végeznek. A Kulturális Törvény minden esetben a minimum feltételeket írja elő, ettől magasabb számú alapszolgáltatásokat lehet vállalni, de érdemes azok megvalósíthatóságát és a fenntarthatóságát mérlegelni.

A kutatás kérdésfeltevése volt az is, hogy miként nevezik a közművelődési intézményeket a vizsgált településeken a helyiek. A Baranya megyei falvakban működő művelődési szervezeteket változatos elnevezéssel működnek: művelődési ház, integrált közösségi tér, faluház/sportcsarnok, közösségi ház, közösségi tér, kultúrház, kézműves ház, könyvtár, valamint egyéb elnevezés. Az egyes szervezetek településtípusonként jellemző elterjedtségéről nem beszélhetünk. A kistelepülések legstabilabb művelődési szervezetei a még megmaradt falusi kis (klub) könyvtárak, a mintában szereplő településeken ez a leggyakrabban előforduló szervezeti típus. (6 település) Példáknak mondható a Csorba Győző Baranya Megyei Könyvtár hálózati tevékenysége, valamint az, hogy az állomány frissítése mellett közösségi rendezvények, terek nyitvatartását is kötelezővé teszi szolgáltatási szerződéseiben. A vizsgált mintában 5-5 településen többfunkciós művelődési házként, illetve faluházként/sportcsarnokként, 4 településen kultúrházként, 3 faluban pedig integrált közösségi térként jelölte meg az interjúalany a helyi művelődési szervezetet. Egyesületi működtetési forma több településen is megjelenik, így van kézműves ház (1), illetve további 3 településen egyéb művelődési feladatokat ellátó szervezet/közösségi tér működik, melyeket helyi szociális ellátó, illetve a legszegényebb falvakban az egyházak és országos szociális hálózattal rendelkező szervezetek (Caritas) működtetnek, de a vizsgálat feltárt közösségi funkciójú játszóházat is (Patapoklosiban).

A mintában csak egy intézménynek, a 3500 fős Hosszúhetény Nemes János Művelődési Központjának kell a törvényi előírás alapján legalább 5 alapszolgáltatást biztosítania. A kutatás feltárta, hogy az a.), a b.), a d.), az e.) és a g.) alapszolgáltatásokat biztosítják a településen. Az összes többi településen közösségi színtér, Integrált Közöségi Szolgáltató Tér (IKSZT), vagy a Csorba Győző Könyvtárhoz köthető könyvtári, információs és közösségi színterek találhatók.

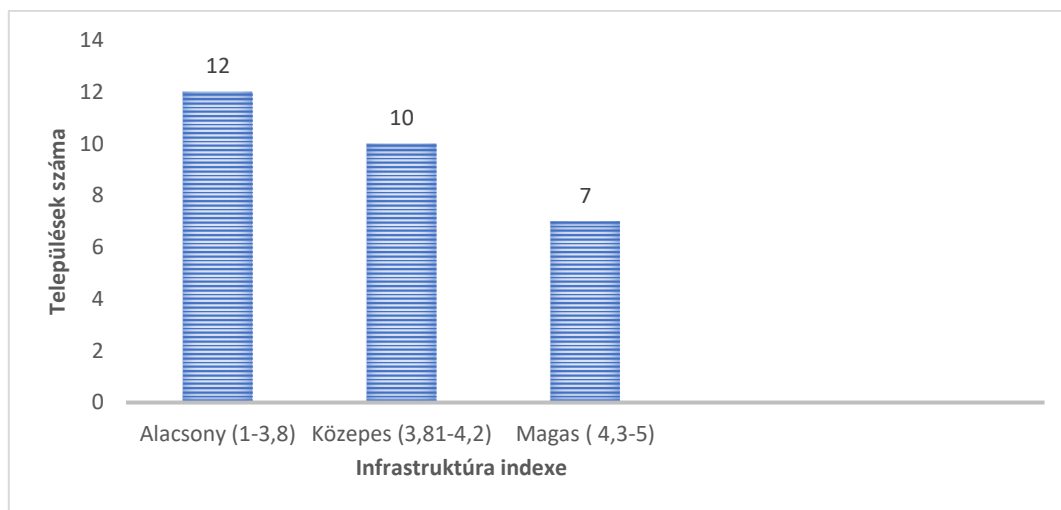
A helyi közművelődési intézmény alapszolgáltatások szerinti besorolása kapcsán legtöbb zavart a művelődési ház /a)/ elnevezés okozta az interjúalanyok számára, ugyanis a korábbi, a település közbeszédében kultúrnak, kultúrháznak, művelődési háznak nevezett létesítmény a törvény szerint nem felel meg az intézményi kritériumoknak. A közösségi színterek esetében gyakran nem volt egyértelmű az interjúalany számára, hogy a feladatellátásban elégséges az a.) alapszolgáltatás biztosítása. Az eredmények alapján érdemes lenne a közművelődés területén dolgozók számára egyértelműsíteni a törvényi besorolásnak megfelelő közművelődési intézmény típusokat.

A művelődési intézmények működésének infrastrukturális állapota

A művelődési intézményeknek és a közösségi tevékenységeknek helyet biztosító épületek üzemképességének színvonala igen változatos képet mutat a megye falvaiban. Néhány kivételtől eltekintve nem található a megyében olyan közművelődési funkciót ellátó intézmény, amely eredetileg is művelődési háznak épült. A rendszerváltás előtt és azóta is jobbra ingatlangazdálkodási kérdésként kezelik, illetve ingatlanjaik állagmegóvásához kötődő fejlesztésként szánják rá magukat a települési önkormányzatok a közösségi terek felújítására. A hatvanas évek iskolabezárási hullámával párhuzamosan az iskolák egy részét művelődési házzá, faluházzá alakították át, az iskolakönyvtárakat is jobbra fölszámolták, néhányukat viszont klubtevékenységre is alkalmas funkcióval bővítették ki. A rendszerváltást követően az önkormányzatok számot vetettek vagyonukkal, tartalékaikkal. Saját erőből újítták fel közműhálózataikat, majd a még működő oktatási és művelődési intézményeiket. Az előcsatlakozási pályázatok nem fordítottak figyelmet a humán szolgáltatások megújítására. Az ezredforduló óta a vidékfejlesztési uniós forrásokból a falusi munkaerő megőrzéséhez és mobilizálásához kapcsolódóan nyílt a településeknek lehetőségük arra, hogy épületeiket megújítsák. Ebben a körben jelentős fejleménynek tekinthető, hogy nemzeti forrásból a falusi könyvtárak revitalizációs pályázatait követően a művelődési terek megújítására is sor kerülhetett. A saját tőkével rendelkezők jelentős forrásokhoz juthattak, sajnos a legkisebb települések ekkorra már kifogytak tartalékaikból és a helyi szakemberhiány komoly problémát jelentett a pályázatok megírásában. Ma is ez az egyik legjelentősebb akadálya a források önálló lehívásának. A társulásban, térségi konstrukciókra épülő pályázatokban a kisebb települések is pénzhez juthattak. Az elmúlt 20-25 évben kitarozott közösségi tereket parasztházból, istállóból, megszűnt moziból, valaha gazdakörként működő épületekből alakították ki művelődési házakká, teleházakká vagy faluházakká.

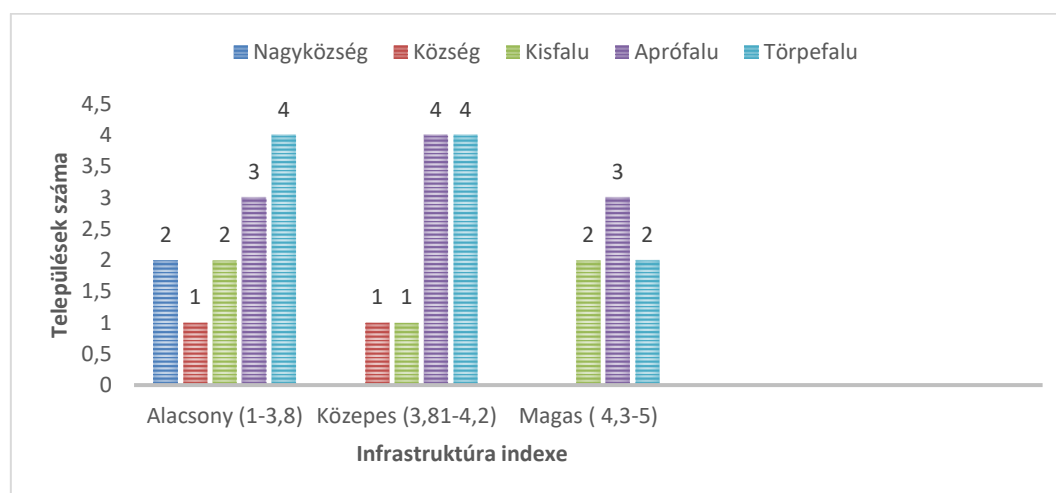
A falusi közművelődésben dolgozók 41,4%-a kimondottan rossznak, 34,5%-uk közepesnek, 24,1%-uk pedig jónak értékelte a településen lévő művelődési infrastruktúrát. (lásd a 3. sz. ábrát)

3. ábra: A művelődési terek infrastruktúrájának állapota a Baranya megyei falvakban
(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

Ezt az értékelést adták a törpefalvakban ugyanúgy, mint a nagyközségekben, vagyis nem tapasztalható az infrastruktúra gazdálkodási gyakorlata terén lényeges eltérés az egyes településtípusokban (lásd a 4. számú ábrát). A jelenség magyarázatának egyik okát az állami forráselosztás gyakorlatában kereshetjük, mert az alulfinanszírozott, feladataiktól megfosztott települések a forráselosztásban alul maradnak, csupán a pályázati alapokra építhetik az ingatlanfejlesztéssel kapcsolatos elképzeléseiket.

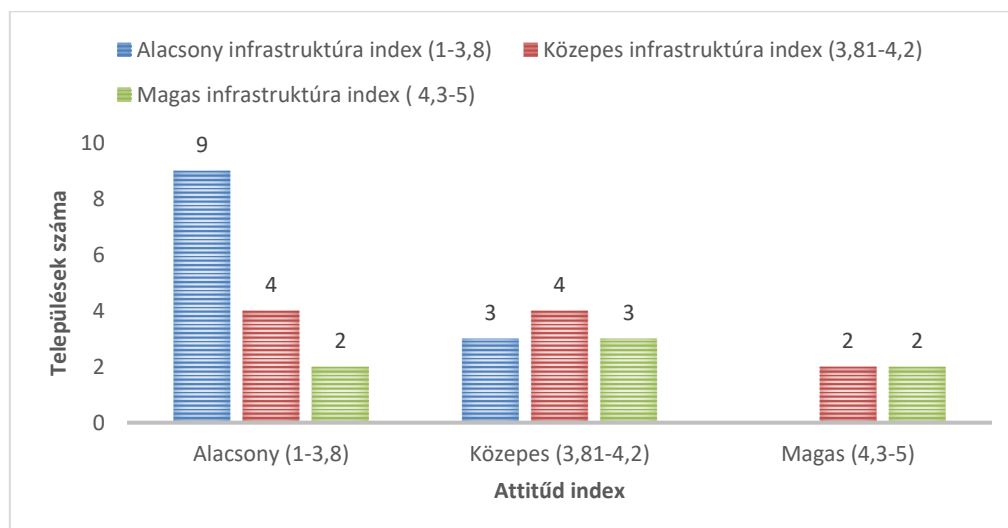
4. ábra: A művelődési terek infrastruktúrájának állapota Baranya megye falvaiban
településtípusok szerint
(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

Szembevetendő korreláció figyelhető meg a működést értékelő attitűd index, valamint az infrastruktúra állapotát mérő index között. Mindazok, akik a megye falvaiban zajló közösségi terek működését alacsony színvonalúra értékelik, azok egyben meghatározóan alacsony vagy közepes színvonalúnak látják a szolgáltatásaikat kiszolgáló infrastruktúrát. Azok pedig, akik

össességében megelégedéssel nyugtázzák a falujuk művelődési tevékenységét, láthatóan közepes, vagy kimondottan jó infrastruktúrát használhatnak művelődési tevékenységük során (lásd az 5. számú ábrát).

5. ábra: A művelődési terek működésének színvonala, valamint a rendelkezésre álló infrastruktúra együttes megítélése a Baranya megyei falvakban
(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

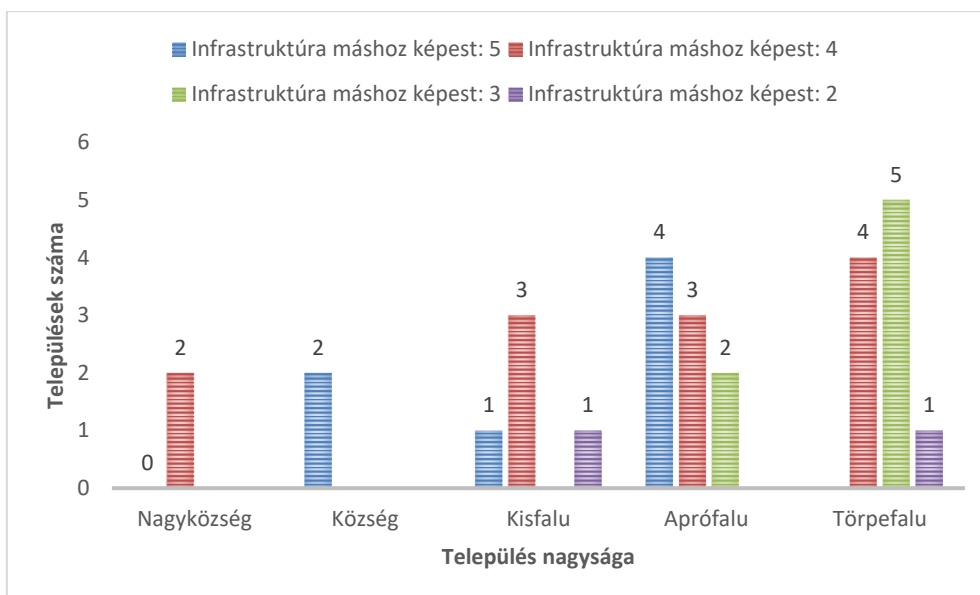

Hasonló tendenciák figyelhetők meg az anyagi források rendelkezésre állása, valamint az művelődési infrastruktúra állapota között. A forráshiány lényegesen befolyásolja a művelődési infrastruktúra kiépülésének és az állagmegóvás lehetőségét. Az anyagiak mellett a működési feltételek lehetőségeinek beszűkülése ugyanilyen mértékben korlátozza az infrastruktúra állapotának korszerűsítési esélyeit.

A vizsgálat kitért arra is, hogy a művelődésszervezők miként értékelik a hasonló adottságú településekhez képest a meglévő infrastruktúra állapotának színvonalát. Ebben a tekintetben lényegében a rossz adottságú legkisebb települések más helyzetét is rossznak ítélik meg, illetve a saját helyzetüket kissé felértékelik más településekhez képest a közepes infrastrukturális adottsággal rendelkező, nagyobb lélekszámú falvakban közösségi tevékenységet végző interjúalanyok (lásd a 6. számú ábrát).

6. ábra: A művelődési infrastruktúra állapotának értékelése a Baranya megyei falvakban más települések adottságaihoz képest

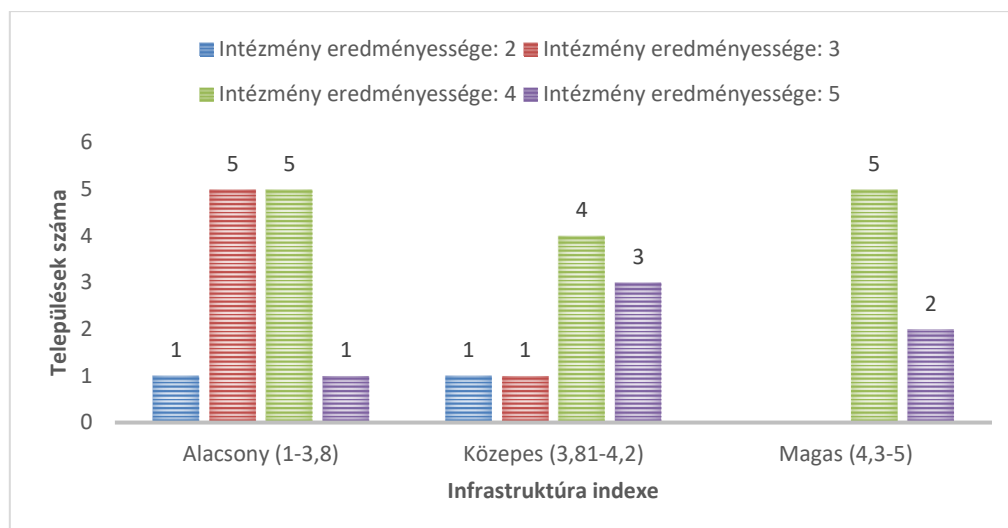
(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

Izgalmas kérdés az is, hogy az épületek és más infrastrukturális adottságok miként befolyásolják a település közösségi munkáját. Úgy nyilatkoztak az adatközlők, hogy az infrastruktúra állapota közepes hatást gyakorol a falvak közösségi tevékenységének eredményességére. Azonban a törpefalvakban hiányzó vagy lepusztult épületek és az évtizedek óta elmaradó beruházások erősen hátráltatják a közművelődési tevékenységet (a korreláció értéke 0,778). Az alacsony és közepes infrastrukturális állapot az intézmények eredményességének értékelésében is alacsony és közepes színvonalat jelez. (lásd a 7. számú ábrán).

7. ábra: A művelődési infrastruktúra hatása a tevékenység eredményességére a Baranya megyei falvakban

(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

A művelődési feladatokat ellátó infrastruktúra működtetési gyakorlata igen sokszínű megoldásokat eredményezett az elmúlt két évtizedben. E tekintetben több működési típus különíthető el. Kevés faluban található önállóan működő művelődési ház. A legtöbb helyen többcélú létesítményben kap helyet a falvak közösségi tevékenysége. Jellemző kép, hogy az oktatási, ifjúsági vagy sportlétesítményt egy térben találjuk. Sok helyen az önkormányzati hivatal és az egyesületek működési terei összeolvadnak, ezek a faluház, illetve IKSZT típusú szervezeti formákkal párosulnak. Hasonló funkcionális együttélést tapasztalhatunk kézműves házak és művelődési terek összeolvadása terén, valamint a nemzetiségi önkormányzatok és civil művelődési egyesületek közös infrastruktúra-használata során. A kistelepüléseken a leggyakoribb a könyvtár és a több korosztályi igényt kielégítő klubhelység közös épülete. A közepes és nagyobb településeken igen elterjedt infrastrukturális jellemző az épületek, terek erős megosztottsága, felaprózottsága, amelyek az adott település különböző pontjain elszórva helyezkednek el (pl: Hosszúhetény, Véménd, Mecseknádasd). A közösségi élet összehangolásában ez ugyanolyan hátrányt jelent, mint a gazdaságos működtetés megszervezésében. A művelődési infrastruktúra kiépülésének, korszerűsítésének hányatott története is magyarázhatja ezeknek az infrastrukturális típusoknak a konzerválódását. Az infrastruktúra szerkezeti problémái és állapota, a közösségi élet térhasználati igényeinek megváltozása, valamint a terek megújulásának forrásgazdálkodási akadályai számos problémát vonnak maguk után. Az egy nagytermes művelődési házak lassan funkciójukat veszítik, mert a bálók, lakodalmak, nagy lakosságszámra igényt tartó közmeghallgatások lassan kikopnak a közösségi életből. A nagyterem az év nagyobb hányadában zárva vannak, gyakorlatilag fűtési problémák vannak mindenütt, kihasználtságuk igen alacsony. Átvették területüket az alkalmi bérlők, illetve a falusi élelmiszerboltok, ruházati boltok bezárásával alkalmi ruhaárusok és más mozgó kereskedők bérlik a termeket. A nagyterem hiánya, vagy éppen a kisebb csoportok tevékenységének helyet adó klubok hiánya mind-mind ennek az örökölt helyzetnek és abból származó kényszergazdálkodásnak a következménye.

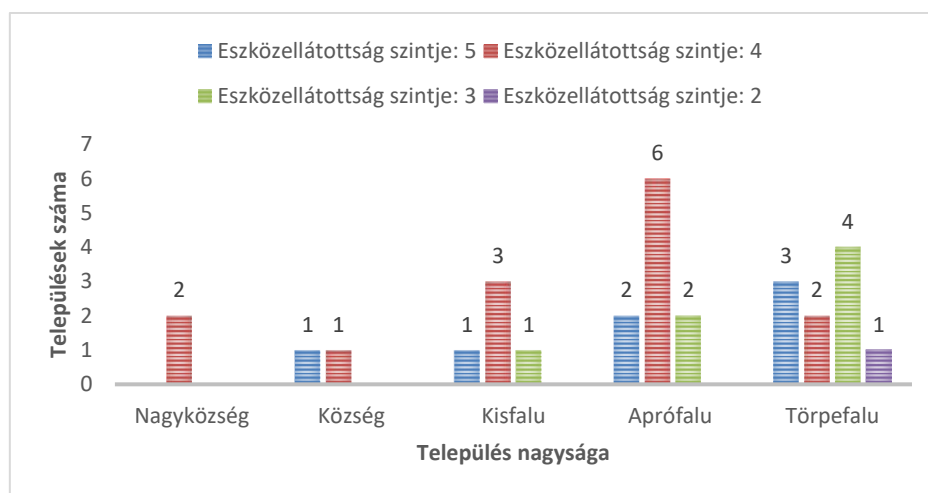
Az infrastrukturális problémák, hátrányok kiküszöbölésére találékony megoldások születtek meg. Részen a felszámolt iskolák, egykori könyvtárai és óvodák épületei biztosítanak kisebb közösségek számára helyeket, azonban olyan megoldásokkal is találkozhatunk, ahol a helyi tájház kertjében / kézműves házban alakítottak ki kisebb rendezvények, foglalkozások számára helyiségeket (pl. Hosszúhetény, Nagypall). Az Általános Művelődési Központok megszűnését több közművelődési szakember is sajnálatosnak nevezte mind a működtetés gazdaságossága, mind a közösséggel való kapcsolattartás okán.

A művelődési intézmények működésének eszközellátottsága

A mindennapi működéshez szükséges eszközök ellátása kevésbé tűnik problematikusnak, mint a művelődési intézmények infrastrukturális helyzete. Az adatközlők többsége 4-es és 5-ös osztályzatot adtak intézményeik eszközellátására, a közösségi terek 84%-a jó vagy kiváló eszközellátottságról számolt be. A jó helyzetértékeléstől csupán a legkisebb törpefalvak helyzete tér el, az alacsony eszközellátás értékelése ezekre a falvakra koncentrálódik (lásd a 8. számú ábrát).

8. ábra: A művelődési intézmények eszközellátottságának szintje az egyes településtípusokban

(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

Az interjúalanyok arról számoltak be, hogy az eszközbeszerzés forrásai bizonytalanok, vagy a pályázati hozzáférés aggályos, mert a kistelepüléseknek nincs önerejük a pályázatok beadásához. Sokszor gond az is, hogy kellő szakértelem hiányában nincs, aki megírja és gondozza a pályázatokat. A kisebb falvakban arról szoltak, hogy eszközük kevés, illetve hiányoznak a működést megalapozó eszközök, vagy azok elavultak, korszerűtlenek.

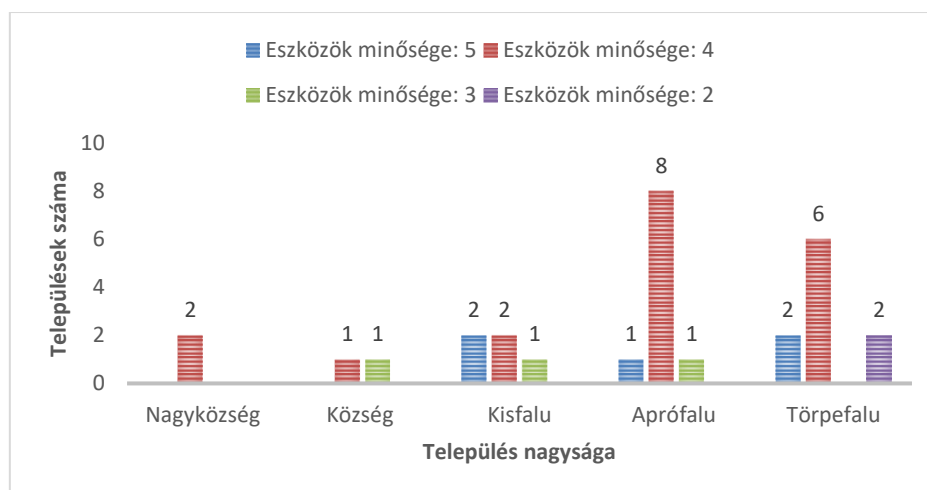
A nagyobb települések előnyösebb helyzete arra vezethető vissza, hogy ők esélyesebben vesznek részt azokon a pályázatokon, ahol az eszközbeszerzésre mód nyílik. Sok helyen a Csorba Győző Könyvtár segít az eszközök beszerzésében, a digitális információhordozók korszerűsítésében. Vannak olyan egyedi beszerzési formák is, amelyek azt jelzik, hogy gondos gazda szemmel számos forrást mozgósítanak az eszközök megvásárlására. Részen a nemzetiségi önkormányzatok, illetve számos civil alap megpályázásával is bővítik az önkormányzati fenntartású intézmények eszköztárát. Az eszközellátás és korszerűsítés újszerű

problémájaként merül fel, hogy míg korábban a színes televízió, tíz éve az elektronikus játékok és az internet hozzáférési lehetősége volt vonzó a közösségi terek látogatásában, addig mára telítődni látszik az eszközalapú közönség és közösségszervezés azokon a településeken, ahol a családok jó anyagi adottságokkal rendelkeznek.

A rendelkezésre álló eszközök minősége nem egységes a falvakban. (lásd a 9. számú ábrát).

9. ábra: Az eszközellátás minősége az egyes településtípusokban

(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

A nagyközségek és népesebb községek önértékelése szerint más településekhez viszonyítva is jó az eszközellátásuk. Azonban a településlejtő alsó fokain álló legkisebb falvak értékelései e tekintetben megosztottabbak. Az aprófalvakban jó az eszközellátottság más településekhez képest. A törpefalvak egyharmada rosszabbnak ítéli meg saját helyzetét a hasonló adottságú településekhez viszonyítva. Kétségtelen, hogy a művelődési szokásokban elmozdulások vannak, azok tartalmában igen nagy változásnak lehetünk a tanúi. A hangsúly egyre jobban az elektronikus adathordozók és a médiumok információ és műsorszórására terelődik. Ez a folyamat nem csupán a fiatal korosztályt, hanem már a középkorú és idősebb generációkat is érinti, akik napi szinten filmek, sorozatok fogyasztói, kommunikációjukat a különféle internetes szolgáltatók alkalmazásainak használatához kötik. Az idősebbek internetes tanulásának egyik motivációja, hogy a városban élő, vagy külföldre költözött gyermekeikkel, unokáikkal kapcsolatot tudjanak tartani. Ezek a funkciók korábban közösségi színtérben jelentek meg, ma bezáródnak az otthonok falai közé. Éppen ezért a művelődési terek eszközei nem csupán fizikai állagukban avulnak el, hanem gyorsan idejétmúlttá válnak azok a közösségi funkciók is, amiket a közösségi intézmények terei és eszközei nyújthatnak.

A közösségi terek finanszírozása, működési források

A baranyai falvak művelődési tereinek finanszírozási modelljei között a legelterjedtebb forma az, hogy a fenntartó az éves tervezés alkalmával az államilag támogatott pénzügyi forráson felül nem tervez saját bevételei terhére művelődési kiadásokat. Azonban szinte minden település önkormányzata egy-egy művelődési program, ünnep költségeit, ha minimális szinten is, de

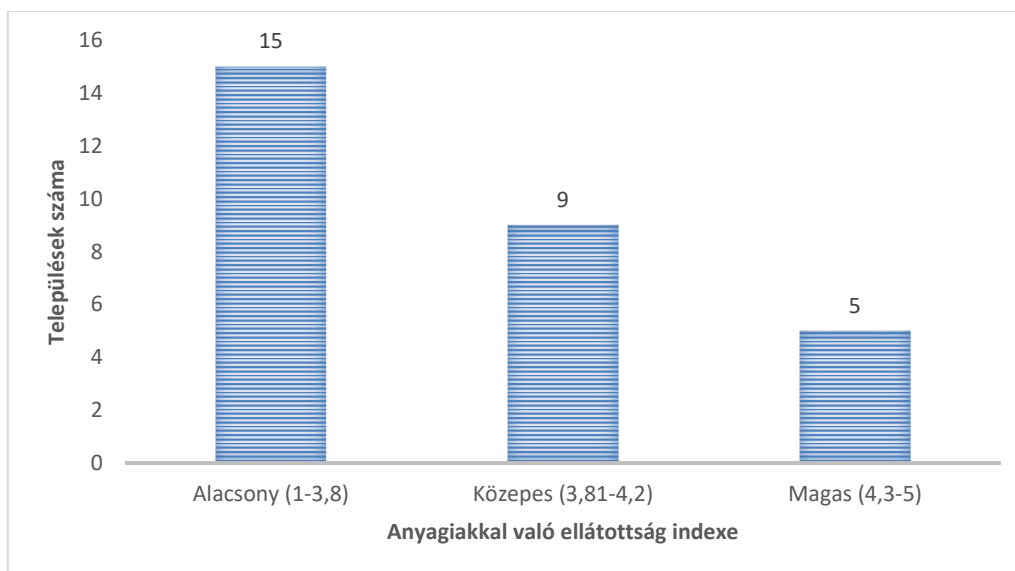
kiszorítja a költségvetéséből. Az 1000 főnél kisebb településeken meghatározóan állammegóvásra, alkalomszerű programokra, ezen belül legfeljebb egy falunapra futja a keretből. Ezeket a kiadásokat az önkormányzatok meghatározóan valamilyen külső, rendkívüli bevételnek számító pénzügyi forrás felkutatásához, felhasználásához kötik. A községi művelődés tervezése során nem beszélhetünk folyamatok tervezéséről, többnyire rendezvényszervezés áll a munka középpontjában. A helyi munkatárs, önkéntes, aktivista az önkormányzati testülettel, polgármesterrel vagy annak helyettesével előzetesen egyeztetni a programot, annak költségeit, majd a helyi pénzügyes kifizeti a számlákat. Lényegében a kistelepüléseken nem ismert az önálló gazdálkodás.

Elterjedési gyakoriságuktól függetlenül a finanszírozási formáknak két jól elkülöníthető gyakorlatát érdemes megemlíteni. A településen belüli forrásallokációktól jól lehatárolhatóak a településen kívülről érkező finanszírozási formák. A településen belüli forrásteremtés szinte minden esetben valamilyen szervezeti újításhoz, vagy a megszokott gyakorlattól eltérő új megoldáshoz kötődik. Az is jellemzője, hogy a hiányos humán erőforrást önkéntességgel, karitatív, vagy gazdasági tevékenységgel párosítják.

A közösségi terek finanszírozását megalapozó pénzügyi források meglétét igencsak szkeptikus értékelés jellemezte. Az anyagi erőforrások mértékét tükröző index adatai szerint a megkérdezett települések 51,7%-a, tehát a fele alacsony, a 31%-a, tehát majdnem a harmada közepes, illetve 17,2%-uk magas anyagi háttérrel tudhat a művelődési intézményei működtetése mögött (lásd a 10. számú ábrát).

10. ábra: A művelődési intézmények finanszírozásának anyagi háttere

(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

A legnagyobb települések kivételével minden más településtípusba sorolt falvak a legalacsonyabbra értékelték az anyagi helyzetüket. Míg a legkisebb falvak egy részében úgy ítélték meg, hogy a művelődési intézmények anyagi háttere alacsony, másutt jó anyagi körülményekről nyilatkoztak. Gyakorlatilag négy törpefalu interjúalánya alacsony, illetve négy ugyanilyen méretű kistelepülés magasnak értékelte az anyagi helyzetét, kettő pedig közepes becslést adott.

A finanszírozás és forráskezelés az önkormányzati gazdálkodásban évtizedek óta „fejkvóta” alapján biztosította a települések pénzhez való jutását. A nem kötött felhasználású összegek művelődési területre irányítása sokszor csak a helyi képviselőtestületek és polgármesterek jószándékán múlt. A települések sokasodó gondjai és csökkenő, illetve az inflációt nem követő költségvetése miatt az állami támogatásból ritkán jutott pénz az épületek felújítására, az eszközök karbantartására és közművelődési szakember alkalmazására. A települések alapellátási kötelezettségét átírta a kistérségi, majd járási együttműködést szorgalmazó törvények sora és nyomukban az a forráselosztási gyakorlat, amely az állami támogatást oda rendelte, ahol az alapellátást szolgáltató szervezet központja működött. Az iskolabezárások algoritmusára a kistelepülések szolgáltatási, együttműködési megállapodások megkötésével szabadulni próbáltak az intézményeik működtetésétől. A vagyon és feladat nélkül maradt önkormányzatokat a művelődési intézmények rehabilitációja kapcsán megnyílt pályázati lehetőségek már úgy találták, hogy egy részük a korszerűtlen öreg épületeiket bezárta vagy funkciót váltottak, illetve a falvak többségében már nem foglalkoztattak szakembert, mert erre forrást nem deponáltak. A pályázatokból tatarozott, korszerűsített klubok, faluházak, művelődési házak, klubkönyvtárak, IKSZT-ték termei csak egy-egy nagyrendezvényre nyílnak meg, mert működtetésükre nincs pénz. Sorra készültek a helyi fejlesztési koncepciók, majd a falvak művelődési stratégiát, operatív programokat is írtak, amely belépőt jelenthet a sikeres pályázatokhoz. Az ezredfordulóig a saját bevétellel rendelkező nagyobb lélekszámú települések önerővel sikeresebben versenyezhettek a hazai és uniós pályázati forrásokért. Ezekben a falvakban futotta legalább részmunkaidős „kultúros” alkalmazására. A falusi éves nagyrendezvényeken kívül művészeti csoportok, idős/nyugdíjasok klubjainak rezsiköltségeit is fedezhették. Mára a jól gazdálkodó, magas lakosságmegtartó-képességgel, ezért munkahelyekkel, iskolával, egészségügyi ellátóhellyel, postai, közlekedési és kereskedelmi szolgáltatásokkal, nagyobb adóbevétellel rendelkező településektől az állam elveszi többletjövedelmeit, továbbá évről évre több feladatot és állami támogatást von el. A megmaradó források vegetálásra kényszerítik a korábban reziliens helyi társadalmakat és intézményeiket.

Az 1000 fő alatti településeknek nyújtott 1,8 millió forint kulturális normatív támogatás az interjúalanyok visszajelzése alapján sem az infrastruktúra, sem a meglévő berendezések, eszközök, informatikai rendszerek korszerűsítésére, sem a havi fűtés, víz, villanyáram kifizetésére nem elegendő. Emellett a szakmai végzettséggel rendelkező művelődési szakemberek foglalkoztatását sem fedezi. Új közösségi terek létrehozásának ösztönzéséhez, a falvak ünnepeinek megőrzéséhez, illetve a művelődési közösségek mindennapi életéhez szükséges keretek biztosításához bizonyosan több forrásra van szükség.

Testvérfalvak kapcsolatából származó támogatásokkal célzott rendezvényeket, létesítményeket finanszíroznak a vizsgált falvakban. A külső támogatók, adományozók körében gyakoribb a nemzetiségi településeken a testvértelepülések szponzorációja. Könyvtárak idegennyelvű állománya, a lakosságcsere és a háborúk áldozatainak emléket állító köztéri szobrok, könyvek kiadása, tánccsoportok, kórusok támogatása, fesztiválok, versenyek díjazásának adományai, az egyesületek csereutazásainak finanszírozása (pl: Mecseknádasd, Véménd) több településen rendszeressé vált. Ez a forrás lassan elapad, mert kihal az a generáció, amely kötődik a szülőfalujához.

Önerős pályázatokból bevont hazai vagy uniós források csak a nagyobb településeken (Hosszúhetény) ismertek, mert az önerő és a projektek előfinanszírozásának biztosítása csak nagyobb tartalékkal és hitelképes fenntartóval lehetséges. Másrészt a pályázati rendszerben viszonylag kevés a kizárólag művelődési fejlesztésekre kiírt program, ezért a munkahelyteremtés, településfejlesztés témakörökbe integrált kulturális, oktatási tematikák

jobbára köznevelési intézményekkel, szakemberekkel rendelkező települések számára érhetőek csak el. A megye településeinek hozzávetőlegesen kétharmada kívül marad a forrásgyűjtés e lehetőségétől, mert nem rendelkeznek a pályázatok beadásának előfeltételeivel.

Az önkormányzatok és civil szervezetek együttes pályázatainak benyújtása, főként az önkormányzat és nemzetiségi civil szervezetek, illetve a nemzetiségi önkormányzatok együttes pályázatai az Ormánság cigányok által lakott településein (Drávaszabolcs, Hirics) a hegyháti és a megye keleti sváb falvaiban mindennapos forrásgyűjtési gyakorlattá vált. A falunapok, nemzetiségi napok, idősek napja, majálisok, fesztiválok (pl: Nagynyárád) mellett arra is akad példa, hogy az önkormányzat megvásárolt egy parasztházat (Nagypall), amelyet pályázati forrásból felújított, majd a német nemzetiségi önkormányzat rendelkezésére bocsátotta. A kistelepüléseken állandósult forráshiány, a pályázati rendszerben nehezen tájékozódók, a sikeres pályázatírók hiánya miatt új forrásgyűjtési megoldások terjedtek el. A külső források felkutatásának és bevonásának az a legelterjedtebb gyakorlata, hogy a kis önkormányzatok vagy körjegyzőségeik térségi, járási szervezetekkel együtt bonyolítják le a közös pályázataikat. Az ingatlanfejlesztést igénylő pályázatokra még a legnagyobb települések is térségi kapcsolódással, járási konzorciummal indulnak. Sok település egyesületeire támaszkodva rendszeresen külső forrásból, az NKA-ból biztosítja nagyrendezvényei pénzügyi fedezetét.

Nem körvonalazódik olyan alternatíva, amely a kistelepülések közművelődési tevékenységének támogatására méltányos forrásokat juttatna és megszüntetné a pályázati kitettséget, annak ideiglenes jellegét, amely folyamatos bizonytalanságban tartja az intézményfenntartókat ugyanúgy, mint azok közösség-szervező munkatársait. A települések finanszírozási rendszerének megújítására több javaslat is érkezett az interjúalanyoktól. Akad, aki új alapokra helyezné a normatív támogatási rendszert, más a kistelepülések esélytelen pályázati körülményeit úgy számolná fel, hogy teljesen megszüntetné a pályázati rendszert és az államra bízná a kistelepülésekre szánt források elosztását.

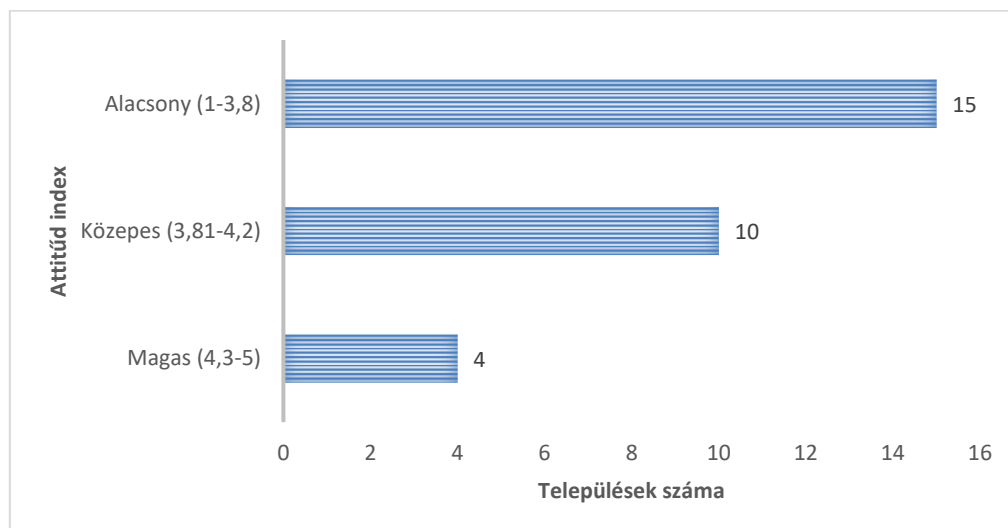
A baranyai települések forrásteremtésének és felhasználásának gyakorlata nem mondható sem egyedinek, sem különlegesnek. A helyi művelődési terek működésének finanszírozási rendjét az egész országra érvényes jogszabályok szabályozzák és határolják be. Hogy az évtizedek óta forráskorlátokat, forráskivonást elszenvedett falvakban a sorvadó helyi társadalmak és a művelődési házak pusztulása ellenére sokféle közösségi tér jött létre, valamint, hogy működésükre számtalan egyéni és közös térségi stratégia épült ki, annak az lehet az egyik magyarázata, hogy a megkésve érkezett helyi önkormányzatiság, a helyi társadalmak művelődési közösségei éltek a tradicionális falu decentralizált művelődési szerveződéseinek hagyományaival, továbbá az életképes települések rezilienciájuk kiépítésére és az együttélésük fenntartásához megtalálták azokat a forrásteremtő stratégiákat, amelyek szerényen, de változatos módon biztosítják fennmaradásukat.

A Baranyai megyei falvak művelődési állapotának értékelése

A közösségi terek intézményeinek működésére vonatkozó tíz szempont összesített adataiból konstruált háromszintű index értékei lehangoló képet mutatnak a baranyai falvak művelődési állapotáról. (lásd a 11. sz. ábrát)

11. ábra: A közösségi intézmények működésének összesített értékelése a Baranya megyei falvakban

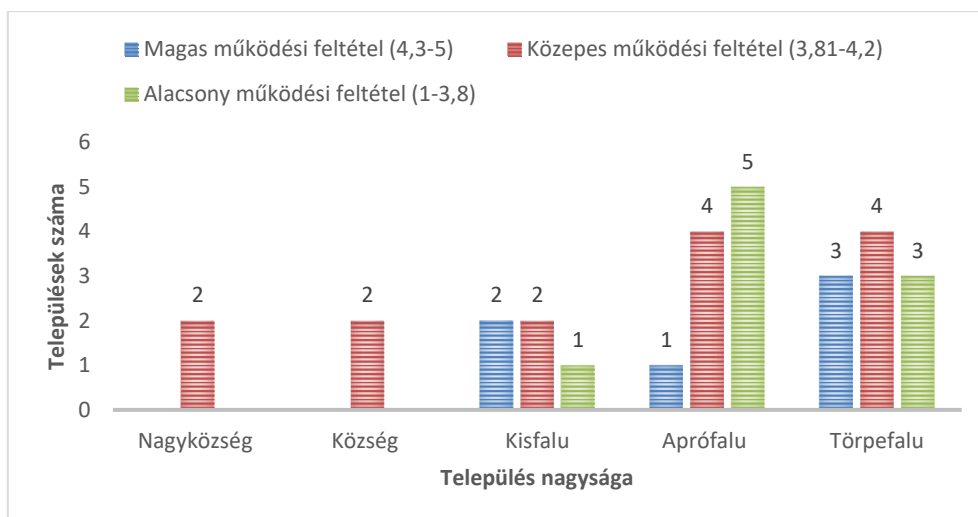
(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

A mintában szereplő 29 falu közművelődéssel foglalkozó véleményalkotója 25 kérdés alapján megfogalmazott értékelése szerint az intézmények működési feltételei és közösségi programjainak eredményei gyenge közepesre értékelhetők. 0,7277 szórásérték mellett - ahol a módusz és a medián egybeesik, értéke 1, illetve a számtani átlag értéke 1,6-ot éri el - a megkérdezett települések elenyésző hányadában, vagyis mindösszesen 4 faluban értékelik magasra a működési adottságaikat és eredményeiket. Tíz településen közepesre, 15 településen pedig alacsonyra értékelik működésüket, az utóbbiak jellemzően a legkisebb méretű falvak (lásd a 12. számú ábrát).

12. számú ábra: A közösségi intézmények működési feltételeinek értékelése az egyes településtípusokban (1-5-ig terjedő skálán)

(Forrás: PTE BTK HFMI kutatócsoport)

Összegzés

Míg a művelődési tevékenységnek helyet biztosító infrastruktúrát a vizsgálatba bevont közművelődési szakemberek több, mint 40%-a kifejezetten rossznak ítélte meg, addig a közművelődéshez-közösségszervezéshez kapcsolódó eszközellátottság pozitívabb képet mutat Baranya megye falvaiban. A kutatás eredményének összegzéseként megállapítható, hogy a művelődési intézményi keretek sokféleségéhez alkalmazkodva Baranya megye falvaiban sokszínű működtetési, finanszírozási modell alakult ki. A Baranya megyei falvakban megvalósult változatos közművelődési és közösségszervezői modellek kialakulását a források hiánya motiválta. A meglévő és új művelődési terek kisebb-nagyobb közösségeit, a fennmaradásukért küzdőket az egyéni vagy együttműködésen alapuló érdekérvényesítésük mozgatja. Ennek egyik eredménye a művelődési intézmények, közösségi terek sokfélesége.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet
- A helyi közművelődési intézmények alapító okirata (Közművelődési és Iskolai Könyvtár, Beremend; Nemes János Művelődési Központ, Hosszúhetény; Művelődési Ház/Kultúrház, Szajk)
- Helyi fejlesztési tervek, önkormányzati rendeletek a 29 vizsgált településről
- Strukturált interjú 29 Baranya megyei falu közművelődési szakemberével, 2019 november-2020 február (a mintát lásd a 2. sz. mellékletben)

Mellékletek:

1. sz. melléklet: A strukturált interjú kérdéssora, „A közművelődési intézmények és közösségi színterek szerepe a Baranya megyei községek közösségfejlesztésében” című kutatás, Nemzeti Művelődési Intézet „Közművelődési Ösztöndíj Kutatócsoportok számára”, PTE BTK HFMI kutatócsoport

Baranyai falvak közművelődési, közösségi terei működésének vizsgálata

1.Név:

2.Település neve:

3.Lakosságszám (fő):

4.Intézmény hivatalos neve:

5.Az intézmény címe, e-mail, telefonszám:

6.Honlap elérhetősége:

7.A helyiek miként nevezik az intézményt?

8. Kérjük, mutassa be önmagát!

(Munkakör, munkaköri kötelezettségek, jogosítványok, függelmi viszonyok (pl.: aláírási jog; munkáltatói jog; kötelezettségvállalási jog), végzettségek, életkor, neme, szakmai előélet, helyben lakik-e?; Hogyan lett intézményvezető – pályázat, kinevezés, áthelyezés stb. –, mik voltak a munkáltató alkalmazási feltételei, milyen munkakörből, élethelyzetből érkezett a vezetői beosztásba, milyen – és hány éves – munka-tapasztalatokkal rendelkezett? Ebből mennyi a közművelődésben eltöltött idő? Milyen munkaidőben dolgozik, hogyan értékeli munkarendjét, családja/partnere hogyan viszonyul ehhez? Hogyan ítéli meg vezetői kompetenciáit, hogyan érvényesülnek ezek munkája során, milyen jellegű problémái adódnak, megoldásukhoz kitől kaphat segítséget? Mennyi a havi keresete, rendelkezik-e jövedelemkiegészítéssel – milyen forrásból, hogyan értékeli életszínvonalát? Karriertervében hogyan szerepel jelenlegi munkakörének és felkészültségének a jövője? Karrierje érdekében tervez-e szakirányú tanulmányt, pontosan milyen képzésben venne részt?)

9. Kérjük, mutassa be a településén lévő közművelődési intézményeket, szervezeteket, illetve a településen működő művelődési folyamatokat/aktivitásokat! Milyen művelődési folyamatok/aktivitások voltak a településen az elmúlt 5 évben? Kérjük, rendszerezze, illetve jellemezze intézménye programjait!

(A programok típusai, csoportosított felsorolása (az állandó és időszakos programok aránya); Az igények feltárásának módszerei, alkalmi, rendszeressége, az igények változási tendenciái. A programtervezés folyamata, a tervezés rangsorolt szempontjai – a deklarált értékek felsorolásával, a bevont szervezetek, munkatársak köre, a jóváhagyás folyamata?)

A programhirdetés módjai, eredményessége?

A legsikeresebb programok sikerének kulcsa, az elégedettség vizsgálatának szempontjai, módjai?

A programok kitüntetett célcsoportjai, ezek elérésének eredményei, problémái?

Áttekintő elemzést kérünk a településen meglévő közművelődési szervezetek, vezetőik, fenntartási formák, programok működéséről és azok kapcsolódásáról.) Amennyiben ilyenek nincsenek, akkor a kérdés így módosul:

Kik szervezték, kiknek szervezték, milyen tartalommal és céllal, milyen formában, milyen eredménnyel, milyen rendszerességgel, hány résztvevővel, milyen társadalmi, intézményi, szervezeti és anyagi támogatással?)

10.Kérjük, jellemezze a helyi közművelődési intézmény vagy közművelődési tevékenység infrastrukturális feltételeit és szervezeti kereteit!

(A rendelkezésre álló infrastruktúra felsorolása, jellemzése, állapotának leírása, hatása a működési feltételekre, fenntartásának előnyei, hátrányai, anyagi kötelezettségei, a kihasználtság jellemzői

A törvényi feltételek érvényesülésének mértéke:

legalább 1 db, legalább 25 fő befogadására, közösségi események, rendezvények, tanácskozások, képzések megtartására alkalmas többfunkciós helyiség,

- a helyiség méretének és funkciójának megfelelő számú asztal és szék,
- polcrendszer,

Tárgyi felszerelés

(kötelező alap)

- legalább 1 db bemutatók, előadások megtartására alkalmas prezentációs eszköz,
- legalább 1 db audiovizuális anyagok lejátszására alkalmas eszköz
- internetkapcsolat)

Hány épület áll rendelkezésére, ezek mikor és milyen céllal épültek, mennyiben felelnek meg a mai funkcióknak. Hogyan jellemezhető az intézmények eszközellátottsága, mely területeken tapasztalhatóak az optimális ellátottságok, illetve a legnagyobb hiányok? Mely eszközök jelentenek nagy vonzerőt, ezek beszerzése vagy pótlása hogyan oldható meg?

Infrastrukturális szempontból mely területen lenne szükség konkrét fejlesztésekre?

(alapító okirata, típusa, működési területe – ha más településekre is kiterjed a tevékenysége, vállalt funkciói, a feladatellátás szervezeti keretei, a működést szabályzó dokumentumok rendszere, kapcsolódó, vagy együttműködő települések, a tágabb települési környezetben leginkább elterjedt szervezeti formák, javasolt, vagy legalkalmasabbnak tűnő szervezeti formák)

11. Kérjük, ismertesse és jellemezze az ellátott közművelődési tevékenység pénzügyi gazdálkodási hátterét, illetve fenntartóját!

(Ki(k) a fenntartó(k), mik a fenntartó(k) deklarált, vagy látens céljai, elvárásai, ennek gyakorisága, értékpreferenciái, a működéssel kapcsolatos előírásai, ad hoc jellegű kérései, utasításai, a tervezéssel, szervezéssel, tájékoztatással, beszámolással, jelentési kötelezettséggel kapcsolatos ügyrendi elvárásai, együttműködési attitűdjei, teljesítmény-követelményei és ennek formái. Hogyan értékeli a fenntartó(k) követelményeit? Milyen gazdálkodási forma jellemzi az intézményét, milyen forrásokból áll össze éves költségvetése, azt milyen procedurális kontextus jellemzi, elfogadásáról milyen körben döntenek, milyen kiegészítő forrásokra – például adományok, szponzorációk, pályázat – számíthat? Van-e az intézménynek forrásszerzési kötelezettsége, pályázati feladatköre, pályázatokat milyen rendszerességgel nyújt be? Ki készíti el a pályázatokat? Mennyi pénzből gazdálkodik évente, ez mire elegendő, változási tendenciák a rendelkezésre álló források tekintetében? Hogyan becsülhető meg a tervezett programok és a források diszkrepanciája – milyen arányú a forráshiány? Hogyan kellene a támogatási rendszert korrigálni a biztonságos és színvonalas működéshez?)

12. Kérjük, jellemezze munkatársi gárdáját!

(Munkatársainak létszáma, létszám-alakulása az elmúlt öt évben, munkakörei, képesítései, felkészültsége, alkalmazási feltételei, az alkalmazások időtartama, a munkatársak toborzási köre – képesítettek, közmunkások, önkéntesek –, a munkatársak munkarendje, kor-összetétele, a helyben lakók és ingázók aránya. Tevékenységében mennyire támaszkodhat munkatársai felkészültségére, milyen kompetenciák hiányoznak, hogyan lehetne ezeket pótolni, számíthat-e önkéntesekre, ebben melyik társadalmi csoportok a legaktívabbak?)

13. Kérjük, jellemezze az intézményhasználók körét!

(Az intézményhasználók jellegzetes csoportjai, kulturális, szakmai, végzettségi, szociális, életkori és nemi összetételük, az általuk látogatott programok, használt szolgáltatások. Az intézményhasználók és az abból kimaradók arányai, a kimaradás okai, az arányok változási tendenciái, a kimaradók mobilizálására törekvő kezdeményezések, illetve közösségfejlesztési módszerek.)

14. A közművelődési alapszolgáltatások közül melyek teljesülnek a településen?

Milyen formában? Ön szerint még mire lenne szükség a településen? Miért?

- a.) művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása
- b.) a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- c.) az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása
- d.) a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása
- e.) az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása
- f.) a tehetséggondozás- és -fejlesztés feltételeinek biztosítása
- g.) a kulturális alapú gazdaságfejlesztés

A szolgáltatások formáinak, kereteinek, támogatóinak, helyszíneinek, igénybe vevőinek, létszámainak jellemzése. A szolgáltatások iránti lakossági igények megismerésének módszerei, az állandó és alkalmi szolgáltatások arányai, a költségviselés feltételei?

A szolgáltatások rendszeres igénybevevőinek és az el nem értek csoportjainak rövid jellemzése, az igénybevétel változási irányai.

15. Kérjük, jellemezze intézménye és feladatellátási körében végzett egyéni kommunikációs gyakorlatát, illetve intézménye és a személyes szakmai kapcsolati hálóját!

(A használt kommunikációs módok és csatornák rangsora (plakát, meghívó, személyes tájékoztatás stb.) lakossági fogadtatása, kitüntetett célcsoportjai, elérhetősége, eredményessége?

A kommunikáció jellegzetes tartalmai, irányai, nehézségei, kritikus helyzetei?

Az elektronikus kommunikáció, közösségi média alkalmazásának gyakorisága? pl: Ki kezeli és milyen gyakorisággal frissíti a közösségi média felületen az intézmény profilját? Kommunikáció a fenntartókkal, szakmai hálózatokkal?

A kapcsolati háló csomópontjainak felsorolása és jellemzésük (pl: mely helyi véleményformálókhoz/ szervezeti vezetőkhez, személyekhez/közösségi képviselőkhez fordul?) a kezdeményezés, a kölcsönös előnyök, a működés és az eredményesség szempontjából. Kapcsolat a fenntartóval, a „rendszeres” célcsoportok képviselőivel, az intézményhasználók egyéb köreivel, a szakmai fórumokkal. Kapcsolattartási alkalmak, módszerek és azok hatékonysága, problémák. Kap-e szakmai támogatást, tanácsokat állami / szakmai szervezektől?)

16. Kérjük, sorolja fel és jellemezze intézménye eredményeit!

(Az eredmények azonosításának és kiválasztásának a szempontjai, a szempontok rangsorolása – saját és külső értékelők szempontjai. Az eredményesség intézmény-felhasználói és fenntartói megítélése. Eredményességgel kecsegtető új kezdeményezések? (Ön milyen szempontok alapján értékelné a kistépülések közművelődési tevékenységét?)

17. Kérjük, sorolja fel és jellemezze intézménye működési problémáit!

Mindennapi működési problémák száma, súlya és rangsora, a változás tendenciái, a megoldás esélyei, feltételei, az eredményes és sikertelen beavatkozások példái. A működési problémák helyi, illetve rendszerszintű tényezői.)

18. Kérjük, hogy ismertesse az intézményének működésével kapcsolatos fejlesztési terveket!

(A fejlesztéssel kapcsolatos elképzelések alapjai, céljai, távlatai, anyagi és személyi feltételei, eddig megszületett dokumentumai, a megfogalmazók köre (Ön személyesen részt vett fejlesztési folyamatban? Bevonták-e települési/ térségi/ megyei szinten?) a megvalósítás – illetve a meg nem valósítás – kockázatai, az intézményhasználók körében várható eredményei.

19. Kérjük, hogy jellemezze azokat a programokat és szolgáltatásokat, amelyeket saját működési repertoárjából – úgynevezett *jó gyakorlatként* – mások figyelmébe tudna ajánlani! Ezeket miért nevezné jó gyakorlatnak? (Mitől jó gyakorlat a jó gyakorlat?) Ismer-e más intézményi gyakorlatból adaptálható jó gyakorlatokat? Mire lenne ez megoldás az Ön intézményében?

20. Kérjük, mondja el, hogy a kistelepülések közművelődésének, közösségszervezésének fejlesztésével kapcsolatban milyen rendszerszintű javaslatai lennének!

21. Mi az a gond, probléma, amely Önt napjainkban foglalkoztatja?

22. Ön szerint ki az, aki a település közművelődéséről további információkat tudna nyújtani a kutatás számára? Név, elérhetőség

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény (ek) működési feltételeit 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb intézményi feltételek 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény (ek) szervezeti kereteit az optimális működés szempontjából 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb szervezeti feltétel 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a közművelődési intézmény és a fenntartó közötti együttműködést 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb feltétel 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje közművelődési munkáját az optimális működés szempontjából 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb vezetői feltételek 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje jövedelmét a megélhetéséhez szükséges elvárása szerint 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb jövedelmi lehetősége 1 pont, a legjobb értéke 5 pont.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődésben szerepet játszó munkatársak szakmai együttműködését 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb működés 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, jelölje, hogy a közművelődési tevékenységéhez áll-e rendelkezésre infrastruktúra? Az infrastruktúra hiánya 1, a teljes ellátás 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény működéséhez szükséges infrastruktúra adottságait, állapotát, minőségét 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb infrastruktúra esetén 1, a legoptimálisabb esetén 5 pontot adjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény működéséhez szükséges infrastruktúra adottságait az Önökéhez hasonló nagyságú Baranya megyei településekhez viszonyítva 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb érték esetén 1, a legjobb infrastruktúra esetén 5 pontot adjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, jelölje, hogy a közművelődési tevékenységéhez állnak-e rendelkezésre eszközök? A „Nincsenek eszközök” 1, a „minden eszköz rendelkezésünkre áll” 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény eszköz-ellátottságának minőségét 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb eszköz-ellátottság esetén 1, a legoptimálisabb esetén 5 pontot adjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény eszköz-ellátottságát az Önökéhez hasonló nagyságú Baranya településekhez viszonyítva 1-5-ig terjedő pontokkal! A rossznak ítélt eszköz-ellátottság esetén 1, optimális esetben 5 pontot adjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény anyagi erőforrásait 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb forrásgazdálkodási lehetőség 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény programjait 1-5-ig terjedő pontokkal aszerint, hogy azokkal mennyire elégedett a helyi lakosság! A legrosszabb 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény programjait 1-5-ig terjedő pontokkal aszerint, hogy mekkora a helyi lakosság részvétele! A legrosszabb 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény szolgáltatásait a lakosság elégedettsége szempontjából 1-5-ig terjedő pontokkal! A legrosszabb 1, a legjobb érték 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje helyi közművelődési intézmény kommunikációját a naprakészség szempontjából 1-5-ig terjedő pontokkal! A leggyengébbre értékelés 1, a legjobb 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény kommunikációját az eredményesség szempontjából 1-5-ig terjedő pontokkal! Az eredménytelen 1, a mindig sikeres 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a szakmai kapcsolati hálójának összetételét, sokoldalúságát 1-5-ig terjedő pontokkal! Az egyelőre még ki nem alakult 1, a sokoldalú 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje kapcsolati hálójának eredményességét, hatékonyságát 1-5-ig terjedő pontokkal! Az eredménytelen 1, a mindig eredményes 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje helyi közművelődési intézmény működési eredményeit a működési lehetőségekhez viszonyítva 1-5-ig terjedő pontokkal! A lehetőségeihez képest nagyon rossz eredmények 1, a kiváló eredmények 5 pontot kapjanak!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje helyi közművelődési intézmény működési eredményeit a lakosság igényeinek kielégítése szempontjából 1-5-ig terjedő pontokkal! A lakossági elégedetlenség 1, a teljes megelégedettség 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje a helyi közművelődési intézmény működési eredményeit az Önéhez hasonló nagyságú Baranya megyei települések eredményeihez viszonyítva 1-5-ig terjedő pontokkal! A hasonló nagyságú településekhez viszonyítva nagyon rossz eredmények 1, a kiváló eredmények 5 pontot kapjanak!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük, értékelje 1-5-ig terjedő pontokkal, hogy a helyi közművelődési intézmény eredményességét a működési problémák mennyire befolyásolják! A „nem befolyásolják” 1, a „nagymértékben befolyásolják” 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kérjük értékelje komfortérzetét jelenlegi munkakörében?

Az „Egyáltalán nem érzem jól magam benne” 1, a „nagyon jól érzem magam benne” 5 pontot kapjon!

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

2. sz. melléklet: Minta - strukturált interjú, „A közművelődési intézmények és közösségi színterek szerepe a Baranya megyei községek közösségfejlesztésében” című kutatás, Nemzeti Művelődési Intézet „Közművelődési Ösztöndíj Kutatócsoportok számára”, PTE BTK HFMI kutatócsoport

1. Abaliget
2. Beremend
3. Boda
4. Bosta
5. Drávacsehi
6. Drávaszabolcs
7. Feked
8. Felsőegerszeg
9. Hirics
10. Hosszúhetény
11. Kétújfalu
12. Kisbeszterce
13. Kisdobsza
14. Kővágótöttös
15. Magyartelek
16. Márfa
17. Mecseknádasd
18. Nagynyárád
19. Nagypall
20. Ózdfalu
21. Patapoklosi
22. Sárok
23. Sumony
24. Szajk
25. Szulimán
26. Tengeri
27. Velény
28. Véménd
29. Zengővárkony

3. sz. melléklet: A PTE BTK HFMI kutatócsoport tagjai - „A közművelődési intézmények és közösségi színterek szerepe a Baranya megyei községek közösségfejlesztésében” című kutatás, Nemzeti Művelődési Intézet „Közművelődési Ösztöndíj Kutatócsoportok számára”

Kékesi Eszter, andragógus, kulturális mediátor, közművelődési szakember, egyéni vállalkozó

dr. Kocsis Mihály PhD, címzetes egyetemi tanár, PTE BTK HFMI

dr. Koltai Zsuzsa PhD, kutatásvezető, adjunktus, PTE BTK HFMI

Murin Kata, végzett Közösségszervezés szakos hallgató, PTE BTK HFMI

Nemes Krisztina, megyei igazgató, Nemzeti Művelődési Intézet Baranya Megyei Igazgatósága

Pásztor Andrea, muzeológus, Janus Pannonius Múzeum

Poór Gabriella, Kulturális mediáció szakos hallgató, PTE BTK HFMI

dr. habil Reisz Terézia PhD, egyetemi docens, PTE BTK HFMI

Lanczendorfer Zsuzsanna:

Szellemi kulturális örökségünk egy győri kékfestő család munkásságán keresztül (I. rész)

„Ahol nincs hagyományos forma, sem vallás, sem művészet nem bontakozhat ki.”

Hamvas Béla: Az öt génusz

Absztrakt: Tanulmányomban egy győri kékfestő műhelyt mutatok be, ahol a mai napig eredeti eszközökkel és technológiával készítik a textileket. Egyben rávilágítok az Éhling kékfestő család öt generációt átívelő családtörténetére, és bemutatom Tóth Ildikóval – aki nemrég nyerte el a Népművészet Mestere címet – valamint családjával készített interjúk segítségével a kulturális örökségünk fennmaradásában, az ismeretterjesztésben és közösségfejlesztésben végzett kiváló munkájukat. 2018-ban öt ország, köztük Magyarország javaslatára a kékfestés tradicionális mesterséget elismerték és felkerült az UNESCO Szellemi kulturális örökség listájára, amelynek kidolgozásában Tóth Ildikó és családja is részt vett. Az előadásomban erre is kitérek és a kékfestő mesterekről, a szakmáról, a családról szóló igaz történeteket is közlöm.

Abstract: In my study I am introducing a blue-dying workshop of Győr, where they are making the textiles with original tools and technology until the present day. At the same time, I am pointing out the family history of the blue-dying family Éhling, which spans 5 generations. In addition, with the help of the interviews I have made with Ildikó Tóth, who has gained the title 'Master of Folk Art' recently, and her family, I am presenting their excellent work done in the survival of our cultural heritage, education and community development. In 2018, proposed by five countries including Hungary, blue-dying was recognised as a traditional craft, and it appeared on the list of intellectual cultural heritage of UNESCO, in the elaboration of which Ildikó Tóth and her family also participated. In my study I am touching upon this as well, and I am also publishing the true stories about blue-dying masters, the trade and the family.

Bevezetés

Mint pedagógust és néprajzost is mindig érdekelték a népi mesterségek, kézműves technikák. Első munkahelyemen, a győri Gyermek Házában gyakran szerveztem néptáncoktatóként játszótársakat, népi mesterség bemutatókat, ahol megismerkedtem híres népművészekkel, különböző kézműves technikákkal. Egyetemünkön ma is tanítok elméletben és gyakorlatban is népi kismesterségeket. Örömmel mondhatom, hogy tanító és gyógypedagógus hallgatóink szívesen nemezelnék, csuhézna, fűzik a gyöngyöt, vagy „pingálják” húsvétra a tojást. A kékfestés is mindig érdekelt, hallgatóinkkal gyakran látogatjuk meg a Győri Kékfestő Műhelyt, ahol megismerkedhetnek ezzel a szép mesterséggel, sőt ki is próbálhatják ennek technikáját. Témaválasztásomat ez inspirálta, valamint az, hogy a „Kékfestés hagyományát” elismerték megyei és nemzetközi szinten is. Tanulmányom elkészítésében segítségemre volt Tóth Ildikó és családja, akik „beavattak” a családi történeteikbe, megmutatták tárgyi emlékeiket, és bemutatták mesterségbeli tudásukat, és annak jelenkori, recens átadási lehetőségeit, módjait.

A kékfestés, mint érték

Interjú alanyom, Tóth Ildikó a mai kékfestő technikát így határozta meg: „A kékfestés egy speciális textilfestési eljárás: Nagyobb mértékben a 18. században terjedt el. Két fő munkafázisa van: fedőanyag (ún. pap) felvitele a textil felületére nyomóformák (dúcok) segítségével. Színezés indigócsávéban földbe süllyesztett festőmedencében (kipában) vagy kádban indatrén csávéban.”³⁸

2003-ban fogadta el az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) a Szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt. Célkitűzése: a szellemi kulturális örökség megőrzése, az érintett közösségek szellemi örökségének tiszteletben tartása, az örökség jelentőségének tudatosítása helyi, nemzeti és nemzetközi szinten (Csonka-Takács 2013).

Örömkre az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Szellemi Kulturális Örökség Szakbizottságának javaslata alapján a magyarországi kékfestés hagyománya – így a győri kékfestők tevékenysége is – 2015-ben bekerült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe.

1. kép: Ezt igazoló dokumentum
Fotó: Lanczendorfer Zsuzsanna, Győr, 2020

2018-ban pedig öt ország,³⁹ – köztük Magyarország – javaslatára az említett tradicionális mesterséget elismerték és felvették az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Listájára. Szép

³⁸ Az interjúk szövegeit dőlt betűtípussal jelölöm.

³⁹ A Blaudruck/Modrotisk/Kékfestés/Modrotlač, rezerv eljárású dúcnyomás és indigó textilfestés Európában című multinacionális felterjesztést a 24- tagú Kormányközi Bizottság 2018. november 28-án Mauritius

példája volt ez a különböző nemzetek összefogásának is, hisz Ausztria, Csehország, Magyarország, Németország és Szlovákia közösen nyújtotta be a jelölést. Megjegyzem hazánk immár második alkalommal vett részt közös felterjesztésben, ugyanis a solymászatot, mint élő emberi örökséget 18 országgal közösen nyújtottuk be. A „Kékfestés hagyománya” az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára történt felkerülését igazoló dokumentum ünnepélyes kihirdetésére és átadására 2019. február 12-én, a pápai Gróf Esterházy Károly Múzeum Kékfestő Múzeumában került sor. A felvételt igazoló UNESCO-dokumentumot az ünnepségen dr. Csonka- Takács Eszter, a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság igazgatója adta át a magyarországi kékfestő műhelyek számára. Emellett elismerésben részesült a pápai Kékfestő Múzeum és a magyarországi kékfestés hagyományainak ápolásáért végzett tevékenységeért dr. Domonkos Ottó néprajzkutató, a téma kiváló szakértője.

2. kép: Az UNESCO főigazgatója által hitelesített dokumentum a család boltjának falán
Fotó: Lanczendorfer Zsuzsanna, Győr, 2020

fővárosában vitatta meg, és egyhangú támogatással felvette Az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára.

3.kép: Az UNESCO tanúsítvány átvétele a pápai kékfestő Múzeumban. A kékfestők mellett a kép jobb oldalán látható dr. Domonkos Ottó és jobbról az ötödik Tóth Ildikó.

Fotó: Farkas- Mohi Balázs, Pápa, 2019. 02. 12.

Magyarországon jelenleg hat kékfestő műhely működik a bácsalmási, a győri, a nagynyárádi, a szombathelyi, a tiszakécskei, és a tolnai műhely. Ezek közül két műhellyel és mesterével találkoztam személyesen. 2019-ben sikerült ellátogatnom Tiszakécskére Kovács Miklós Kossuth-díjas kékfestő műhelyébe.⁴⁰ A másik mestert, Tóth Ildikót, aki a „Kékfestés hagyománya” elem kidolgozásában is részt vett, örömmre régóta ismerem és barátomnak tekinthetem. Dely Mária balladakutatásom során derült ki, hogy rokonom is.⁴¹ Megyénkben, sőt a régióban egyedül most már csak ő és családja foglalkozik a kékfestéssel.

Győri kékfestők

Ahogy Domonkos Ottó a téma kiváló kutatója írta: „Az európai textilnyomás történetének – benne a kékfestésnek is – könyvtárnyi irodalma van...” (Domonkos 1981:7). Témaválasztásomat az is indokolta, hogy a győri festő családról – egy kivétellel – nem írtak bővebben. Bakó Ferenc 1998-ban a győri műhelyt megalapító Éhling Péter mestertől közölt egy interjút. (Bakó 1998: 161- 171).

„A textilnyomás első hiteles gyakorlatáról 1695-ből van hírünk.” (Domonkos 1981: 13). Győr város tanácsjegyzőkönyvében szerepel két vászonnyomtató neve: „Balogh Györgi”, és „Fabian Mihály.” A Győr igényeit kielégítő vászonnyomók megletelepedésére tehát már ebből az időből van adatunk.

A »kékfestő« kifejezés első írott magyar említése 1770-ből való” (Domonkos 1981:27), mégpedig egy pápai panaszos levelében olvasható. A XVIII. század közepére már minden városban, így Győrben is volt festőmester és elindulhatott a kelmefestés újabb eljárása, a rezervnyomású kékfestés.⁴² Ehhez a hagyományos csülleng alkalmazásából át kellett térni a

⁴⁰ Kovács Miklós mester műhelye pár kilométerre van a Lakitelek Népfőiskolától. Köszönet Tajti Erzsébet tanárnőnek, helytörténeti kutatónak és a [Nemzeti Művelődési Intézet Győr- Moson- Sopron Megyei Igazgatóság](#) vezetőjének, Szűcs Péternek, hogy segítettek abban, hogy megismerhettem a mestert!

⁴¹ Dely Mária balladája 2015-ben került fel a Győr-Moson- Sopron Megyei Értéktárba. Megjegyzem a balladahősnő rokonom volt.

⁴² „A 18. században az ún. Porcellan Druck, a keleti kék-fehér mintás porcelánok színhatását utánzó

színtartóbb, jobb hatásfokú indigó alkalmazására és a hideg indigócsávás eljárásra. A mesterlegények vándorlásai is segítették az új eljárások megismerését. *„Régen, amikor nem indigóval, hanem festőcsüllenggel festettek, emberi vizeletet használtak hozzá. A vizeletet összegyűjtötték kő tartályokba. De csak a nem ivarérett vizelet jó. Ezzel hívták elő a színt.”* – meséli Ildikó. Az indigót mivel a kezdetekben kevésbé ismerték *„ördögi festéknek”* *„Teufelsaugé”*-nak nevezték. Ahogy Domokos Ottó írja könyvében, megyénkbeli, a soproni Kistler Jakab festőmester családi krónikájából van adat az új eljárásról XVIII. század 70-es éveiből.⁴³ A győri festők jelenlétéről árulkodik, hogy *„1831-ben a város tanácsa a festőkről utcát nevezett el. Itt dolgoztak a híres posztó-és kelmefestők.”* Domonkos Ottó azt is említi, hogy: *„Győrött, Veszprémben, Szegeden, Kecskeméten is van Festő utca, hiszen e helyeken mindig működött festő.”* (Domonkos 1981: 40). Ezt Ildikó is megerősítette: *„Festő utca 12-ben lakott dédpapa, Mészáros nevű festővel társviszonyba dolgozott. Csodaszép árka-dos ház volt régen. Az egyik kipa alján olvasható a dátum: 1854, tehát már akkor volt festés.”* A kelmefestőknek nagy számára utalhat az is, hogy még lapjuk is volt (Magyar Kelmefestő Ujság 1909-1913, Kelmefestő Ujság (1934-1944)⁴⁴ amely az Éhling családnak is járt. A család tulajdonában található még egy 1933-ban kiadott példány. Megjegyzem, az 1934-től megjelenő szaklapnál a kékfestő szó már nem szerepel a címben.

reservenymást jelölő szakkifejezés a kékfestésre vonatkozott.” Domonkos 1991: 387.

⁴³ Megjegyzem, hogy ha nem kellően higítottak, akkor szétmarhatta a vásznat a kénsav. Domonkos 1981: 24.

⁴⁴ Magyar Kelmefestő Ujság (1909-1913). Kelme-, kék-, fonálfestők, vegyi tisztítók és fehérítők lapja. A Magyarországi Kelmefestő és Vegytisztító Munkások és Munkásnők Egyesületének vasárnaponként megjelenő hivatalos közlönye.

Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/BME_MagyarKelmefestoUjsag/letoltés: 2020. 08. 13.

valamint, Kelmefestő Ujság (1934-1944). Képesített Kelmefestő és Vegytisztító Mesterek Országos Egyesületének és a Budapesti Kelme-, Fonálfestők és Vegytisztítók Ipartestületének hivatalos lapja. Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/BME_KelmefestoUjsag/letoltés: 2020. 08. 13.

4. kép: Magyar Kelmefestő Ujság (1909-1913)

5. kép: Kelmefestő Ujság (1934-1944)

6. kép: A család tulajdonában lévő 1933-as lap. Jól láthatók a címerek és a kékfestés folyamata

Az Újvárosban⁴⁵ lévő utcát tehát az itt élt és dolgozott festő mesterekről nevezték el Festő utcának. „Korábban a zajos, bűdös mesterségeket kirakták a külvárosi részbe. Mint kelmefestőket, tímárokat, szegkovácsokat.” Ildikó még az utca elején ma is látható oroszlán formájú követ is megmutatta. „Ha a Festő utcába bemegyünk, egyik kőoroszlán még látható a Puntigám⁴⁶ ház előtt. Ez egy határkő, kerékvető márványkő. Szólták felénk mondani a Puntigámon innen vagy túl. A túlon a Festő utcában a kézművesek, zenész cigányok laktak.” Sőt egy hiedelemtörténettel is gazdagodtam az interjú által: „A festők címer állata az oroszlán. A kékfestők címerében egy nagy kékfestő üst, festő bot és indigótörő van középen és két oldalt két oroszlán áll.⁴⁷ A mesterek úgy vélték, hogy mivel címer állatuk, ezért az oroszlán megvédi őket minden bajtól. Győrben a Festő utca bejáratát egyik oldalon ma is egy kőoroszlán őrzi a Puntigám ház előtt. Ugye azt mondták a régi mesterek, hogy addig lesznek festők, addig nem hal ki ez a mesterség, amíg oroszlán őrzi a Festő utcát.”

⁴⁵ Győr egyik része.

⁴⁶ Egy kereskedő család neve.

⁴⁷ Lásd 6. kép! Ez jól látható az 1933-as Kelmefestő Ujság címlapjának a közepén.

7., 8. kép: Kőoroszlán a győri Festő utca bejáratánál
Fotó: Lanczendorfer Zsuzsanna, Győr, 2020

Ebben az utcában tehát több festő család dolgozott. Bakó Ferencnek 1950-ben Éhling Péter Aschendorfer, Sáfrány és Potfai mesterek nevét említi. „Potfai családnak hat háza is volt az utcában.”⁴⁸ Ildikó dédpapája gyakran mondogatta: „Egy főstő sohase lehet szegény ember, de sokat is dolgozik érte.”⁴⁹ Hozzátenném, annak ellenére, hogy kéket festeni (*Blaumachen*) német megfelelője semmittevőt is jelent - tudtam meg Ildikó férjétől Gerencsér Zsolttól: „Német kifejezés a *Blaumachen* (semmittevő).⁵⁰ Ez onnan származik, hogy amikor a kékfestésnél a kipába, a festőkútba leeresztjük a textilt, akkor 15 percig kell, hogy ott legyen, és utána fel kell húzni és legalább 15 percig várni kell, míg a levegőn oxidálódik. Ez idő alatt gyakorlatilag semmit sem lehet csinálni. Amikor a mester kiállt az ajtóba és megkérdezték tőle mit csinál, azt mondta: »Ich mache blau«, vagyis kéket csinálok és ez azt jelentette, most semmit, ráérek. Mai napig használják ezt a kifejezést és a kékfestésből származik.”

Bakó Ferenc gyűjtésében – a kékfestés menetét ábrázoló kép említésekor – egy győri másik mester neve is szerepel: „A képek, amelyek Schiffer hajdani győri kékfestő műhelyének falán lógtak, bádoglemezre festve a kékfestő munkát mutatják be úgy, amint ezeket Schiffer műhelyében egykor a mester és 28 segédje végezte.” (Bakó 1998: 168). Tőle a már említett „Aschendorf vette át a műhelyt a Festő utca 1-ben, akinek az unokája a híres író, esztéta Hamvas Béla volt.”⁵¹

Az idők folyamán a kékfestők száma egyre csökkent: „Míg 1890-ben 414, addig 1940 körül már csak 70 önálló műhely dolgozott az országban.” (Domonkos 1991: 388). A trianoni

⁴⁸ Domonkos Ottó egyetlen győri kékfestő adatközlőt említi, Róka Lászlót. Domonkos 1981: 97.

⁴⁹ „A festő fekete kézzel fehér pénzt keres = jövedelmező foglalkozás a kelmefestés.” Lásd: O. Nagy 1982: 212.

⁵⁰ Szó szerint kékiteni, kéket csinálni, de berúgni, munkából lógni jelentéssel is bír.

⁵¹ Tóth Ildikó.

békediktátum sem kedvezett ennek a mesterségnek. Több műhely veszítette el piacait, vásári körzetét. Ez a győri mesterekre is igaz. Ahogy Ildikó meséli: „*A mesterség fénykorában a II. világháborúig minden évben Budapesten tartották a festők éves összejöveteleiket. 1945-ös évből családunk őriz erről egy fényképet.*”

9. kép: Kékfestő találkozó. Budapest, 1945. Itt még mindhárom győri kékfestő család szerepel, bal oldalt Éhling Péter három lányával (a 7 éves kislány Tóth Ildikó édesanyja, Tóth Józsefné). Szemben ülnek velük özv. Romanekné, és fia Róka József, valamint Berecz Péter kékfestő.

Forrás: Győri Kékfestő Műhely honlapja

Bakó Ferenc a győri kékfestőkre vonatkozóan leírja, hogy az 1946-os közlemény szerint Győrött a kékfestők kimaradtak a nyilvántartásból és ennek okát abban látja, hogy feltehetően a kelmefestők és vegytisztítók közé sorolták őket, valószínűleg azért, mert a szakma leágazóban volt. „*Dédnagyapapa 1954-ben beadta a győri Xantus Múzeumba mintafáinak nagy részét, néhányat tartott csak meg és főleg a textilfestésre állt át a család. Oka az volt, hogy beindult a gyári termelés, az asszonyok kivetkőztek, a svábokat is, akik hordták a kékfestő ruhákat kitelepítették.*”⁵² 1963-ban Bakó Ferencnek Grábits Frigyes szabómester három kékfestőt sorolt fel Győrben: „Ehling Péter és Berecz Péter 80 éven felüliek, valamint Róka nevű fiatalabb „kelmefestő.” (Bakó 1998: 162). „*Rókáék Trianon után kerülnek Győrbe, eredeti nevük Romanek volt.*” – tudtam meg Zsolttól.

⁵² Tóth Ildikó. Az Éhling nevet a közlések szerint írom. pl.: Bakó Ferenc Ehlingnek írta tanulmányában.

10.; 11. kép: Róka (Romanek) család festőműhelye a győri Festő utcában
Az ajtón még látszik a monogram „VR” = Vitéz Róka
Fotó: Lanczendorfer Zsuzsanna, Győr, 2020

A 20. század második felétől a textilgyárak megszaporodása miatt kevés műhely tudott fennmaradni. Az 1970-es években számuk már a harmincat sem érte el, az 1990-es években pedig már csak tizenöt mester dolgozott ebben a szakmában. (Domonkos 1991: 391). A kivetkőzés a népviselet elhagyása nem kedvezett ennek a mesterségnek sem. A műhelyek megcsappantak, a kétfestés mégis századokon át élt tovább. Az indantrén bevezetése, jó tulajdonságai segítették a karton anyagokkal szembeni keresletet. Pozitívumként említhető, hogy 1962-ben Pápan Kétfestő Múzeum jött létre a Kluge-cég műhelye helyén, amelynek nagy szerepe volt a kétfestés, mint mesterség megőrzésében és megismertetésében.

12.; 13. kép: Tanító szakos hallgatókkal a pápai Kétfestő Múzeumban
Fotó: Lanczendorfer Zsuzsanna, Pápa, 1996.

Összegzés

Amint a szakirodalomból és az interjúkból is kiderült ez a régi szép mesterség Győrben – az első adat szerint – már a 17. század óta jelen volt. Több család (pl.: Aschendorfer, Balogh, Berecz, Éhling, Fabian, Potfai, Róka, Sáfrány, Schiffer) művelte ezt a szakmát, sok mesternek adott megélhetést. Néha a megmaradást a találékonyság is segítette: „A kelmefestéshez sok vízre volt szükség. Győrben ez adva volt. A Rábcát 1908 körül azonban elterelték, így több mester hagyta abba ezt a mesterséget. Dédnagyapám nem esett kétségbe, bevezette a vizet az utcába, így tovább tudta folytatni a mesterséget.”⁵³

A negatív történelmi folyamatok (háborúk, kitelepítés), az ipar fejlődése, az emberek ízlésének megváltozása ezt a mesterséget művelők számát is jelentősen csökkentette. Megyénkben, sőt régiókban most már csak Tóth Ildikó és családja foglalkozik a kékfestéssel. Az értékőrző tevékenységükről, a családi mesterség továbbadásáról, az ismeretterjesztésben és a közművelődésben betöltött szerepükről a következő részben olvashatnak.

Interjúalanyok:

- Gerencsér Zsolt szül.: Győr, 1969. (Népművészet Ifjú Mestere)
- Tóth Ildikó szül.: Győr, 1962. (Népművészet Mestere)

Felhasznált irodalom:

- Bakó Ferenc (1998): Adatok a győri múzeum kékfestő gyűjteményéhez. In: Szende Katalin – Kücsán József (szerk.): „Isten áldja a tisztas ipart.” Tanulmányok Domonkos Ottó tiszteletére. Sopron, A Soproni Múzeum kiadványai 3. 161- 171. p.
- Domonkos Ottó (1981): A magyarországi kékfestés. Corvina Kiadó. Budapest.
- Domonkos Ottó (1987): Kékfestő, füstő. In: Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon. 3. Budapest, 118-120. p.

⁵³ Tóth Ildikó.

- Domonkos Ottó (1991): Kékfestés. In: Domonkos Ottó (főszerk.): Kézművesség. Magyar Néprajz III. Budapest, 386-391. p.
- Csonka-Takács Eszter (szerk.): A Szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzéke és a jó megőrzési gyakorlatok. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2013.
- O. Nagy Gábor (1982): Magyar szólások és közmondások. Gondolat Kiadó. Budapest
- Tajti Erzsébet (2009): A kécskei kékfestő család. Tiszakécskei Honismereti Kör, Tiszakécske

Internetes hivatkozás:

- www.gyorikekfesto.hu letöltés: 2020. 08. 10.
- <http://www.gymsmo.hu/cikk/megyei-ertektar-megyerikumok.html> letöltés: 2020. 08. 10.
- Magyar Kelmefestő Ujság 1909-1913. Kelme, - kék, - fonálfestők, vegyi tisztítók és fehérítők lapja. A Magyarországi Kelmefestő és Vegytisztító Munkások és Munkásnők Egyesületének vasárnaponként megjelenő hivatalos közlönye. Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/BME_MagyarKelmefestoUjsag/ letöltés: 2020. 08. 13.
- Képesített Kelmefestő és Vegytisztító Mesterek Országos Egyesületének és a Budapesti Kelme-, Fonálfestők és Vegytisztítók Ipartestületének hivatalos lapja. (1934-1944)
Forrás: https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/BME_KelmefestoUjsag/ letöltés: 2020. 08. 13.

Tóthné Boda Éva Mária:

Az informális és a nem formális tanulás különböző szinterei

Absztrakt: A tudásalkotás folyamata a kézművesség területén ma is magán viseli a hagyományos megoldásokat. Kutatásom célja, hogy a népi kézműves mesterek és kismesterek bevonásával bemutassa azokat a módszereket, eljárásokat, amelyek a nemzeti hagyomány részét képező tudáshalmaz átörökítését teszik lehetővé a fiatal generációk irányába. A vizsgálat elvégzésének referenciatérsége Győr-Moson-Sopron megye, ahol primer kutatás keretében kérdőíves felmérést és interjú adatgyűjtést valósítottam meg.

Abstract: Nowadays the process of knowledge acquisition in the field of handicrafts still bears the traditional solutions. The aim of my research is to present, with the involvement of folk craftsmen, the methods and procedures that make it possible to pass on the wealth of knowledge that is part of the national tradition to the younger generations. The reference area of the study is Győr-Moson-Sopron county, where I carried out a questionnaire survey and interview data collection within the framework of primary research.

Bevezetés

Feltételezésem szerint a megye nem-formális és informális tanulási szinterei gazdag kapacitást jelentenek a népi kézműves mesterségeket elsajátítók számára. A jelenleg rendelkezésre álló szinterek azonban nem hasznosulnak olyan mértékben, mint ami lehetséges volna.

Primer kutatással megvizsgáltam a népi mesterség és kismesterség végzéséhez szükséges ismerethalmaz megszerzésének és átadásának módozatait, a tanítás és tanulás dinamikáját. Kísérletet teszek, hogy feltárjam Győr-Moson-Sopron megye ez irányú fehér foltjait, illetve a népi kézművesekre fókuszálva összesítem a rendelkezésre álló szinterek kataszterét. Az interjú vizsgálatok eredménye a kézműves mesterek és kismesterek motivációiról, ambícióiról nyújt ismereteket, illetve betekintést enged a vizsgált alapsokaság tudásszerzésébe, mesterségük átörökítésének nehézségeibe. Ezen felmérésekre alapozva határozom meg a továbblépés irányait és a beavatkozási területeket. Zárásként kitérek arra, hogy kinek és milyen módon kellene segíteni annak érdekében, hogy ez a magyar szellemi vagyon a jövőnek is biztonsággal fennmaradhasson.

A kutatás elméleti alapjai

A kutatásomban megfogalmazott hipotéziseket leginkább fogalmakkal, fogalompárokkal lehetséges összefoglalni. Az egyik legfontosabb fogalompár a tanítás és tanulás dinamikája. A kutatási munkaszakaszban egyaránt bizonyosságot kaptam arról, hogy a kézműves mesterségek ismerete minden történelmi korban a tudáspiac fontos eleme volt. Bár a korábbi századokban nem ezzel a szófordulattal éltek, de napjainkban egyértelműen beleívták ezek a fogalmak a formális, informális és nem-formális oktatás világába.

Az Európai Tanács 2000 márciusában összeállított Memorandum az egész életen át tartó tanulásról című dokumentuma megfogalmazza, hogy *„Az egész életen át tartó tanulás immár nem csupán az oktatás és a képzés egyik aspektusa; ennek kell irányító elvvé válnia az ellátás és a részvétel terén a tanulási helyzetek teljes kontinuumában. Az elkövetkezendő évtizedben ezt az elképzelést (víziót) kell a gyakorlatban megvalósítani. Európa minden lakójának – kivétel nélkül – biztosítani kell az esélyegyenlőséget, hogy a társadalmi és gazdasági változás által támasztott igényekhez igazodni tudjanak, és Európa jövőjének kialakításában aktívan részt vehessenek.”*(Komenczi, 2001)

A Memorandum határozza meg *„Az okszerű tanulási tevékenység három alapkategóriáját:*

- **Formális tanulás:** oktatási és képzési intézményekben valósul meg, és oklevéllel, szakképesítéssel ismerik el.
- **Nem formális tanulás:** a rendes oktatási és képzési rendszerek mellett zajlik, és általában nem ismerik el hivatalos bizonyítvánnyal. A nem formális tanulás lehetséges színtere a munkahely, de megvalósulhat civil társadalmi szervezetek és csoportok (pl. ifjúsági szervezetek, szakszervezet, politikai pártok) tevékenysége keretében is. Megvalósulhat a formális rendszert kiegészítő szervezetek vagy szolgáltatások révén is (pl. művészeti, zenei kurzusok, sportoktatás vagy vizsgára felkészítő magánoktatás).
- **Informális tanulás:** a mindennapi élet természetes velejárója. A formális és nem formális tanulási formákkal ellentétben, az informális tanulás nem feltétlenül tudatos tanulás, és lehet, hogy maguk az egyének sem ismerik fel tudásuk és készségeik bővülését.” (Komenczi, 2001)

Forray R. Katalin és Juhász Erika bővítik az informális tanulás fogalmát azzal, hogy az informális felnőttkori tanuláshoz tekintik azt a tanulási folyamatot is, ami nem oktatási intézményben valósul meg, az emberek önkéntesen végzik és élettevékenységhez kapcsolódhat. Lehet spontán, tudattalan, véletlenszerű vagy tudatos, saját elhatározásból történő, szervezett tanulási folyamat. Ezeket autonóm tanuláshoz nevezik. Az autonóm tanulás a formális, nem-formális és informális felnőttkori tanulás során egyaránt megtalálható, egy kisebb részük képezi. (Forray és Juhász, 2009)

A 21. század a gyors ismerethez való jutást igényli és támogatja. A gazdasági szektor kellően jutalmazza is ezt, mint ahogy az egész életen át tartó tanulást is. A foglalkoztathatóság, az egzisztencia biztosításának egyik meghatározó kelléke a tudás és alkotás szimbiózisa. Nem véletlen, hogy a tudáspiacon is a kreativitás és az innováció nyer teret. Napjaink új technológiái nem csak új eljárásokat, hanem új közösségeket is teremtettek. Talán ezért is kezd kibontakozni és elterjedni a tudásalkotás fogalma. Az ismeretek, tapasztalatok megszerzése változó közösségeket, egyedi megoldásokat hoznak létre. Az elmúlt néhány évtizedben meghonosodott az ismeretek hálózati rendszerekből való megszerzése. Az eredményesség központi eleme azonban továbbra is az ember marad.

A kézműves mesterségek mellett és mögött a középkor óta mindig voltak közösségek. A céhek létezése jól kifejezi ennek működési formáját. A 20. század második felétől a háziipari szövetkezetek töltötték be ilyen háttérfunkciót. Napjainkban a népművészeti egyesületek azok, amelyek ebben a szerepkörben tevékenykednek. A nagy különbség a korábbi századokhoz képest abban rejlik, hogy akkoriban a céheknek, szövetkezeteknek voltak tagjai, ma pedig az alkotóknak vannak egyesületei, közösségei. Ez egy másik megközelítés. A mesterségbeli tudás más módon „kollektivizálódik”, mint korábban. Korunkban az alkotók szabadabb, kötetlenebb módon végzik munkájukat, de ugyanakkor nyitottabbak is. A hálózati együttműködés a mesterségbeli tapasztalatokkal való bánni tudás informális színterévé válik. Az elvégzett

interjúk határozottan megerősítették, hogy a kézműves mesterek és kismesterek által birtokolt tapasztalat hatalmas társadalmi érték. Ezen társadalmi vagyont további fejlesztése, fenntartása egyéni, de elsősorban közösségi érdek. A felmérésben Győr-Moson-Sopron megye referencia térségként szolgált. Az itt megállapított következtetések és javaslatok az ország más térségeiben is relevánsak lehetnek.

A kézművesség és a népi kismesterségek tanulásának-tanításának sajátosságai Győr-Moson-Sopron megyében

Alaphipotézisem szerint a megye kézműves kultúrájának jövője a fenntarthatóságban, illetve az újjáélesztésben rejlik. Alaphelyzetben a fenntarthatóságot a személyi, intézményi, szervezeti, pénzügyi fenntarthatóság szempontjából vizsgálhatjuk. A kézművesek esetében ez a személyi feltétel kiemelt fontosságú. Sőt azon mesterségek esetében, amelyeknek ma már nincsenek élő képviselői, a kompetencia beillesztése, átmenet, élővé tétele még inkább nagyobb odafigyelést és erőfeszítést igényel. A megyében számos szakma halt ki az elmúlt 40-50 évben és számuk egyre csak gyarapodik. A közeljövő sem kecsegtet túlságosan pozitív jövőképpel. A megyében jelenleg 11 olyan szakág van, amelyben csak egy-egy alkotó dolgozik. Ezt a trendet meg kell fordítani. Az interjúban a „tudás megszerzésének célja” kérdésre adott válaszok jól rávilágítanak arra, hogy milyen platformon lehetséges ezen mesterségek fenntartását biztosítani. A felmérésből és az interjúkból is visszaköszönt, hogy érdemes a népi mesterségek és kismesterségek elsajátításának értelmét, céljait, lehetőségeit a mai fiatalok és felnőttek figyelmébe irányítani. Mindezt olyan módon, hogy a 21. század igényeit és elvárásait is tekintetbe vegyük. Itt kell kiemelni a hagyomány és modernitás fogalompár mögött megbúvó cselekvéseket. Nem a régi világ visszahozásán kell fáradozni, hanem azokat a praktikumokat fenntartani, amelyek a népi kézművességen keresztül napjainkban is hozzáadott értékkel bírnak. Ezen gyakorlatiasságra jó válaszokat kaptam a kérdőíves felmérésből és az interjúkból is.

A kutatás bemutatása

Az információs társadalom tanítás- és tanulásmélete három elemében mindenképpen egyedi, és mindez jelen írásom aktualitását is nagymértékben alátámasztja. Az egyik az ismeretek megszerzésének gyorsaságában érhető tetten. Korunk munkavállalójának hozzáadott értéke ugyanis akkor válik igazán mérhetővé, ha a formális módon megszerzett tudását nem csak szinten tartja, hanem rendszeresen korszerűsíti, folyamatosan modernizálja is. Ennek következtében a tanítás és a tanulás dinamikája, valamint az abból adódó foglalkoztathatósági eredmény versenyelőnyé válik a munkaerőpiacon. Másrészt korunkban felértékelődik a tudásalkotás képessége. A hagyományos ismeretszerzés formái, módozatai mellé egy sor – a korunk technológiai fejlettségéből adódó – eljárás támogatja a használható tudás megalapozását, annak élethosszig tartó bővítését. Nem véletlen, hogy napjainkra már egész fiatal korban tudatosítják a tanulókkal az életút, a személyes fejlődési program fontosságát. A tudáspiac kínálati szereplői jól körülírható belépési inputokat és kimeneti indikátorokat fogalmaznak meg a formális és a nem-formális képzések esetében. Az eredményorientált képzések a „tudni, hogy mit” helyett a „tudni, hogy hogyan” elvére építik jövőképeiket. A harmadik sajátosság, aminek kiemelt jelentőséget tulajdonítok, hogy felértékelődik az ismeretek hálózati

rendszerekből való kinyerése, alkalmazása, hasznosítása. Az eredményképzésben az ismeretek szerzésének gyorsasága, a tudásalkotás képessége, valamint a hálózati eljárások alkalmazása rendhagyó módon tetten érhető.

Az informális és nem-formális tanulás színtereinek értelmezése napjainkban kiemelt jelentőséget kapnak. Elsősorban azért, mivel ezek kötetlenebb, nyitottabb megoldásokat nyújtanak a formális oktatáshoz képest. Többször és erőteljesebben jelenik meg ezen modellekben a sikerélmény, a pozitív visszacsatolás. Az ismeretszerzés sok esetben boldog átélést jelent a résztvevő számára. A nem-formális és informális tanulás ösztönösen kinyitja az emberek belső világát, és ilyen módon szoros kötődést alakít ki a külső környezeti elemekkel is. Sok esetben a tanulás észrevétlen marad, ami a hagyományos keretknél elképzelhetetlen. A kutatásomban választott téma jelentőségét abban is látom, hogy a képzés ezen modelljeinél erőteljesebben jelenik meg az egyéni önkéntes vállalás, nagyobb szerepet kap a személyes motiváció. Mivel napjaink egyik nagy kihívása a népi hagyományörzésben az emberi tapasztalatokkal való bánni tudás, ezen emberi tényezők igencsak felértékelődnek mind az ismeretszerzésben, mind az ismeretek hasznosításában. Az ember ismerete, tudása és tapasztalata pedig fontos eleme a fenntartható fejlődésnek. Az ezt szolgáló nevelésben és oktatásban részt vevők pedig kortól függetlenül hozzájárulnak a jövő építéséhez.

A népi kézműves szakmák iránti érdeklődésem évtizedek óta kapcsolódik a mindennapjaimhoz. Magam is kézműves szappankészítő, csuhéfonó és népi gyöngyészter készítő vagyok. Folyamatosan veszek részt képzéseken, tanfolyamokon. Mindezek szinte predesztináltak arra, hogy jelen vizsgálat vezérfonalát ehhez a témakörhöz kössem.

Kutatásomban a nem-formális és informális tanulási színtereket, illetve a népi kézművesek által az ilyen módon szerzett ismeretek hasznosításának és fenntarthatóságának esélyeit vizsgálom. Az empirikus kutatás során a népi mesterség és kismesterség végzéséhez szükséges tudáshalmaz megszerzését és annak átadásának lehetőségeit vizsgálom Győr-Moson-Sopron megyére vonatkozóan. A tanulmányom átfogó célja, hogy az egyes problémacsomagok vizsgálatán keresztül rámutasson és hozzájáruljon a megye ez irányú erősségének további fenntartásához. A kutatásom, - mely egy kérdőíves felmérésből és 6 interjúból áll -, nagy segítséget nyújt ahhoz, hogy a kapott adatok elemzésén keresztül meghatározzam a lehetséges beavatkozási területeket. Javaslataimmal hozzá kívánok járulni ahhoz a hatalmas erőfeszítéshez, amely a népi kézművesség fennmaradását, adott esetben azokon keresztül egyeseknél az egzisztencia biztosítását is támogatják.

Alapfeltételezésem abból indul ki, hogy a megye nem-formális és informális tanulási színterei gazdag háttérrel biztosítanak a népi kézműves kismesterséget elsajátítók számára. Ezek a kapacitások azonban nem hasznosulnak olyan mértékben, mint ami lehetséges volna. A hipotézis vizsgálatához kísérletet teszek, hogy feltárjam Győr-Moson-Sopron megye ez irányú fehér foltjait, illetve a népi kézművesekre fókuszálva összesítem a rendelkezésre álló színterek kataszterét. Erre alapozva fogom meghatározni a továbblépés lehetőségeit, annak irányait.

Kutatásom másik fókusza a megyében működő népi kismesterekre, mint speciális tudásbirtokosokra irányul. Meglátásom szerint az ő szellemi ismeretük a magyar hagyaték integráns részét képezi, ezért nem mindegy, hogy ez az örökség milyen módon tartható fenn és milyen minőségben adható át. Az empirikus vizsgálatok során a megyében élő népi mestereket és kismestereket kerestem meg, és a tudásszerzésükről, a motivációikról, a mesterségük átörökítésének nehézségeiről kérdeztem őket. Az alapkérdésem e vonatkozásban az volt, hogy

kinek és milyen módon kellene segíteni őket annak érdekében, hogy ez a magyar szellemi vagyon a jövőnek is fennmaradhasson.

Kutatási eredmények bemutatása

A kérdőíves felméréssel és interjú vizsgálattal az alábbi négy fő kérdésre kerestem a választ.

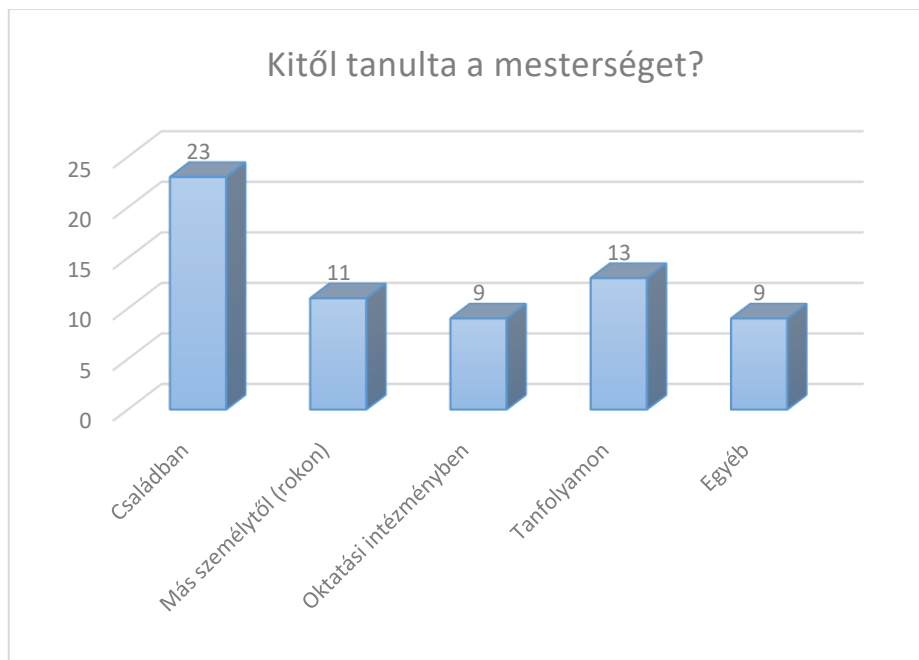
- Vizsgáltam, hogy Győr-Moson-Sopron megyében mely korosztályra jellemző a népi kézműves mesterség és kismesterség elsajátítása? Mivel lehetne vonzóvá tenni a kézművességet mások számára?
- A napjainkban alkotó Győr-Moson-Sopron megyei népi kézművesek mennyiben szerezték meg tudásukat formális, nem-formális és informális oktatási módszerekkel?
- Mi motiválja a népi kézműveseket Győr-Moson-Sopron megyében? Mire használja a 21. század első évtizedeiben a megszerzett tudását?
- Milyen esélyek és módszerek lehetségesek a népi kézműves szakmák átörökítésére? Mennyire jellemzi a népi kézművességet az értékmegőrzés és a modernizáció együttélése?

A kérdőíves felmérésben 47 kézműves mester és kismester bevonása valósult meg. A lekérdezés a szokásos demográfiai adatok mellett kiterjedt a mesterségbeli szakágakra, a szakma elsajátításának módozataira, céljaira, folyamatára, az informális és nem-formális tanulásra alkalmas színterek feltárására, a mesterség átörökítésére, illetve ezen tudás átadásának lehetőségeire, gyakorlatára. Az összeállított kérdéscsomagokra adott válaszok a feldolgozást követően az alábbi eredményeket mutatja.

A vizsgálatban részt vett kézművesek jellemzően a közép- és az idős korosztályhoz tartoznak, és Győr-Moson-Sopron megye területéről 20 kézműves szakágat képviselnek. A népi kézműves szakma elsajátításával a jövedelemszerzés, a vállalkozásaik működtetése mellett fontos céljuk a hagyományos értékek megőrzése, a szakmai tudás átadása.

A kézművesek a mesterségeket, kismesterségeket már gyerekkorukban megtanulták családban vagy más közeli hozzátartozótól. A családon kívül a megkérdezettek oktatási intézményben vagy tanfolyamokon sajátították el a tudást. Az Egyéb kategóriába a múzeumi látogatást, nyári tábort és az egyéni tanulást sorolták fel. (A kérdésre több választ is be lehetett jelölni.)

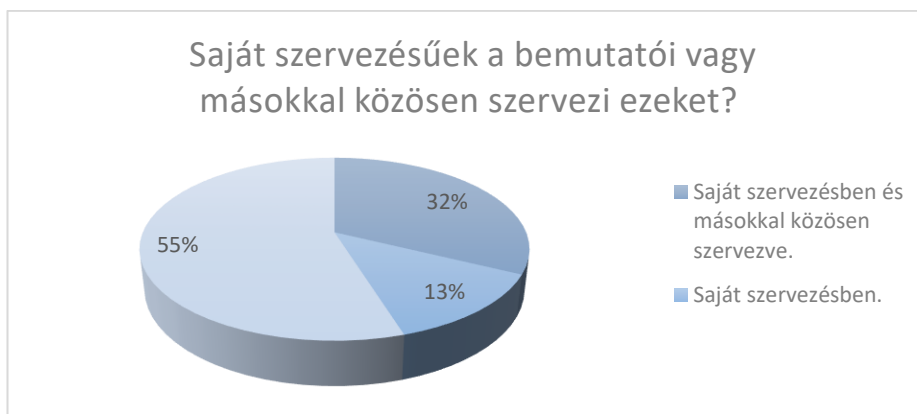
1. ábra: Kitől tanulta a mesterséget kérdés válaszainak eloszlása
(Saját szerkesztés, 2020)

A megkérdezettek 97 %-a úgy nyilatkozott, hogy szakmai tudását, tapasztalatát szeretné továbbadni, oktatni. A tudásátadás családon belüli modellje a felmérésbe bevontak 43 %-a számára elérhető megoldás. Akinek erre nincs lehetősége (53 %), azok szívesen tanítják a szakmai iránt érdeklődőket. A válaszadók közel negyede, 23 %-a foglalkozik tanulókkal. Ők azok, akik a következő generációknak iskolarendszeren belül (oktatási intézményekben) formális oktatás formájában és iskolarendszeren kívül nem-formális és informális tanulási színtereken (szakkör, alkotótáborok, tanfolyamok, mesterség bemutatók) át tudják adni a népi hagyományokat, a népművészet szeretetét. A válaszadók egyharmada hobbiként foglalkozik a tárgyalkotással. A 2. ábra mutatja be, hogy a megkérdezett kézművesek kétharmada kisebb-nagyobb gyakorisággal tart foglalkozásokat, rész vesz bemutatkozási alkalmakon. Jellemző, hogy inkább másokkal együtt, közösen szervezik meg ezeket az eseményeket a lakótelepüléseiken és más falvakban, városokban. A kézművesek 1%-a megy külföldi kiállításokra, bemutatókra.

2. ábra Bemutatóalkalmak szervezésének formái

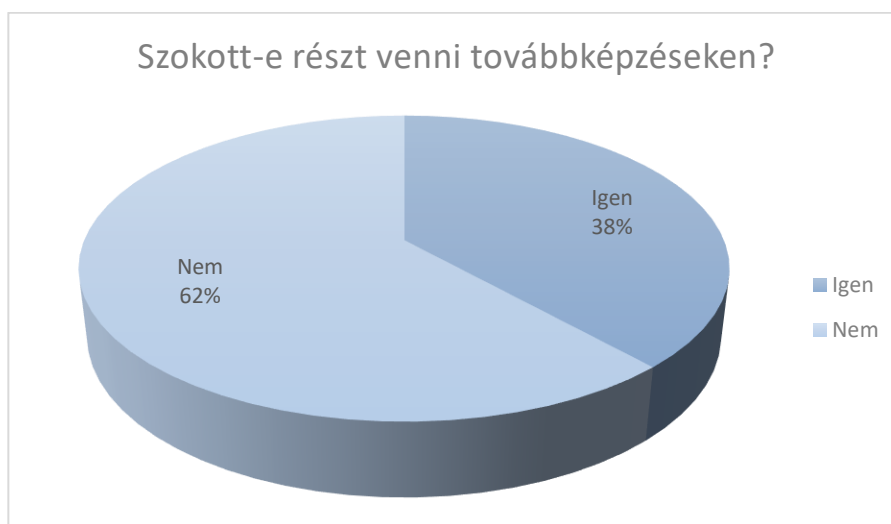
(Saját szerkesztés, 2020)

Az alkotók több mint fele zsűrizteti termékeit, ami jól mutatja a szakmai elköteleződést, az igényességet és a fejlődési igényt. Ez a megmérettetés egyben jó motivációs bázis. Inspiratív módon hat a tanulásra, valamint arra, hogy a régi hagyományokat felhasználva, de új, a mai kor igényeinek megfelelő kézműves tárgy készüljön. Ez a folyamatos tanulás, mely egész életen át elkíséri a népi kézműveseket, nemcsak az általuk megalkotott tárgyak minőségében jelentkezik, hanem a tudás és a tapasztalat átadása, az oktatás során is. A mesterek és kismesterek közül viszonylag kevesen képezik magukat, melynek alakulását a 3. ábra mutatja be. Ennek több oka is lehet, például, hogy nincs megfelelő képzésük vagy nincsenek képzési, továbbképzési alkalmak vagy hiányoznak a nem-formális és informális tanulási színterek.

3. ábra: Kézművesek képzéseken, továbbképzéseken való részvételének alakulása

(Saját szerkesztés, 2020)

A kérdőíves felmérést követően interjú vizsgálatot végeztem hat kézműves szakág képviselőjénél, hogy az eredményt még pontosabban meg tudjam határozni, illetve, hogy minőségi adatokhoz jussak.

Az interjú vizsgálatba bevont 6 népi kézműves mindegyike más-más szakágat képvisel. Ebből három kézműves mesterség – fazekas, kékfestő, fafaragó –, három pedig kismesterség – hímző, szalmafonó, népi ékszerkészítő – szakma művelője. Az interjúk során a kézműveseket a mesterségük, illetve kismesterségük elsajátításának történetéről, a nem-formális és informális tanulás színtereiről, az ismeretátadás módszereiről, a fiatalabb korosztály számára történő vonzóná tételeiről, az értékmegőrzés és modernizáció együttéléséről kérdeztem. A válaszaikat elemezve foglalom össze a vizsgálat eredményét.

A népi kézműves szakmák elsajátításánál egyaránt megjelent a formális, nem-formális és informális tanulási tevékenység. Formális oktatás (szakközépiskola) keretében a fafaragó és hímzéssel foglalkozó alkotó, oktatási intézményben, felnőttképzés során a fazekas tevékenységet végző kézműves sajátította el az ismereteket. Kettő kézműves kismester (szalmafonó, népi ékszerkészítő) pedig nyári tábor, tanfolyam és önképzés során tanulta meg a szakmát. Kevés kézművesnél (kékfestő, fafaragó) van jelen a generációk közötti tudásátadás. A kézművesek az alapismeretek elsajátítása után is folyamatosan tanulnak, bővítik ismereteiket. A nem-formális és informális tanulási színterek közül a szakma számára szervezett kézműves vásárokat, bemutatókat, tanfolyamokat, nyári táborokat és a néprajzi gyűjtések esetén a múzeumokat nevezték meg. Oktatási és közművelődési intézmények, civil szervezetek meghívására kézműves foglalkozásokat, szakköröket tartanak, melyeken a fiatal- és felnőtt korosztály egyaránt részt vesz. Igényként jelölték meg Alkotóház létrehozását, ahol közösségben folyhatna az alkotás és tudásátadás. A kézműves alkotóknak nagyon fontos, hogy a mesterségüket, illetve kismesterségüket továbbadhassák. Már gyermekkortól kezdődően a kézműves hagyományok megismertetését, az alkotás folyamatába történő aktív bevonását szorgalmazzák. Szinte valamennyien a modernizációval, a mai kor igényeire válaszoló, de a múlt hagyományait megőrző alkotások létrehozásában látják a kézműves szakmák fennmaradásának biztosítékát. Fontosnak tartják továbbá a könyvek, filmek, oktatási alkalmak mellett az alkotó személyének és az általa átadott szakmaszeretethez a pozitív hatását.

Összefoglalva az empirikus kutatást, megállapítható, hogy mind a kérdőíves felmérés, mind az interjú vizsgálat rávilágított arra, hogy az alkotás szeretetének, gyakorlatának és szemléletének átadását már gyermekkortól el kell kezdeni. A leendő alkotóknak pedig – amennyiben valóban közel kerül hozzájuk egy-egy szakma –, a további tanulás és tapasztalatszerzés egy egész életen át tartó folyamat lesz.

A kutatásból kiderült, hogy az alkotók és tudásátadók nem teljesen egymást fedő célcsoportot jelölnek. Ahogy egyikük jelezte is, hogy vannak jó alkotók, de nem minden alkotó jó tudásátadó is egyben. (Ezért egyébként érdemes volna egy-egy ilyen szakmánál akkreditálni azt a tudásanyagot, és főleg azt a módszert, ami a mesterség átadásához-átvételéhez szükséges elsősorban a gyermekek irányába.) A tudás átadásának egyik módja, hogy a népi kézműves mellett tanulók vannak. A mester működésének helyszíne a saját műhelye, amely a tudás átadásának egyik színtere is egyben. Emellett a megyei kézművesek sokszor tartanak bemutató foglalkozásokat, táborokat, több esetben a műhelyen kívüli környezetben. Vizsgálódásai egyik területe volt a megye informális, nem-formális képzési helyszíneinek áttekintése. Talán a kihasználtság szempontjából az egyik legelhanyagoltabb képzési helyszín a tájház. A megye több tucat településén hoztak létre tájházakat, azonban ezek nagy részében csak a kiállítóhelyi funkciók érvényesülnek. Kevés olyan rendezvény van, amely éppen a mesterségek népszerűsítését a tudás – alkotás – átadás hármasságában tudja elérni, megszólítani és megtartani az érdeklődőket. Ez a szabad kapacitás az informális és nem-formális mesterségképzésekre még rendelkezésre áll a megyében. Itt elsősorban a kereslet generálására és szervezési erőforrásra van szükség, vagyis arra, hogy a fiatalok hiteles személytől, hiteles

helyen és néprajzilag is hiteles módon tudjanak benyomásokat szerezni. Ennek céljából az érdekeltek és érintettek bevonásával az alábbiak elérése mindenképpen kívánatos.

A Nyitott műhelyek tanulási színteret érdemes volna kiegészíteni. A Nyitott műhelyek és Porták egy tágabb mesterség-halmazt foglal magában, mint az előbbi. Megjelenik benne a manufaktúris alkotás mellett a helyi élelmiszer feldolgozás témaköre is. A helyi gazdaság a helyi erőforrások kiaknázásában és helyi működtetésében érdekelt. Ennek eredményeként a helyi nyereség is helyben marad. Klasszikus példája a regionális turizmus építése és az abban működők rendszerbe szervezése.

Győr-Moson-Sopron megyében ezen Mesterség műhelyek hálózatba szervezése még nem történt meg, bár kezdeményezések voltak, vannak. A fenntarthatóság egyik bázisa a turizmus. Ez esetben a szálláshely- és vendéglátó szolgáltatás, illetve az attrakció, a programok kínálata jelenti azt a kínálati portfóliót, ami végett a vendég felkeres egy térséget. A megye frekvenciált turisztikai térségei és a népi kézművesek elhelyezkedése földrajzilag nem fedik egymást. A hálózatba szervezés már ezért is indokolt. Másrészt a népi mesterségekben, kismesterségekben gazdag Rábaköz tájegység egyik erőssége éppen ez a terület. Ilyen módon a térség kézműves turisztikai desztináció irányába való pozícionálása valóságos fejlesztési irány lehet. Ehhez a kézműveseknek, a képzőknek össze kell fognia.

A kézműveskedés több mint szakma. Alapvetően mindkét agyféltekét megmozgató eljárásról van szó, amelyben a tudás, az alkotás együtt kell éljen a kreativitás, az intuitív látás képességével. Az egyéni interjúkból ez a látásmód, ez a beleérző, beleélő képesség köszön vissza. Ez az empátikus megközelítés és magatartás teszi egyedivé az alkotót magát és természetesen az alkotás eredményét is. A megszólított alanyok valamennyien elgondolkodtató módon és meggyőző hangulattal adták vissza küldetésük üzenetét a mesterség elsajátításának célját illetően: „Népünk hagyományának megőrzése az utókornak”. A népi kézművesek és kismesterek missziót teljesítenek ma csakúgy, mint az elmúlt századokban mindenkor. Rajtunk, ma élőkön is múlik, hogy ez a szellemi – lelki – tárgyi folytonosság a jövőnek is fennmaradjon.

Következtetések és javaslatok

A kutatás során megfogalmazódott megállapításaim:

- A népi kismesterségek erős szűkülése figyelhető meg az elmúlt 40 évben. Azok a mesterségek éltek túl, amelyek vagy az erős identitás végett vagy pedig az egzisztenciához való hozzájárulása végett maradtak fenn.
- A nem formális és informális tanulás még ma is számottevő a népi kismesterségek ismeretanyagának átadásában.
- A belső késztetés meghatározó ezen ismeretek megszerzésében, illetve a mesterség gyakorlásában. Ezt az elköteleződést lehetséges erősíteni.
- A mesterséghez való kötődésnek különböző minőségi, erősségi szintjei vannak: hobbi, félprofi (kiegészítő jövedelemszerzés), egzisztenciális szintű mesterségművelés.
- Egy nemzet, ország, tájegység, település múltbeli gyökerét, jövőbeni erejét mutatja, hogy mennyire képes és kész ezeket megtartani.
- Ilyen módon a népi mesterségek társadalmi szerepe segíti az önazonosságot.

Nem a kutatásom témája, azonban érdekes megfigyelésre ad lehetőséget a COVID-19 világjárvány kitörése. Az akut természeti csapás drasztikusan érinti a mindennapokat, amelyek közül most csak a képzésre, ismeretszerzésre gyakorolt hatást emelem ki. Egyrészt a formális

képzés teljes vertikuma azonnal másik irányt vett. Másrészt az otthonokba való beszorulás hatással van az informális, nem formális tanulási igényekre, kényszerre is. A szociális médiából is tapasztalható, ismerhető, hogy számosan új ismereteket, új megoldásokat keresnek az ismeretszerzés és a közösségépítés irányába. Sokan a kézműveskedésben, a kertészkedésben, a főzésben és számos más, de kiváltképp valami alkotó tevékenységben és területen próbálják ki magukat. Ez azért jó, mert az emberek sok esetben új oldalról ismerik meg saját magukat és lepik meg az eredménnyel környezetüket és a virtuális hálónak köszönhetően tágabb közönségüket is. A helyzet kreatív és innovatív megoldásokra készíti a mindennapok emberét. Konkrét javaslatok és beavatkozási területek megfogalmazása a közeljövőt illetően:

- Regionális (megyei) és lokális (tájegységi, települési) szinten érdemes lenne egy mesterségleltárt felállítani. Ma még élnek azok, akik egykor személyes tapasztalatokat szereztek egyes mesterségekről. Fontos volna ezek dokumentálása a mai kor eszközeivel. Ebben a munkában részt tudnak venni az Értéktár Bizottságok és más hagyományőrző közösségek is.
- Kutatást kellene végezni az oktatási intézményekben a gyerekek, fiatalok körében ismeret- és identitásvizsgálat területén. Közülük kerülnek ki azok, akik majd elsajátítanak mesterségeket.
- Érdemes lenne szakdolgozati ajánlási listákat kiadni az egyetemisták részére a népi mesterségek témakörében. Olyan témacsomagok kialakítása szükséges, amely méreténél fogva lehetővé teszi egy kutatással egybekötött tudományos munka kifogástalan elvégzését. A feltáró munkát települési szinten kell elkezdni, majd ezt követően az ajánlati témaköröket az érintett felsőoktatási intézmények tanszékeihez eljuttatni.
- Győr-Moson-Sopron megyében a nyári táborokat és a mestereket hálózatba kellene szervezni a gyermekek tanítása érdekében. Ennek elősegítése érdekében a vidékfejlesztési szervezetekkel vagy a gesztor egyesülettel együttműködve megyei mesterség honlap kialakítását célszerű megvalósítani.
- Hasznos lenne kisebb, ám több projekteket kidolgozni a megyében lévő tájházak élettel, rendezvényekkel való megtöltése érdekében, például: jeles ünnepek, mesterség napok, értéktér fórumok.
- A megye 4 Leader szervezetével való szoros együttműködés elősegítené a vidékfejlesztés e meghatározó elemének erősítését az EU új fejlesztési ciklusára (2021-2027) felkészülve. Most indul el a szakmai és a pénzügyi tervezési időszak, tehát az ügy aktualitására mindenképpen lehet építeni. A téma gazdája a kézművesek gesztorszervezete, illetve a Győr-Moson-Sopron megyei Kereskedelmi és Iparkamara.
- Szükség lenne továbbképzések, tanulmányutak, kiállítások szervezésére az egyes célcsoportoknak: hobbisták, félprofik, profik. Ezt két irányultságban célszerű elvégezni. A megyében megvalósuló eseményekre más térségekből lehet hívni partnereket. Ugyanakkor a helyieket el kell juttatni, vinni más tájegységekbe, a Kárpát-medence és Európa frekvenciált vidékeire.

Tekintettel arra, hogy a munkámból kifolyólag olyan területen dolgozom, mint a közművelődés, közösségfejlesztés, a továbbiakban szeretnék energiát fordítani arra, hogy a fentiekből néhány témakört gondozzak, illetve a megye különböző szakmai platformjain képviseljek.

Felhasznált irodalom:

1. Forray R., Katalin – Juhász, Erika (2009): A felnőttkori autonóm tanulás és tudáskorrekciós elköteleződés. In: Forray R., Katalin – Juhász, Erika (szerk.): Nonformális – informális – autonóm tanulás. Debrecen, Debreceni Egyetem.
2. Komenczi, Bertalan (2001): Az Európai Bizottság memoranduma az egész életre kiterjedő tanulásról.
Letöltve: 2021. február 18. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00050/2001-06-eu-Komenczi-Europai.html>

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Bajusz Erika:

A közművelődés szerepe és funkciója a magyarságtudat megőrzésében – egy erdélyi település, Vízakna példáján keresztül

Absztrakt: Kutatásom a közművelődés rendeltetéseit és funkcióit hivatott bemutatni, különösen az önazonosságtudat erősítésében meghatározott szerepét figyelembe véve, egy határon túli kis település közösségének és közművelődési lehetőségeinek vizsgálatán keresztül. Általános kérdés, hogy az elsődleges és másodlagos szocializációs közegekben milyen munka folyik, milyen nemzeti identitás megtartó erő működik a családban, valamint az iskola és az egyház intézményein belül. Egyértelműen kirajzolódik, hogy szórványvidékeken a magyarok jelentős része etnikailag vegyes családokban él, melyekben a többségi nyelv dominanciája figyelhető meg. A magyar oktatási intézmények létjogosultsága egyre jobban megkérdőjeleződik, az egyház és a vallás közösségmegtartó, nyelvőrző szerepe pedig felértékelődik, sokszor a templomi alkalmak jelentik a magyar nyelvhasználat egyetlen színterét, a magyar közösségi, kulturális programok is az egyház köré szerveződnek. Vajon e három intézmény mellett hol helyezkedik el az adott településen a közművelődés, és annak identitáserősítést célzó feladatai és kötelességei? Van-e egyáltalán ilyen jellegű felelősségvállalás a településen és az adott közösségben? Jelen tanulmányban – amely része egy nagyobb kutatómunkának⁵⁴ – egy dél-erdélyi szórványtelepülés, Vízakna esettanulmányát mutatom be, miközben a fent említett kérdéseket járom körbe.

Abstract: The aim of my research is to present the functions and aims of community culture with special regard to its role in preserving national identity through the case study of a small village in Romania in Transylvania. Looking at the primary and secondary agencies of socialisation, the overall question is what contributes to the preservation of the identity within the family and the community institutions such as the school and the church. In the diaspora of the Hungarian communities abroad most of the families are ethnically mixed where the dominance of the majority language can be observed. The mere existence of mother tongue education in the minority language is endangered, therefore, the role of the churches and religion revalues. Sometimes the church services are the only venue to exercise the mother tongue, furthermore, the Hungarian community and cultural programs are also taking place at the church. Along these three institutions - family, school, church - where does the role and duty of community culture lie in strengthening the national identity? Does it exist at all such responsibility in the community? The current article - that is part of a larger research project - presents the case study of a Hungarian diaspora community in a village called Ocna Sibiului (in Hungarian Vízakna) that is situated in Southern Transylvania, Romania.

⁵⁴ A publikáció elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Programja támogatta.

Bevezetés

Az elmúlt 100 évben a határon túli régiók eltérő változásokon mentek keresztül, más-más történelmi sorsfordulók és traumák nyomait hordozzák, ugyanakkor van egy közös pont mindenhol: ezekben a régiókban a határon túli magyarok a nemzeti identitás megőrzésének nagy harcát vívják nap, mint nap. Az asszimiláció erőteljes nyomása ellen egy nagyon jó fellépés a közművelődés széles tárházának alkalmazása. Közművelődési intézmények, színterek, és eszközrendszerek kialakítása, biztosítása, fenntartása, mindemellett pedig szakemberek képzése, segítése, mind-mind fontos alkotóelemek az önazonosságtudat erősítésében határon innen és túl egyaránt.

Kutatásomban - mely a gyakorlati közösségépítést és annak környezetét ismerteti egy erdélyi kistelepülés Vízakna esettanulmányán keresztül - azt vizsgáltam, hogy a közművelődés milyen szerepeket láthat el a külhoni magyarok identitásának megerősítésében. Tanulmányommal szeretném felhívni a figyelmet, hogy a közművelődési programok szervezésénél a legfontosabb célcsoport a gyerekek és a fiatalok legyenek, ugyanis ők azok, akiknek már teljesen természetes az a kettős identitásállapot, amelyben élnek, a többségi nyelvű környezetben azonban kellő foglalkozás és útmutatás nélkül nincs igényük és motivációjuk a magyarságtudat erősítésére.

Kutatásommal hangsúlyozni szeretném, hogy a közművelődés megtervezése és megszervezése határon túli régióban nem történhet egy általános minta alapján, ugyanis minden régiónak és minden egyes településnek egyedi jellemvonásai vannak. Ebből kifolyólag egy településen a közművelődési munkát csak a helyi adottságok és tulajdonságok figyelembevételével lehet megszervezni. Ami az egyik helységben lehetséges és jól működő, nem biztos, hogy máshol is megvalósítható.

A szórvány mint fogalom

Vajdasági magyarként Zentán, egy többségben magyar lakta településen születtem és nevelkedtem, ahol nem igazán éreztem a határon túli lét nyelvi korlátait, nehézségeit. Munkásságom elsodort Erdélybe, egy kis faluba, ahol kevesebb, mint 10 százalék a magyarság, ahol minden csak románul, többségi nyelven folyik. Itt egy addig számomra ismeretlen világgal és meghatározó sajátosságaival találkoztam: a magyar kultúra és nyelv megtartásának nehézségeivel és különböző nemzetek (magyar, román, szász) együttéléséből eredő szokásaival. Itt, a kisebbségi magyar lét körülményei között ismerkedtem meg testközelből az első hangzásra igen erős, kellemetlen benyomást keltő szóval: *szórvány* (Vetési 2001; Bodó 2005).

A szórvány meghatározásánál elsősorban a demográfiai arányokat kell megvizsgálnunk, hisz egy közösség először is attól szórvány, hogy az adott régióban, az adott településeken, a többségi környezetben számaránya folyamatosan csökken (Vetési 2006). Egy másik álláspont szerint a szórvány a nyelvvel és az identitással kapcsolható össze, és a szórvány asszimilációra hajlamosító közeg, mely folyamat végeredménye lehet nyelvváltás, kultúraelhagyás vagy akár etnikai adaptáció (Bodó 2007).

Véleményem szerint a szórvány vizsgálatánál mindkét szempontot – környezeti tényezőket és a közösség identitás tartalékait is – figyelembe kell vennünk. A közművelődés lehetőségeinek megteremtésével pedig egyformán kell hatnunk a környezeti tényezőkre, tompítanunk kell azok negatív hatásait -, és az identitásra is, oly módon, hogy gyarapítjuk azokat az értékeket, amelyek segítenek szilárdabbá tenni az önazonosság-tudatot.

Az egyházi közösségépítés – a kisebbségi egyházak szerepvállalása

Az egyházaknak és az egyházi vezetőknek bizony nincs könnyű feladatuk a szórványvidékeken. Sok településen a magyar nyelv utolsó bástyájaként állnak és szolgálnak. A lekipásztorok szakrális feladataik mellett szerteágazó közösségépítő és nyelvmentő feladatot látnak el a határon túli magyar közösségekben (Vetési 2005). Mindeközben mindennapos küzdelmet folytatnak a többségi nyelv térhódítása ellen, és igyekeznek azt a templom falai közé nem beengedni (Vetési és Orbán 2001). Ugyanakkor nem szabad elsiklani afölött, hogy a külhoni magyar közösségeknek nem szabad elzárkózniuk, nyitniuk kell a többségi nyelv és kultúra felé is a békés együttélés és elfogadás jegyében. Itt, ebben a kettős identitás által meghatározott világban az egyházi vezetőknek is be kell látniuk, hogy természetesen védeni, ápolni és használni kell a magyar nyelvet, értékeket, viszont az esetenkénti többségi nyelvű szolgálat és a magyarul nem-, vagy már nem beszélők megszólítása fontos küldetés lehet egymás elfogadásához, és a vegyes családok esetében a nemzeti identitás erősítéséhez (Vetési 2001).

Közművelődési lehetőségek – avagy „a kultúra épít nemzetet”⁵⁵

A közművelődési lehetőségek egyre jobban és szélesebb körben kiépültek a határon túli régiókban egyaránt, melyet a magyar állam is segíti, hisz a Nemzetpolitikai Stratégia⁵⁶ és a 2012-es Magyar Közművelődés Szakpolitikai koncepciója is kiemelten kezeli a határon túli magyarság támogatását. A Nemzetpolitikai Államtitkárság különböző programjai által igyekszik a határon túli magyarságot támogatni. Ilyen például a Petőfi Sándor Ösztöndíjprogram, vagy a Kárpát-medencei óvoda-, és iskolafejlesztési program, mely segítségével ezen intézmények létesítését, felújítását, karbantartását támogatják. A Rákóczi Szövetség is kiemelkedő munkát végez a határon túli térségekben, ahol a Magyar Iskolaválasztási Programjának köszönhetően többen döntöttek az anyanyelvi oktatás mellett, vagy a Diákutaztatási programja által lehetővé teszi, hogy a határon túli gyermekek megismerjék az anyaországot. A Hagyományok Háza - a Kárpát-medencei néphagyomány átörökítésének kiemelkedő jelentőségű nemzeti kulturális intézménye - egy hálózatot épített ki a határon túli régiókban is. Tevékenységeivel, mint a rendezvényszervezés, a gyűjteményezés és az élő hagyományátadás (képzések) segíti a külhoni magyarság közművelődési életét.

Erdélyben a közművelődés kiépítéséért tett áldozatos munkában az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) vállal nagy szerepet. Erős közösségépítő és identitáserősítő munka folyik, az idén tízéves Összetartozunk Székelyföld - Szórvány Partnerségi Program keretében is. Kovászna és Hargita megyék felkarolták a szórvány térségeket és megyéket, és különböző közművelődési programok biztosításával segítenek a nemzeti identitás erősítésben. E mozgalom jelentőségét nem lehet kellően dicsérni. Erdélyben ugyanakkor nagyon sok kulturális program megszervezése és finanszírozása a Romániában működő önálló magyar politikai érdekvédelmi szervezet, az RMDSZ (Romániai Magyar Demokrata Szövetség) munkásságához kapcsolódik.

Sok településen működik helyi civil szervezet, vagy ifjúsági klub, amelyek szerepet vállalnak a helyi közművelődési programok és feladatok szervezésében. Azonban a közművelődés

⁵⁵ A Magyar Közművelődés szakpolitikai koncepciója

⁵⁶ 2011 novemberében a Magyar Állandó Értekezlet X. ülésén a tagszervezetek elfogadták a Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete c. stratégiai dokumentumot.

lehetőségei nem adottak mindenhol. Vannak olyan szórványtelepülések, ahova sajnos évtizedekig nem jut el a közösséghez közművelődési program vagy szakember. A szórványközösségek külső segítségre szorulnak (Vetési 2002). Fontos, hogy a közművelődési egyesületek és különböző programok szervezői őket is számon tartsák, elvigyenek színelőadást, néptáncbemutatót oda is, ahol a közösség kicsi, ahol önerőből ilyen megszervezésére, működtetésére nincs lehetőség, és ahol erre már évtizedek óta nem volt példa. Ezek ugyanis nagyon erős kapocsként működnek a magyar identitás megtartásában.

Esettanulmány bemutatása

Kutatás célja

Kutatásom művelődésszociológiai szempontokat és a kultúrákövetítés intézményrendszerét bemutató szempontokat egyaránt érvényesít. A kutatás során feltérképeztem a többségi román területen található Vízakna közművelődési életét, megismertem a közművelődésben szerepet vállaló intézmények munkásságát, eredményeit és nehézségeit. A vizsgálat célja volt, hogy átfogó képet kapjak és mutassak a település közművelődéséről, lehetőségeiről és hiányosságairól.

Módszertani megközelítés

A vízaknai közösséget terepmunka során ismertem meg. A Nemzetpolitikai Államtitkárság Petőfi Sándor Program ösztöndíjasaként (2016-2018) közösségépítő munkát végeztem a településen, ez idő alatt segítettem kiépíteni a közművelődési programok lehetőségét, valamint közösség-szervezéssel foglalkoztam, így a gyakorlatban is megismerkedtem a közösségépítés feladataival, nehézségeivel.

A kutatási téma elméleti kidolgozásához, szakirodalmának és az erdélyi régiók ismérveinek feltérképezéséhez neves szórványkutatók elemzéseit használtam. A terepmunka során interjúkat készítettem a helyi magyar közösség tagjaival és vezetőivel, azonban ezt a kis közösséget sokkal inkább a megismerésük, megfigyelésük és a közös munka során összegyűjtött tapasztalatok alapján szeretném bemutatni.

Eredmények és azok értékelése

A vízaknai magyar közösség helyzete – ahol az egyház és a nemzeti identitás összefonódik

Vízakna Dél-Erdélyben, Szeben megyében, Nagyszebentől 18 km-re fekvő, kb. 3000 fős település, mely lakosságnak kb. 10 százalékát alkotják magyarok. Az egyház nyilvántartási adatai alapján 273 fő a reformátusok és 45 fő a katolikusok lélekszáma, azonban nem mindenki lakik Vízaknán, főleg a fiatalok közül nagyon sokan külföldre költöztek a tanulmányaik végeztével.

A vízaknai magyar közösség szerveződése

A vízaknai közösség jellemzője, hogy a szerveződés alapja az egyház, ugyanis egyedüli színtérként az egyház, a vasárnapi istentisztelet szolgál hosszú évtizedek óta a magyarságuk

közösségi megélésére. A közösség központja a hit, az értékek és a tradíció. Minden magyar nemzeti és kulturális ünnep, esemény megszervezése a református egyház keretén belül történik. Az egyházi feladatokon és közösségépítésen túl, az egyházi vezetőre hárul minden a magyar kultúrához, anyanyelv ápoláshoz köthető program megszervezése. Művelési Ház, múzeum, vagy hagyományőrző csoport nem volt a településen az ösztöndíjprogram előtt. Az egyház tulajdonában van egy Gyülekezeti Otthon és egy Ifjúsági Ház, amelyek helyszíneként szolgálnak a különböző programok lebonyolításához.

A három fő szocializációs intézményt megvizsgálva az asszimiláció láncfolyamatát és társadalmi hatásait (Bodó 2014) figyelhetjük meg a vízaknai közösségben. A család intézménye esetében egyre gyakoribbak a vegyes házasságok, de a színmagyar családok is olyan mértékben elrománosodtak és beolvadtak a mindennapi domináns többségi közegbe, hogy már otthon is egyre többször beszélnek románul, vagy jövevényszavakkal törik meg a folytonos anyanyelv használatát. A gyermekeket a magyar nemzetiségű családok is román osztályba íratják. Az iskola intézménye így teljesen leépült, a korábbi tanévben csak három magyar gyermek tanult anyanyelvén, aminek következtében 2020 őszétől megszűnt a magyar nyelvű oktatás. Az egyház szolgál egyedül a magyar nyelv bástyájaként, ahol a különböző korosztályok szerint foglalkozásokat szerveznek, ennek keretében a közösség tagjai hetente egy órában anyanyelven folyó programon vehetnek részt.

Az egyházi szerepvállalások Vízaknán

Vízaknán a református egyháznak saját lelkipásztora van, aki a településen él, és itt teljesíti a szolgálatát. A katolikus egyház esetében nincs helyi lelkész, az alacsony lélekszám miatt, így csak vasárnaponként és ünnepek alkalmával jár ki Nagyszebenből a plébános misét tartani. A két vallási közösség és az egyházi vezetők jó kapcsolatot ápolnak. Mivel magyarságuk megélése, a magyar nyelv használata szempontjából a templomi együttlét különös jelentőségű, főként a katolikus hívek a kora reggeli misét követően a református istentiszteleten is részt vesznek, de ez fordított esetben is igaz.

Vízaknán a családlátogatásnak még mindig nagy hagyománya van, a közösség igényli is. A református lelkipásztor márciustól májusig járja körbe a családokat, a plébános pedig januárban látogat körbe házszentelésre. Ezeken az alkalmakon összegyűlik a család, és közösen fogadják a lelkészeket. A családgondozás azonban csak ezekre az évi egyszeri alkalmakra korlátozódik, a lelkipásztorokra nehezedő sok és szerteágazó tevékenység miatt nem jut elegendő idő a lelki gondozásra és a családsegítésre. Ebből kifolyólag azonban csökken a közösségi kapcsolatépítés és fenntartás. Nagyon fontos a közösségi tagok önkéntes szerepvállalása, hisz a lelkipásztor nem tud egyedül ellátni minden feladatot. Jelenleg a 270 főből kb. 80 fő az, aki eljár a közösségi rendezvényekre, ebből azonban csak kb. 20 ember az aktív mag, aki feladatot is vállal magára.

Kiscsoportos foglalkozások az egyház keretein belül

Három évet töltöttem közösség-szervezőként Vízaknán, ez alatt az idő alatt sikerült átszerveznünk a kiscsoportos foglalkozásokat, mely változások arra irányultak, hogy erősítsék a közösségi szerepvállalásokat. Vannak foglalkozások generációk szerint, ilyen például a vallásóra a 6-11 éves korosztály számára, melynek keretében találkozik az összes magyar ajkú gyermek, az iskolában heti egy órában, valamint a templomnál szombaton egy órában. Emellett vannak Káté órák, ezek a konfirmálásra készülő fiatalok számára szervezett foglalkozások,

melyen a 12-15 éves korosztály vesz részt. Az ifjúsági közösség építésben nagy szerepe van az ifjúsági bibliaóráknak, mely a már konfirmált fiatalok számára szerveződik, és amely új céljai között szerepel a hosszú távú feladatok kigondolása az ifjúsággal közösen, valamint az ifjúsági szerepvállalás elősegítése. Az összejöveteleken a 16-30 éves korosztály vesz részt. A közösségi találkozók másik nagy csoportja a generációkat összekötő foglalkozások, amelyek a természetesen jelenlevő korosztálybeli különbségeket és távolságokat igyekeznek csökkenteni. A generációs különbségek kapcsán szeretném megemlíteni, hogy ezekből adódóan vannak identitásbeli különbségek is. Az idősebb generációkat összekötik a történelmi, kulturális események, számukra még nagyobb érték a magyar szó, hisz ők azon nevelkedtek. A mai fiatalság esetében, már nincsenek meg vagy nem olyan erősek a magyarságtudat összekötő hálójának szálai, nekik már természetes a kettőség érzése. Számukra az anyanyelvi foglalkozások kiemelt jelentőségűek, ugyanis a gyermekek és a fiatalok egyaránt román nyelven könnyebben és magabiztosabban fejezik ki magukat. A családlátogatások és a foglalkozások során gyűjtött észrevételeim alapján számukra már a többségi nyelven szólás természetes és megszokott.

Közművelődési lehetőségek megteremtése

2016-2018 kötött Petőfi Sándor Program ösztöndíjasként tevékenykedtem a településen, legjobb tudásomhoz mérten igyekeztem segíteni a lelkipásztort és a közösséget. Az első pár hónap ismerkedéssel telt és igyekeztem felmérni a közösséget, a kapcsolatokat, a közösségben már meglévő szokásokat, hagyományokat. A továbbiakban a teljesség igénye nélkül mutatom be az elmúlt években elindult nemzeti identitáserősítő kezdeményezéseket.

A korábbi heti egy órás találkozásokat igyekeztem kibővíteni, és különféle programok által vonzó alternatívává tenni a magyar nyelvű szórakozást, művelődést, tanulást, hagyományápolást. Küldetésem volt, a gyerekek és az ifjúság számára megmutatni a magyar kulturális kincseink megismerésének örömét, a gyülekezetben érvényre juttatni a magyar közösséghez tartozás élményét. Három év alatt sikerült elindítanunk heti és havi szinten megszerveződő kulturális, hagyományápoló foglalkozássorozatokot, amelyen egyre többen vesznek részt. Sikerült eljuttatni az üzenetet a közösség tagjaihoz, hogy a Gyülekezeti Otthonban hétfőként élet van, magyar foglalkozás van, el lehet látogatni, részt lehet venni, a része lehet lenni. Egyik legnehezebb feladatomból volt azonban, azokat az embereket megszólítani, akiknek nincs mindennapi kapcsolata a magyar közösséggel és az egyházzal, akik nem járnak vasárnaponként az istentiszteleti alkalmakra, akiknek gyermeke, unokája már nem vesz részt a vallásórai és konfirmációs felkészülő foglalkozások valamelyikén, valamint az ünnepi fellépések, megemlékezések résztvevőjeként, szereplőjeként.

A legkisebb korosztály számára szerveződő hétvégi magyar iskola és a *Meseország* nevű foglalkozás keretein belül sikerült a gyerekeket újratanítani magyarul olvasni, verset elszavalni, a *Sóvirágok néptáncsoport* óráin magyarul énekelni, magyarul táncolni, valamint az ifjúságot bevonni a közösségi szerepvállalásba, különféle programok lebonyolításába, szervezésébe, sikerült továbbá az idősebb korosztályt kimozdítani az otthonából, és meggyőzni, hogy látogassanak el a generációkat összekötő programokra.

Természetesen szerveztünk programokat a nemzeti és kulturális ünnepekhez kapcsolódóan. A közösség életében nagy ünnep a március 15-i megemlékezés, amikor is közös főhajtásra kerül sor a magyar hősök emléke előtt. Ünnepi istentiszteletet követően, hagyományként a

református templom udvarában a szabadságharcban harcolt és elesett magyarok emlékére felállított kopjafánál helyezik el az emlékezés virágait. A koszorúzás után pedig emlékműsorra és teadélutánra kerül sor a Gyülekezeti Otthonban. Ezt tovább bővítettük gyermekfoglalkozásokkal, interaktív történelem órák szervezésével. Korábban nem voltak a településen az 56-os forradalomhoz kapcsolódó ünnepek. Első évben gyermekműsorral készültünk, második évben pedig interaktív történelem órát szerveztem a gyerekek számára, akik különböző rejtvényeket, feladatokat és játékokat megoldva ismerhették meg jobban az 1956-os forradalmat és a történéseket.

Minden évben megünnepeztük továbbá a Magyar Kultúra-, majd a Költészet Napját, valamint a Magyar Szórvány Napját. Ezek alkalmából különféle kulturális programokat szerveztünk, vendégeket hívtunk és pl. drámapedagógiai foglalkozáson, bábelőadáson, stb. vettünk részt.

Magyar történelem oktatás Vízaknán

A Szent László Emlékév kapcsán célul tűztem ki egy történelem vetélkedő megszervezését, mely a nemzeti öntudat erősítésén túl arra hivatott, hogy játékos formában szerettesse meg a magyar történelmet a gyerekekkel. A vetélkedőt a Szeben megyei általános iskolás gyerekek számára hirdettünk meg két kategóriában, 1-4. és 5-8. osztályos diákokat vártunk. A versenynek Vízakna adott otthont, melyre összesen 7 csapat jelentkezett, Medgyesről, Nagyszebenből és Vízaknáról érkeztek gyermekek. Ez a történelemvetélkedő rendhagyó módon igyekezett közelítenie a gyermekekhez és a fiatalokhoz egyaránt. Rögtön szembesültem viszont azzal, hogy nagyon nehéz szórvány létben, megfelelő forrásanyagok, tananyagok hiányában magyar történelmet tanítani. Így összeállítottam egy összegző, leegyszerűsített nyelvezetű, inkább mesés formában szerkesztett tananyagot, ez lett a hivatalos felkészülési segédanyag, melyet minden részt vevő és felkészítő számára biztosítottunk.⁵⁷

A magyar nyelv és identitás megőrzésében közösen kell tevékenykednünk otthon a szülőknek, iskolában a tanárnak és a templomban a lelkésznek. Ott, ahol ezen a három helyen összefonódik a munka, ott lesz megmaradás és erős nemzeti öntudat. Ez a verseny ezt is igyekezett elősegíteni, támogatni és erősíteni. A vetélkedőn a játékos feladatok, a jókedv és az oldottság biztosítása volt a cél.

A vetélkedő sikerén felbuzdulva a 2018-as évben a tematikus évhez kapcsolódóan a *Ha én Mátyás király lehetnék* címmel szerveztünk vetélkedőt, amire már Kovászna megyéből is érkeztek résztvevők, 2019-ben pedig a *II. Rákóczi Ferenc nyomában c.* vetélkedőre készültünk.

Közösséget megszólító kezdeményezések

Az egész közösséget először egy farsangi bállal szólítottuk meg, később pedig egy családi nappal. Ezt követően nagyot álmodtunk és megszerveztük az *I. Magyar Napot* Vízaknán 2017 októberében. A program két napos volt és színes kulturális programokban bővelkedett. Vendégszínháznak adhattunk otthon, amire mindenki páratlan ajándékként tekintett, hiszen a településen több évtizede nem volt magyar színi előadás. Programok közül kiemelném az ünnepi istentiszteletet, a Biblia kiállítását a reformáció 500. évfordulója alkalmából, a gyermekek ünnepi műsorát. Néptánc előadásokat tekinthettünk meg, valamint a kapcsolat és hálózatépítés jegyében Délvidékről érkező együttes koncertjét hallgathattuk meg. A gyerekek

⁵⁷ Bajusz Erika (2017): „Tiszta hittel, erős kézzel” Szent László Történelem verseny felkészítő anyaga. Szent László Emlékév. Erdély, Vízakna

számára kézműves foglalkozást szerveztünk. A záróesemény a kosaras magyar napi bál volt. A rendezvény sikerének könyvelhettük el, hogy olyanok is eljöttek és segítettek, akik korábban nem jelentek meg a közösségi alkalmakon. A rendezvényből hagyomány lett, és 2019 októberében már a III. Magyar Nap került megrendezésre színes kulturális, és hagyományőrző programokkal tűzdelve.

Egyházi ünnepek, közösségi alkalmak

Az egyházi ünnepek és közösségi alkalmak egy külön csoportja a szervezett programoknak, melyek közül kiemelném az egyetemes imahetet, a húsvéti, az adventi időszakban való készülődést és hagyományápolást. Az erdélyi református közösségekben nagyon fontos ünnep a *konfirmálás*, ez Vízaknán is így van, és azok a gyerekek is járnak a felkészítőre, akik román osztályban tanulnak, vagy egyes családok gyermekeiként magyarul csak pár szót tudnak. Ezeken a foglalkozásokon már erőteljesen megmutatkoznak a magyar nyelven való írás és olvasás nehézségei, a lelkipásztornak sok esetben román nyelven kell elmagyaráznia a felkészítő anyagát, de a konfirmálási ünnepségen mindenkinek magyarul kell a válaszokat és az énekeket tudnia.

A közművelődési programok céljai és eredményei

Munkásságom során mindig is fontos volt, hogy fejleszteni tudjam a közösség kulturális tudatosság kompetenciáját. Célom volt elősegíteni, hogy a fiatalok számára is fontos legyen a saját kultúra, a nemzeti identitás megértése és elfogadása, hogy kedvet kapjanak a hagyományőrzéshez, a kulturális értékek megismeréséhez és megőrzéséhez, azok másokkal való megismertetéséhez. Küldetésem volt, hogy megtanulják nemzeti örökségünket, környezetüket értékelni és megóvni, valamint a saját településükhöz és közösségükhöz való tartozást, felelősséget megélni.

Ösztöndíjas tevékenységem alatt sikerült felkelteni a vízaknai magyar közösség közművelődési igényét, érdeklődését, valamint együttes munkával sikerült felépíteni, hogy az anyanyelvi művelődés ne csak egy alternatíva legyen, hanem közösségi érték.

A hétvégi magyar nyelvű foglalkozások révén elindult a legfiatalabb korosztály anyanyelvi oktatásának támogatása, mely keretén belül a gyerekek megismerkedhetnek a magyar helyesírás, olvasás, valamint a népmese, népdal és néptánc világával, hatására pedig érdeklődőbbek a magyar kultúra iránt, és egyre jobban, könnyebben ki tudják fejezni magukat anyanyelvükön is. Az ifjúsági szerepvállalás elősegítésével a fiatalok aktív jelenléte tapasztalható a közösségi alkalmakon, mely által kialakult a felelősségtudat a helyi közösség iránt, valamint elindult a generációk közötti kommunikáció.

A további munka során a közművelődési lehetőségek bővítése mellett fontos az előretekintés, újabb tervek, célok, feladatok meghatározása és az ahhoz szükséges közösségi munka megszervezése.

Következtetések és javaslatok

Kutatásom célja volt alátámasztani azt a feltevésemet, miszerint a közművelődés és a nemzeti identitás-tudat között szoros kapcsolat van, és a közművelődés megteremtésével hozzájárulhatunk a határon túli magyarság erős nemzeti öntudatának kialakításához.

A közművelődés biztosítása mellett azonban szükség van a közösség hatékony megszólítására, aktív közösségekre, ahol mindez működni tud és helye van. Ehhez elengedhetetlen a közösségépítő, közösség szervező munka.

A közösségépítés mellett hangsúlyt kell fektetni a kapcsolatépítésre is, hogy vendéglőadókat, vendégprogramokat hívjon és fogadjon a közösség, ezek észrevételeim alapján aktivizálják a közösséget, és bővíti a kulturális és közművelődési lehetőségeket, ami a helyi adottságokat tekintve tudjuk, hogy korlátozott. Munkásságom során sikerült csatlakoznunk az Összetartozunk Székelyföld - Szórvány Partnerségi Programhoz, mely segítségével különféle kulturális programoknak adhattunk otthont (színház, koncertek, néptáncbemutatók, kézműves foglalkozások stb.). Pályázatok írásával és elnyerésével pedig meg tudtuk valósítani a Magyar Napok rendezvényeit és a Tematikus történelem versenyeket.

Záró gondolatok

A vízaknai közösség vizsgálatával és megismerésével megerősítést nyertem a közművelődés fontos szerepét illetően az önazonosságtudat megszilárdításában. El kell ismerni, hogy a közösség csökkenő-, viszont a vegyes házasságok növekvő száma, az iskola megszűnése és a mindennapokban a többségi nyelv és kultúra árnyékában nem várhatunk csodákat. Azonban nem hagyhatjuk magára a kevés lélekszámot számláló magyar közösségeket, akik még vágynak a magyar szóra, a magyar értékeket még sajátjuknak tekintik. Ebből kifolyólag Vízaknát is fel kell helyezni a közművelődési térképre.

Fontosnak tartom a határon túli magyar kultúra és közművelődés támogatását. Kardinális kérdés számomra, hogy közművelődési szakemberként milyen feladatokat láthatok majd el a külhonban élő magyar közösségek nemzeti identitásának erősítése érdekében. Ehhez célul tűztem ki a határon túli magyar lakta területek közművelődési lehetőségeinek, sajátosságainak megismerését, melyet legjobban terepmunka során tudok megvalósítani. Hiszem, hogy a határon túli magyarság közművelődése és nehézségei, a magyar nyelv átörökítésének lehetőségei, a hagyományápolás, valamint a kulturális örökségek összegyűjtése és továbbadása közös ügy kell, hogy legyen, legalább nekünk közművelődésben működni kívánó szakembereknek.

Felhasznált irodalom:

- Bodó Barna (2005): Szórványnarratívák. In: Tanulmányok a szórványról. Ilyés Zoltán, Papp Richárd (szerk.) Gondolat Kiadó - MTA Etnikai - Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Budapest, 43–52.
- Bodó Barna (2007): A szórványtól a nemzetig – és vissza. Pro Minoritate 2007. 1. (Tavaszi).
- Bodó Barna (2014): Szórványról - másként, Korunk 25. évf. 6. sz. (Az elméletet Bodó Barna dolgozta ki, bemutatta 2011. okt. 29-én, az ELTE Politikatudományi Intézete által szervezett konferencián.)
- Vetési László (2006): Erdélyi szórványsorsok Tények, tervek és álmok In: Mint oldott kéve. Barangolások a szórványvilágban. (szerk. Dávid Gyula, Veress Zoltán), [Stockholm], Erdélyi Könyv Egylet. 157-216. p. /Határtalan hazában, 4./
- Vetési László (2005): Kisebbségi egyházak és a szórvány. Töprengések a gondozásról, megtartásról és kutatásról. In: Tanulmányok a szórványról. Ilyés Zoltán, Papp Richárd (szerk.) Gondolat Kiadó - MTA Etnikai - Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Budapest. 115-128
- Vetési László (2001): Juhaimnak maradéka. Anyanyelv, egyház, peremvilág: Sorskérdések a nyelvhatáron. Ariadné Könyvek. Komp-Press, Kolozsvár. 322 old.
- Vetési László (2002): Ne csüggedj el, kicsiny sereg! Lelkipásztori barangolások küszködő nyelvi tájakon. Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár. 488 old
- Vetési László – Orbán Lajos (2001): Magyar egyház, de milyen nyelven? Kisebbségkutatás 10. évf. 1. szám <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00009/5.htm>
- A Magyar Közművelődés szakpolitikai koncepciója (2012): http://andragogiaszakbizottsag.hahonlapkell.hu/mu_pdfs/mu_32/A_magyar_kozmuvelodes_szakpolitikai_koncepcioja.pdf (Letöltve: 2020.08.18.)
- Magyar Nemzetpolitika, A Nemzetpolitikai stratégia kerete (2011): <https://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf> (Letöltve: 2020.08.18)

Farkas Enikő Bianka:

A Pécsi Kulturális Központ szerepe a Pécsi Tudományegyetem közösségszervező szakos hallgatóóinak közművelődési lehetőségeiben

Absztrakt: A Pécsi Kulturális Központ (továbbiakban PKK) Pécs Megyei Jogú Város uránvárosi városrészében található, ahol elsősorban a helyi lakosok számára biztosít évtizedek óta kulturális- és közművelődési lehetőséget. Az intézmény elhelyezkedéséből adódóan közel található a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Humánfejlesztési és Művelődéstudományi Intézetéhez, ahol többek között 2017 óta közösségszervező szakemberképzés is folyik. Jelen tanulmány célja, hogy feltárásra és bemutatásra kerüljön, hogy az intézmény lokalitásából adódóan mennyire fektet hangsúlyt a közösségszervező BA képzésben résztvevők eredményes megszólítására, bovonzására és visszajáróvá tételére, valamint, hogy jelenleg milyen szolgáltatási lehetőségeket biztosít számukra.

Abstract: The Cultural Center of Pécs provides cultural and public education programs for local residents in the so-called Uranium City Quarter in Pécs. The institution is located near to the Institute of Human Development and Cultural Studies of the Faculty of Humanities, University of Pécs where Community Coordination BA training has been running since 2017. The aim of the study is to examine what programs and services of the cultural center could successfully involve the community organizing students of the local higher education institution.

Kutatási módszerek

A tanulmányban feltárásra kerül az intézmény múltja, közművelődésben betöltött szerepe, aktuális programjai, rendezvényei, valamint az, hogy feladatainak ellátásánál milyen problémákkal, nehézségekkel néz szembe. Ezen kérdéskörök részletes leírásához az intézmény belső dokumentumainak vizsgálatán túl (SZMSZ, alapító okirat, éves beszámolók) két strukturált interjú kérdéssor is lekérdezésre került a PKK szakmai csoportvezetőjével.

A releváns szakirodalmak feldolgozását követően feltárásra kerül, hogy az egyetemista hallgatók milyen kultúrafogyasztási szokásokkal rendelkeznek, hogyan változott az érdeklődési körük a '90-es évektől napjainkig. Stefán Klára 2009-ben végzett reprezentatív kutatását alapul véve pedig a Pécsi Tudományegyetemen tanuló egyetemisták viszonylatában is vizsgálat alá esik, hogy milyen kultúrával és közművelődéssel kapcsolatos szolgáltatási lehetőségeket vesznek igénybe a városon belül.

A tanulmány keretében saját kérdőíves vizsgálat is lebonyolításra kerül annak érdekében, hogy bemutassa a Pécsi Tudományegyetem közösségszervező szakán tanuló nappali és levelező tagozatos hallgatók kapcsolatát a Pécsi Kulturális Központtal, hogy mennyire ismerik a közművelődési intézményt, hogy milyen mértékben vesznek részt a szervezett és meghirdetett rendezvényeken, programokon, valamint, hogy számukra milyen civil és/vagy szakmai

szolgáltatási lehetőségek lennének igazán érdekesek és vonzóak. A vizsgálat papír alapon, anonim kitöltési módon valósul meg összesen 91 egyetemi hallgató körében.

A tanulmány célkitűzése, hogy a vizsgálati eredményekből kiindulva olyan javaslatok fogalmazódjanak meg, amelyek új távlatokat nyithatnak meg a Pécsi Kulturális Központ és a közösség-szervező hallgatóság szakmai együttműködésében.

A Pécsi Kulturális Központ

Pécsi Kulturális Központ Pécs Megyei Jogú Város uránvárosi városrészében található, ahol elsősorban a helyi lakosok számára biztosít közművelődési lehetőséget. Az intézmény épületét Várnagy Péter építész és Uherkovits Ágnes belsőépítész tervezte, amelyet 1985. április 2.-án adtak át a városrészben élők számára Szabó István Úttörőház néven. A magyarországi szocializmus időszakában a közoktatásban lévő gyermekek többsége tagja volt a Magyar Úttörők Szövetségének, melynek eredményeként szabadidős tevékenységeik nagy részét úttörőházakban tölthették, ahol kommunista ideológiai neveltetésben, továbbá különféle serdülő sport- és gyermekközművelődési szolgáltatásokban részesültek. A pécsi úttörőház látogatói többek között képzőművészeti, rajzművészeti, szövművészeti, illetve vasút- és repülőgépmodellező szakkörök tagjai lehettek, de részt vehettek különféle rendezvényeken, kiállításokon és előre megszervezett kirándulásokon is. (Horzsa, 2015)

A rendszerváltás utáni évben, 1990-ben névpályáztatás útján Szivárvány Gyermekházzá keresztelték az épületet, amely tevékenységét tekintve változatlanul a gyermekközművelődésen munkálkodott. 2006-ban összevonásra került az Ifjúsági Házzal, melynek eredményeként Pécsi Ifjúsági Központként működött tovább, kiterjesztve szolgáltatásai- és tevékenységei körét a 12-30 év közötti korosztály számára is. Ezt követően összevonások kezdődtek meg a város kulturális és közművelődési intézményeinek tekintetében, így 2012-ben a Pécsi Kulturális Központ áthelyezésével az uránvárosi épület megkapta a jelenlegi elnevezését. 2006 és 2017 között összesen 14 db intézményegységet (3. sz. melléklet) csatoltak az épülethez. A telephelybővüléssel az intézmény tevékenységi- és szolgáltatási hatásköre is megváltozott, mára már nem csak az ifjúság, hanem az egész városrészben élők számára nyújt közművelődési, sportolási és szabadidő eltöltési lehetőségeket. (Horzsa, 2015)

A Pécsi Kulturális Központ jogszabályban meghatározott közfeladata, hogy biztosítsa a helyi közművelődési alapszolgáltatásokat a muzeális intézményekről, nyilvános könyvtári ellátásról és közművelődésről szóló 2017. évi LXVII. törvény alapján. A törvénybe foglaltak szerint az intézménynek a következő alapszolgáltatásokat kell ellátnia:

„- Művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása,

- a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása,
- a hagyományos közösségi kulturális értékek átöröklése, feltételeinek biztosítása,
- amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása,
- a tehetséggondozás- és fejlesztés feltételeinek biztosítása,

- valamint a kulturális alapú gazdaságfejlesztés.” (2017. évi LXVII. tv. 18§ (3) bekezdés)

Az intézmény működését és fenntartását Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata éves keretösszegeből finanszírozza, azonban a közművelődéssel kapcsolatos tevékenységek, feladatok ellátásához az intézménynek saját forrásokat is elő kell teremtenie. Ennek érdekében rendszeresen nyújtanak be pályázatokat vagy adnak bérbe saját termeket, de szponzorációval, reklámtevékenységgel és házon belüli rendezvényszervezéssel is foglalkoznak. Azonban az intézmény alapvetően nem profitorientált tevékenységet végez, célja nem a haszonszerzés, hanem hogy az általa szervezett és nyújtott rendezvények, programok, szolgáltatások eredményeként új emberi kapcsolatok köttessenek és közösségek formálódjanak ki. Ezen célkitűzések megvalósításához az intézmény a kultúrát használja fel eszközként, hogy eredményesen tudja megszólítani és bevonni a látogatókat. (Horzsa Gáborral, a PKK szakmai csoportok vezetőjével készített interjú alapján, 2019.11.04.)

A PKK külső-belső terei számos állandó, időszakos és alkalmi programlehetőséget kínálnak az év minden napján a városban élők számára. Többek között van lehetőség bekapcsolódni különféle sport- és rekreációs tevékenységekbe (integrál jóga, karate edzés, néptánc), 8 állandó klubtevékenységbe (Egység klub, Tenisz klub, Kreátor klub, Egyszülős klub, Vasútmodellező klub, Társasjáték klub, Gasztro-bor klub, Foltvarró kör), valamint képzésekbe és tanfolyamokba (kezdő fotótanfolyam). Kifejezetten gyermekek számára van lehetőség napköziben való részvételre, iskolarendszeren kívüli oktatási lehetőségekre, továbbá nyári gyermektáborban történő hasznos szabadidőeltöltésre. Mindezen túl az intézmény számos állami és önkormányzati rendezvénynek ad otthont, valamint kiemelten fókuszál az idős-, családi- és gyermekprogramok szervezésére, így minden korosztály megtalálhatja a számára legideálisabb kulturálódási-, szabadidőeltöltési lehetőséget. A saját szervezésű kulturális eseményeken túl a PKK programkínálatát 13 intézményegységgel folytatott partnerkapcsolata is tovább színesíti, melynek eredményeként számtalan kulturális-, közművelődési- és hasznos szabadidő eltöltési lehetőség érhető el a város egész területén. (Horzsa Gáborral, a PKK szakmai csoportok vezetőjével készített interjú alapján, 2019.11.04.)

Az intézmény számára az utóbbi években az egyik legnagyobb kihívást azt jelenti, hogy továbbra is képes eredményesen megszólítani, bevonni és visszajáróvá tenni a városrészben élő embereket. Ugyanis évről évre az tapasztalható, hogy egyre fogyatkozó az érdeklődés a szervezett programok iránt. Ez részben annak is köszönhető, hogy Uránváros lakossága kiöregedőben van, az egyetemi hallgatókat pedig az átlagosnál is körülményesebb programokra invitálni. További problémaként jelölhető meg a média és a TV általi hatás, ami könnyen elhitetheti a befogadókkal, hogy jobb alternatívát szolgál a kulturálódás és művelődés területén, ugyanis bármikor, bármilyen napszakban elérhető, kényelmes, változatos és nem kerül plusz költségekbe. Ez a fajta 21. századi „konkurencia” adja az egyik legnagyobb kihívást a kulturális- és közművelődési intézményeknek, ugyanis rendkívül nehéz olyan szolgáltatásokat és programokat kínálni, amik képesek motiválni és felállítani az embereket a TV képernyője előtt. Ebből adódóan a Pécsi Kulturális Központ is igyekszik mindent megtenni annak érdekében, hogy olyan érdekes, ingyenes, intergenerációs programlehetőségeket biztosítson, amelyek elősegíthetik a későbbi visszajárást a látogatók részéről. (Horzsa Gáborral, a PKK szakmai csoportok vezetőjével készített interjú alapján, 2019.11.04.)

Egyetemisták kultúrafogyasztási szokásai

Az egyetemi hallgatóság körében tapasztalható kultúrafogyasztás komoly változáson ment keresztül az elmúlt évtizedekben, melynek oka jórészt a felsőoktatás átalakulásában keresendő. Míg pár évtizeddel ezelőtt az egyetemi campus-kultúra egyértelműen a magaskultúra részét képezte, úgy mára már inkább a populáris, tömegkultúra felé tolódik el, nagyrészt annak köszönhetően, hogy a korábbi elitképző intézmények helyét átvette a tömegoktatás. Ebből következik, hogy bár napjaink felsőoktatási intézményei ugyanúgy az értelmiségi szakemberképzés mellett elkötelezettek, mégsem sorolható a mai egyetemista kultúra az elitkultúrához. (Hegedüs, 2016)

A hazai kultúrafogyasztás helyzetét vizsgálva a Századvég Alapítvány 2016-ban végzett kvantitatív kutatásából kiderül, hogy a magyarországi lakosság szokásait tekintve 5 különálló csoportot lehetséges elkülöníteni: a tömegkultúrát fogyasztók, a magaskultúrát fogyasztók, az otthon maradók, a kulturális mindenevők és a mozizók csoportját. A magaskultúrát fogyasztók rendszeresen járnak színházba és múzeumba, azonban nem zárkoznak el a komolyzenei koncertektől sem. A tömegkultúrát fogyasztók a könnyűzenei koncerteket és a mozit preferálják, az otthon maradók csoportja ezzel szemben egyik művészeti ágnak sem fogyasztói. A kulturális mindenevők kedvelik a magaskultúrához tartozó előadásokat ugyanúgy, mint a könnyűzenei koncerteket és a mozifilmeket. A mozizók csak a mozikat látogatják rendszeresen, ezen túl semmilyen más kultúrafogyasztási lehetőségre nem nyitottak. (Bauer, 2019)

A Pécsi Tudományegyetemen tanuló egyetemisták tekintetében Stefán Klára 2009-ben készített reprezentatív kutatása szerint a helyi hallgatóság jelentős része már akkor is a tömegkultúra adta lehetőségeket részesítette előnyben a szabadidőeltöltésnél. A 236 fővel végzett felmérésből kiderül, hogy a hallgatók körében elsősorban a helyi szórakozóhelyek (sörözők, borozók, pubok, klubok, kávézók, zenés szórakozóhelyek) örvendenek a legnagyobb népszerűségnek. A klasszikusnak számító színház-, múzeum- és mozilátogatás kapcsán rendkívül meglepő eredmények születtek: A felsőoktatásban résztvevő nappali tagozatos hallgatóság csupán 2%-a rendelkezik színházbérlettel és mindössze 10%-uk jár havi rendszerességgel színházi előadásokra. A városban található muzeális intézményeket és szervezett kiállításokat a válaszadók mindössze 8,1%-a látogatja havonta egyszer, $\frac{1}{4}$ részük pedig félévente 1-1 alkalommal. A városrészekben üzemelő 3 mozit a megkérdezettek 15%-a látogatja havi rendszerességgel, több mint 40%-uk pedig egyáltalán nem él ezzel a fajta szolgáltatási lehetőséggel. Mindezzel szemben a kultúrafogyasztás közismert műfaját jelentő koncertek és fesztiválok töretlen népszerűségnek örvendenek, a hallgatók $\frac{1}{4}$ része havonta vagy akár havonta többször is ellátogat valamilyen könnyűzenei koncertre. A Pécssett megrendezett fesztiválokon a megkérdezettek 27,8%-a rendszeresen részt vesz, közel 50%-uk pedig ritkán, de ellátogat a rendezvénysorozatokra. (Stefán, 2009)

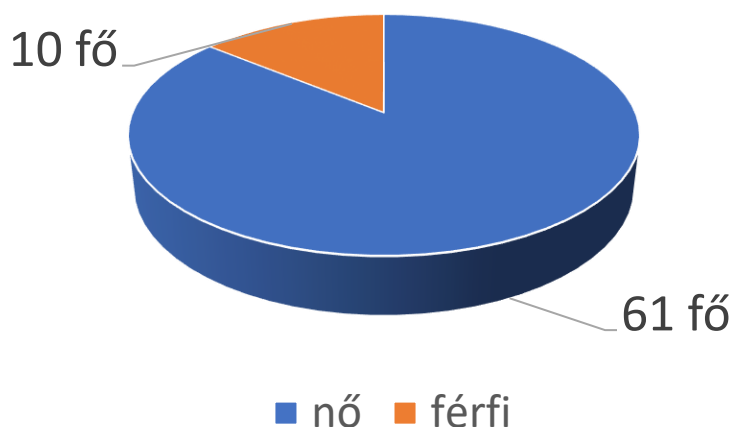
Hallgatói kérdőívek eredményei

Az egyetemi hallgatóság általános kultúrafogyasztási szokásainak feltérképezése után a tanulmány maga is vizsgálatot tett arra vonatkozóan, hogy felmérje a Pécsi Tudományegyetem közösség-szervezés alapszakán tanuló hallgatók és a Pécsi Kulturális Központ kapcsolatát, továbbá azt, hogy milyen jellegű szolgáltatásokat vennének igénybe, milyen rendezvényeken, programokon vennének részt szívesen az intézményen belül. A vizsgálati eredmények együttesen hozzájárulnak ahhoz, hogy a tanulmány olyan javaslatokat legyen képes megfogalmazni, amelyek kölcsönösen előnyös együttműködést tudnának kiépíteni a közművelődési intézmény és a jövőbeli szakemberek között.

A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán tanuló közösség-szervező (BA) szakos, nappali és levelező tagozatos hallgatók körében lefolytatott vizsgálat kérdőíves lekérdezés formájában valósult meg, amely minösszesen 91 aktív hallgatói jogviszonnyal rendelkező tanulót érintett. A kérdőívet papír alapon, anonim, illetve fakultatív módon tölthették ki a résztvevők 2020. január-február hónapban, melynek eredményeként végül 71 darab érvényes kérdőív került begyűjtésre. Elsőként a demográfiai adatok kerültek lekérdezésre, majd az intézménnyel kapcsolatos előzetes ismeretek után a programokon való részvételi hajlandósággal, érdeklődési körrel és eseményértesülési módokkal kapcsolatban fogalmazódtak meg kérdések.

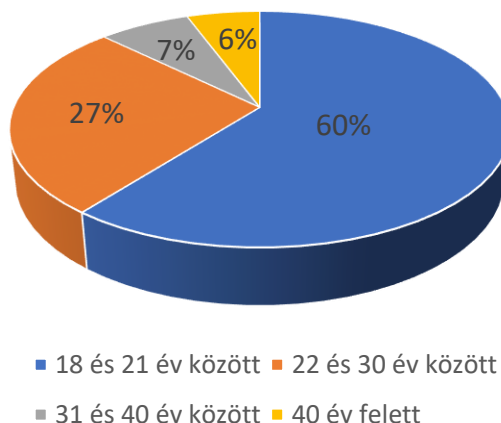
A kérdőívet kitöltők döntő többsége, 86%-a nő, további 14%-a pedig férfi. Ez a számarány részben annak is köszönhető, hogy akár a tagozatot, akár az évfolyamot vesszük alapul, a csoportokat igen magas számban női hallgatók alkotják. (1. ábra)

1. ábra: A válaszadók nem szerinti eloszlása

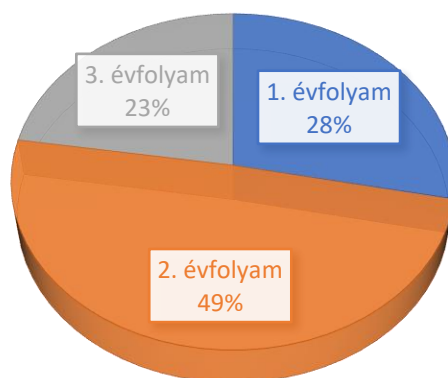
Az életkor és a tagozat tekintetében elmondható, hogy kiemelkedően magas a 18-21, valamint a 22-30 év közötti fiatalok aránya a nappali tagozaton, míg a 31-40 évesek és 40 év fölötti felnőttek inkább a levelezős oktatási formát választották. (2. ábra)

2. ábra: A válaszadók életkor szerinti megoszlása

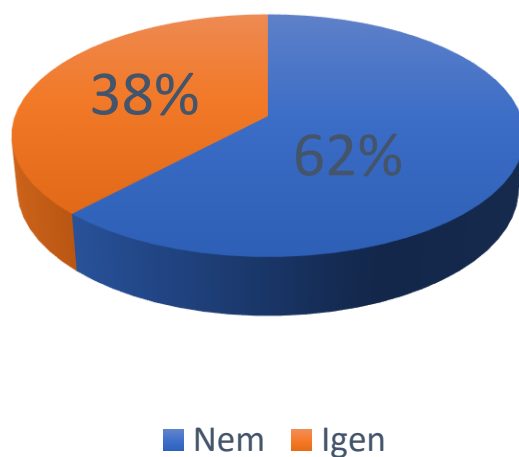
A kérdőív válaszainak majdnem felét, 49%-át a másodéves hallgatók adták, a fennmaradó rész pedig megoszlott az első- és a harmadik évfolyam között közel egyenlő arányban. (3. ábra) Fontos kiemelni azonban, hogy a másodéves hallgatók kimagasló aránya alapvetően abból eredeztethető, hogy magasabb létszámban (40 fő) vannak jelen a karon, mint első- (29 fő) és harmad évfolyamos (22fő) társaik.

3. ábra: A válaszadók évfolyam szerinti eloszlása

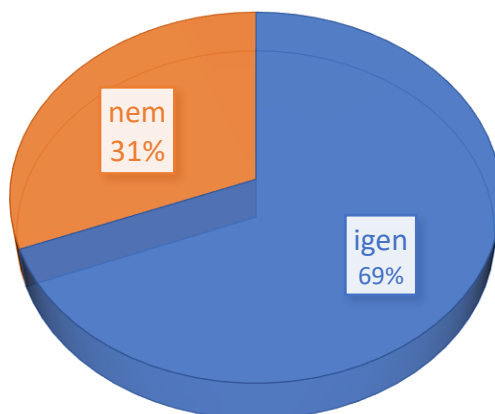
A megkérdezettek közül csupán 38% számolt be arról, hogy rendelkezik már valamilyen tapasztalattal közösségsszervezői területen. A tapasztalattal nem rendelkező válaszadók közül magas számban az első évfolyamosok vannak jelen, akik még tanulmányaik kezdeti időszakában állnak, így esetükben nem elvárt a szakmai gyakorlat vagy önkéntes munka végzése. (4. ábra)

4. ábra: A válaszadók közösség szervezői tapasztalattal rendelkezése

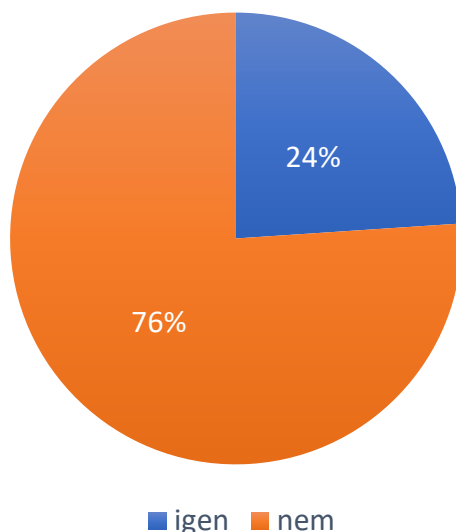
A Pécsi Kulturális Központtal szembeni előzetes ismeretekkel kapcsolatban a hallgatók 69%-a jelölte meg válaszként, hogy hallott már az intézményről. (5. ábra)

5. ábra: A Pécsi Kulturális Központról ismertsége a hallgatók körében

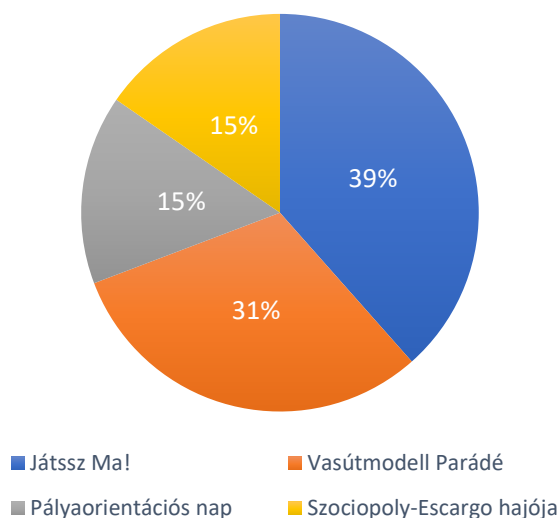
Ezzel szemben azonban csupán 23,9% nyilatkozta azt, hogy vett is már részt valamilyen programon a PKK szervezésében. (6. ábra)

6. ábra: A válaszadók részvétele a Pécsi Kulturális Központ által szervezett programon

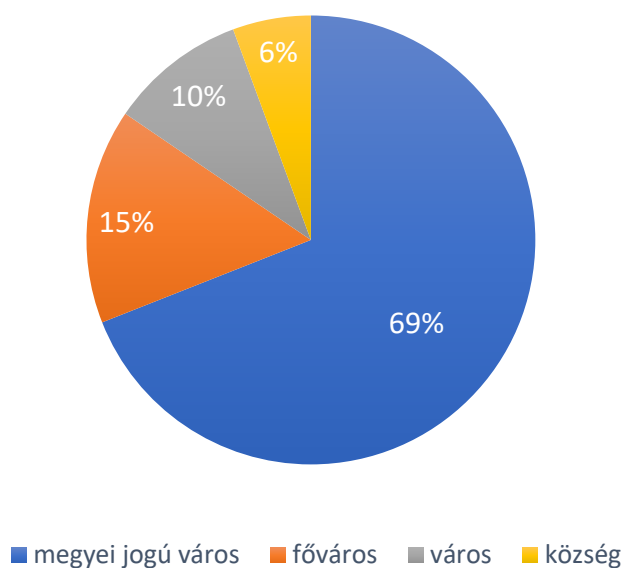
Azon válaszadók számára, akik az előző kérdésre „igen”-nel feleltek (54 fő) egy olyan kérdés is megfogalmazásra került, hogy pontosan milyen jellegű rendezvényeken, programokon vettek már részt a PKK szervezésében. A feltett kérdésre 54 főből összesen 13-an adtak választ, melyből 39%-uk a Játssz Ma! társasjáték délutánt, 31%-uk a Vasútmodell Parádét, további 15-15%-uk pedig a továbbtanulással összefüggő Pályaorientációs napot és a „Szociopoly-Escargo hajója” című színházi előadást adták meg válaszként. (7. ábra) A válaszokból jól láthatóvá válik, hogy a közösségsszervező hallgatók szívesen vesznek részt egésznapos szabadidős rendezvényeken és alkalmi színházi előadásokon.

7. ábra: A válaszadók részvétele a Pécsi Kulturális Központ által szervezett konkrét eseményeken, programokon

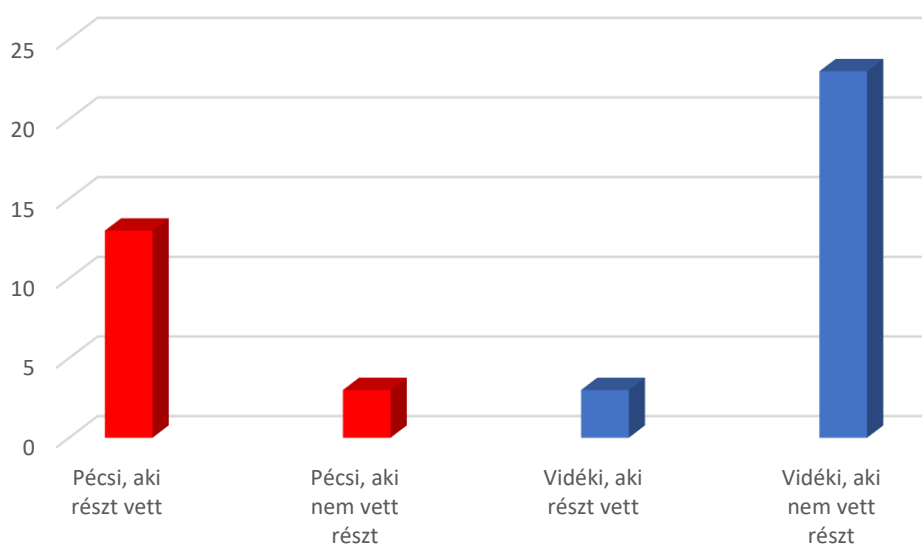

A részvételi hajlandósággal kapcsolatos eredmények részben talán abból is származtathatók, hogy a megkérdezettek majdnem 1/3-a nem helybéli lakos, hanem csak tanulási célból tartózkodik a városban. (8. ábra) A pécsi lakhelyű válaszadók közül 81% vett már részt valamilyen programon a PKK szervezésében, ezzel szemben a vidékiek közül mindössze 19%. (9. ábra)

8. ábra: A válaszadók lakóhely és településtípus szerinti megoszlása

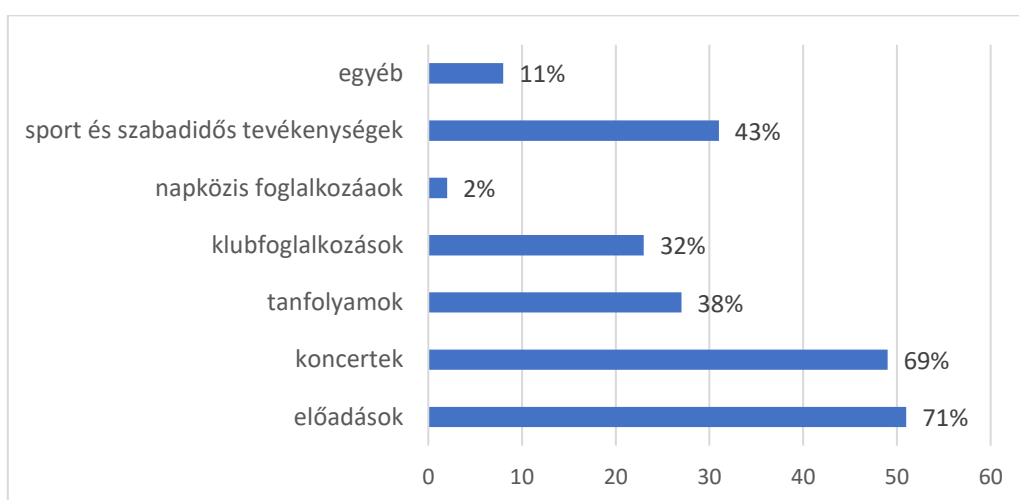
9. ábra: A PKK programjain résztvevők lakóhely szerinti megoszlása

Az ezt követő kérdéskörben a hallgatók arra válaszoltak, hogy milyen jellegű programokon, rendezvényeken, foglalkozásokon vennének részt szívesen a PKK-n belül. Ennél a kérdésnél több válasz is megjelölhető volt, így összesítésben első helyre az „előadások, második helyre a

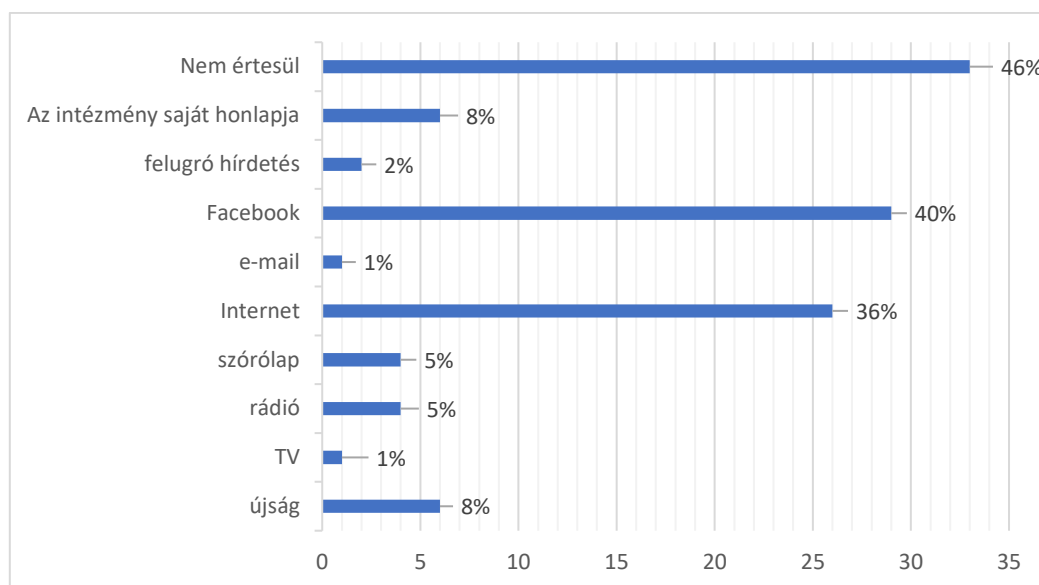
„koncertek”, harmadik helyre pedig a „sport- és szabadidős tevékenység” programkategóriák kerültek. Közepesen vonzóknak számítottak még a „tanfolyam” és „klubfoglalkozás” kategóriák, alacsony érdeklődési számot egyedül a „napközis foglalkozás” kapott, amelyet csupán két hallgató jelölt meg. A felsorolt lehetőségeken túl a válaszolók saját javaslatokat is tehettek, hogy milyen foglalkozásokon vennének még részt, így hatan ajánlották a színjátszókör létrehozását, egy-egy személy pedig a táncház és olvasókör kialakítását is. (10. ábra) A nappali tagozatos hallgatók - mivel ők képviselik a fiatalabb korosztályt - elsősorban a sportrendezvényeket és koncerteket támogatták, míg a levelezős hallgatók - ők az idősebbek - a szabadidős tevékenységeket és klubfoglalkozásokat, pl. az olvasókört.

10. ábra: A válaszadók érdeklődési köre

Az egyik kérdés arra vonatkozott, hogy milyen kommunikációs csatornákon keresztül értesülnek a hallgatók a Pécsi Kulturális Központ programjairól, rendezvényeiről. Ennél a kérdéskörnél is lehetőség volt több választ megjelölésére. Az eredményekből kiderül, hogy a válaszadók majdnem fele (46%-a) semmilyen formában nem értesül a PKK által szervezett eseményekről. A legtöbb visszajelzés az Internetre és az intézmény saját Facebook oldalára érkezett, ezt követték az újságban és a PKK saját honlapján található hirdetések, végül elenyésző számban említésre került még a TV-n, rádión, szórólapon, felugró Internetes ablakon és e-mailen keresztüli informálódás is. (11. ábra) A központ programjairól azok értesülnek elsősorban, akik figyelemmel kísérik a pécsi rendezvényeket akár az interneten, akár a Pécsen megjelenő ingyenes kiadványokban, illetve akik valamelyik, a házban működő klub tagjai, vagy akik ellátogattak valamelyik itt megrendezett eseményre. A diákok közül elsősorban a nappalis hallgatók vesznek részt programokon (78%), a levelezős hallgatók aránya jelentősen kevesebb, csupán 22%-ra tehető.

11. ábra: A válaszadók értesülése a PKK programjairól, rendezvényeiről

Az elemzésből kiderül, hogy az egyetemi hallgatóság a közművelődés tekintetében leginkább a tanulással és a szabadidőeltöltéssel kapcsolatos programokra fogékony. Programjavasolataikból is kiderül, hogy nyitottak a közösségi létre, a kultúra köré szerveződésre és a kreatív alkotótevékenységekre. Azonban eredményes megszólításuk és programra invitálásuk csakis a modern kor eszközeivel lehetségesek, ugyanis egy plakát, szórólap vagy újságcikk már nem kelti fel kellően az érdeklődésüket.

A Pécsi Kulturális Központ és a helyi egyetemisták kapcsolata

A PKK jogszabályban meghatározott közfeladata, hogy biztosítsa a helyi közművelődési alapszolgáltatásokat elsődlegesen a városrészben élők számára. Ebből kifolyólag működési- és tevékenységi köre az egyetemista korosztályra is kiterjed, annak ellenére, hogy a hallgatók eredményes megszólítása és intézménybe való bevonása évről évre egyre nehezebbnek bizonyul. A Pécsi Kulturális Központ jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karával és a Humánfejlesztési és Művelődéstudományi Intézetével áll szerződéses kapcsolatban, melynek keretében a felsőoktatási intézmény igyekszik népszerűsíteni és szakmai gyakorlat keretében vonzóbbá tenni a közművelődési intézményt. Ennek ellenére a hallgatók rendkívül alacsony számban tesznek látogatást a PKK-ba, akár szakmai, akár hasznos szabadidőeltöltési lehetőségekről legyen szó. Az intézmény mindennek dacára a mai napig igyekszik tudatosan munkálkodni annak érdekében, hogy a pécsi hallgatók számára hasznos, érdekes és vonzó szolgáltatási lehetőségeket biztosítson. (Horzsa Gáborral, a PKK szakmai csoportok vezetőjével készített interjú alapján, 2020.07.14.)

A Pécsi Kulturális Központ alapvetően igyekszik minden kommunikációs csatornát bevetni és kihasználni annak érdekében, hogy a lehető legszélesebb körben tudja közvetíteni az információkat az általa kínált programlehetőségekről. Elsődlegesen a manapság népszerű közösségi oldalakat, valamint saját hivatalos honlapjukat használják, de alkalmaznak még plakátot, szórólapot, kiadványt, programfüzetet, valamint újságban és rádióban való megjelentetést is. Ezen kommunikációs eszközök változó arányban kerülnek alkalmazásra,

általában célcsoporttól és korosztálytól függően. Külön az egyetemisták számára az intézmény nem alkalmaz más jellegű kommunikációs eszközöket, módszereket az eredményesebb megszólítás érdekében. (Horzsa Gáborral, a PKK szakmai csoportok vezetőjével készített interjú alapján, 2020.07.14.) Az egyetemisták felé közvetített célzott hirdetés hiányát jól altámasztják a hallgatói kérdőív eredményei is, melyből láthatóvá válik, hogy a megkérdezettek közel fele egyáltalán nem hallott/ nem értesült az intézmény által szervezett programokról.

A PKK-ban hosszú évek óta van lehetőség önkéntes munka végzésére, melynek keretében az intézmény külső-belső tereinek felújításán túl, a klubokban való segítséssel át egészen a program- és rendezvényszervezésig minden folyamatba be lehet kapcsolódni. A jelenlegi önkéntes állomány körülbelül 10-15 fő, azonban ők inkább csak a nyári időszakban segítik az intézmény munkáját az 50 órás közösségi szolgálat teljesítése érdekében. A középiskolásokkal való együttműködés mindenképpen nagyon jó az intézménynek, azonban nagy szükség lenne egy olyan állandó önkéntes-csapat létrehozására is, amelyre az év bármely időszakában lehetne számítani. Az intézmény alapvetően lát lehetőséget abban, hogy ezt az állandó állományt egyetemista hallgatókkal töltsék fel, ennek érdekében igyekszik a felsőoktatási intézményben időszakos workshopokon megjelenni és hirdetést-toborzást folytatni, azonban az érdeklődés hiánya miatt szükséges más perspektívákban is gondolkodni. (Horzsa Gáborral, a PKK szakmai csoportok vezetőjével készített interjú alapján, 2020.07.14.)

A PPK jelenleg a szakmai gyakorlati programban látja a legnagyobb lehetőséget, amelyet elsősorban a közösség-szervező alapszakos hallgatók számára szeretne biztosítani. Ennek keretében az érdeklődők számára lehetőséget biztosítana arra, hogy aktív résztvevői legyenek a különféle tervezési-, szervezési-, lebonyolítási-, adminisztratív folyamatoknak, valamint, hogy belemélyedhessenek a rendezvényszervezési- és közösségfejlesztési eljárásokba. Az intézmény a teljes gyakorlati idő eltöltését tartja a legideálisabbnak, azonban lehetőséget biztosít rövidebb időtartamok vállalására is. Igény esetén szakmai klub létrehozására is nyitott lenne, ugyanis a klubfoglalkozások keretében egyedülálló módon oszthatnák meg egymással a tapasztalatokat és az ismereteket a közösségben résztvevők. Ezen kezdeményezés egyik legnagyobb indítéka, hogy eddig egyetlen közösség-szervező alapszakos hallgató sem töltötte a szakmai gyakorlatát a Pécsi Kulturális Központban, az intézmény pedig minőségi szolgáltatásokkal szeretne ezen változtatni. (Horzsa Gáborral, a PKK szakmai csoportok vezetőjével készített interjú alapján, 2020.07.14.)

Javaslatok

A kérdőíves és interjúk lekérdézéséből jól láthatóvá válik, hogy mind a közművelődési intézmény, mind pedig a pécsi közösség-szervező hallgatók részéről tapasztalható nyitottság a lehetséges közös együttműködésre, amely új lehetőségeket tudna megnyitni a jövő távlatában.

Ennek eredményeként összeállításra került egy olyan javaslatsor, amely nem csak, hogy feltárja és számba veszi az együttműködésből származó kölcsönös előnyöket, de elő is segítheti a közös irányvonalak kijelölését.

Elsőként a hallgatók számára számba vehető előnyök kerülnek felsorolásra, hogy mégis milyen szolgáltatások és lehetőségek várhatnak rájuk, ha a jövőben ellátogatnának a közelükben lévő intézménybe. Mindenekelőtt az egyetemi élet színesítését érdemes kiemelni, ugyanis a helyi közelségből adódóan infrastrukturális korlátok nélkül lenne lehetőségük a hallgatóknak különféle rendezvényeken és programokon részt venni az év bármely időszakában. Különösen

a közösségszervező szakos hallgatók számára a hasznos szabadidő eltöltésén kívül az intézmény szakmai fejlődést is képes nyújtani önkéntességi- és szakmai gyakorlati programok biztosítása által. Ezen szakmai lehetőségeken keresztül a hallgatók beleláthatnának a közművelődési alapszolgáltatások ellátásának módjába, részt vehetnének a különféle tervezési-, szervezési-, lebonyolítási- és adminisztratív folyamatokban, továbbá jelen lehetnének számos működő klubfoglalkozáson, ahol elsajátíthatnák a közösségszervezés, -fejlesztés gyakorlatiasabb oldalát. Mindezen túl a gyakornoki/ önkéntességi munkán való aktív részvétel akár hosszútávon is kifizetődhet, ugyanis a tudás/tapasztalat megszerzésén túl a programban résztvevők akár fizetett álláshoz is juthatnak az intézmény kapacitásához és lehetőségeihez mérten. Az önkéntességi- és szakmai gyakorlati program hatékonyabb népszerűsítése érdekében a PKK-nak saját felületein (honlap, Facebook, Instagram stb.), valamint egyetemen kihelyezett szórólapokon, plakátokon keresztül is hirdetni kellene a hallgatók számára nyújtott szolgáltatási lehetőségeit.

A PKK számára a pécsi egyetemistákba való idő- és energiabefektetés ugyancsak eredményes és kifizetődő lehet, kezdve azzal, hogy ezen célcsoport megszólításán keresztül is bizonyosságot nyerhet az intézmény hasznossága, fontossága és jóhírneve a városrészben. Ezen felül a közösségszervező szakos hallgatók számára biztosított önkéntesség és szakmai gyakorlat növelheti az intézmény állandó önkéntes humánerőforrás állományát, továbbá tehermentesítést nyújthat a közművelődési alapszolgáltatások biztosításának folyamataiban. Ezen felül az önkéntesek/gyakornokok munkájának mélyebb megismerése akár abban is segítség lehet, hogy egy későbbi létszámbővítés alkalmával elsőként őket vegye számba a felvételi bizottság. Végül, de nem utolsó sorban a hallgatók új szakmai eszközöket, módszereket, elméleteket áramoltathatnak be, melyek beépítése és alkalmazása akár új távlatokat, sikereket hozhatnak el az intézmény életébe.

Ezen kölcsönös előnyök eléréséhez a PKK-nak jelentős hangsúlyt és figyelmet kell fordítania saját rendezvényeinek, programjainak, szolgáltatási lehetőségeinek intenzívebb hirdetésére. Ahogy a kérdőíves felmérésből is kiderült, a hallgatók jelentős része az Interneten, azon belül is a közösségi felületeken és honlapokon keresztül tájékozódik a különféle programlehetőségekről. Ebből kifolyólag az Internetes felületeken való szélesebb körű jelenlét, a közösségi felületeken mutatott aktívabb részvétel, valamint a saját honlapon közzétett információk naprakésszé tétele és a felület felhasználó barátsága jelentősen javíthat az intézmény hírnevén a fiatalabb generációk körében. Az egyetemi hallgatóság eredményesebb megszólításának további eszköze lehet az egyetemi épületrészekben (előzetes egyeztetés/engedélyeztetés után) kihelyezhető plakátok és szórólapok gyakoribb alkalmazása. Ezzel a módszerrel akár kizárólagosan a közösségszervező szakos hallgatók figyelmét is fel lehet kelteni, abban az esetben, ha az intézmény külön szakspecifikus programlehetőségeket vagy olyan rendezvényeket, programokat népszerűsít, amelyek a kiértékelt kérdőíves lekérdezés alapján a preferált érdeklődési körökbe esnek. Mindezen túl előzetes egyeztetést követően akár a szakot oktató tanárok, szakfelelősök, szakirányfelelősök és szakmai gyakorlatért felelősök segítségét is igénybe lehet venni annak érdekében, hogy ők maguk is tájékoztassák a hallgatókat a Pécsi Kulturális Központ nyújtotta lehetőségekről.

Annak érdekében, hogy több egyetemista legyen jelen az intézmény falain belül, szükség van olyan rendezvények és programok létrehozására, amelyek a célcsoport érdeklődési körének megfelelők. Ennek érdekében hasznos lehet felvenni a kapcsolatot az egyetemi Diákönkormányzattal (DÖK), akik feladatkörükből adódóan éves szinten számos programot szerveznek az egyetemi diákság részére, így megbízhatóbb információkat képesek nyújtani

arról, hogy mire van igény, kereslet és érdeklődés. Ezen felül a kérdőív eredményei is segítenek támpontokat adni arra vonatkozóan, hogy a közösségsszervező szakos hallgatókat milyen jellegű programokkal lehetséges eredményesen megszólítani.

Kizárólagosan a közösségsszervező szakos hallgatókra fókuszálva az intézmény további kezdeményezéseket tehet, amelyekkel szakmai oldalról is megerősítheti a közös együttműködést. Ilyen például a már jól működő és bejáratott önkéntes program, melynek keretében az érdeklődők nem csak számos rendezvényen és programon lehetnek jelen, de munkájukkal hozzá is járulhatnak a háttér folyamatok gördülékenyebb lebonyolításához. A szakmai gyakorlati hely biztosítása külön lehetőség mind az intézmény, mind pedig a gyakornokok számára ugyanis a gyakorlati idő alatt a hallgatóknak többek között lehetőségük nyílik belelátni a tervezési-, szervezési-, lebonyolítási- folyamatokba, valamint megismerkedhetnek a közösségsszervezés, -fejlesztés gyakorlatiasabb oldalával is. Ezzel egyidőben az intézmény számára ez természetesen olyan segítséget és tehermentesítést jelent, melynek eredményeként könnyebben és hatékonyabban tudja ellátni közművelődési feladatait. Bár a szakmai gyakorlat lehetősége. Mindezen felül az egyetemen koncentrálódó elméleti- és a PKK-ban kiteljesedő gyakorlati tudás összeéréséhez az intézmény kezdeményezheti „közösségsszervező szakmai klub” létrehozását, melynek keretében a hallgatók és az intézményben dolgozó szakemberek együtt gazdagíthatnák tovább szakmai tudásukat élményeik, tapasztalataik, felmerülő kérdéseik megosztásával és közös átbeszélésével. Ez a klubtevékenység egy olyan egyedülálló kezdeményezéssé nőhetné ki magát, amely nem csupán a pécsi egyetemisták és a Pécsi Kulturális Központ kapcsolatát lenne képes javítani, de jó például szolgálhatna akár más magyarországi kulturális- és/vagy közművelődési intézmények számára is.

A közösségsszervező szakos hallgatók körében végzett kérdőíves vizsgálatból kiderül, hogy melyek azok a kulturális-, közművelődési-, hasznos szabadidő eltöltési programlehetőségek, amelyek iránt a hallgatóság alapvetően érdeklődést mutat. Az ilyen jellegű szolgáltatási-, programkínálási lehetőségek kibővítése, fejlesztése, célzott hirdetése is eredményezheti az intézménybe tett rendszeresebb látogatásokat a hallgatók részéről.

Összefoglalás

A jelen tanulmányban bemutatott interjú és kérdőíves kutatás segített feltérképezni, hogy milyen a jelenlegi kapcsolat a Pécsi Kulturális Központ és a Humánfejlesztési és Művelődéstudományi Intézetben tanuló közösségsszervező hallgatók között. A felmérési eredményekből kiderült, hogy bár jelenleg semmilyen produktív együttműködés nem folyik a közművelődési intézmény és az egyetemi hallgatóság között, mégis megvan az egymással szembeni nyitottság, amely számos új kezdeményezés és lehetőség megteremtésének kiindulópontja lehet.

A tanulmányban megfogalmazott javaslatok mindegyike alacsony költségvetésű, viszonylag gyorsan és könnyedén megvalósítható, tevékenységi profilját tekintve pedig jól illeszkedik a közművelődési alapszolgáltatások biztosításának körébe. A PKK által kínált különféle rendezvények, programok, szolgáltatási lehetőségek intenzívebb hirdetésével és az intézményi honlap naprakész tételével nem csupán a városrészben élőket lehetne eredményesebben megszólítani, de az egyetemi hallgatóság figyelmét is fel lehete kelteni. A Facebook, Instagram és más közösségi oldalak aktív használatával díjmentesen van lehetőség események

hirdetésére és az intézmény ismertebbé tételére. Mindezen túl az egyetemi épületekben kihelyezett plakátok és szórólapok ugyancsak költséghatékony módon tudnák megszólítani az egyetemi hallgatókat. A közösség-szervező alapszakos hallgatók célzott elérése érdekében a PKK-nak többek között olyan programokat és szolgáltatási lehetőségeket kellene biztosítani, amelyek a kérdőíves lekérdezés alapján megfogalmazásra kerültek. A hallgatók érdeklődési körének megfelelő rendezvények, programok (úgy mint: előadások, koncertek, tanfolyamok, sport- és szabadidős tevékenységek) megszervezése és célzott hirdetése gyakoribbá teheti az intézménybe tett látogatásokat. Mindemellett az az önkéntes- és szakmai gyakorlati programok fejlesztése és egyetemi közegben történő népszerűsítése (akár a szakos oktatók, akár a Hallgatói Önkormányzat bevonásával) mind hozzájárul a szakma iránt érdeklődő fiatalok aktívabbá tételéhez. A Pécsi Kulturális Központ és a közösség-szervező szakos hallgatók együttműködésének egyik legjelentősebb megnyilvánulása pedig a „közösség-szervező szakmai klub” létrehozása lenne, melynek keretében a szakmához kapcsolódó elméleti és gyakorlati módszerek közös átbeszélésével olyan kölcsönös tanulási és fejlődési folyamatok vehetnek kezdetét, amelyekből mind az intézmény, mind pedig a tanulók profitálhatnak.

Összességében megállapítható, hogy a felmérési eredmények és a megfogalmazott javaslatok ismeretében minden adottá válik ahhoz, hogy a Pécsi Kulturális Központ eredményesebben tudja megszólítani a szakma iránt érdeklődő egyetemista fiatalokat és olyan partnerséget legyen képes kínálni számukra, amelyek kölcsönös előnyöket és lehetőséget teremthetnek a jövő távlatban.

Felhasznált irodalom:

- Angyal Mária: Hogyan működünk együtt önkéntesekkel <http://www.sie.hu/static/files/1/munkat%C3%A1rsaink/hogyan%20mukodjunk%20egyutt%20onkentesekkel.pdf> Letöltés ideje: 2020.06.25.
- Bauer Béla (2019): Kulturális transzferek a társadalmi térben. In: Korunk. 2019/30/5 sz. 44-54. p. http://epa.oszk.hu/00400/00458/00654/pdf/EPA00458_korunk-2019-05_044-054.pdf Letöltés ideje: 2020.06.27.
- Cziike Klára – Bartal Anna Mária (2004) : Nonprofit szervezetek és önkéntesek – új szervezeti típusok és az önkéntes tevékenységet végzők motivációi Zárótanulmány <http://www.onkentes.hu/sites/default/files/attachment/3/zarotanvegleges041215.pdf> Letöltés ideje: 2020.07.02.
- Hegedűs Anita (2016): Egyetemisták és kultúrafogyasztás. In: Tudásmenedzsment. 2016/17/1 klmsz. 99-108. p. https://matarka.hu/cikk_list.php?fusz=138871 Letöltés ideje: 2020.06.27.
- Juhász István – Matiscsákné Lizák Marianna (2013): Emberi erőforrás-gazdálkodás <https://mek.oszk.hu/14100/14112/pdf/14112.pdf> Letöltés ideje: 2020.06.25.
- Kleisz Teréz – Dóri Éva (2018): A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben. In: *Tudástár a közösségi művelődésben II. kötet*. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft, 5-28. p. <https://nmi.hu/wp-content/uploads/2019/02/Tud%C3%A1st%C3%A1r-II.-A-k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gfejleszt%C3%A9s-alapjai-a-k%C3%B6z%C3%B6zm%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9sben.pdf> Letöltés ideje: 2020.06.25.
- Malgorzata Ochman - Pawel Jordan (1997): Az önkéntesség, mint értékes szervezeti erőforrás

http://www.sie.hu/static/files/1/munkat%C3%A1rsaink/az_onkentesseg_mint_ertekes_szervezeti_eroforras.pdf Letöltés ideje: 2020.07.01.

- Stefán Klára (2009): A pécsi egyetemisták kulturális fogyasztási szokásai. Geográfus Doktoranduszok IX. Országos Konferenciája, Szeged <http://old.foldrajz.ttk.pte.hu/tarsadalom/otka/pdf/fogyaszas.pdf> Letöltés ideje: 2020.06.27.
- Ujhelyi Mária (2001): Az emberi erőforrás menedzsment és fejlesztés, valamint a szervezetfejlesztés kapcsolata http://phd.lib.uni-corvinus.hu/224/1/ujhelyi_maria.pdf Letöltés ideje: 2020.06.29.
- Vercseg Ilona: Közösségfejlesztés, közművelődés és közösségi művelődés. In: *Parola*. 2013/1 sz. 2. p. http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/e865e1dacf38e2818525663b007896c5/b0f1833dcaefbf82c1257b6e0033a280?OpenDocument Letöltés ideje: 2020.06.29.

Törvények, jogszabályok:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> Letöltés ideje: 2020.06.25.
- 2005. évi LXXXVIII. törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0500088.tv> Letöltés ideje: 2020.06.25.
- 2017. évi LXVII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700067.TV> Letöltés ideje: 2020.06.25.
- Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 26/2019. (VI. 25.) önkormányzati rendelete a helyi közművelődési feladatok ellátásáról <https://net.jogtar.hu/rendelet?council=pecs&dbnum=530&docid=A1900026.PEC&searchUrl=/rendelet-kereso/gyors%3Fcouncil%3Dpecs%26publisher%3DPEC0> Letöltés ideje: 2020.06.25.

A Pécsi Kulturális Központ belső dokumentumai:

- Horzsa Gábor (2015): PKK története
- Pécsi Kulturális Központ Alapító Okirat módosításokkal egységes szerkezetbe foglalva (Hatályos: 2019.08.28.-tól)
- Pécsi Kulturális Központ Szervezeti Működési Szabályzata (Hatályos: 2019.03.20.-tól)

Mellékletek:

1. sz. melléklet

A Pécsi Kulturális Központ szakmai csoportvezetőjével készített interjú 2019.11.04.

INTERJÚ HORZSA GÁBORRAL

Személyes pálya, egyéni életút

- Elsőként, kérem meséljen a szakmai életútjáról!
- Milyen végzettséggel rendelkezik?
- Milyen munkakörökben dolgozott eddig/ezelőtt és hogyan került kapcsolatba a Házzal?
- Hány éve dolgozik itt? Milyen tevékenységi köröket látott el a házban a kezdeti időkben?
- Kitől vette át az igazgatói feladatkört? Mióta tölti be ezt a funkciót az intézményen belül?

Az intézmény múltjáról, szolgáltatásairól, feladatköréről

Múlt:

- Mit tud az intézmény múltjáról? Mikor és milyen célból alapították?
- Milyen volt az intézmény, amikor Ön dolgozóként ide került? Milyen funkciókat látott el akkor?
- Milyen nagyobb átalakulásokon ment keresztül az intézmény az elmúlt 10-15 évben?
- Mikor vált az intézmény Pécsi Kulturális Központtá? Milyen változásokat hozott ez a ház életében?

Jelen:

- Milyen forrásokból gazdálkodik az intézmény, hogy betölthesse funkcióját és elláthassa feladatkörét? Milyen kapcsolatban vannak a pécsi helyi önkormányzattal? Vannak-e rendszeres, nem állami támogatóik? Kikkel állnak partnerkapcsolatban?
- Képes-e a ház önállóan, önerőből is forrásokhoz jutni? Részt szoktak-e venni különféle pályázatokban?
- Milyen feladatokat, tevékenységeket lát el napjainkban az intézmény? Milyen állandó és időszakos programokat tartanak/szerveznek a házon belül?

Jövő:

- Milyen jövőbeli terveik vannak? (akár felújítás)
- Milyen rendezvényekre, programokra szeretnének hangsúlyt fektetni a jövőt illetően?
- Milyen elképzeléseik vannak a ház adottságainak hatékonyabb kihasználása érdekében?
- Milyen új módszerekben gondolkodnak a helyi lakosság eredményesebb megszólítása érdekében?

Közösségszervezés

- Milyen módszerek, eszközök segítségével próbálják megszólítani a helyi lakosságot, hogy látogassanak el a házba? Milyen kommunikációs csatornákat alkalmaznak?
- Ön szerint milyen nehézségekkel, kihívásokkal, problémákkal kell szembenéznie a háznak a helyi lakosság közösségekké formálása során?
- Ezen problémák leküzdésében mennyire lát potenciális megoldási lehetőséget, innovációt az aktív közösségszervezői, animátori munkában?
- Mennyire fektetnek hangsúlyt a célzott közösségszervezésre a házon belül?
- Szoktak-e alkalmazni szakszerű, közösségszervezési eszközöket és módszereket a rendszeres és időszakos programok, rendezvények megszervezésénél, lebonyolításánál?

Munkaközösség

- Hányan dolgoznak a házban? Ezen belül hány személy dolgozik művelődésszervező, rendezvényszervező, közösségszervező munkakörben?
- Milyen feladatokat látnak el az ezekben a munkakörökben dolgozó szakemberek?
- Milyen a munkatársak közötti kapcsolat?
- Szoktak-e belső programokat szervezni csak a munkaközösség részére?
- Mennyire hatékony az együttműködés a munkatársak között? Érzékelhető-e a különbség a különféle generációk között?
- Szoktak-e lenni szakmai továbbképzések?

2. sz melléklet

A Pécsi Kulturális Központ szakmai csoportvezetőjével készített interjú 2020.07.14.

INTERJÚ HORZSA GÁBORRAL

HALLGATÓI JELENLÉT AZ INTÉZMÉNYBEN

- 1) Mennyire számottevő az egyetemi hallgatók intézménybe tett látogatása?
- 2) Mennyire magas az egyetemi hallgatók részvételi hajlandósága az intézmény által szervezett programokon, rendezvényeken?
- 3) Milyen jellegű programok iránt érdeklődnek leginkább az egyetemi hallgatók az intézményen belül?
- 4) Munkálkodik-e tudatosan az intézmény annak érdekében, hogy minél több egyetemi hallgatót tudjon megszólítani, bevonzani, bevonni a különféle szolgáltatási- és programlehetőségekbe?

KOMMUNIKÁCIÓS MÓDOK, ESZKÖZÖK, CSATORNÁK

- 5) Milyen kommunikációs eszközöket, módszereket, csatornákat alkalmaz az intézmény annak érdekében, hogy információkat közvetítsen az általa nyújtott rendezvényekről, programokról és szolgáltatási lehetőségekről?
- 6) Jelenleg mely kommunikációs csatornák a legeredményesebbek az információközlésben és a látogatók bevonzásában?
- 7) Vannak-e külön hirdetési módszerek, amelyekkel az egyetemista hallgatókat igyekeznek megszólítani? (pl.: egyetem környékén kihelyezett szórólap, plakát stb.)

ÖNKÉNTESÉG

- 8) Van-e lehetőség az intézményben önkéntes munkát végezni?
- 9) Mennyi az intézmény jelenlegi önkéntes állománya?
- 10) Mely korosztály(ok) közül kerülnek ki az önkéntes programban résztvevők?
- 11) Lát-e az intézmény lehetőséget abban, hogy az egyetemi hallgatók körében is népszerűsítse az önkéntes munkát?

SZAKMAI GYAKORLAT

- 12) Van-e jelenleg az intézményben lehetőség arra, hogy közösségsszervező (BA) szakos hallgatók szakmai gyakorlatot végezzenek?

- 13) Jelenleg milyen szakmai gyakorlati lehetőségeket tud kínálni az intézmény a közösség-szervező (BA) szakos hallgatók számára? (pl.: rendezvény-, programok tervezése, szervezése, lebonyolítása, közösségek szervezése, -fejlesztése, részvétel művelődő közösségek szervezett alkalmain stb.)
- 14) Amennyiben lenne rá érdeklődés/lehetőség, működtetne az intézmény „közösség-szervező szakmai klubot” az egyetemi hallgatók számára annak érdekében, hogy még több elméleti- és gyakorlati ismeretet sajátíthassanak el a szakmával kapcsolatban?
- 15) Lát-e az intézmény lehetőséget abban, hogy a szakmai gyakorlaton résztvevők közül válasszon ki esetlegesen állandó, teljesértékű munkatársakat?
- 16) Lát-e az intézmény lehetőséget abban, hogy a jövő távlatában akár szorosabb együttműködésben legyen a Pécsi Tudományegyetemmel, hogy ennek megfelelően tudjanak közösen kitűzött célokat megvalósítani? (pl.: programtervezés, programszervezés, szakemberképzés minőségének javítása stb.)

3. sz. melléklet

Kérdőív a közösség-szervezés szakon tanuló nappali és levelezős hallgatók számára
DEMOGRÁFIAI ADATOK

Kérlek X-el jelöld a rád vonatkozó részt!

Nemed:

- ☐ férfi
- ☐ nő

Életkorod:

- ☐ 18 és 21 év között
- ☐ 22 és 30 év között
- ☐ 31 és 40 év között
- ☐ 40 év felett

Tagozatod

- ☐ közösség-szervező (BA) nappali
- ☐ közösség-szervező (BA) levelező

Évfolyamod:

- ☐ 1. évfolyam
- ☐ 2. évfolyam
- ☐ 3. évfolyam

Településtípusod

- ☐ főváros
- ☐ megyei jogú város
- ☐ város
- ☐ község
- ☐ egyéb (és pedig:.....)

Rendelkezel-e már tapasztalattal közösség-szervezői területen?

- ☐ igen
- ☐ nem

KÉRDÉSEK A PÉCSI KULTURÁLIS KÖZPONTRÓL

Hallottál-e már a Pécsi Kulturális Központ-ról?

- ☐ igen
- ☐ nem

Vettél-e már részt olyan programon, amit a Pécsi Kulturális Központ szervezett?

- ☐ igen
- ☐ nem

Amennyiben a válaszod „IGEN”, kérlek fejtsd ki, hogy milyen programokon, rendezvényeken vettél részt!

.....

.....

.....

.....

Az alábbi programok közül mi az, ami érdekelne/ amire szívesen elmennél? Válaszodat X-el jelöld, ebben a feladatban több válasz is jelölhető! Amennyiben van olyan program, ami tetszene, de nincs feltüntetve a válaszlehetőségeknél, kérlek egészítsd ki a felsorolást az „EGYÉB” kategóriában!

- ☐ előadások
- ☐ koncertek
- ☐ tanfolyamok
- ☐ klubfoglalkozások
- ☐ napközis foglalkozások
- ☐ sport és szabadidős tevékenységek
- ☐ egyéb

„EGYÉB” és pedig:

.....

.....

.....

Hol szoktál értesülni a Pécsi Kulturális Központ által szervezett/hirdetett programokról? Válaszodat X-el jelöld, a felsorolásban több válasz is megjelölhető!

- ☐ újság
- ☐ szórólap
- ☐ TV
- ☐ rádió
- ☐ Internet
- ☐ e-mail
- ☐ Facebook oldal
- ☐ felugró hirdetés
- ☐ az intézmény saját honlapja
- ☐ nem értesülök a Pécsi Kulturális Központ által szervezett programokról

Halász Dániel:

Magyar kulturális értékek közvetítése egy videojátékon keresztül

Absztrakt: A kultúra és játék kapcsolatát vizsgálva, már Huizinga is úgy vélekedett, hogy az emberi kultúra a játékban, játékként kezdődik és bontakozik ki. Rávilágított a játék kultúrateremtő, megőrző és átadó szerepére. (Huizinga 1944). Ezen tulajdonságai miatt a játékokra kulturális erőként tekinthetünk (Bús 2013). Úgy gondoljuk, hogy a tradicionális játékok ezen tulajdonságai megújult formában a videojátékok műfajában is megtalálhatók. Potenciális kultúrákövetítő hatásai révén, valamint egyre népszerűbb, a korfán is folyamatosan felfelé kúszó társadalmi jelensége miatt a videojátékok a közművelődés számára eddig ismeretlen, új platformként szolgálhatnak. A műfaj lehetséges közvetítő hatásmechanizmusait ebben az írásban a Civilization VI videojátékon keresztül kívánjuk bemutatni, melyben a játékosoknak lehetőségük van Magyarországgént a világtörténelem teljes átírására.

Abstract: Examining the relationship between culture and game, even Huizinga considered human culture to be begun in a form of a game and it unfolds afterwards. He highlighted the culture creator, conservator, and transmitter rules (Huizinga, 1944). Due to these features, we might refer to games as a cultural power. (Bús, 2013) We believe that these features of the traditional games could also be found in the genre of video games. By means of their potential culture mediation effects, through the rising popularity and its continuously ascending social phenomena, video games could serve as a formerly unknown new platform in general education. The potential culture mediation mechanisms of the genre are presented in this essay through the video game Civilization VI, in which players might change the course of history with Hungary as their chosen nation.

A vizsgált videojáték bemutatása

Jó videojátéknak nevezhető az, amely olyan alapvető emberi szükségleteket elégít ki, mint a kíválság, a pozitív megerősítés vagy az autonómia és hozzájárul a személyiségfejlődéshez (Fromann 2017). A felhasználó átélheti a legmerészebb vágyait, lehet a hős, aki legyőzheti a sárkányt, földeket művelhet, rejtélyeket oldhat meg, vagy akár (mint a vizsgált videojátékban) egész civilizációkat irányíthat. A legtöbb mai videojátékban a szabályok felismerését és dekódolását jutalmazza, így akár olyan készségekre tehet szert a játékos, amit a való világban is hasznosíthat. A videojáték tartalmak játékon kívüli felfedezése pedig további önálló tanulási lehetőségeket biztosít (Varga 2012). Az ilyen és ennél bonyolultabb videojátékokra a jó játék megnevezés már nem elegendő, így a nooszféra szóból képzett Noogames kategóriába soroljuk őket. Általuk fokozódnak a kollektív megismerő és tanulási folyamatok, valamint ismertetik a civilizációs problémákat és azokra lehetséges választ is nyújthatnak. Az ezen osztályba tartozó Civilization VI Noogames besorolásának megfelelően, civilizációs és globális kihívások megoldását szimulálja, felszippantva a korábbi játéktörténeti periódusok minden olyan formáját és változatát, amely segíti ezen attribútumainak tökéletesítését (Z. Karvalics 2018).

A Civilization sorozat közel 30 éves, de alkotója Sid Meier, a videojáték eredetét az 1957-es francia „*La Conquête du Monde*” (A világ meghódítása), a ma Rizikóként ismert társasjátékhoz vezeti vissza. 1973-ban az Evergreen Állami Főiskola hallgatói a Rizikó alapján készítettek játékprogramot Civilization néven, amely később Empire címmel vált ismertté. Hartland Trefoil Civilization társasjátéka 1981-ben jelent meg az USA-ban. A Rizikó, az Empire és a Civilization videojátékok alapján 1991-ben került kiadásra a Sid Meier’s Civilization, mely által egy új műfaj született. Ez a műfaj az úgynevezett 4X. Az elnevezés négy angol szóból ered, mely szavak a játékmenet négy fő elemét egyfajta használati utasításként jelenítik meg: eXplore –felfedezni-, eXpand –terjeszkedni-, eXploit –kizsákmányolni, kihasználni-, és eXterminate –kiirtani.

A Civilization VI (továbbiakban Civ VI) maga, egy körökre osztott alternatív történelmi stratégiai videojáték. A játékos célja, hogy az általa irányított nép váljon a legsikeresebbé az adott játék szcenárióban versengő többi néppel szemben. Többféleképpen lehet győzelmet elérni, de mind arról szól, hogy túlteljesítsük ellenfeleinket. Az eredeti Civ VI, 19 különböző népet tartalmazott a megjelenésekor. A lengyeleket, ausztráliakat, perzsákat, macedónokat, núbiakat, khmereket és indonéziakat később DLC-ként (Downloadable content vagyis letölthető tartalom) adták hozzá. A Rise and Fall és a Gathering Storm játékkiegészítők 8 új néppel köztük Magyarországgal bővítették a játékot, ezzel a játszható népek számát 42-re emelve. A 2020-ban bejelentett New Frontier Pass kiegészítő szintén újabb 8 néppel készül, így összesen 50 játszható nép lesz elérhető, ami a Civilization videojátéksorozat harminc éves történetében a legösszetettebb videojátékot jelenti. Minden népet annak egy történelmi személye vezet, akit a játékos személyesít meg. Kivétel ez alól a görögök, akiket Periklész, vagy Gorgo Spárta királynője vezethet, a Rise and Fall játékkiegészítő Gandhi mellé India alternatív vezetőjeként hozzáadta Chandraguptat, a Gathering Storm játékkiegészítő pedig Aquitániai Eleonórárt, mutatta be, aki az angolokat, vagy akár a franciákat is vezetheti.

Kutatásunk fő kérdései, hogy a játékban megjelenő Magyarország és a hozzá rendelt tartalmak mennyire felelnek meg a valóságnak, milyen képet fest az országról és ezen kulturális és történelmi elemeknek köszönhetően milyen közvetett és közvetlen módon valósul meg a nemzeti identitáshoz kapcsolható kulturális tanulás a játékprogramon belül. A videojátékok fejlett és összetett visszajelzési rendszere rendkívül sok lehetőséget hordoz magában, (McGonigal 2011) mely lehetővé teszi a rejtett és közvetlen kultúrákövetítő hatásokmechanizmusok működését. A videojátékok műfaja magába foglal minden művészeti ágazatot, a zenétől a színházig az építészeten át a szépirodalomig az immerzív játékművészet érdekében. A műfaj ezen attribútumainak köszönhetően a közművelődés potenciális, eddig ismeretlen platformjaként is szolgálhat.

A játékmenetre hatással bíró magyar tartalmak elemzése

A játék alapos vizsgálata során megállapítottuk, hogy meglehetősen sok a Magyarországgal kapcsolatos tartalma. Igyekszünk minél részletesebben és maradéktalanul bemutatni, ezen elemeket. Ezzel azt kívánjuk szemléltetni, hogy annak ellenére, hogy a Civ VI amit nem magyarok, hanem amerikaiak készítettek, elsősorban nem Magyarországról szól, valamint nem a tanítás, hanem a szórakoztatás a fő küldetése, mennyi kultúrákövetítő potenciával bírhat.

A Magyar Királyság közel egy teljes évezred óta Közép-Európa egyik legnagyobb hatalma volt, központi szerepet játszott a régió uralkodóinak és birodalmának történetében és befolyásában. A többnemzetiségű és többnyelvű királyság kulturális és katonai hozzájárulása kritikus jelentőségű volt a Nyugat- és Kelet-Európa közötti kapcsolatok alakulásához. A királyság folyókban, többek között a hatalmas Dunával (amely átszeli Budapestet) gazdag, és magába

foglalja a Kárpát-medence nyílt síkságát is, néhány magas hegységgel borítva. Termálforrásai már a rómaiak figyelmét is felkeltették. Európa fő útjain ülve, a Királyság stratégiai helyzete a királyi házak és az ambiciózus nemesek számára egyaránt gazdagságot nyújtott. Ezen szöveggel mutatja be Magyarországot a játék és egészen a szovjet hatalomátvételig veszi végig az ország történetét a Civilopédia a játék saját enciklopédiája, mely közel 10.000 oldal terjedelmű.

A játékban Magyarország egy katonailag rendkívül erős civilizáció, amit **Matthias Corvinus** azaz Mátyás király vezet. A játékfejlesztők komoly dilemmája volt, amikor döntést kellett hozniuk arról, milyen szerepet szának Mátyás királynak, mert lehetett volna kulturális vezető is, de végül a katonai mellett döntöttek. Választásuk okát nem magyarázták el, de több mint valószínű, hogy döntésük annak okán született, hogy már elegendő kulturális és kevesebb katonai nép szerepelt játékaikban. A játék minden vezetőnek csak egy bizonyos oldalát mutatja, ez azért szükséges, hogy a játékmenet megmaradjon egyszerűnek és emlékezetesnek. Minden vezető a saját nyelvén szólal meg, így Mátyás középkori magyar nyelven, melyet angol felirat kísér. Sean Bean színész így szól a Magyarországot választó játékosokhoz a játék elején: „Hatalmas Mátyás, a fegyverzeteidet csak a tudásod mélysége éri utol. Hagyd, hogy hatalmas fekete sereged erős kezdeként szolgáljon a csatatéren, kardként ellenségeiddel szemben, pajzsként, mely védi a hűséges néped, és az eljövendő nemzedékek féljék neved” (Bean 2019). A játékban különböző tulajdonságok, képességek vannak rendelve a néphez és a vezetőjükhöz. Így például, a fekete sereg nem Magyarországhoz, hanem Mátyás királyhoz rendelt képesség. Ez lehetőséget ad későbbi játék bővítmények kiadására, ahol más magyar uralkodó vezeti a népet, eltérő, az ő személyével kapcsolatos képességek segítségével.

Raven King, azaz a Holló Király, Mátyás király képessége. Katonailag sikeressé teszi Magyarországot, de erősen támaszkodik a játékban található független városállamokra. Aki sikeres diplomáciai tevékenységet végez egy városállammal, hűbéresévé teheti azt. Ez számos előnnyel járhat, de Mátyás ereje abból származik, hogy a hozzá hű vazallus városállamokból kiemelt módon sorozhat katonákat. Más országokhoz képest Mátyás zsoldosai messzebb tudnak haladni a térképen, erősebbek a harcban és 75%-kal olcsóbb korszerűsíteni őket. Ha a kastély korszakba lép az ország a Holló Király képesség lehetővé teszi a **Black Army**, vagyis a fekete sereg lovas egység toborzását, mely rendkívül erős és mobilis. Magyarország további egyedi egysége a **Huszár**. Bár később válik igazán karakteressé a magyar hadviselésben, már maga Mátyás is használta a hussarones megnevezést egy latin levelében a könnyű lovasságára. A huszárok Európa szerte elismerten jó haderőt jelentettek és több európai országban is megjelentek huszár ezredek. A francia hadsereg kötelékében például, még napjainkban is létezik a Bercsényi huszárezred (Les hussards de Bercheny) örökösének tekintett '1er régiment de hussards parachutistes' (Első huszár ejtőernyős ezred). A magyar huszár alakja nemzeti jelkép, amely a tűzfegyverek korában az ősi magyar lovas harcos újjászületését képviselte, ezen okokból pedig hungarikumok közé sorolandó.

1. kép: Huszár a Civilization VI-ben

A **Pearl of the Danube**, vagyis a Duna Gyöngye Magyarország képessége, ami lehetővé teszi, hogy a folyómenti építkezések, a városcentrumban és városnegyedekben 50%-al hatékonyabban valósuljanak meg, mint más népeknél. A játékfejlesztőket lenyűgözte, Buda és Pest összenövése, valamint megállapították, hogy a legtöbb jelentős magyartelepülés valamilyen folyó mentén helyezkedik el. Elsősorban, a középkorban is jelentős önállósággal rendelkező szabad királyi városokra jellemző ez az elhelyezkedés, míg a mezővárosaink és bányavárosaink sok esetben a termőföldek, vagy egyéb ásványi kincsek közelében, esetleg egy-egy fontosabb kereskedelmi út mentén helyezkedtek el. A Duna folyó ennek ellenére kétségtelenül Magyarország egyik szimbóluma és tényleg jelentős mennyiségű folyó, tó és egyéb élővíz helyezkedik el az ország mai területén is, így nem véletlen a „Duna Gyöngye” hangzatos tulajdonság megnevezés. Ezen felül igencsak hízelgő, hogy a Németországon, Ausztrián és a Balkánon is átfolyó Duna országai közül Magyarország kapta ezt a titulust. Bár más országban hosszabb szakaszon is folyik a Duna, Magyarország egész területe ennek a folyónak a vízgyűjtő területe, a mintegy 417 km-es szakaszhosszal.

Minden játszható népnek van legalább egy saját, egyedi épülete. Magyarország a szórakozó negyedébe **termálfürdőt** képes építeni, ami rendkívül olcsó, rengetek szórakozást nyújt a népnek és ráadásul idegenforgalmat és belföldi turizmust is generál. A fürdőkultúra a Kárpát-medencében már jóval a magyarnépcsoport megjelenése előtt elterjedt. A római hódítások konszolidálódása után, a római fürdőkultúra Pannónia provinciában is megindult és napjainkra már mintegy 15 római kori fürdőromot tártak fel a régészek (Csatári 2014). Mindezek után ennek a kultúrának fennmaradáshoz hozzájárultak a megmaradt ókori fürdőkön túl a török hatások, majd az Osztrák-Magyar Monarchia idején sem csökkent a fürdők népszerűsége. Sőt, híres budapesti fürdőink jelentős része ebben a dualista időszakban épült fel, melyek máig is üzemelnek. Nem véletlen tehát, hogy a játék egy jellemző, egyedi épületként emeli ki ezeket, hiszen a mai fővárosi turizmus egyik sarokkövét is ezek adják.

Ezek alapján megállapítható, hogy Magyarországot játékon belüli tulajdonságai rendkívül alkalmassá teszik az agresszív, hódító magaviseletre, de egy kevés turisztikai előnnyel is rendelkezik. Az országra vonatkozó tartalmak azonban itt nem érnek véget. A játékban fellelhető számos Great People vagyis a saját területükön rendkívül sikeres történelmi személyek közül egyedül **Liszt Ferencnek** van köze Magyarországhoz, akit egyébként az osztrákok szintén nagy zeneszerzőjüként tartanak számon. Az **Országháza**, mint világcsoda, szerepel a játékban, mely szintén hízelgő megközelítés. A világcsodákat bárki megépítheti függetlenül attól, hogy milyen néppel játszik. Mindegyik világcsodából csak egy létezhet ugyanabban a játszmaiban, így azé a játékosé lesz, aki hamarabb megépíti. Az Országháza ipari forradalomhoz kötött épület, melyet folyó mellett lehet felépíteni. Diplomáciai pontokat ad a

városállamok felé és nagy mennyiségű kulturális pont szerezhető általa. Mikor megépül, Sean Bean, színész Kossuth Lajostól idéz: *"Az önkormányzattal a szabadság, a szabadsággal az igazságosság és a hazafiság"* mindeközben a Szózat hallható a háttérben. A játék a 19. és 20. század magyartörténeti eseményeit nem tagolja korszakokra. Az ipari forradalom égisze alatt történnek utalások a reformkori politikai célokra például Kossuth Lajos idézetével, majd a magyarváros- és gazdaságfejlődés megindulása a dualizmus alatt az Országház 1902-es megépülésében jelenik meg. Bár a játék komoly figyelmet nem szentel a kronologikus és földrajzi pontosságnak, (földrajza teljes mértékben véletlenszerűen generált) a magyartörténelem ezen részeit összemosza. A parlament épületéhez kapcsolódó Kossuth idézet például az önkormányzatiságról szól, amelyért kétségtelenül küzdöttek is Kossuthék az 1848-49-es forradalom és szabadságharc alatt. Érdekes tehát, hogy a játék alapvetően Magyarországot (Hungary) jeleníti meg játszható népként, míg különálló, független Magyarországról tulajdonképpen egészen a török uralomtól az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig nem beszélhetünk. További bonyodalmat okoz, hogy a játékprogram nem használja következetesen a királyság és a birodalom fogalmakat, így például töltőképernyőn is Hungarian Empire-ként nevezi meg az országot. Magyarország három részre szakadásával, az ország középső része a budai, egri, temesvári, nagykanizsai, váradi és érsekújvári vilajet (Tóth 1999) – török fennhatóság alá került, míg a keleti, erdélyi területek török vazallus államként működtek, amely szintén nem tekinthető független magyar államalakulatként. Egyedül a Királyi Magyarország volt az az északnyugati államrész, mely valamelyest az önálló Magyar Királyságra emlékeztet, de ez is a Habsburg Birodalom határvidékévé vált és saját erejének hiánya miatt, mind a védekezésben, mind a török kiűzésében szüksége volt a Birodalom segítségére. Hivatalosan pedig az 1723-as Pragmatica Sanctio az, amely kimondja, hogy Magyarországot a többi országgal együtt a Habsburgok feloszthatatlanul s elválaszthatatlanul, kölcsönösen és együttesen birtokolják (Heckenast 1992). Az 1867. évi XII. törvénycikk, ismertebb nevén a kiegyezés, sem hozott változást abból a szempontból, hogy önálló magyar államról nem beszélhetünk. Azonban ekkor már a Birodalom hivatalosan is két államból állt (Magyarország és Osztrák Császárság), mindkettő önálló parlamenttel, kormánnyal és közigazgatással bírt. (Romsicsi 2010) A játék kronológiájának jelentős ideje alatt tehát Magyarország, mint különálló egység nem létezik és az Országház épülete, bár jelképezi a különálló magyar belpolitikát, azonban a Kossuth által vágyott szabadságot közel sem testesíti meg. Magyarország, mint független állam, csak az első világháborút követő vészterhes időszakban jelenik meg újra. Persze a játék élvezeti faktora pontosan abból fakad, hogy egy fiktív, alternatív történelmet jelenít meg, amit a játékosok alakíthatnak. A játékban soha nem kell, hogy sor kerüljön a trianoni békeszerződés aláírására, Magyarország hódíthatja meg az Oszmán Birodalmat és, hogy szemléltessük mennyire is fikció az Aztékokat és a játékban található 42 nemzet bármelykét.

2.kép: Országháza a Civilization VI-ben

A játékmenetet nem befolyásoló, de a játékélményt gazdagító magyar tartalmak elemzése

A játékmenet során a játékosoknak egy főváros alapítása kötelező, ezután korlátlan lehetőségük van új városok alapítására. Ezek a települések automatikusan olyan **településneveket** kapnak mely a valóságban hozzátartozik vagy tartozott a történelme során az alapító nemzethez. Jó példa erre a magyartelepülésnevek listájában lelhető Zágráb, mely a mai Horvátország fővárosa. Ez azzal magyarázható, hogy Zágráb egykoron Magyarországhoz tartozott, valamint a játékban jelenleg nem szerepel Horvátország. Ugyanez igaz Kolozsvárra, Kassára és Temesvárra is. A Civ VI-ben a következő településnevek tartoznak Magyarországhoz:

1. táblázat: Magyar településnevek a Civilization VI-ben

Főváros	Buda				
Települések	Baja	Győr	Miskolc	Pest	Székesfehérvár
	Csesznek	Hódmezővásárhely	Mohács	Sárvár	Szombathely
	Debrecen	Kassa	Nagyvázsony	Simontornya	Tata
	Diósgyőr	Kecskemét	Nyíregyháza	Sopron	Tatabánya
	Eger	Kolozsvár	Óbuda	Sümege	Temesvár
	Esztergom	Kőszeg	Pécs	Szeged	Zágráb

Egy település méretét és egyben lélekszámát, a településnév melletti szám indikálja. Ez a szám a településekben lakó civilek száma akikkel, mint munkaerő rendelkezhet a játékos. Egy frissen alapított település 1 és a hatalmasnak számító városos 30-40 és nagyon ritkán akár 100 civilnek is adhat otthont. Nincs hivatalos adat, arról, hogy egy civil hány főt reprezentál, a közösség úgy szeret rá gondolni, hogy 100.000 embernek felel meg. A játék településnevekhez hasonló módon, **keresztneveket** társít a magyarnép civiljeihez. A férfi és női név kategórián túl alap és modern neveket tart számon. A Civ VI a következő keresztneveket rendeli Magyarországhoz:

2. táblázat: Magyar keresztnemek a Civilization VI-ben

Alap nevek		Modern nevek	
Férfi nevek	Női nevek	Férfi nevek	Női nevek
Árpi	Eszter	Ákos	Ancsi
Botond	Enikő	Dániel	Bea
Gergő	Fruzszi	Erik	Bernadett
Ervin	Renáta	Hugo	Szabina
István	Petra	Kristóf	Lili
Tamás	Livia	Krisztián	Nóri
János	Maja	Patrik	Melinda
Márton	Dorka	Márkó	Rebeka
Paszkál	Bianka	Roland	Klaudia
Zsolt	Evelin	Zalán	Vivien

Ezen nevek Magyarországhoz való társítása olyan szempontból helytálló, hogy a mai Magyarországon mind használatos. Ugyanakkor az alap és a modern kategóriák közt lényegi eltérést nem látunk. Az alap nevek nem kifejezetten ősi vagy régies magyarnevek és a modern nevek között is találhatunk olyan ősi magyarnevet, mint a Zalán, ezentúl pár név becézett formában szerepel. Ezt hibának nem neveznénk, hisz a nevek népszerűsége bonyolult és összetett, vallási, szociális és kulturális folyamatok levetülése, de a fejlesztők egyértelműen kihagytak egy érdekes lehetőséget, ahol az alap és modern neveket történelmileg különböztetik meg.

A Gathering Storm játékkiegészítő melyben Magyarország is található, egy olyan új játékmechanikát vezetett be, ami a játékos által választott nép kezdő területének **földrajzi elemeit** az adott nép valóságos földrajzi jelenségeinek megfelelően nevezi el. Ez azért fontos, mert a klasszikus játékmenet egy fiktív világban játszódik, ahol a világ térképe egyáltalán nem hasonlít a valósághoz, de a földrajzi nevek ennek ellenére mind valóságosak. A játék több 100 tavat, folyót, hegységet tart számon, valamint több tucat tengert és sivatagokat is. Egy-egy földrajzi jelenséget a program több néphez is rendel egy előre megadott prioritás szerint. A Civ VI a következő földrajzi elemeket rendeli Magyarországhoz:

3. táblázat: Magyarországgal kapcsolatos földrajzi elemek a Civilization VI-ben

Földrajzi elemek típusa	Földrajzi elemek neve	Prioritás		Földrajzi elemek típusa	Földrajzi elemek neve	Prioritás	
		1.	2.			1.	2.
Folyó	Kőrös	magyar	-	Hegység	Bükk	magyar	-
	Rába	magyar	-		Kárpátok	lengyel	magyar

	Tisza	magyar	-		Kőszeg	magyar	-
	Zagyva	magyar	-				
	Duna	magyar	német		Mátra	magyar	-
Tó	Balaton	magyar	-				
	Fertő	magyar	-				
	Hévíz	magyar	-				
	Szelidi	magyar	-				
	Velencei	magyar	-				

Jól látható, hogy Magyarország a játékban csak két másik országgal osztozik földrajzi elemein, így többségben nem, előrébb helyezkedik a prioritásban, hanem nincs is kivel versenyeznie. Ez azzal magyarázható, hogy jelenleg az ország egyetlen szomszédja sem szerepel a játékban. A jövőben a szomszédos országokkal bővülő játékban a prioritás változhat. Hivatalos adat nincs arról, hogyan is történik a prioritás felállítása. A többi, a játékban szereplő ország és földrajzi elem vizsgálata alapján a prioritizálás valószínűleg a valóságos földrajzi kiterjedések egy-egy országban való mérete alapján történik. Ezt azonban cáfolja a fenti táblázatban is látható Duna esete, hisz a németországi szakasza a legterjedelmesebb. Ez arra enged következtetni, hogy kulturális vagy identitásbeli szempont alapján (lásd Duna Gyöngye) rendelték elsősorban Magyarországhoz a folyamatot.

A Civ VI zenéje eltérő a legtöbb játék zenéjétől, mert a játszható népek valós **népdalai** hallhatók a játékmenet során. Ez rengeteg különböző népdalt jelent. Annak érdekében, hogy egyazon minőséget nyújtsanak e dalok, a játékfejlesztők zenészeket kértek fel, hogy igényes stúdióminőségben feljásszák azokat. Az így elkészült dalokat a játék dinamikusan váltogatja, játssza át egymásba, két dimenzió mentén. Az első dimenzió az idő. Minden országnak van egy fő zenei témája melyből négy verzió készül: ősi, középkori, ipari és atomikus. Ahogy telnek az évszázadok a játékban, úgy az adott korszaknak megfelelő verzió hallható. Magyarország fő zenei témája a "Hej Dunáról fúj a szél" és a "Cinege, cinege" dal összedolgozásából született mely témában megjelenik a magyar cimbalom és a tárogató is. A dinamika második dimenziójaként a játék földrajza szolgál alapul. A fő és mellék zenei témák aszerint szólalnak meg, hogy a játékos a térképen épp melyik népet nézi. Ha Magyarországgal játszó játékos, éppen Mongóliát nézi, akkor előbb vagy utóbb meg fog szólalni a torokének. A játékmenet során asszimilált, meghódított népek dalai nem eltűnnek, hanem úgymond bekerülnek a játékos birodalmának népdalai közé. Ez szimbolikusan jelzi, hogy habár az országhatárok változhatnak, az ott élők kultúrája megmarad. A következő magyar népdalok szólalnak meg a Civ VI:

4. táblázat: Magyarnépdalok a Civilization VI-ben

Apor Lázár tánca	Hej, Dunáról fúj a szél
Cinege, cinege	Két szál Pünkösdrózsa
Hajdútánc	Még azt mondják nem illik
Házasodik a tücsök	Szatmári verbunk

Ez a jelenség szemlélteti miért is szolgálhatnak a videójátékok a közművelődés platformjaként, ugyanis a magyar népdalokat igényes, az eredeti művekhez hű módon dolgozták fel és örökítették meg egy videojáték okán. Ez a jelenség nem más, mint a hagyományos közösségi, kulturális értékek átörökítésének új térbe emelése, a Noogames-ek tere. Potenciálisan a játékot birtokló több millió emberhez juthat el a magyar kultúra ezen szelete. A dalok elérhetőek játékon kívüli fogyasztásra is összegyűjtve a Youtube-on és a Spotify-n is egyaránt. A platform hatékonyságának vizsgálatként, összegeztük a játékon kívüli elérések számát:

5. táblázat: A Civilization VI magyar népdalainak játékon kívüli elérése (2020.06.15-én mért adatokkal)

	Youtube		SpotifyCivilization
	Az adott dalok legnépszerűbb videói		VI: Gathering Storm (Original Game Soundtrack)
Dalok	Megtekintések száma	Hozzászólások száma	Meghallgatások száma
Fő zenei téma: Ősi	40,549	54	28,862
Fő zenei téma: Középkori	209,693	228	52,699
Fő zenei téma: Indusztriális/ Ipari	139,192	127	45,252
Fő zenei téma: Atomikus/ Modern	376,166	526	59,567
Apor Lázár tánca	18,045	12	Nem elérhető
Hajdútánc	18,141	13	Nem elérhető
Házasodik a tücsök	20,238	10	Nem elérhető
Két szál Pünkösdrózsa	12,133	17	Nem elérhető

Még azt mondják nem illik	8,977	5	Nem elérhető
Szatmári verbunk	9,222	4	Nem elérhető
Összesen:	852,356	996	186,380
Youtube + Spotify:	1,038,736		

Az elérések száma a kutatás pillanatában tehát 1,038,736. Ez a szám valós képet fest, mert más megosztó oldalakon vagy nem szerepel a játék zenéje, vagy pár tucat megtekintéssel rendelkezik és a Youtube-on található duplikációk is alig érik el a pár száz meghallgatást, a Spotnyin pedig csak a jogtisztta eredeti verzió található. Ez a számottevő elérés a magyar népdalok terén, kitűnően szemlélteti a játékon kívüli művelődés, tanulás jelenségét. Jelenleg ez a legkézenfekvőbb bizonyítékunk és legnagyobb mintánk erre. A játékosok egy részének megtetszett Magyarország zenéje, olyannyira, hogy külön is meghallgatták nem csupán a játék alatt, hanem saját döntésből, azon kívül is. A komment szekciót dicsérő, egymást segítő, érdeklődő, valamint dalszövegeket, személyes élményeket megosztó és más magyar dalokat ajánló és természetesen vicces hozzászólások alkotják főleg angol nyelven. Pár példa:

- "Everybody is gangsta until hungarians flip out their Black Army to cancel Trianon"
- „Black army: exists. Every nation: * chuckles * I'm in danger"
- „Na várj már, hát SENKI nem szólt hogy magyarország bent van a Civ 6-ban! ÉS MÁTYÁS KIRÁLY A VEZETŐ AZT A KUTYA MINDENIT, IHAJ CSUHAJ!!!!"
- „I love Hungary man. The nation, the people, the history and Mathias doesn't look bad I have to say."
- „Hearing this piece in full quality is just Tökéletesség."
- „legend has it that every hungarian plays this theme before bed"

Említésre méltó az a két virtuális kitüntetés, amit a játékosok akkor kaphatnak meg, ha Magyarországgal játszanak:

„**Az erények és betűk babérjai**”: Ezt a kitüntetést az első, Magyarországgal aratott győzelme után kapja meg a játékos. A játék a következő Mátyás idézet rendeli hozzá: Tudósok, mily boldogok vagytok TI! Nem kíváncsítottok se véráztatta dicsőségre se nem uralkodó koronájára, csak a költészet és erény babérjaira! Ezt a kitüntetést a teljes játékosbázis 1.4%-a szerezte meg. „**A kereszténység pajzsa**”: Ezt a kitüntetést akkor kapja a játékos, ha keresztény Magyarországgal legyőz egy más vallású népet. Eredete az 1683-as Kahlenbergi csatára vezethető vissza, ahol többek között Magyarország is segített megállítani a török hadak Európába nyomulását. Ezen kívül, a jól ismert kereszténység védőbástya címe is utal a kitüntetésre.

A bemutatott Magyarországgal kapcsolatos játéktartalmak egy része közvetett vagy közvetlen módon kapcsolódik hungarikumokhoz. A következő hungarikumokkal ismerkedhet meg a játékos a játékon belüli tartalmak vagy pedig a játékon kívüli tartalmak által úgy, hogy elegendő egy adott tartalomra rákeresnie, ami alapján eljuthat valamely hungarikumhoz is.

6. táblázat: A Civilization VI- hez kapcsolható hungarikumok

Hungarikumok		
A 100 tagú Cigányzenekar művészi és hagyományörző teljesítménye	Debreceni páros kolbász	Pécs ókeresztény temetője
A Hévízi-tó és a tradicionális hévízi gyógyászat	Egri Bikavér	Szegedi fűszerpaprika- őrlemény
A Magyar Huszár	Fertő / Neusiedlersee kultúrája	Tárogató
Bajai halászlé	Kaptárkövek és a bükkaljai kőkultúra	Tiszai halászlé
Budapest – a Duna- partok, a Budai Várnegyed és az Andrássy út	MagyarCimbalom	Tiszavirág és a tiszavirágzás

Összegzés

A játéktartalmak áttekintése révén megfigyelhettük a hazai kulturális és történelmi értékek játékbéli jelenlétét. Megállapítottuk, hogy habár a valóságtól több eltérés és pontatlanság van, ez a játék sajátosságai miatt részben érthető és összeségében egy pozitív és színes képet fest az országról. Láthattuk a játékon belüli és kívüli kultúra tanulás lehetőségeit. A játék magyar népdalainak játékon kívüli eléréseinek megvizsgálásával pedig bizonyítottuk a kulturaközvetítő szerepét. Mindebből láthatjuk, hogy a megfelelő videojátékok szolgálhatnak a közművelődés platformjaként és érdemes elgondolkodni azon, hogy mire lenne képes egy tudatosan ezzel a céllal készült játék.

Felhasznált irodalom:

- A Pallas nagy lexikona. Huszárok szócikk. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/h-B866/huszarok-CFAC/>
- Bús Imre (2013) A játék szerepe a gyermekek kultúra-elsajátításában In: Iskolakultúra - 23. évf. 5-6. sz. (2013. május-június) 2019.10.31-i megtekintés, http://real.mtak.hu/56474/1/EPA00011_iskolakultura_2013_5-6_108-115.pdf
- Civilopédia/ Hungary in Civilization VI
- Csatári Bence (2014): A magyarfürdőkultúra kialakulása. https://multkor.hu/20140520_a_magyar_furdokultura_kialakulasa (2020.04.10.)
- Fromann Richárd (2017): Játékoslét A gamifikáció világa
- Heckenast Gusztáv (1992): Magyarország a Habsburg Birodalomban. In: História, 8. Letölthető: <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/92-08/ch10.html>
- HUIZINGA J.: (1944) Homo ludens: Kísérlet a kultúra játékelemeinek meghatározására
- McGoingal (2011) Reality is Broken
- Romsics Ignác (2010): Magyarország története a 20. században..
- Tóth László Sándor (1999): Vilajetek a hódoltságban. In: Acta Universitatis Szegediensis: Acta historica. 109. 63-80.
- Varga Ákos (2012): MMORPG-k csoportdinamikája, és tanulási módszerei
- Z. Karvalics László (2018): "Noogames: játékkultúra és civilizációs horizont", Információs Társadalom, XVIII. évf. (2018) 1. szám, 49–65. old. <http://dx.doi.org/10.22503/inftars.XVIII.2018.1.4>

Hacsaveczt Éva:

Értékfeltárás és közösségfejlesztés Bélapátfalván

Absztrakt: Tanulmányunk témájaként az értékek feltárásán alapuló közösségfejlesztés folyamatának bemutatását, annak egy településre való levetítését céloztuk meg. A témaválasztás oka egyben a téma aktualitása is, amelyet az indokol, hogy a rendszerváltás óta eltelt időben Magyarországon a közösségek helyzete megváltozott. A XX. század közepéig működő olvasóköri, kaszinói, színi- és egyéb művelődési lehetőségek biztosították az emberek számára a közösségekben megélt pozitívumot. Ezek napjainkra átalakultak, az emberek az individualizmus kiteljesítése érdekében lemondtak a közösségi létéről. Továbbá az értékfeltárás, mint közművelődési tevékenység nem túl régen jelent meg a szakirodalomban, annak közösségépítő hatásait pedig még csak kevesen vizsgálták. A folyamatot Bélapátfalva város értékfeltárásán keresztül mutatjuk be.

Abstract: As the topic of our research we aimed to describe the process of community development on the basis of value revealing in the researched town. The reason for our choice is the actuality of the topic because since the Regime Change in Hungary the position of the communities has changed. The reading circles, casinos, drama groups and other artistic opportunities of the XX. century ensured that the people of a certain community can prolong cultural development. Nowadays, these changed and people gave up on socializing in communities due to individualism. Furthermore, value revealing as a public educational act appeared in literature not so long ago, and its community developing properties has not been fully discovered yet. The process is demonstrated by Bélapátfalva's value revealing.

Bevezetés

Tanulmányunk első részében a közösség és a közösségfejlesztéshez tartozó definíciók értelmezésére a közművelődéshez kapcsolódó szakirodalomban megjelenő szakmai véleményeket hasonlítjuk össze. A települési értéktárak működésének bemutatásához a hatályos jogszabályokban lévő előírásokat kapcsoljuk össze.

Bélapátfalva város helyzetelemzését a Központi Statisztikai Hivatal adatai és a települési monográfiák alapján végeztük el, végül a kutatási eredményeinket foglaltuk össze. Kutatásunk a bélapátfalvai lakosok válaszait vizsgálja arra vonatkozóan, hogy mi az, ami számukra értéket képvisel a településen, és ezekre építkezve hogyan valósulhat meg a közösségfejlesztés Bélapátfalván.

A közösség és a közösségfejlesztés fogalmi értelmezései

A közösségfejlesztő folyamatok bármely formájának elindításához feltétlenül szükséges, hogy a közösség és a közösségfejlesztés fogalmai meghatározásra kerüljenek, ugyanis a közösséget a különböző tudományágak eltérő módon értelmezik.

Ferdinand Tönnies a *Közösség és társadalom* című művében szociológiai szempontok alapján elkülöníti egymástól a közösséget és a társadalmat. Szerinte a kölcsönös igenlés egységet, kapcsolatot hoz létre. „*A kapcsolatot vagy valóságos és szerves életnek tartjuk – ez a közösség (Gemeinschaft) lényege –, vagy ideális és mechanikus képződménynek – ez a társadalom (Gesellschaft) fogalma.*” (Tönnies: 2004:9). Közösség elméletében a kapcsolatokat a kialakulásuk módjának megkülönböztetésével magyarázza, így került meghatározásra a vér közössége, a szellem közössége és a hely közössége. Ezeket a rokonság, a szomszédság és a barátság intézményeivel azonosítja. A társadalom elméletében azon kapcsolatokat vizsgálja, amelyekben az egyének lényegi kölcsönhatásban nem állnak egymással (Tönnies: 2004). A Varga-Vercseg (1998) szerzőpáros Tönnies elméletére alapozva, a közösséget, mint szükséges jót határozza meg az egyén életében. A közösség kifejezés értelmezését tág megközelítésből indítják, amely kifejezhet: embercsoportot, minőséget, szándékot, képességet. Azonban különbséget tesznek a közösség és a csoport között. Juhász Erika (2016) a közösség fogalmának értelmezésénél megkülönböztet közvetlen és eszmei közösséget. A közvetlen közösség tagjait személyes kapcsolatok kötik össze és lokálisan egymáshoz közel helyezkednek el. Az eszmei közösség tagjait a közös érdek és cél köti össze, amely nem feltétlenül jelenti azt, hogy személyes kontaktus is létrejön a tagok között. Balácsi Károly (2017) véleménye alapján a közösség létrejöttéhez és annak fennmaradásához három alapfeltételnek kell teljesülnie, miszerint a hangsúly a tagok közötti rendszeres kommunikáción, az értékközpontúságon, illetve a tagok létszámán van. E három tartalmi elem közül a legszámottevőbb az értékközpontúság. A közösség fogalma tehát a következő: A csoport és a közösség kifejezések nem egymás szinonímái, bár működésüket tekintve hasonlóak. A közösség a társadalom elengedhetetlen egysége, mindkettő fejlődéséhez a kettő közötti kölcsönhatásra van szükség. A közösséget a tagok tudatos döntés alapján választják. A közösséget a közös normák, a közös célok tartják össze, fejlődése érdekében elengedhetetlenül fontos, hogy tagjaiban kialakuljon a „mi tudat.”

Juhász Erika (2016) Hankiss Elemért idézi, amikor a magyar társadalom betegségének nevezi a közösségek hiányát, amelyeknek nélkülözhetetlenségére az alábbi magyarázatokat adja: A közösségek tagjaik számára biztonságérzetet, új célokat, adnak, továbbá fejlődést biztosítanak mind tagjaik, mind a társadalom számára, illetve segítik a társadalmi demokrácia fejlődését, valamint lényeges funkciót töltenek be az aktív társadalmi kontroll létrejöttében. Kleisz Teréz és Dóri Éva (2018:15) szerzőpárosa szerint a közösségek fejlesztése azt a célt szolgálja, hogy a közösség tagjai a közösség támogatása révén túllendüljenek problémáikon, ezáltal életminőségük javuljon, illetve a közösség külső- és belső együttműködései is magasabb szintre lépjenek. A közösségfejlesztést „*tudatos szakmai beavatkozásként, professzionális fejlesztő-támogató tevékenységként*” aposztrofálják.

Arapovics Mária és Vercseg Ilona (2017:7) közösségfejlesztők szerint „*a közösség alapvető emberi létfeltétel.*” Warren, amerikai szociológust idézik, aki szerint öt jól elkülöníthető funkciója van a közösségnek, amelyek egytől - egyig hatni képesek tagjaikra. Az első funkció a szocializáció. Funkcióját azon módon éri el, hogy tagjainak különböző normákat állít. Amennyiben az a megélhetést is nyújtani képes a tagok számára, akkor a közösségben megjelenik a gazdasági boldogulás funkció. Társadalmi részvétel funkció során az egyén lehetőséget kap arra, hogy tegyen a közösségért, annak fejlődéséért és saját érvényesüléséért. A társadalmi kontroll funkció a közösség tagjai számára a közösségi normák betartására támpontokat ad, azok be nem tartása esetleges szankciót vonhat maga után a tagokra nézve. A kölcsönös támogatás - az együttműködés funkció lehetővé teszi a tagok számára, hogy a nehéz feladatokat, vagy a nagy kihívásokat „*az egységben az erő*” elvén keresztül teljesítse (Arapovics-Vercsegh: 2017). Megállapítható, hogy társadalmunknak, a társadalom tagjainak

szüksége van a közösségekre. Az egyének fejlődésében kiemelkedő szerepe van annak, ha az illető egy közösség tagja. A közösség funkcióit számba véve, az jelentős befolyással bír a személy pozitív jellem- és személyiségfejlődésére.

A Varga–Vercseg (1998) szerzőpáros megfogalmazása szerint a közösségfejlesztés célja, a helyi lakosok aktivizálásával, közösen felmérni a közösség szükségleteit és elkötelezni a közösség tagjait a feltárt problémák megoldására, továbbá a közösséget a település egyéb résztvevőivel való együttműködésre ösztönözni. A közösségfejlesztést (community development) és a közösségszervezés (community organisation) kifejezéseket egymás szinonimájaként értelmezik, melyben elsődleges szerepet tulajdonítanak a helyben élők építő jellegű folyamatokba való bevonásának. Beke Pál (2019) a közösségfejlesztést a képességfejlesztéssel azonosítja. Képességfejlesztés, ami az egyének fejlődését jelenti annak érdekében, hogy azok az éppen aktuális problémájukon túl tudjanak lendülni. Amennyiben ehhez a folyamathoz partnereket is találnak, akiknek hasonlóak a problémáik, velük együttműködve, megvalósul a közösségfejlesztés. A közösségfejlesztők feladta az ehhez szükséges feltételek megteremtése és a közösség támogatása mindaddig, amíg azok önállókká és autonómmá nem válnak. Balázs Károly (2017:203) szerint a közösségfejlesztés egyenlő a tervszerű közösségi beavatkozással. Különbséget tesz a közösségfejlesztés (community development) és a közösségszervezés (community organization) között. Közösségfejlesztés alatt egy kisebb területi egység gazdasági, társadalmi fejlesztését érti, amíg a közösségszervezésre az alábbi magyarázatot adja: „szomszédságok, települések, térségek közösségi kezdeményező és cselekvőképességének fejlesztése.”

Ezen fogalmi értelmezések alapján megállapítható, hogy a közösségfejlesztés olyan folyamat, amely szakember bevonásával egy település rész vagy az egész település lakosságát segíti a helyi közösségbe integrálni. Hozzájárul az egyének kompetenciafejlesztéséhez, identitástudatuk növeléséhez, ezáltal a közösség erősítéséhez, önállóvá válásához. A közösségfejlesztés lokális közösségekben lezajló folyamat.

Az értékfeltárás

A közösségi alapú értékfeltárás célja a lakosok aktivizálása a helyi értékek meghatározására, dokumentálására, nyilvánossá tételére, annak érdekében, hogy a későbbiek folyamán társadalmi- és gazdasági fejlesztési folyamatok elindulhassanak a településen. Ehhez feltétlenül szükséges, hogy a rendszerezett értékek helyben hasznosuljanak azáltal, hogy a lakosság értékrendje homogenizálódjon a település értékeit illetően. További eredményeként a résztvevők identitástudata növekszik, javulnak vagy megújulnak a településen belüli együttműködések. A helyi értékek feltárása, összegyűjtése nem végcél, csupán egy eszköz arra vonatkozóan, hogy a helyben lezajló folyamatok elindulhassanak, megvalósulhassanak (Arapovics–Vercseg: 2017).

Az értékfeltárás jogi háttérét biztosítja a 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról, illetve az ehhez közvetlenül kapcsolódó 324/2020. (VII. 1.) Kormányrendelet a magyar nemzeti értékek és a hungarikumok értéktárba való felvételéről és az értéktár bizottságok szabályozásáról. A 2012. évi XXX. törvény, más nevén a Hungarikum törvény preambulumban meghatározták a törvényalkotók, hogy „a magyar nemzeti értékek, köztük a hungarikumok megőrizendő és egyedülálló értékek”, azokat óvni, fejleszteni és értéktárba összegyűjteni szükséges.

Az értéktárak különböző területi lefedettségűek. A települési, tájegységi, megyei értéktárakat az önkormányzatok, vagy azok által megbízott szervezetek hozhatják létre, szabad elhatározás

alapján. A mozgalom legkisebb egysége a települési értéktár, amelynek hatóköre egy település. A felterjesztett érték települési értéktárba való bekerüléséről a Települési Értéktár Bizottság dönt, melynek hatásköre kiterjed többek között a településen fellelhető nemzeti értékek azonosítására, illetve azok települési értéktárba való befogadására.

1. táblázat: A települési értéktárra vonatkozó szabályok – saját szerkesztés

Forrás: 2012. évi XXX. tv. és 324/2020. (VII. 1.) Korm. rendelet

Települési értéktár	
<i>Létrehozója</i>	települési önkormányzat/az általa megbízott települési szervezet
<i>Értesítési kötelezettség a létrehozásról/megbízásról/értékek felvételéről</i>	30 napon belül a Megyei Értéktár Bizottságot
<i>Értéktár bizottság elnevezése</i>	Települési Értéktár Bizottság
<i>Tagok</i>	legalább 3 tagból áll
<i>Feladata</i>	• azonosítja a településen fellelhető nemzeti értékeket • munkájába bevonja az országos és területi közművelődési szakmai szolgáltatást biztosító szervezetet • évente beszámol munkájáról a helyi önkormányzatnak • alaki vagy tartalmi hiányosság esetén hiánypótlásra felszólítja a javaslattevőt • a javaslat benyújtásáról 90 napon belül dönt, arról a javaslattevőt írásban értesíti • a felvételt nyert értéket az önkormányzat honlapján 8 napon belül közzéteszi
<i>A nemzeti érték értéktárba való felvételének módja</i>	bárki írásban kezdeményezheti a Hungarikum Bizottság hivatalos honlapján közzétett nyomtatvány elektronikus vagy postai úton történő benyújtásával

További jogi szabályozást tartalmaz az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, valamint a 20/2018. (VII.9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. Az 1997. évi CXL. törvény 76. § (3) bekezdésének d) pontja a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása alapszolgáltatás, melynek ellátását a települési önkormányzatok választhatják ellátandó közfeladatukként. A közművelődési alapszolgáltatások részletezését a 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendeletben határozták meg a törvényalkotók, amely szerint a települési önkormányzat közvetve vagy közvetlenül „részt vesz a helyi művelődési szokások gondozásában, gazdagításában, értéktárak kialakításában, gondozásában, a települési értékeket bemutató és népszerűsítő programokat, tevékenységeket, szolgáltatásokat szervez, és támogatja azok megvalósulását.” (20/2018. EMMI rendelet: 8. § (1) b. pont). Ezen jogi szabályozás alapján az értéktár felállítás a helyi önkormányzatok kötelező feladatai közé tartozhat, amennyiben a település képviselő-testülete azt nevesíti az önkormányzat közművelődési rendeletében.

Bélapátfalva város helyzetelemzése

A Bükk hegység legnyugatibb nyúlványánál, a Bélkő-hegy lábánál elterülő település, Bélapátfalva, Heves megye hét járásának egyik járásközpontja. A település a XX. század közepéig Borsod megyéhez tartozott. Területén számos bővizű forrás ered, amelyeket a Recska patak továbbít az Eger patakba (Kovács: 1996). A közel 2900 lelket számláló város a megye észak-keleti határán helyezkedik el, 2004 óta viseli a városi rangot. A lakosok nemzetiségi hovatartozásukat illetően a 2011. évi népszámlálás alkalmával 87 %-a magyarnak, 7 %-a romának, 1 %-a egyéb nemzetiségűnek vallotta magát. A vallási adatok a következőképpen alakultak: a válaszadók 53 %-a római katolikus, 5 %-a református vallású, 24 % pedig nem kívánt nyilatkozni vallási identitását illetően. A településen a városi önkormányzaton kívül roma nemzetiségi önkormányzat működik (KSH: 2020). Közigazgatását tekintve közös önkormányzati hivatalt tart fenn Bükkszentmártonnal és Mónosbéllel (KSH: 2018). Bélapátfalva az Eger-Putnok vasútvonal mentén található. Közúton Eger és Bélapátfalva távolsága 22 kilométer, Ózdtól 26 kilométer.

A város nevét sokszor az ott épült, közel nyolcszáz éves Ciszterci Apátságához kapcsolják. A településre vonatkozó első írásos emlék is az apátsághoz köthető, amelyet az 1240-ből származó IX. Gergely pápai bullája tartalmaz. A pápai bullában az Apátság alapítójaként II. Kilit egri püspök van megnevezve, aki a monostort és a templomot ellátó forrásokról nevezte el az apátságot „Abbatia trium fontinum de Beel”-nek, azaz mai fordításban Bélháromkúti Apátságnak (Kalászi: 1970).

Az első ipari tevékenység az egri szeminárium tulajdonában lévő keménycserép gyár működéséhez köthető. Bár a kiváló minőségű, több díjat elnyert keménycserép termékek olcsóak voltak, mégsem tudott fennmaradni a gyár (Kovács: 1996).

Bélapátfalva mai ipari látképének kialakulása a Wessely Károly vállalkozó által, 1908-ban megalapított cementgyár építésével kezdődött. A cementgyártáshoz az alapanyagot a Bélkő-hegy szolgáltatta, amelynek mai tájsebekkel tarkított képe a cementgyári robbantások következményeképp jött létre. A gyár végleges felszámolására 2004-ben került sor. A cementgyár fennállásának közel 100 éve alatt nagyban hozzájárult az itt élők életminőségének javulásához. A gyár működtette a település művelődési házát, az óvodát és a sportcentrumot is (Bársony: 2018). A gyár bezárása „mélységes törést” okozott a helyiek életében. Az új helyzet magával vonzotta azt, hogy az emberek egyre kevesebbet jártak közösségbe, bezárkóztak és küzdöttek az elmagányosodással.

A problémára a település vezetése sem találta a megoldást egészen 2016-ig. A város önkormányzata ekkor alapította meg a 100%-ig önkormányzati tulajdonban lévő KukTurDia Bélapátfalvai Kulturális, Turisztikai és Média Nonprofit Kft-t, amelynek működése három szakágazati részre terjed ki. A kulturális részen közművelődési intézményt, művelődési házat működtet, turisztikai vonatkozásban turisztikai célú szolgáltatásokat nyújt, illetve felelős a Bélapátfalvai Ciszterci Apátság turisztikai célú üzemeltetéséért, továbbá a média területén a városi televíziót működteti. A nonprofit gazdasági társaság a hangsúlyt a helyi lakosok közösségére, valamint a helyi kulturális és természeti örökségre építkező fejlesztésre helyezi. Mindehhez azonban elengedhetetlen, hogy a közösségek megerősödjenek, újak jöjjenek létre, továbbá a helyi lakosok ismerjék és szeressék a városukat. Ezen célok elérésére kiválóan alkalmazható többek között az értéktérkép közösségépítő módszere.

Vizsgálati eredmények

A kutatás előzménye a 2019-es évben végbemenő értéktáró munka, amelyet egyetemi hallgatók végeztek a településen a helyi lakosok bevonásával. A hallgatók kutatómunkájuk eredményeképpen a helyi lakosokkal közösen elkészítették a település értéktárát, amely akkor 35 tételt tartalmazott, illetve 13 értéket előterjesztettek a Belpátfalva Városi Értéktár Bizottság elé, majd azokat a település lakosságának bemutatták. A lezajlott értéktáró során a település véleményformálóinak lekérdezésével 21 kérdőív került kitöltésre, amelynek célja a település értékeiről egy átfogó kép kialakítása volt. Ezek a kitöltött kérdőívek képezik a jelenlegi kutatásunk első körös lekérdezését. A második körös lekérdezés alkalmával először ugyanazt a 21 főt kerestük fel, akiket a hallgatók az első körben, majd innentől kezdve a hólabda módszert alkalmazva kibővítettük a lekérdezést. A második körben a válaszadók száma: 102 fő 14 és 75 éves kor közötti belpátfalvai lakos volt.

Kutatásunk célja annak meghatározása, hogy a 2019. évben elvégzett hallgatói értéktáró munka eredményéhez képest a település lakossága egy év elteltével, milyen fokú ismerettel rendelkezik a település értékeiről. A cél elérésének érdekében az alábbi kutatói kérdések kerültek meghatározásra:

- Mennyire és milyen módon tudatosultak a lakosokban a helyi értékek?
- A helyi értékekre alapozva hogyan és milyen módon lehetséges új közösségeket létrehozni a településen?
- Hogyan, milyen módon indítható el a közösségi értéktáró a településen?

A vizsgálat során a kérdőíves lekérdezés módszerét használtuk. A kérdőív összesen 26 kérdésből állt. A kutatói kérdések megválaszolása érdekében a kérdőív kérdéseit 4 témacsoportba osztottuk. Az első témacsoport a demográfiai kérdések csoportja volt, amik a válaszadók nemére, életkorára, illetve legmagasabb iskolai végzettségére kérdeztek rá. A második témacsoport kérdései a lakosság helyi értékek ismeretének felmérésére szolgáltak, amelyek válaszait összehasonlítottuk a hallgatók által 2019-ben lekérdezett válaszokkal. A harmadik kérdéscsoport a lakosság érdeklődési körének és gyűjtőmunkájának felmérésére szolgált. A negyedik bázis pedig a közösségi aktivitásra kérdezett rá.

A kérdőív első része a demográfiai adatokat tartalmazta, amelyek szerint a válaszadók többsége nő. A korcsoportonkénti beosztás a generációs elvek kategóriái szerint történt. Ezen elvek alapján a korcsoportok a következőképpen alakultak:

2. táblázat: A lekérdezettek száma és korcsoportonkénti beosztása a generációs elvek szerint – saját szerkesztés

Generáció megnevezése	Születési idő	Lekérdezett személyek száma
Baby boom generáció	1945 - 1964 között	17 fő
X generáció	1965 - 1979 között	35 fő
Y generáció	1980 - 1994 között	33 fő
Z generáció	1995 - 2010 között	17 fő

A korcsoportonkénti válaszok külön vizsgálata is szükséges lehet a későbbiekben annak érdekében, hogy az adott korcsoportra nézve melyek azok a kiindulási pontok, amelyek alapján közösségépítő folyamatok elindulhatnak a településen.

A második kérdéscsoport a település látnivalóira, épített és természeti örökségére, a gasztronómiai értékekre, a település rendezvényeire, a helyi elismert személyiségekre, hagyományokra és hagyományőrzőkre kérdezett rá. A települési rendezvényeknél több olyan program is megnevezésre került, amelyek már évek óta nincsenek a településen. A hagyományok, hagyományőrzők ismeretének felmérése nem járt túl nagy eredménnyel, ugyanis a válaszadók közel fele egyáltalán nem ismer a településre vonatkozó hagyományt vagy belpátfalvai hagyományőrzőt. Az viszont rendkívül pozitív eredmény, hogy a válaszok alapján a helyi hagyományok megújultak. A kulturális örökség részét képezik az elismert személyek munkásságai, életművei. A legtöbb válaszadó úgy gondolja, hogy Szabó Zoltán akvarellfestményei, illetve Bársony Béla helytörténeti gyűjtése méltán helyet foglalhat a település kulturális örökségei között. A település látnivalóinak ismeretére a kérdőív végén visszacsatoló, ellenőrző, nyitott kérdésekben rákérdeztünk Belpátfalva lehetséges építészeti és természeti örökségére. Mind az építészeti, mind a természeti örökségnél bővebb lista alakult ki, mint a látnivalóknál, azonban az ott legtöbbet említett értékek itt is az első helyeket foglalták el. Legfontosabbak a Ciszterci Apátság, a Gilitka Kápolna és a Gesztenyés Kiállítóház. Természeti örökségként csaknem 100%-os válaszaránnyal rendelkezik a Bél-kő. A belpátfalvai források a látnivalók között nem jelentek meg válaszként, azonban a lekérdezettek többsége úgy gondolta, hogy azok Belpátfalva természeti környezetének, örökségének részei.

A 2019. évi hallgatói felmérés és a saját kutatás ugyanazon irányra vonatkozó eredmények összehasonlítása után az alábbi következtetések vonhatóak le: a település látnivalóit összehasonlítva, a jelenlegi kutatásban egy bővebb lista alakult ki. A 2019-es válaszok 9 tételt, a 2020. évi válaszok 12 tételt listáztak. Az első három helyen ugyanúgy a Belpátfalvai Ciszterci Apátság, a Gyári - tó és a Bélkő - hegy áll, de a cementgyár említése eltűnt a válaszok közül. Helyére a Bábafa, a Bélkő Tanösvény, a Szovjet sírok és a Keménycserép kiállítás került. A településen a legkiemelkedőbb építészeti alkotások a Ciszterci Apátság és a Gilitka Kápolna. A Gesztenyés Kiállítóházat egyre többen gondolták ezen értékek közé tartozónak, a cementgyár említésére pedig már ebben a listában sem került sor. Elmondható, hogy a Gesztenyés Kiállítóház jelentősége növekszik, a cementgyaré pedig csökken. A természeti örökségek megnevezései nagyjából fedik egymást, a karszt-víz felváltotta a Bélkő Tanösvény. A települési rendezvények közül a búcsú 2019-ben az első helyet foglalták el, addig jelen kutatásban a 102 főből csupán 2 fő említette ezen eseményeket. A Bélkő Fesztivál ismertsége töretlen, és a 2019-ben még a kevés említést kapott új közösségépítő települési rendezvények, a Zenés Tóparti Est és az Őszköszöntő Pite - Parti felkerültek a listavezetők közé.

A kutatásunkban a harmadik kérdéscsoport a helyi lakosság érdeklődési körének felmérésére szolgált, amelynek kérdései a különböző, szabadidőben végzett hobbitevékenységekre, a gyűjtőmunkára, illetve a szívesen látogatott közművelődési programok témáira kérdeztek rá. A válaszokat összefoglalva a megkérdezett belpátfalvai lakosok érdeklődési köre a sport-, és kézműves tevékenységekre, a sütés - főzés témakörére, illetve az internetes játékokra, valamint a fotók és videók alkotására terjed ki. Gyűjtőmunkában kevesen vesznek részt, azonban közöttük a szalvéta, a horgolt terítők, a könyvek és egyéb régiségek gyűjtése számottevő. Közművelődési programok közül a válaszadók szívesen részt vennének könnyűzenei koncerteken, színházi előadásokon, valamint hobbi kiállításokon. Ezek a programok rendszeresen meg is valósulnak évről - évre a településen. A közművelődési programok témái iránti igényfelmérést szolgáló vegyes típusú kérdésre senki sem választotta az egyéb kategóriát. Így felmerül az a kérdés, hogy a lakosok képesek - e különbséget tenni a közművelődési programok és más egyéb szabadidős tevékenységek között? Ezért azt javasoljuk, hogy a közművelődési programok alkalmával – amennyiben erre lehetőség van – első körben tudatosító beszélgetéseket kezdeményezzen a közművelődési szakember a

közművelődési, közgyűjteményi és az előadó-művészeti tevékenységek megkülönböztetése céljából.

A negyedik kérdéscsoport kérdései a közösségi aktivitás felmérésére és a közösségek, civil szervezetek ismereteire szolgáltak. Arra a kérdésre, hogy a válaszadó tagja – e valamely közösségnek, civil szervezetnek, mindösszesen 16 % válaszolt igennel. A helyi közösségek, civil szervezetek ismereteire szolgáló kérdés megfogalmazásánál az volt a célunk, hogy megtudjuk, hogy a lakosok milyen mértékben ismerik a helyi civileket. A civil szervezetek névjegyzékében 13 működő helyi egyesületet találtunk, illetve a művelődési ház 2020. évi szolgáltatási tervéből kiderül, hogy a településen 8 további művelődő közösség működik. Azonban a közösségi aktivitás felmérésére szolgáló válaszokból kiderült, hogy a válaszadók közel 14 % - a semmilyen közösséget nem ismer a településen és a 102 fő összesen 17 közösséget tudott felsorolni. Ez azt jelenti, hogy a közösségeknek még jobban szükséges lenne láttatni magukat, elsősorban azért, hogy tagjaik létszámát növelni tudják, valamint méginkább megerősödjének. Arra a kérdésre, hogy milyen témájú közösséghez csatlakoznának a legszívesebben, a válaszadók közül 18 fő a túrázók klubját és szintén 18 fő a kézműves alkotócsoportot jelölte meg. Ilyen irányú helyi kezdeményezések még nincsenek a településen. Természetesen a válaszok még nem fejeznek ki csatlakozási szándékot, viszont erre ráépülve a jövőben megalakíthatóak a különböző művelődő közösségek. Legnagyobb problémát még mindig a lakosság nyitottságának hiánya, a közösségi lét meg nem élése okozza, ugyanis az érdeklődési kör alapján választott közösségekre vonatkozóan kitűnik egy magas szám. A „nem szeretek közösségbe járni” válaszok elérik a 30%-ot. Ez azt mutatja, hogy BÉlapátfalván a közösséghez való csatlakozás iránti igény alacsony, azaz nagy szükség van a közösségfejlesztésre.

Összegzés

A 2019. évben végzett hallgatói felmérés és jelen kutatás ugyanazon irányú kérdéseit összehasonlítva az alábbi konzekvenciák vonhatóak le: a településen élők a település adottságaival csak részben vannak tisztában. A település értékei számukra hétköznapiakká váltak. Ezen „kincsek” felértékelődnek azonban, ha egy közösségi eseményhez csatlakoznak. A cementgyár fontossága halványulni látszik, helyébe a Gesztenyés Kiállítóház és annak tevékenysége lépett. A település régi hagyományai kikerültek a köztudatból, azonban az új, már meghonosodott hagyományokat elfogadják, sajátjukénak érzik a lakosok. Elsődleges feladatként azt javasoljuk, hogy a BÉlapátfalvai Városi Értéktárba már felvételt nyert értékekből egy bemutató tér kialakítására kerüljön sor, hogy a helyi kincseket a település egész lakossága megismerhesse, ezáltal azokat magáénak érezhesse.

A válaszadók közel 30%-a nem szeret közösségbe járni, így annak érdekében, hogy a jövőben új közösségek alakuljanak, az elsődleges feladat a helyi lakosok aktivizálása, bevonása a település életébe. Javasoljuk a kutatásban résztvevők megszólítását mind a négy generációból. Generációnként külön-külön fókuszcsoporthoz interjúk készítését arra vonatkozóan, hogyan s milyen módon lehetséges aktivizálni a generációjuk tagjait. Ezekbe a tevékenységbe bevonhatóak külsős önkéntes segítők, illetve szakmai gyakorlaton lévő közösségsszervező szakos hallgatók. Az eredmények bemutatására kiválóan alkalmas egy közösségi beszélgetés, ahol a különböző munkacsoportok megalakulnak és a további lépések felelőseinek kijelölése is megtörténik.

Külön fejlesztési irány alapját képezheti a KulTurDia NKft. a lakosság bevonására irányuló tevékenységének hatás vizsgálata, amellyel feltárhatóak a településen már működő, az egyének aktivitását elősegítő módszerek.

Jelen kutatás eredményeire alapozva, amely szerint a válaszadók közül sokan csatlakoznának gasztronómiával foglalkozó közösséghez, javasoljuk, hogy az ő bevonásukkal elinduljon egy közösségépítő folyamat, melynek eredményeképpen a település gasztronómiai értékei feltárássra kerülhetnek. A gasztronómiával foglalkozó közösség mintájára életre hívható egy a túrázás köré épített közösség is, aminek tagjai a belpátfalvai természeti értékeket tárhatják fel.

A lekérdezettek válaszai alapján a helyi ismert és elismert emberek személyét, életművét kevesen ismerik a településen. Az ő munkásságukat bemutató, ismertető alkalmak megszervezéséhez a lakosság érdeklődési körére érkező válaszok alapján ismeretterjesztő, interaktív előadásokra lenne szükség. Például Szabó Zoltán festőművész életművéhez kapcsolódóan már a gyermek és ifjúsági korosztályt is megszólító rendezvénysorozat megszervezését javasoljuk, ahol a résztvevők ki is próbálhatják az akvarellfestés technikáját. Ezen résztvevőkből a későbbiek folyamán egy festészettel vagy egyéb alkotóművészettel foglalkozó szakkör, illetve egy kézműves klub is elindítható. Bársony Béla helytörténész munkásságához kapcsolódóan a település történetét megismertető „Élő könyvtári” délutánok szervezhetőek. Továbbá helytörténeti gyűjteményéből – amely főként a belpátfalvai cementgyártást mutatja be – más egyéb helyi gyűjtő bevonásával időszakos kiállítások megrendezése lehetséges egy-egy helyi közösségépítő rendezvényhez kapcsolódóan.

A belpátfalvai keménycserép motívumkincsét bemutató interaktív rendezvénysorozat megvalósítását is javasoljuk, ahol például lehetőség van klónböző kézműves technikák felhasználásával a belpátfalvai keménycserép motívumait életre kelteni, vagy azokat továbbgondolva mai használati tárgyakon, ruhaneműkön megjeleníteni. Ezen rendezvénysorozat résztvevőitől közül kerülhet ki az a mag, amely a kézműves klub vagy a hímező szakkör alapbázisa lehet a későbbiek folyamán.

Annak érdekében, hogy a helyi hagyományok megerősödjenek és nagyobb ismertséget szerezzenek helyi szinten, javasoljuk a hagyományörző délutánok elindítását. Ezeken az alkalmakon a Baby boom és a Z generáció egymás iránti érzékenyítése is megtörténhet oly módon, hogy a helyi hagyományok felelevenítése alatt kölcsönösen tanulnak egymástól a generációk tagjai.

A 2020. márciusa óta tartó pandémiás helyzet még inkább erősítette az emberekben az egyedüllét és a bezárkózás iránti igényt. Illetve, ha meg is maradt a közösségi lét megélésének szándéka a lakosokban, nem biztos, hogy megtalálják a megfelelő csatornákat a kapcsolattartáshoz. Így előfordulhat az, hogy amennyiben megszűnnek a jelenleg érvényben lévő járványügyi korlátozások és az emberek visszatérhetnek a megszokott hétköznapi életükhöz, a már meglévő és működő közösségek elsorvadnak, végső esetben felbomlanak. Javasoljuk, hogy már a Covid-19 járvány ideje alatt is a jelenleg foglalkoztatott közművelődési szakembernek elsődleges feladata legyen, hogy a közösségekkel foglalkozzon, tagjaikkal folyamatosan kapcsolatot tartson, valamint lehetőségeihez mérten megteremtse azokat a csatornákat, amelyeken keresztül a közösségek tagjai egymással interakcióba kerülhetnek. A jelenlegi helyzetben egyetlen mód lehetséges a kapcsolattartásra, ez pedig nem más, mint az online térbe való áttérés. A települési közösség fejlesztésére kiválóan alkalmasak a nonprofit gazdasági társaság által életre hívott online közösségépítő programok, azonban a kisközösségekkel külön-külön is foglalkozni szükséges. Amint a pandémiás helyzet véget ér egy nagyon tudatosan építkező fejlesztési folyamatot kell véghezvinni annak érdekében, hogy a belpátfalvai emberek ismét merjék megélni a közösségi lét örömeit. Mind települési, mind kisközösségi szinten a hybrid (online és személyes kontakttal járó) közösségi alkalmak megtartása javasolt, amelyek fokozatosan vezetnek vissza a lakosokat a közösségi életbe.

A folyamat végeredményeként várhatóan a bélapátfalvai lét értéként fog megjelenni a helyi emberek életében.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30818.376702 letöltés ideje: 2020. szeptember 18.
- 20/2018. EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=209324.356513 letöltés ideje: 2020. október 1.
- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=147471.376754 letöltés ideje: 2020. augusztus 18.
- 324/2020. (VII. 1.) Kormányrendelet a magyar nemzeti értékek és a hungarikumok értéktárba való felvételéről és az értéktár bizottságok szabályozásáról. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=159979.330755 letöltés ideje: 2020. szeptember 18.
- Arapovics, Mária – Vercseg, Ilona (szerk. 2017): Közösségfejlesztés módszertani útmutató. Budapest, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ – NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. – Országos Széchenyi Könyvtár (p. 7)
- Balázs, Károly (2017): Idő és rend a közösségi művelődésben. Lakitelek, Antológia Kiadó (p. 203)
- Bársony, Béla (2018): Volt egyszer egy Cementgyár. Cementgyártás Bélapátfalván a gyáralapítástól – gyárbezárásáig (1908 – 2004) Elérhető: <https://belapatfalvaturizmus.hu/belapatfalva/volt-egyszer-egy-cementgyar> letöltés ideje: 2020. március 4.
- Beke, Pál (2019): Méltóságkereső. Önéletrajz és szakmatörténet II. kiadás. Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Juhász, Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó. Elérhető: <http://mek.oszk.hu/16200/16283/16283.pdf> letöltés ideje: 2020. április 2.
- Kalászi, Pál (1970): Bélapátfalva (Heves megye) története. Doktori disszertáció. (Belső anyag) Fellelhető: Szegedi Tudományegyetem Elérhető: <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/3370/> letöltés ideje: 2020. február 1.
- Kleisz, Teréz – Dóri, Éva (2018): A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben. [Tudástár a közösségi művelődésben. II. kötet.] Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. (p.15) Elérhető: <https://nmi.hu/wp-content/uploads/2019/02/Tud%C3%A1st%C3%A1r-II.-A-k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gfejleszt%C3%A9s-alapjai-a-k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9g%C3%B1vel%C5%B1d%C5%A9sben.pdf> letöltés ideje: 2020. február 11.
- Kovács Béla (1996): Bélapátfalva története. Bélapátfalva, Bélapátfalva Nagyközség Önkormányzata
- KSH (2018) Elérhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2018.pdf letöltés ideje: 2020. március 1.

- KSH (2020) Elérhető:
http://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=33260 letöltés ideje: 2020. március 19.
- Tönnies, Ferdinand (2004): Közösség és társadalom. [Társadalomtudományi Könyvtár Új Folyam.] Budapest, Gondolat Kiadó (p. 9)
- Varga, A. Tamás – Vercseg, Ilona (1998): Közösségfejlesztés. Budapest, Magyar Művelődési Intézet. Elérhető:
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/0/ec68caea967c3c04c125679f005b84b7?OpenDocument letöltés ideje: 2020. január 4

Koncz Andrea:

Kórusok, mint közösségek Kecskeméten

„A közösség alapvető emberi létfeltétel.”
/Arapovics – Vercseg 2017/

Absztrakt: A tanulmány mottójaként jelölt idézet lényegét sokak megértették és megtapasztalták a 2020-as évben, hiszen valamilyen módon, rövidebb vagy hosszabb időre mindenki elszakadt a megszokott közösségétől. Egészen a kezdetektől jellemző, hogy az emberek közösségekben éltek és élik életüket, mely közösségek feladatai az évezredek során a létfenntartástól a szabadidő eltöltésének különböző formáiig terjedtek. A kóruséneklés története is hasonlóan alakult, a vallási hagyományból művészeti, szabadidős tevékenységgé nőtte ki magát. A tanulmányban rövid kórustörténeti feltárás után részletezem a kecskeméti kóruséneklés múltjának és jelenének fontos pontjait, bemutatom a több, mint 130 éves Kodály Zoltán Vegyeskart, majd az Aurin Leánykart. A karnagyokkal és tagokkal készült interjúk rávilágítanak arra, hogy napjainkban milyen feladataik, milyen motivációik vannak a különböző korosztályú kórusoknak és hogyan működnek, mint közösségek.

Abstract: As my motto says community is a major condition of a human being. Many of us have had experienced the miss of our own communities during 2020 because of the pandemic and the social distancing. From the very beginning people have lived in communities which first were the condition of staying alive then became a place where people could spend their free time with others like doing sports together, get cultural skills or singing in a choir. The history of choir singing had the same way, it first was a part of a religious tradition then became a leisure activity. The publication is destined to focus on the history of choir singing, the past and the present of choir singing in the city of Kecskemét cultural life. I am going to present two Kecskemét based choirs, the Zoltán Kodály Mixed Choir which is working since 1888 and the Aurin Girls' Choir. The interviews which I made with the conductors and the choir members show the motivation of the choirs in different age and their works as a community.

Bevezető

A kóruséneklés gyökerei a katolikus egyház Schola Cantorum intézményéhez nyúlnak vissza, mely a 4. században I. Szilveszter pápa által alapított énekiskola volt. Tagjai a művészi színvonalú egyházi ének képviselői voltak, kezdetben zenei jellegű, később adminisztratív és jogi feladatokat is elláttak. A kereszténység terjedésével Európa szerte meghonosodott ez az oktatási forma. A középkorban több ilyen intézmény is létrejött oktatási-nevelési céllal: alapvetően nem muzsikusképzőként szolgáltak, sokkal inkább az európai szellemiségű értelmiség utánpótlására, a „kiművelt emberfők felnevelésére” voltak hivatottak (Szikszayné 2007).

A 10. századtól Magyarország is a keresztény államok közé tartozott, az egyházi hagyományok hazánkban is meghonosodtak. Az intézményes kóruskultúra több száz éven keresztül ugyanabban a szent istváni időkben szervezett formában működött. A különböző felekezetek fenntartották egyházi kórusaikat, a társadalom módosabb rétegébe tartozók udvaraiban pedig kiemelt szerepet kaptak a professzionális zenekarok, énekesek. Az értelmiségi körök, valamint

a felső társadalmi rétegek alapműveltségéhez tartozott a tudományok, művészetek, köztük a zene ismerete és művelése. A 19. század – mint annyi mindenben – a kórusközösségek tekintetében is változásokat hozott. A gazdasági átalakulást kísérő polgárosodás nyomán átrendeződött a társadalom, új típusú közösségek jelentek meg és terjedtek el. Nagyvárosok jöttek létre és a polgári réteg kialakulásával egyidőben egyre többek számára lettek elérhetőek és igényelték a szabadidős tevékenységek, az öntevékeny mozgalmak, közösségek. A különböző egyletek, egyesületek, körök sokszínű tevékenységet folytattak: érdekképviselőket láttak el, de foglalkoztak önképzéssel, politikával, a társasélet gyakorlásával, játékoskodással is amellet, hogy a szabadidő eltöltésére nyújtottak lehetőséget. Ezek a szerveződési formák sok esetben működtettek dalegyleteket, dalárdákat a társadalmi rétegződés valamennyi szintjén (Dobszay 1998). A ma működő kórusok közvetlen előzményei voltak tehát ezek a dalárdák, énekes csoportok.

Dalegyletek, dalárdák, mint a mai kóruséneklés előzményei

A dalárda vagy dalegylet rendszerint férfiakból álló énekkar, mely a 18. századi Angliában született meg és német közvetítéssel került be a magyar köztudatba. Az angliai gyakorlatban jelent meg először, hogy földesúr és jobbágya együtt énekelt, nem származás szerinti volt a közösségbe tömörülés és az egész településen, nemcsak a templomban szerveződött. Az első magyar dalárdák a berlini Liedertafel férfikar mintájára alakultak.

Az 1830-as és 40-es években egyre több magyar faluban indult hasonló mozgalom, többszólamban éneklő karok alakultak, melyek tagjai főként iparosok voltak. Ezek tulajdonképpen informális közösségekként, baráti társaságokként is működtek, akik kölcsönösen segítették egymást és mellette dalárfesztiválokra jártak, ahol hazai szerzők romantikus műveit, magyaros kardalokat, népdalokat és azok feldolgozásait adták elő. A nemzeti öntudatra ébredés korában a dalegyletek célja a közösségek megalkotása mellett az volt, hogy minél gyakrabban magyarul énekeljenek, ezzel is segítve a nyelv terjesztését (Fazekas 2016). Az 1848-as forradalom és szabadságharc az énekkarok működésének töréspontját jelentette, csökkent a dalegyletek száma, nem vállalhattak nyilvános fellépéseket, nem énekelhettek magyar dalokat. Ám a közös éneklés népszerűségét és szükségét mutatja, hogy a dalárdák rövid időn belül újra alakultak, 1867-ben már az Országos Magyar Daláregyesület fogta össze őket Erkel Ferenc vezetésével. Az 1868-as dalárünnepélyen – mely találkozók rendszerint versenyek is voltak – már hatvan dalárda képviseltette magát, több mint 1000 kórustaggal (Fazekas 2017).

A kecskeméti kórusélet kezdetei

Az imént vázolt korszakban, 1864-ben alakult meg a Kecskeméti Városi Dalárda is, mely aztán rendszeres résztvevője lett az országos dalosünnepeknek. 1868-as közgyűlésén meghatározott alapszabálya szerint a Dalárda célja: *„általában a műének, különösen pedig a nemzeti dalainknak művelése és terjesztése, azoknak nyilvános előadásával a nemesebb ízlés fejlesztése, s ez úton is a közművelődés előmozdítása. E célok elérésére eszközül szolgálnak: az énekgyakorlatok, időszerű kirándulások, országos dalárünnepélyeken való részvétel (...) játékos és üdvös célokra való közreműködés”* (Alapszabály: 1). Tagja lehetett minden *„társadalmilag kifogástalan férfi és nő”*, akiknek feladata volt az egylet erkölcsi jó hírét fenntartani és kötelességük magukat az alapszabályoknak alávetni (Uo. 4). Jövedelmei tagsági díjakból, a saját hangversenyeken

összegyűjtött bevételekből és az alapítók befizetett kamataiból származtak. Működő, pártoló, alapítói és tiszteletbeli tagokat tartottak számon.

1. Működő tag lehetett az, aki „*elegendő zenei érzékkel és hanggal*” rendelkezett. A közösség által meghatározott rendezvényeken (próbákon, dalünnepeken) köteles volt részt venni, ha közreműködését megtagadta és 3 egymás utáni próbán indoklás nélkül nem jelent meg, kizárhatóvá vált. A működő tagok nem fizettek tagdíjat.
2. Pártoló taggá váltak azok, akik a nemes célokat támogatni kívánták, ezért legalább három éven át két forint évi díjat fizettek.
3. Alapító tag volt az, aki egyszerre befizetett 25 forintot az egyesület pénztárába vagy a tőke 5%-os évenkénti kamatát fizette és erről nyilatkozatot is adott.
4. A tiszteletbeli tagok megválasztása a közgyűlés kizárólagos joga volt. Olyan „*közbecsülésben álló és társadalmilag kimagasló egyének választhatók meg, kik az egyesület érdekében tanúsított buzgó fáradozásaik, vagy a zene és dal terén általánosan elismert érdemeik által magukat kitűntették*” (Uo. 6).

A dalárda szervezeti felépítését tekintve rendelkezett közgyűléssel, választmánnyal, különböző tisztviselőkkel és műbíró bizottsággal. Minden olyan kérdést, mely a tagokat és az egyesületet érintette a közgyűlésben vitatták meg, meghatározott szabályok szerint. A választmány hajtotta végre, foganatosította azokat a feladatokat, melyeket a közgyűlésben megfogalmaztak. Felügyelték az egyesület működését, valamint pénzügyi helyzetét. Az egyesület tisztviselői: az elnök, alelnök, karnagy, jegyzők, pénztárnok, gazda és a zászlótartó voltak. Az elnök az egyesület mindenkorai képviselője volt, ő hívta össze, nyitotta meg, vezette és zárta le az üléseket. Az egyesület pecsétjét és zászlóját őrizte. Az alelnök (működő tag) őt helyettesítette, amennyiben az elnököt akadályozták a részvételben. A karnagy tartotta a próbákat, vezényelt a hangversenyeken, felügyelte a repertoárt és az éneklet minőségét. A jegyzők nyilvántartást vezettek a tagokról, a közgyűlések jegyzőkönyveit írták, levelekre válaszoltak az elnök ellenjegyzése mellett. A pénztárnok kezelte az egyesülettel kapcsolatos pénzmozgásokat. A gazda a fizikai környezet megteremtéséért volt felelős: gondoskodott a fűtésről és világításról, az ingóságokról leltárt vezetett. A zászlótartó feladata volt az egyesület zászlaját rendben tartani, felvonulások és hangversenyek alkalmával hordozni azt. A műbíró bizottság döntött a tanulandó dalokról, fontolóra vették a karnagy javaslatait és véleményezték az énekkar előadását a fellépések után. Az alapszabály ír arról is, mi a teendő a tagok közötti konfliktusok esetén: „*az elnökség által egyenlített ki, melynek eredménytelensége esetén a választmány, utolsó esetben a közgyűlés hivatott határozni*” (Uo. 15).

A Kecskeméti Dalárda 1874 és 1907 között eredményesen szerepelt, gyűjtötte az okleveleket és díjakat a dalversenyeken. Huszár Dezső az egyesület 50 éves múltjáról szóló írásában a következőképpen méltatta őket: „*El is ismerik országszerte, hogy a magyar népdalt, kevés dalegylet tudja oly magyaros zamattal előadni, mint a Kecskeméti Városi Dalárda (...) 1864. évtől kezdve egész napjainkig, a Kecskeméti Városi Dalárda, a város társadalmi életének egyik legtevékenyebb közművelődési tényezője s különösen szereplésének első két évtizedében, kulturális fejlődésének egyedüli irányítója volt. (...) mi sem igazolja fényesebben, mint az a tény, hogy Kecskeméten immár egy városi zeneiskola és még másik két dalegylet működik*” (Huszár 1909: 129).

A továbbiakban két Kecskeméti működő kórust mutatok be, melyek hasonló céllal, közösségként működnek, s melyek alapítását 110 esztendő választja el egymástól.

A kecskeméti komolyzenei életet, azon belül a két különböző énekkar működését és a koronavírus miatti elszigeteltség tapasztalatait szerettem volna megismerni, ezért 2020 nyarán félig strukturált interjúkat készítettem többek között az Aurin Leánykar vezetőjével, Durányik

Lászlóval és a kórus három tagjával, továbbá a Kodály Zoltán Vegyeskar vezetőjével, Zöldi-Kovácsné Korompai Mónikával.

A Kecskeméti Polgári Dalkör, a mai Kodály Vegyeskar

A Huszár Dezső által 1909-ben említett két dalegylet közül az egyik az 1888. március 9-én alapított Polgári Dalkör volt. Alapvetésében, szervezeti felépítésében nagyon hasonló volt a Kecskeméti Dalárdához és a Kecskeméti Dalkörhöz. Jelentős különbség azonban, hogy a Polgári Dalkörbe csak az iparos céhekhez tartozó férfiak léphettek be. Hosszú éveken keresztül nem is lehetett női tagja a kórusnak. Első elnökük Böszörményi Mihály, első karnagyuk Nemesszeghy István zenetanár volt, hozzáértésének köszönhető a kórus, hogy a kottát nem, vagy csak alig ismerő iparosok később országos ismertségre tettek szert. Ők építették meg az Iparos Otthont is, hogy próbáiknak helyszínt biztosítsanak. (Ma Ifjúsági Otthon, a Hírös Agórához tartozó intézmény.)

Évtizedekig működtek Kecskeméti Polgári Dalkör néven, ami később Polgári és Munkás Dalkörre változott. 1948 tavaszán a szocialista állam építésének „jegyében” megkezdtek a polgári egyesületek felszámolását, ami a dalkörökre is vonatkozott. A kecskeméti Polgári Dalkör akkori elnökét, Tóth Lászlót a város kultúr-ügyosztálya utasította lemondásra. Céljuk az volt, hogy megszüntessék a „polgári befolyást”. Szili Istvánt, a szocialista párt tagját tették meg új elnöknek, aki indítványozta, hogy a kórus vegye fel Kodály Zoltán nevét. Az országban a másodikkak voltak, akiknek még maga a mester engedélyezte nevének viselését, így lett a kórus Kecskeméti Dolgozók Kodály Zoltán Énekkara. A névváltozással egy időben vegyeskarrá alakultak, majd működtek a következő évtizedekben. Állandó résztvevői voltak országos és határon túli kórustalálkozóknak. (Heltai 2008).

A Kodály Zoltán nevét viselő, már több mint 130 évre visszanyúló történettel rendelkező vegyeskart jelenleg (2019-2020-ban) Zöldi-Kovácsné Korompai Mónika vezeti, aki feladatnak és kötelességnek érzi, hogy a nagymúltú közösség fennmaradjon. Az adatfelvétel idején fennálló járványhelyzet miatt a kórus tagjaival nem volt lehetőségem találkozni, ezért a kórust vezető Zöldi-Kovácsné Korompai Mónika ismertette az énekkar és a tagok motivációit. A tagok átlagéletkora 60 év felett van, a jelenleg is aktívak általában 40 éves koruktól énekelnek együtt a kórusban. Éppen ezért soha nem volt még akkora kihívás az énekkar fenntartása, mint napjainkban, mikor a repertoár mennyiségi és minőségi tekintetben is visszaszorult, s ezt súlyosbította, hogy a pandémia miatt elmaradtak a próbák.

Egyébként is jellemző, hogy a kórusba új tagok ritkán érkeznek, akik mégis, szintén 60 év fölöttiek. A belépés pedig meghívásos alapon történik, ami miatt jellemzően nincs mód azok kiszűrésére, akiknek nincs megfelelő hangjuk a kórusénekléshez. Azonban a lassú bővülést, stagnálást most előreláthatólag a létszám csökkenése követi. A kórus a koronavírust megelőző időszakban hetente egyszer próbált. Évekkel ezelőtt megfelelő repertoár birtokában gyakrabban vettek részt országos kórustalálkozókon, kiépült kapcsolatuk volt Galántán működő énekkarokkal is. A találkozók száma az évek alatt egyre ritkult. Utoljára 2019 decemberében léptek fel a Katona József Könyvtár által szervezett Kórusok Délutánja elnevezést viselő programon. Ez a szereplés bizakodásra adott okot, de aztán jött a világjárvány, ami a szakmai tevékenységre és a kórus, mint közösség életére is hatással volt (van). Sok tag ugyanis nemcsak énekelni jár a kórusba, előfordul, hogy néhányaknak ez az egyetlen közösség az életében. A próbákon kívül formálódhatnak olyan társaságok is, akik együtt járnak szórakozni: operába, színházba. A kórustagok találkozásának hiánya sokakat rosszul érintett, hiszen

tudható, hogy az amatőr művészeti tevékenység önmagában, de a közösségi élmény volta miatt is jótékony hatással van a szubjektív életminőségre, a lelki egészségre (Dudás 2015).

A Vegyeskarnak megmaradt a kezdetekben is használt és már részletezett szervezeti felépítése. Ma már alapítványként működik, de a kórusnak most is van elnöke, aki kezeli a pénzügyeket, koordinálja a szerepléseket, pályázatokat, rendezi a konfliktusokat a tagok között (ha vannak) és ő maga is a kórus tagja. Van egy kisebb vezetőség (ld. Választmány) és pénztáros, mert a tagok tagdíj fizetése mellett tartozhatnak a kórusba. A karnagy a legtöbb dologban az elnöknek van alárendelve, szakmai tekintetben viszont önálló. Ezért autentikus ez a közösség, mert ragaszkodnak az együttesen meghatározott szabályrendszerhez.

Kodály Iskola, a kórusok bölcsője és a Miraculum-Aurin kóruscsalád

A kecskeméti Kodály Iskola az ország első ének-zenei iskolájaként jött létre 1950-ben. Igazgatója Nemesszeghy Lajosné Szentkirályi Márta volt, akivel Kodály Zoltán először 1947-ben, díszpolgárrá avatásán találkozott Kecskeméten. A fiatal tanítónő zeneóvodásokkal gyermekjátékokat adott elő, miután a zeneszerző arra biztatta, hogy munkáját folytassa iskolás korú gyerekekkel. Szentkirályi Márta a tanácsot megfogadta, 1950. október 27-én sor került az első tanítási napra. Az intézmény 70 éves fennállása alatt gimnáziummal, zeneművészeti szakközépiskolai képzéssel bővült. Magyar Örökség Díjjal, Kodály Zoltán-díjjal és a Magyar Művészetoktatásért intézményi szakmai díjjal kitüntetett intézmény. Jelentős oktatási tevékenysége mellett a kecskeméti kórusélet meghatározójává vált (A Kodály Iskola honlapja). Az Aurin Leánykar az előzőekben ismertetett kórust 110 évvel követően 1998-ban alakult Durányik László vezetésével a Kodály Iskola 9-12. osztályos lány tanulóiból. Ezek a diákok előtte a szintén Durányik László vezette Miraculum kórus (6-8. osztályosokból álló gyerekkar) tagjai voltak. Valószínűleg a karnagy meghatározó vezetői stílusa és a jól működő közösség vitte rá a 8. osztályt elhagyókat arra, hogy alapítsanak egy új kórust. (Lett volna lehetőségük az iskola vegyeskarához csatlakozni, de ők a már meglévő szokásrendszerhez és közösséghez ragaszkodtak.) A két kórus szabályai között ezért alig van különbség, a Miraculumot életkoruk miatt elhagyó lányok lépnek be az Aurinba. A kórus célja *„fontos szerepet betölteni a város kulturális életében, szervesen bekapcsolódni a magyar zenei életbe, részt venni, és eredményesen szerepelni hazai és külföldi hangversenyeken, fesztiválokon és kórus- versenyeken, színvonalas hangfelvételek készítése, Kodály Zoltán szülővárosának, Kecskemét nevének méltó képviselése az egész világon”* (A Miraculum-Aurin kóruscsalád honlapja).

Feladata pedig azon túl, hogy elkötelezett, énekelni szerető és tudó fiatalokat neveljen, a világ zenei kultúráján keresztül történő megismerése. Mondhatjuk, hogy a lányok kórustagságuk éve alatt kozmopolitákká nevelődnek az utazások során, hiszen Európa számos országában jártak már. A 22 éves fennállás alatt az énekkar 28 nemzetközi kórusversenyen 20 első, 6 második és 4 harmadik díjat nyert el. 2006-ban például kórusolimpiát nyert Kínában, kategóriájában 42 kórust utasítva maga mögé. A kutatás során a Leánykar három, 18-21 év közötti tagjával készült interjúból az is kiderült, hogy az ilyen jellegű fellépések során elsődleges feladat a minőségi hangzás megteremtése, de közben mást is lehet tanulni. A tagoknak lehetőségük van megismerni a viselkedési normákat hivatalos környezetben és a kulturális szokásokat más országokban az utazások során, nyelvtudást gyakorolni, olyan szociális kompetenciákat kialakítani, melyek egy társas út során szükségesek. Gyakorlatilag szélesíteni az egyén látókörét minden tekintetben.

A kórus mögött az Aurin és Miraculum Alapítvány áll. Durányik László – a vele készített interjú során – elmondta, hogy a szervezet a kuratóriumi elnökből (ő maga) és a kuratóriumi tagokból

tevődik össze. Évente két megbeszélésük során döntenek pályázatokról, utazásokról, pénzügyekről, tehát a működéshez szükséges feltételekről. A kórus költségvetése pályázati forrásokból, a szereplésekből befolyt összegekből, az adó 1 %-ból és az évenkénti tagdíjból áll össze. A tagdíj fizetése nem régi hagyomány és nem is formális tevékenység, ennek összegét újkottákra fordítják. A tagdíj fizetése azonban nem feltétele a tagságnak, az alapítvány átvállalja azokét, akiknek ez nehézséget jelent.

A közösségbe tartozás tehát nem múlhat az anyagiakon, sokkal inkább a megfelelő énekhangon, de szükség esetén még ez is fejleszthető, viszont a próbákban való részvételtől nem tudnak eltekinteni. Azoknak a tagoknak, akik a próbák meghatározott százalékán nem jelennek meg, a kórusvezető egy vizsgát rendel el, ahol számot kell adniuk tudásukról. Teszik mindezt azért, mert az énekkar minőségi munkája a pénteki és szombati kétórás közös próbákban rejlik. Aki azokon nem vesz részt, aligha tudja otthon bepótolni a lemaradást, esetleg rossz hangokat, rossz ritmust énekel ezzel hátráltatva a közösséget és a minőség képviselését.

Az interjúalanyok valamennyien megerősítették: a kórus vitathatatlanul egy közösség, melyen belül a rendszeres találkozás, egymás személyes ismerete és közös cél köti össze a tagokat. Ez azonban nem jelenti azt, hogy teljesen homogén lenne. A kórusban eltöltött évek alapján egyfajta hierarchia alakult ki a kóruson belül, a hosszabb ideje tartó tagság bizonyos előnyökkel, előjogokkal jár. Az idősebbek elsőbbsége az utakra bekerülni létszámkorlát esetén, a buszon helyet választani, közös étkezéseknél előre állni a sorban stb. A közösségben ezek a szabályok élnek, nem jellemző, hogy az idősebb tagok előjogaikkal visszaélnek. Mindenkorai főnök a kórus vezetője, csak a tőle származó információ a hiteles, a repertoár darabjait ő választja. A konfliktusok forrása a kórusvezető és a kórus között a művek listája lehet, abban az esetben, ha egyet-egy nem szívesen énekelnek. A tagok között nincs vagy nagyon kis mértékben vannak jelen ellentétek, ezeket egymással megbeszélik, megvitatják.

A körülbelül 50 főt számláló kóruson belül az életkori- és a kórusvezető/kórustagok hierarchián kívül vannak még kisebb csoportosulások, melyek alapját jellemzően az azonos osztályba járás képezi. Azon túl, hogy a kórusnak vannak közös programjai, ezek a kisebb csoportok baráti társaságokként működnek, közösségek a közösségben, akik eljárnak együtt szórakozni, szeretik szabadidejüket együtt tölteni, ahogyan ez a Kodály Vegyeskar esetében is jellemző.

Az énekkar közösségét még saját hagyományok, közös programok is összetartják a munkán és kialakult baráti kapcsolatokon kívül. A kóruskarácsonyok alkalmával például egymás megajándékozása volt a szokás, amit közös tánc, éneklés követett. Jellemző volt a Miraculum-bérlet: jelképes összegért egy hangversenysorozat jegyeit lehetett megváltani, melyen változatos és híres előadók léptek fel. (Ennek a keretén belül hallhatta először a közönség a Csík Zenekar előadásában a Most múlik pontosan című Quimby dalt.) Ezek a hagyományok részben elmaradtak, újabban a kórusközösség a Hírös Agóra szervezett koncertjeire kap belépőket és látogat el együtt.

A kórus tagjaival készített interjúkból mindezek felül az is kiderült, hogy a legnagyobb összetartó erőnek azt érzik, hogy együtt képviselnek értéket és közösen alkotnak.

Az ezt a korosztályt tömörítő énekkar sikerebben vészelte át a tavaszi pandémia időszakát, mint a Kodály Vegyeskar, hiszen a virtuális térben otthonosabban mozogva a kapcsolattartás intenzívebb maradt, megélhették a közös alkotást és értékteremtést az online alkalmak során.

A kórusok tagjai közösségeket alkotnak?

Kétségtelenül igen. A közösségek mibenlétét a különböző területeken kutató tudósok különböző szempontok alapján határozták meg. Ferdinand Tönnies német szociológus például 1887-ben megjelent *Közösség és társadalom* című művében a ma is használt közösségfogalom alapjait fogalmazta meg. A két képződményt egymáshoz viszonyítva definiálta: a hagyományos közösségeket és azok pozitív hatásait, valamint a XIX. században az iparosodás hatására megváltozott társadalmi viszonyokat. Így fogalmaz: „a társadalomban *csakúgy, mint a közösségben, békésen élnek és laknak egymás mellett. Nem állnak azonban lényegi kapcsolatban egymással, hanem inkább el vannak egymástól választva, s míg a közösség esetében a kapcsolat minden elválasztás ellenére is fennáll, itt fordított a helyzet: az emberek minden kapcsolat ellenére egymástól elkülönülten élnek*” (Tönnies, idézi Vercseg 2018: 59).

Vercseg Ilona a modern közösségek szerveződésének három leggyakoribb elvét összegzi *Közösségelmélet* című írásában:

1. Hely: a közösség a lokális szinonimájaként jelenik meg, földrajzi minőségben, az egymás szomszédságában élőket fogja össze.
2. Érdeklődés szerinti/választott közösségek: az egyén saját döntése alapján több általa választott közösségbe is tartozhat. Legyen az az identitására, szabadidős tevékenységére, vallási életére stb. vonatkozó csoport.
3. Szellemi, lelki közösség: a vallási közösségek, színterek szerepe (Vercseg 2018: 75).

Heller Ágnes filozófus úgy gondolja, hogy a csoportba kerülés véletlenszerű, míg a közösség megválasztása tudatos folyamat. A kettőt az integráció mértékétől függően kategorizálja: a csoportot kezdetleges, alacsony integrációjúnak, míg a közösséget magasabb rendű szerveződésnek nevezi, így felállítva egyfajta minőségi sorrendet (Heller 1970).

Csányi Vilmos humánetológus pedig az emberi viselkedés és szokások elemzésének figyelembevételével alkotott 2011-ben közösségfogalmat: „Az emberi közösség humánetológiai definíciója alapján olyan csoport, amelynek tagjai élettevékenységük során készek a csoportérdeket felismerni, és a saját egyéni érdekeiket a csoportérdekek mögé sorolni (...) A csoport és a közösség között alapvető különbség az, hogy a csoportokat a véletlen alkalom, közös érdeklődés, érdek, kényszer tartja össze, míg a közösségnek saját kultúrája van, és a fentiekben felsoroltakkal jellemezhető” (Csányi 2011: 42).

Az előzőekben tárgyaltak és az empirikus kutatás alapján megállapítható, hogy a kórusok esetében – legyenek tagjai bármely korosztályhoz tartozók – közösségekről beszélhetünk, hiszen:

1. a tagok a közösséget annak ellenére is fenntartják, ha bizonyos ideig nem tudnak rendszeresen találkozni (pl. csak a virtuális térben): „*míg a közösség esetében a kapcsolat minden elválasztás ellenére is fennáll*” (Tönnies).
2. az egyének érdeklődése mentén szerveződő közösségek, melyekben megjelennek a szellemi közösségek jellemzői is (Vercseg Ilona).
3. az egyén tudatosan választja a tagságot (Heller).
4. saját kultúrájuk, kialakított szabályrendszerük, „mi-tudatuk” van, ezért az egyén kész a csoportérdekeket felismerni (Csányi).

A vizsgált kórusok közösségek, mert céljuk a tagjaikat közösséggé formálni. Az válhat csak taggá, aki a csoportosulás belső normáit tiszteletben tartja, magát aláveti a szabályoknak. Az alapszabály pedig nem egy felülről hozott intézkedés- és előírás-csomag, hanem a tagok egymás közötti megállapodásán alapuló normarendszer. Közös alkotják meg őket és elvárják, hogy mindenki azokhoz tartsa magát. A közös éneklésen túl feladatokat tűznek ki, hagyományokat ápolnak, kultúrát terjesztenek, ez által a tágabb közösség, lakosság művelődését is szolgálják.

Általuk megelevenedtek a kóruskultúra egyházi kezdetei, ahol a cél szintén nem a hivatásos énekesek oktatása volt, hanem az európai szintű értelmiség, a „kiművelt emberfők” felnevelése. Ezért fontos, hogy a járványhelyzet ellenére továbbra is fennmaradjanak és működni tudjanak.

Összegzés

A több évszázados múltra visszatekintő kóruséneklés kapcsán fontos megjegyeznünk, hogy a zene mindig fontos szerepet játszott az emberek életében, a közös éneklés a közösségi események kiemelt része volt és maradt. A közös éneklés a kezdeti vallási hagyomány mellett egyre inkább szabadidős tevékenységgé vált, a közösségek állandó keretet kaptak, intézményesültek, s bár mint ilyeneket néha igyekeztek korlátozni, a kórusközösségek általában újra alakultak, életre hívta őket az ember közösség iránti igénye. Napjainkban a járványhelyzet állítja komoly kihívás elé a közösségeket, főleg az olyanokat, melyeknek működése nehezen megoldható az online térben. Kutatásom egyik tapasztalata, hogy a kórusok munkája és az azokon belüli kapcsolatok folytonosak annak ellenére is, hogy a személyes jelenlét alapuló foglalkozásokat felfüggesztették. A különböző korú tagok törekszenek arra, hogy valamilyen módon fenntartsák a kommunikációt egymás között, megőrizték a közösség erejét. Azonban nem szabad azt elfelejtenünk, hogy a kórusmuzsika (és minden egyéb kulturális élmény) közvetlen jelenléttel élvezhető igazán, az énekkarok online működése csak átmeneti lehet.

Az offline közösségek és az egy időben egy helyen történő közös éneklés képes ugyanis tartósan javítani a tagok szubjektív életminőségén és a közös programok kovácsolják össze igazán a kórusokat korosztálytól függetlenül. Így lesznek képesek aztán programlehetőséget biztosítani a közönség számára, ápolni a hagyományokat közösségi szinten és hozzájárulni a „kiművelt emberfők” felneveléséhez társadalmi szinten.

További kiterjesztett kutatások arra is rávilágíthatnak, hogy milyen jövő előtt állnak a komolyzenei közösségek, milyen eszközökre, lépésekre lenne szükség ahhoz, hogy meg lehessen állítani a komolyzenei rendezvények közönségének előregedését, az érdeklődők számának csökkenését.

Jelen publikáció elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos
Kutatási Programja támogatta.
2019-2020.

Felhasznált irodalom:

- Csányi Vilmos (2011): A vizsgálat tárgya: az ember. *Inter Press Magazin*, 31. 9. sz. 42-46.
- Dobszay László (1998): *Magyar zenetörténet*. Mezőgazda Kiadó, Budapest
https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_522_Magyar_zenetortenet/ch01.html
[2020. 08. 11.]
- Dudás Katalin (2015): Az amatőr művészeti tevékenység hatása a szubjektív életminőségre és a lelki egészségre. *Kulturális Szemle/1. sz.*
- Fazekas Ágnes (2016-2017): Polgári dalos mozgalom Magyarországon a 19. században. 1-5. rész. *Parlando*, 2016/6. sz. – 2017/4.sz.
- Heller Ágnes (1970): *A mindennapi élet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Heltai Nándor (2008): *Kodály Zoltán és szülővárosa, Kecskemét*. Argumentum Kiadó, Budapest.
- Huszár Dezső (1909): A Kecskeméti Városi Dalárda 50 éves múltja dióhéjban. In: Göndöcs István (szerk.): *A Kecskeméti Országos Dalosünnep emlék-albuma – Második füzet*. Nyomtatott Kner Izidor könyvnyomdájában, Budapest. 128-130.
- A Kecskeméti Dalárda alapszabályai (1895): Alakult 1864. Nyomtatták Tóth Lászlónál, Kecskemét
- A Kecskeméti Kodály Iskola honlapja
<https://kodaly-iskola.hu/rolunk/>
[2020. 08. 24.]
- A Miraculum-Aurin kóruscsalád honlapja
<https://www.aurin-choir.hu/girlschoir/>
[2020. 08. 24.]
- Szikszayné Dobronyi Erzsébet (2007): *Zenei kislexikon*. Aquila Könyvkiadó, Budapest.
- Vercseg Ilona (2018): *Közösségelmélet*. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
[http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/cb64d6a7ffc532248525670c0080efa5/b43cc0ddd72bbddfc125827c00611729/\\$FILE/Parolafuzet_Vercseg_2018_k%C3%A9sz.pdf](http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/cb64d6a7ffc532248525670c0080efa5/b43cc0ddd72bbddfc125827c00611729/$FILE/Parolafuzet_Vercseg_2018_k%C3%A9sz.pdf)
[2020. 08. 06.]
- Az empirikus kutatás során elkészült interjúk
 - Durányik Lászlóval, a Miraculum-Aurin kóruscsalád vezetőjével és tagjaival
 - Zöldi-Kovácsné Korompai Mónikával, a Kodály Zoltán Vegyeskar vezetőjével

Magné Szaitz Éva:

Az amatőr színjátszás céljai, lehetőségei Csongrád-Csanád megyei és határon túli példákon keresztül

Absztrakt: Az amatőr művészetek egyik legismertebb válfaja az amatőr színjátszás. Nem csupán időtöltés, vagy hobbi, hanem eszköz a közösségépítésre, a generációk közötti kapcsolatok erősítésére. A kulturális mediáció mesterképzés zárásaként diplomadolgozatom középpontjában az amatőr színjátszó csoportok működésének részletező leírása áll. Hét színjátszó csoport vezetőjével beszélgettem. A kérdéseim megválaszolására az interjú módszerét alkalmaztam. A vizsgálódás területe Csongrád megye, Vajdaság és Székelyföld volt. Öt, Csongrád megyében működő amatőr színjátszó csoport vezetőjével készítettem interjút. Az alábbiakban ezeket ismertetem és elemzem.

Abstract: The amateur drama art's one well known type is the amateur acting. Not only pastime or hobby but a tool to build a community and to strengthen the connection between generations. To finalize my cultural mediator master dissertation I have done a detailed analysis about the amateur drama art group's operation. I had a conversation with seven drama art leader. To answer my questions I have used an interview. I looked into Csongrad county, Vojvodina and Seckler land. I have interviewed five drama art leader from Csongrad county. In what follows this is what I will describe and analyse.

Bevezetés

Ez a tanulmány a 2020-ban a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar kulturális mediáció mesterszakára készített „Az amatőr színjátszás céljai, lehetőségei Csongrád-Csanád megyei és határon túli példákon keresztül” című diplomadolgozat alapján készült.

A Nemzeti Művelődési Intézetnél végzett munkámnak köszönhetően hét éve vagyok részese a vidéki színtársulatok életének, ezért kutatómunkám során Csongrád-Csanád megyében működő amatőr színtársulatok képviselőivel készítettem interjúkat, amit kiegészítettem két határon túli példával is. A megyei csoportokból kettő a Pajtaszínházi Programon is részt vett.

A színjátszás és a „flow” élmény

Van-e olyan kifejezés, amely egyetlen szóval tükrözi azt az élményt, azt az állapotot, amelyet az amatőr színjátszók a játék során átélnek, megtapasztalnak? Igen. Ez a „flow”. Akár az amatőrökről, akár a profi színészekről beszélünk, az egyénnek a színjátszás iránti érdeklődését, elhivatottságát, vonzalmát Csíkszentmihályi Mihály megfogalmazása jól szemlélteti: Csíkszentmihályi szerint a flow élmény olyan helyzet, amelyben az illető szabadon annak szentelheti a figyelmét, hogy elérje célját, mivel nincs zavar, amiben rendet kellene tennie és nincs olyan fenyegetés, amellyel szemben az énnak meg kellene védenie magát. Ebben az

esetben tehát a tevékenység maga a cél: önmagáért tesszük, azért, mert az adott cselekvés örömet, elégedettséget ad, nem pedig azért, hogy az által érijünk el egy célt.

Ezt az állapotot nevezi Csíkszentmihályi „flow” -nak, áramlatélménynek (Csíkszentmihályi, 2018: 67. o).

Erről az állapotról az interjúk során a megkérdezettek is beszámoltak.

A magyar nyelvű színjátszás kezdete:

Az első magyar színigazgatónak Kelemen Lászlót tekintjük. Neve összeforr a hagyományos értelemben vett magyar nyelvű amatőr színjátszás kezdetével, hiszen elsőként hozott létre magyar nyelvű amatőr színjátszó csoportokat. Ez a 18. század végére datálódik.

Kelemen felismerve a magyar színjátszás jelentőségét a magyar nemzet függetlenségéért, a magyar nyelvért vívott harcban, 1790-ben megalapította az első hivatásos magyar színtársulatot is, melynek műsorán már a világirodalom klasszikus drámái is szerepeltek. A társulat Kazinczy Ferencen keresztül összeköttetésbe került a Martinovics-féle mozgalommal, amely Magyarországon az első forradalmi kísérlet volt a feudális hatalom megdöntésére. A forradalom bukása után a hatalom elmozdította Kelemen az állásából, így 1796-ban a társulat is megbukott. 1799-től 1801-ig vidéken megkísérelte újabb társulattal a munkát (ekkor játszottak Nagyváradon, Szegeden, Kecskeméten, Nagykőrösön, Gyöngyösön és Losoncon). Ez azonban csak 1801-ig működött (Staud, 1961: 77. o).

Ezután ügyvédként és kántorként tevékenykedett, majd Makóra költözött, onnan pedig 1811-ben Csanádpalotára, ahol színjátszó csoportokat hozott létre. Itt élt 1814-ben bekövetkezett haláláig. Sírhelye a Kelemen László Emlékparkban található Csanádpalotán.

Csongrád-Csanád megyében róla művelődési házat, alapítványt, utcát, színitánodát neveztek el, és a Csanádpalotán megrendezett amatőr színjátszó találkozó is az ő nevét viseli.

A magyar nyelvű amatőr színjátszás alapjainak Kelemen kortársai is meghatározói előfutárai voltak, így Bessenyei György, a magyar felvilágosodás első nagy alakja, valamint Kazinczy Ferenc, aki a magyar művelődés irányítója lett Bessenyei után és a nyelvújítás is az ő nevéhez fűződik. Fontos, hogy a felvilágosodással létjogosultsága lett a sajtónak, a könyveknek, a nyomdának.

A 19. század egyik legfontosabb eseménye pedig a kiegyezés. A kiegyezés után Magyarországon egyre erősödött az informális közösségek igénye, vagyis egyletek, egyesületek jöttek létre nagy számban, érvényesítve az egyesülési jogot. A dualizmus korában ugyan nem született még törvény az egyesülési jogról, azt belügyminiszteri rendelettel szabályozták. A polgárság színtereit a polgári olvasóköri, társasköri jellemezték, míg a parasztságot a gazdaköri, legényegyletek, tanyai olvasóköri, földmunkás olvasóköri. Trianon után a dualizmus idején kialakult rendszerben működtek tovább az önszerveződő közösségek. 1932-ben több mint 3800 társaskör, közel 2000 kulturális, művészeti, irodalmi, tudományos közösség működött. Ezek között már amatőr színjátszó csoportok is voltak. A csoportok betanítását elsősorban tanítók koordinálták.

Az amatőr színjátszást meghatározó jogszabályok:

Az amatőr színjátszás témakörével foglalkozva elengedhetetlen beszélni a törvényi vonatkozásokról, a színházi ügynökségek szerepéről és a közművelődési alapszolgáltatásokról egyaránt. Ezek egyáltalán nem vagy csak érintőlegesen kerülnek szóba a csoportoknál. Éppen ezért is fontos, hogy tudjanak úgy a lehetőségeikről, mint a kötelezettségeikről. Két törvényt érdemes a témával kapcsolatban ismerni, ezek a következők: a 1997. évi CXL. törvény a

muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, az 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról.

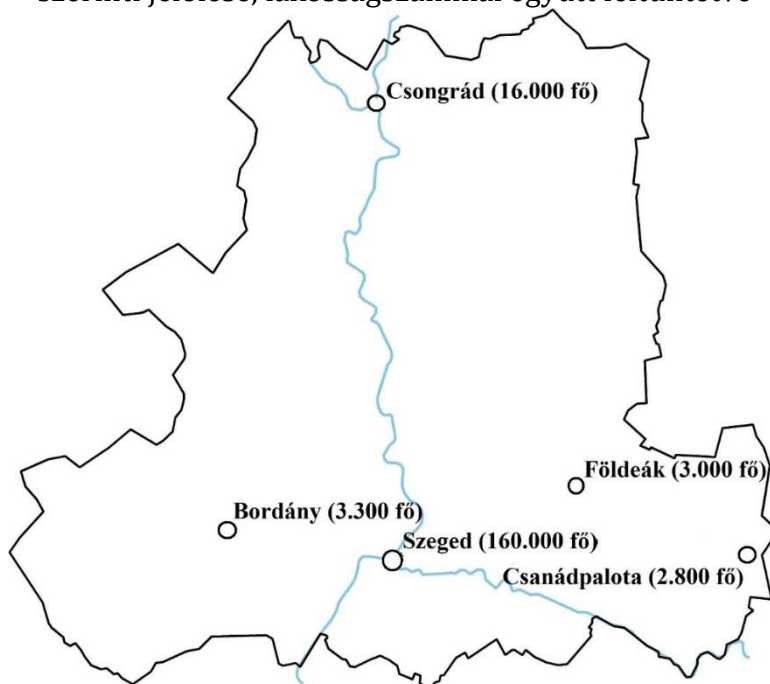
A szerzői jogdíjról:

A Magyarországon működő színházi ügynökségek szerepe is említést érdemel. Ismert többek között a Theatrum Mundi Színházi és Irodalmi Ügynökség, a Hofra Színházi és Irodalmi Ügynökség, a Proscenium Szerzői Ügynökség. Az ügynökségek színpadi szerzők, fordítók műveinek jogait közvetíti hazai és határon túli színházak, könyvkiadók, filmgyártók számára. Egyes ügynökségek elsősorban amerikai művekkel, míg mások angolszász, francia, német és más európai szerzők képviselésével foglalkoznak.

Lekli Miklós, a Hofra Színházi és Irodalmi Ügynökség munkatársa szerint Vereb Tamás szerzői jogokkal kapcsolatos írása hűen tükrözi, hogyan érinti az amatőr színjátszókat a szerzői jogok kérdésköre. Vereb szerint: „a magyar színházi szakma túlnyomó része átláthatatlan és áthatolhatatlan lila ködnek tartja a szerzői jog magyarországi intézményrendszerét. Mások magát a szerzői jogot tartják fura és megkerülendő, elsumákolandó, csak suttogva emlegetendő förmedvénynek vagy fölösleges bilincsnek – ha egyáltalán tudomást vesznek róla” (Színház Kritikai és Elméleti Folyóirat, XXXVIII. évfolyam, 1. szám, 2005:43).

- A kulturális törvényben megfogalmazott 7 közművelődési alapszolgáltatás közül kettő, ami az amatőr színjátszó csoportokat tekintve rendkívül fontos:
művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása. (Ezt a közösségi tevékenységek legkisebb alapegységben, a közösségi szintekben is kötelező biztosítani).
- az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása (1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv>, [2020.10.31.]])

1. ábra: az amatőr színjátszó csoportok vezetőivel Csongrád megyében készült interjúk település szerinti jelölése, lakosságszámmal együtt feltüntetve

Az empirikus adatgyűjtés körülményeiről és eredményeiről:

Interjúim 2019 novemberében és decemberében készültek. 4 interjút személyesen, kettőt messengeren, egyet pedig telefonon bonyolítottam le. A személyes interjúk 2-2,5 óráig tartottak, a többi pedig 1-1,5 órán át.

Csanádpalotán a Kelemen László Amatőr Színjátszó Társulat (KLASZ) vezetőjével, a nyugdíjas pedagógus Szügyi Andrásnéval, Bordányban a Bordányi Amatőr Színjátszó Kör (BASZK) vezetőjével, Börcsök Rolanddal, Csongrádon a Csongrádi Színtársulat vezetőjével, a nyugdíjas pedagógus Ferentzi Katalinnal, Szegeden a Genéziusz Színház vezetőjével, Horváth Istvánnal, a székelyföldi Csíkcsomortánban Boros Katalinnal készítettem interjút. Földeákon Szabó Ilona pedagógus válaszolt kérdéseimre.

(A földeáki csoport az interjú készítésekor már nem működött.)

A fenti interjúktól eltérő módon további egy interjút készítettem. Varga Tamással beszélgettem, aki a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkatársa. Tamás színész, és emellett a Vajdaságban működő magyar anyanyelvű színjátszó köröket segíti munkájából adódóan.

A székelyföldi és a Csongrád-Csanád megyei csoportvezetőknek 33 kérdést tettem fel, 6 egységre bontva azokat. A felvezető kérdések után a csoportról és a színre állításról, a belső és külső megelégedettségről és visszajelzésekről, a működés feltételeiről, a támogatási igényekről és formákról, majd levezető kérdések gyanánt a jövőképről kérdeztem őket.

Varga Tamást pedig a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet amatőr színjátszás területén végzett tevékenységéről kérdeztem, illetve a vajdasági magyar amatőr színjátszók helyzetéről és a Vajdaságban elérhető támogatási formákról.

A társulatok indulása és alapadatai:

Az amatőr színjátszó társulatok megalakulása – a tapasztalatok alapján – többnyire a helyi művelődési intézmény vezetőjének, de sok esetben 2-3 közösségi szemléletű helyi lakos, lokálpatrióta kezdeményezésének köszönhető. Jellemző többnyire az is, hogy a rendezői, csoportvezetői feladatokkal egy helyi pedagógust bízunk meg.

Az általam vizsgált települések mind rendelkeznek színjátszó múlttal, színjátszó hagyományokkal. A csanádpalotai KLASZ a legrégebbi múltú társulat a 2001-es megalakulásával. 2002-ben alakult meg a bordányiak csoportja, 2009-ben Földeák, 2010-ben Csongrád és Csíkcsomortán, és 2011-ben a szegedi Genéziusz.

Csanádpalotán Kelemen László, az első magyar színigazgató alakított csoportokat a 19. század elején. Később, a 20. században is volt itt színjátszás. Többnyire pedagógusok karolták fel a színjátszás ügyét, de előfordult, hogy egy műkedvelő cipész vagy egy szobafestő vette át a rendezői szerepet. Időközben a csoportok megszűntek, majd újra elindult egy-egy. Legutóbb, 2001-ben Ádók István, a Kelemen László Művelődési Ház korábbi igazgatója kezdte az újrászervezést. Szügyi Andrásné nyugdíjas pedagógus azóta rendezi a csoportot.

Bordányban a csoport 2002 decembere óta működik. Böröcsök Roland csoportvezető szerepe többértű, a kezdeti időben csak kívülről segítette a csoport munkáját. Később már játszott is. Jelenleg viszont nem tud szerepet vállalni, mert a Faluház vezetésével járó feladatokkal nem tudja összeegyeztetni a próbákat. Toboroznak rendszeresen, felhívásokat tesznek közzé a helyi újságban, facebookon, plakátokon is, így keresnek szereplőket.

Földeákon, az akkori művelődési ház vezető, Búzásné Vízi Judit nagyon szoros kapcsolatot tartott Csanádpalotával. Ennek köszönhetően 2009-ben a KLASZ fellépett Földeákon két darabbal. Teltház volt. Ez mintegy 250 főt jelent, vagyis a lakosság közel 10%-a. A csanádpalotai előadás után néhányan úgy döntöttek, megalakítják a helyi színjátszó csoportot Földeákon is. Vezetője Szabó Ilona, népművelő, pedagógus lett.

Először az ismeretségi körből próbáltak embereket toborozni és csak kisebb kabaréjeleneteket állítottak színpadra. Folyamatosan dolgoztak egészen 2014-ig, szintén 250 fős teltházzal. Majd 2014 és 2015 között váratlanul a csoport 3 tagja is meghalt, ami magának a csoportnak is a végét jelentette.

Csongrádon évtizedekre visszamenően jellemző volt a színjátszó csoportok működése, több csoport is működött ugyanazon időben, pl. a Bútorgyári és a Művelődési Központé. Ezek idővel megszűntek, és 2010-ben Bedő Tamás, az akkori és jelenlegi polgármester kérte fel Ferentzi Katalin pedagógust arra, hogy élessze újjá a csongrádi felnőtt színjátszást. A Művelődési Központ és Városi Galéria lett a székhelyük is.

Katalin a kezdetek óta szervezi a csoport életét, a fellépéseket. Felel a munkájukért, darabokat keres és rendez. Különösen büszke arra, hogy a „Csongrádi” név használatát hivatalosan be is jegyezték.

Székelyföldön, a csíkcsomortániai életében fontos szerepet tölt be a színjátszás. Írásos adatok bizonyítják, hogy 1911-ben volt már színjátszó csoportja a falunak. Akkoriban tanítók foglalkoztak a rendezői feladatokkal, ők kovácsolták össze a közösséget is. Nagyobb ünnepekre, bálókra készültek fel egy-egy darabbal. A színjátszás ügyét Birta Veronika óvónő vette kézbe. Halála után a kulturális élet összeomlott, mígnem 2010-ben Bartalis István kezdeményezésére újra fellendült a színjátszás a csíkcsomortáni faluban. István munkásságát később Boros Katalin vette át. Az általam vizsgált társulatok legifjabbika, a szegedi Genéziusz Színház 2011-ben alakult. Alapítói akkor végeztek színészként a szegedi Kelemen László Színitanodában, Barnák László osztályában. A harmincas éveiben járó Horváth István alapító tagként és társulatvezetőként működik, emellett ír, játszik, rendez.

Ahogy hasonlóságok, úgy különbségek is vannak a csoportok között. Hasonlóság, hogy a társulat utazása, utaztatása mindig komoly logisztikát és anyagi vonzatot jelent. Ugyanígy a díszletek elkészítése, elkészíttetése, beszerzése és gyakran a szállítása is. A technikai dolgokat minden társulatban közösen oldják meg (fűrés, faragás, szerelés, festés).

A különbségek leginkább a pályázatok témakörében érzékelhető. Többen hivatkoztak arra, hogy a társadalmi munkában végzett csoportvezetői feladatok mellett a pályázatokra már nem tudnak koncentrálni.

A hét interjúalanyból kettő nem ismerte a Nemzeti Művelődési Intézet Pajtaszínház Programját, a másik öt viszont úgy gondolja, ez egy nagyszerű lehetőség bármelyik amatőr társulatnak. (Csanádpalota és Bordány már vett is részt ezen a korábbi években fellépőként).

Az önkormányzati támogatások összege mindenkinek mást jelent. Van, akinél az évi 20-30.000 Ft-os támogatás is sokat jelent a csoport vezetője szerint, míg egy másik településen az évi 350.000 Ft is kevés.

Évadok és darabok

A Csongrádi Színtársulatnál és a szegedi Genéziusz Színháznál beszélhetünk hagyományos értelemben vett évadról. A többiek erre nem fektetnek hangsúlyt. Érdekes, hogy ugyanazon társulatoknál van évad, akiknek az előadása jegyvásárlással tekinthető meg. Csongrádon az állandó létszám 10-12 fő. Náluk többnyire felnőttek játszanak, akik aktív dolgozók, de néhány nyugdíjas is van.

Csongrádon a Művelődési Központ minden évben indít egy 5 előadásból álló színházi bérletsorozatot. Ennek évek óta az 5. előadása a Csongrádi Színtársulaté. 2015-ben létrehozták a Csongrádi Színjátszásért Egyesületet, amely a társulat mellett működő bejegyzett szervezet. A nagyobb darabokhoz komoly díszleteket, bútorzatot kell készíteniük, vásárolniuk. És a szerzői jogok után is rengeteget kell fizetni. Ezeket a kifizetéseket az egyesület koordinálja. A társulatban van két mérnök, ezért a technikai dolgokat és a díszletelemeket meg tudják tervezni ingyen, önkéntes munkában. Kedd és csütörtök az állandó próbanapjuk Csongrádon, a Művelődési Központban. Az egész estés darabra már októberben, legkésőbb novemberben elkezdik az olvasópróbát. A kisebb darabokra pedig 2-3 hónapot fordítanak általában. Szegeden a Genéziusz Színház létszáma 25 fő. 19-35 éves életkor jellemzi a csoportot.

Színházi évad van a Genéziusznál, ez szeptembertől júniusig tart. A darabot illetően közösen választanak, de saját darabjaik is vannak, amelyet elsősorban István írt, ilyen a „Sanzon Izé” című zenés kabaréest vagy a „Good day today”, ami a gyermekbántalmazás témáját dolgozta fel. A fenti csoportoktól eltérően itt megvan a lehetőség a beszédtechnika órára, az ének fejlesztésére és a mozgás fejlesztésére is. Egy-egy darab próbaidőszaka a bemutatóig 2 hónap, maximum 2,5 hónap.

Csanádpalotán jelenleg 18 fővel működik a csoport. Negyedikes a legfiatalabb és nyugdíjasok a legidősebbek, akik közül 3-an a kezdetek óta játszanak.

Éves szinten általában két alkalom van, amikor a helyiek előtt fellépnek. A darabokat közösen választják ki. Kedden és csütörtökön van próba. Egy-egy darab próbaidőszaka a bemutatóig náluk darabtól és a színjátszók szabadidejétől is függ.

Földeákon a legtöbben 15-en voltak a csoportban, végül 10-en maradtak, akik 2014-ben befejezték a színjátszást. A legfiatalabbak 19-20 éves lányok voltak és a legidősebb egy 75 éves

néni. Földeákon az első évben 2, utána 4-5 előadást is sikerült egy évben színre állítani. A darabválasztásba mindenkinek volt beleszólása. Eleinte interneten találtak szövegkönyveket, majd a környező településeken működő társulatokkal is cseréltek.

A díszletekkel, jelmezekkel kapcsolatban az önkormányzattól kaptak segítséget. Ők biztosították a színpad alapanyagát. A tervezést és a kivitelezést pedig a tagok végezték.

Egy-egy darab próbaidőszaka a bemutatóig legfeljebb 2 hónap volt.

Az 500 fős Csíkcsomortánban a csoport 8 aktív fővel rendelkezik, akik 20-60 éves kor közöttiek. Ennél a társulatnál nincs évad, ünnepekre, nagyobb eseményekre tanulnak meg egy-egy darabot. Évente körülbelül 2-3-at. A díszleteket maguk gyűjtik, ők varrják, illetve alakítják át a ruhákat. Egy-egy darab próbaidőszaka a bemutatóig 2-3 hónapot vesz igénybe. Hetente 2-3 alkalommal próbálnak.

Bordányban színházi évad nincs, csak a márciusi kultúra napjára készülnek darabbal. A csoport jelenleg 12 fővel működik. 15, 18, 35, 40 és 60 éves tagjai is vannak a csoportnak. A darabválasztás náluk mindig közösen történik. Többnyire interneten szoktak keresgélni. A díszleteket, jelmezeket a csoport rakja össze. Heti egyszer, hétfőnként van próba. Egy-egy darab próbaidőszaka a bemutatóig 1-3 hónapot vesz igénybe.

Az általam megkérdezett amatőr színjátszó csoportok esetében jellemzően hetente 1 vagy 2 próba van, és egy-egy darabot 1-3 hónap próbafolyamat után tudnak bemutatni. Jellemző továbbá, hogy a csoportok vezetőire bízzák a szereposztást és sokszor a darab kiválasztását is. Ez a módszer vált be leginkább, de emellett természetesen bárkinek lehet javaslata pro és kontra is. Az esetek döntő többségében azonban előnyt élveznek a boházatok, kabarék. Két csoport említett teltházas előadásokat, ám ez igencsak relatív, mert az egyik társulatnál ez 60 főt jelent, a másiknál pedig 350 főt.

Magyar nyelvű amatőr színjátszás a Vajdaságban

Varga Tamással⁵⁸, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkatársával készített interjú összefoglalása:

Vajdaságban jelenleg 18-20 magyar amatőr színjátszó csoport működik aktívan, de ennél is több van. Ők évi 3 alkalommal kérhetnek ingyenesen segítséget az Intézettől (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet) és a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetségtől. Ebben a mentor programban az Intézet ingyenesen küld hozzájuk szakembert (színészt vagy rendezőt), aki a próbákhoz szakmai segítséget nyújt.

Mentorált már csoportnál Brestyánszki Boros Rozália, a Szabadkai Népszínház dramaturgia, Hernyák György, az Akadémia tanára, Lőrincz Tímea, a Zentai Színház színésze, vagy Táborosi Margaréta színész is.

Ez a 3 alkalom nem arra való, hogy megrendezzék helyettük a darabot, hanem arra, hogy megmutassák, hogy ők hogyan rendezzék meg. Tehát módszertant kapnak. Varga Tamás szerint

⁵⁸ Tamás 1998 óta foglalkozik színjátszással. 2000-ben írta meg első drámáját Zentán, és utána javasolták, hogy felvételizzen az Akadémiára (Művészeti Akadémia, Újvidék). Azóta foglalkozik színházzal, rendezéssel is. Első drámája „A kalitka” egy társadalomkritika volt.

A Vajdasági Magyar Művelődési Intézetnél 2014 óta dolgozik, ahol az amatőr színjátszással kapcsolatos feladatokat vette át Hajvert-Lódi Andreától, majd megbízott igazgató lett, amikor Gondi Martina igazgató asszony ment szülősi szabadságra.

A színjátszás a legkedvesebb szelete a munkájának.

Kupuszinán (Bácskertes) úgy énekelnek, úgy játszanak, úgy táncolnak, úgy működik a színjátszó csoport, mintha lenne a Vajdaságnak még egy profi színháza. A vajdasági amatőr színjátszó csoportok többnyire ismerik egymást. Van egy „Négyesfogat” elnevezésű szerveződés, amelyben 4 település színjátszó csoportja elviszi egymáshoz az előadásait. Ez önszerveződő, ebben az Intézetnek nincs szerepe.

Járnak „szomszédolni” is, például Magyarcsérnye szívesen vitte saját előadásait máshova is, de ez a csoport most épp megszűnt, mert valamennyi tagja külföldre költözött. Tamás úgy gondolja, több helyen lehet ilyen sorsa a színjátszó csoportoknak, ha nincs legalább két ember a csoport mellett – egy vezető és egy asszisztens – aki rendezi a csoportot. Ha az egyikkel történik valami, ne szűnjön meg egy csoport emiatt. Vajdaságban a diákszínjátszók számára rendezik meg Zentán a KSZFV-t (Középiskolás színjátszók film –és színházi vetélkedője), Feketicsen (Bácsfeketehegy) van Gyermekszínjátszó Műhelytalálkozó az általános iskolásoknak. A felnőtt amatőr színjátszók pedig a Vajdasági Magyar Amatőr Színjátszók Találkozóján vesznek részt. Tamás szerint a játéknak, színjátszásnak elsősorban csapatépítő, közösségépítő ereje van. Ebben a műfajban személyiségek találkoznak személyiségekkel. Az egymással legmélyebben találkozó társas játék a színjátszás, ez egyfajta önmegismerés. A VMMI is nagy figyelmet fordít az amatőr színjátszó csoportokra. Képzéseket, szakmai napokat tartanak a csoportvezetőknek, meghívnak drámapedagógusokat, rendezőket vagy színészeket. Tamás- munkájának egy részeként - a profi színházaknak a drámatárait digitalizálja, így az Újvidéki Színház eddigi előadásainak szövege mind megvan nekik.

A Vajdasági Magyar Amatőr Színjátszók Találkozóját 2020-ban 25. alkalommal rendezték volna meg (idén Szajánban lett volna), ha nem szól közbe a koronavírus járvány. Minden évben másik település ad otthont a találkozóknak. Egyik évben Bácskában, másik évben Bánátban rendezik. És minden más területen is figyelnek a Bácska-Bánát egyensúlyra.

A színjátszó találkozó díjainak egyike, hogy egy csoport egy profi színházban léphet fel. A találkozó egy egyhetes szemle, napi 2-3 előadással. Az esemény főszervezője a Művelődési Szövetség, amely egyébként testvérintézmény a Vajdasági Magyar Művelődési Intézettel. Másik fontos és népszerű programjuk a MAdT. A MAdT tábor a Vajdasági Magyar Amatőr és Diákszínjátszók Tábor. Elsődleges célja, hogy a színész csoportok, a rendező csoportok és a mozgásos csoportok képzése a táborban megtörténjen. Kiemelten fontos, hogy az, aki eljön, kapjon egy olyan szakmai képzést, amit aztán tud kamatoztatni. A tábor egyhetes és mindig Zentán van.

2019. május 15-én megalakult a Kárpát-medencei Színjátszók Társasága, a Színtér Lakiteleken és az ott lefektetett pontok értelmében a Kárpát-medencében működő amatőr színjátszó csoportok eljárnak egymáshoz fellépni. Ennek keretében Kupuszina volt fellépni Szlovákiában az Illés-napokon. Majd ezután ők hozták el egyik előadásukat Kupuszinára. Pályázati lehetőségeik vannak, de azokkal elsősorban a Művelődési Szövetség foglalkozik. Ha lenne az amatőr színjátszó csoportok számára fix állami normatíva, vagy egy egyszerűen megpályázható forrás, célzott támogatás, Tamás szerint a technikára kellene fordítani, viszont vannak olyan csoportok is, ahol a próbahelyen nincs fűtés.

Jó kapcsolatuk van a profi színházakkal, és ha szükség van valamire, akkor ők adnak kölcsön eszközöket (mindezt ingyen). Ezzel is segítenek az amatőröknek. Fontos és elsődleges, hogy legyen egy hely, ahol lehet próbálni, és nincs hideg, legyen megfelelő technika és ha varrni kell valamit, akkor arra is legyen támogatás.

Varga Tamás szerint az amatőr szféra és a profi szféra mellett van egy harmadik is, ami kevés hangsúlyt kap, ők pedig az Akadémián tanulók, akik már nem amatőrök, de még nem profik. A VMMI jövőbeni terveiben szerepel az Akadémia diákjainak bevonása a mentoráló tevékenységbe oly módon, hogy tanáraikkal együtt egy-egy településen nyílt órát tartanak.

További cél a 2019 májusában Lakiteleken megalakított SZÍNTÉR működtetése, amely a Kárpát-medence amatőr színjátszó csoportjait fogja össze, és Tamás a koordinátora. Ennek egy továbbgondolt programja lehet a Kárpát-medencei Amatőr Színjátszó Tábor.

Tapasztalatok, tanulságok, tények az interjúk kapcsán:

Diplomadolgozatomhoz 7 interjút készítettem el, ami a beszélgetésekkel és a helyszínre utazásokkal közel 20 órát vett igénybe. A csoportok vezetői büszkén meséltek sikereikről, a vidéki teltházak előadásokról, ami az egyik településen 60 nézőt jelent, míg a másikon 350-et. Két interjúban hangzott el, hogy azért nem lehet télen próbákat tartani a művelődési házban, mert nincs fűtés (egyik a vajdasági, másik a székelyföldi interjú volt).

A színjátszó találkozók és a minősítők kapcsán is eltér a csoportok gondolkodása. Az általam megkérdezettek közül két csoport van, aki szívesen méretteti meg magát találkozókra vagy minősítón, a többi csak a találkozókat részesíti előnyben.

Közel megegyező választ kaptam arra a kérdésemre, hogy mit jelent nekik, illetve a tagok számára az amatőr társulat. Úgy gondolják, hogy olyan, mint egy nagycsalád, ahol mindenki segít a másinak a magánéletben is. E csoportok továbbra is a látókörömben vannak, a csoportvezetőkkel tartom a kapcsolatot, éppen ezért tervezem, hogy újra meg fogom keresni őket, hogy párhuzamot vonjunk, mi történt 1 év elteltével. Ezen felül hasznos és informatív lenne valamennyi megyei amatőr színjátszó csoport vezetőjével interjút készíteni, mintegy aktuális helyzetfelmérés gyanánt. Csongrád-Csanád megyében több vonatkozása is van az amatőr színjátszásnak. Csanádpalotán alakított színjátszó csoportokat, majd később itt is halt meg az első magyar színigazgató, Kelemen László. Makón született Páger Antal. Drámatagozatos középiskolánk működik Szentesen. Igazgatóságunk jó szakmai kapcsolatot ápol a megyei csoportokon túl a Vajdaság és Székelyföld színjátszóival is. Ezért az amatőr színjátszás továbbra is egy fontos szegmense szakmánknak. Létezésének van és közösségformáló szerepe.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről (elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv>, [2020.10.31.])
- 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900076.tv> [2020.10.31.])
- Arcanum/Kézírástár/Magyar Életrajzi Lexikon/Kelemen László, <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kelemen-laszlo-762C3/> [2020.10.31]
- Barnucz Anita et al. (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., Lakitelek.
- Csíkszentmihályi Mihály (2018): Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Staud Géza (1961, szerk.): Kelemen László naplója és feljegyzései. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest.

- Tőkéné dr. Molnár Gizella: A kulturális mediáció és tradicionális intézményei ppt.
- Vereb Tamás (2005): Amikor Shakespeare kabátját lopják. Színház Kritikai és Elméleti Folyóirat, 38. 1. sz.

1. kép: Földeáki színjátszók 1915-ben (a fotó Tamásiné Zsuzsa tulajdona)

2. kép: Földeáki színjátszók 100 évvel később, 2015-ben
(fotó: Paraginé Monostori Anikó)

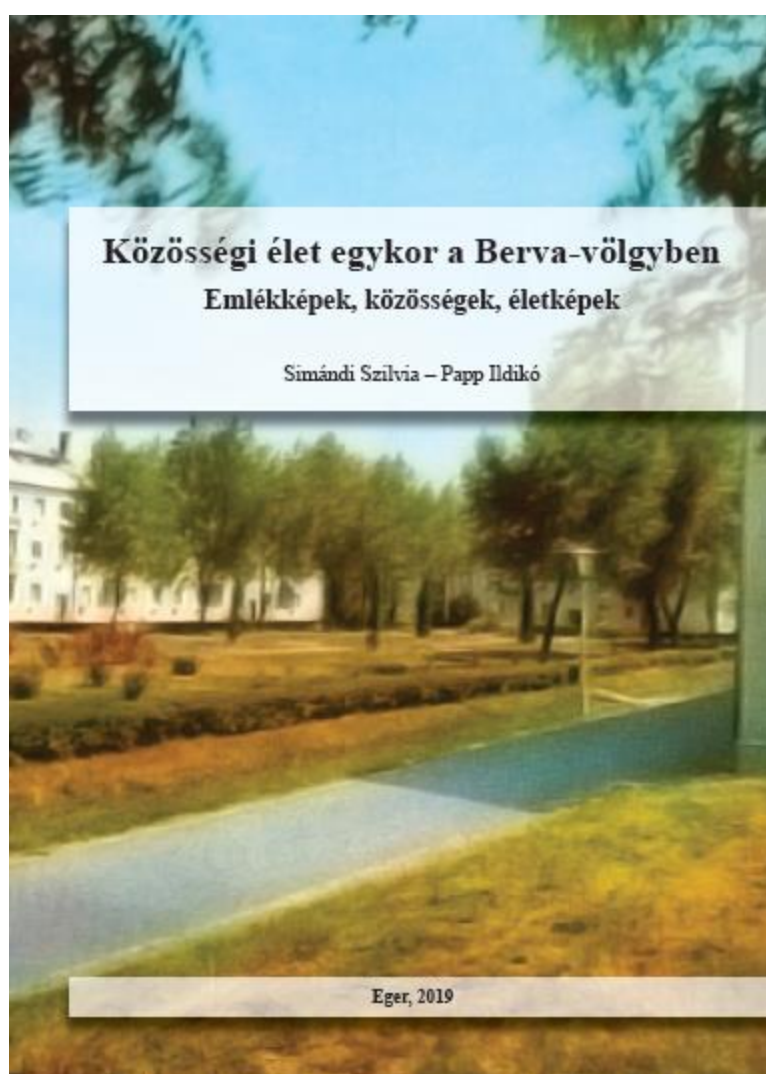

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ

Benkei-Kovács Balázs:

Közösségi terek és élmények, avagy a berva völgyi „Ötös” képekben és szavakban elbeszélte története

(Recenzió alapja: Simándi Szilvia – Papp Ildikó (2019): *Közösségi élet egykor a Berva-völgyben. Emlékképek, közösségek, életképek*. Eger, Líceum Kiadó, 89p. ISBN 978-963-496-134-5)

Simándi Szilvia és Papp Ildikó kötete egy nosztalgikus hangulatú, közösségi értéktáró alapmunka, amely jól tükrözi a kötet szerzőinek lokálpatriotizmusát: megismerhetjük belőle történeti visszatekintéssel a Berva völgyében fekvő ötös számú lakóközter életének korabeli mindennapjait. A kötet külön figyelmet érdemel abból a szempontból is, hogy megjelenése egy egyetemhez kötődik (az egeri Eszterházi Károly Egyetem), ahol a közösségszervezés alapszakos hallgatók egy kurzus keretében megvalósított projektmunkájának eredményeit feldolgozva

vállalkoztak az oktatók a szöveg gondosan strukturált formába öntésére, hogy szélesebb nyilvánosság elé tárhassák a tapasztalatokat.

A ma emberének tanúságul szolgál az értékfeltárás eredménye, Simándi Szilvia és Papp Ildikó szerzőpárosa pedig szívet melengető nosztalgiával idézik és gyűjtik egybe a különféle emlékképeket a lakótelep építésétől kezdve egészen a rendszerváltás időszakáig. Az értékfeltáró kutatómunka során közösségi beszélgetések és közösségi interjúk módszertana révén generációk találkoztak: a 20-as éveik elején járó egyetemisták és a nyugdíjas adatközlő idősebb (60 és 90 év közötti) résztvevők. Tudományos szempontból rokon műfaj az elbeszél történelem („oral history”) szemtanúkat megszólító módszere, ami révén olyan személyes élményekhez jutunk, amelyek máskülönben az enyészeté váltak volna. A kötet szerkezeti érdekessége, hogy a szerzők, akik egyben szerkesztők is, kifejezetten a háttérbe vonulnak: és hagyják, hogy az adatközlők narrációin keresztül fedezzék fel az olvasók ezt a bervai kisvilágot, ami révén a település, és egy adott időszakban élő közösség emlékezete a későbbi korok számára közvetlen forrásból fennmarad.

A feltáró vizsgálat révén teljes képet nyerünk a bervai mindennapokról, amely a lakótelep építésétől kezdődik a kötetben, és a gyár bezárásáig tart a kutatás idővonala. A szerzők a főbb témákon belül jellemzően évtizedenként választják szét a különféle emlékeket, létrehozva egy strukturált és koherens narratívát, amelynek révén betekintést kapunk a helyiek közérzetébe, az egyén és a közösség kapcsolatába, a szabadidő és a kulturális élet kitöltési szokásaikba, illetve a „bervai” identitás jellegzetességeibe.

A bervai lakóközösség ezer szállal kötődött a helyi Finomszerelvény Gyár életéhez, amely 1949-1951. között épült, és munkáslakásokra volt szükség működtetéséhez. A gyár széles termékpalettájából korszakonként más-más zászlóshajó termékek emelhetők ki: többek között a kerékpárszelepek (1954-1970); „Record” típusú orvosi fecskendők (1955-69); 48 cm³-es „Berva” Moped és „Panni” robogók (1957-1961); kerékpár-világítási garnitúrák (1963-1969); 1964-től a kompresszorok, 1967 után pneumatikaelemek, autóbuszok ajtónyitó berendezései említhetők meg.

A gyár munkásállománya számára épült szolgálati lakások első üteme (1952-53), fokozatosan bővülő lakóközösséggel és újabb épületekkel gazdagodott. A lakótelep kezdeti öt épületblokkja miatt kapta a bervai „ötös” elnevezést, azonban a folyamatos fejlesztés és építkezések miatt a konnotatív jelentés elveszett, a telep neve azonban megmaradt. A lakóházak mellé fokozatosan megépült az óvoda és a bölcsőde, illetve a sportlétesítmények. A különböző szolgáltatások is elérhetővé váltak a gyári lakótelepen élők számára egy szolgáltató-ház jellegű épületben, ahol a közművelődés is helyet kapott.

A mai kor fiataljai számára a kötet olvasása felér egy időutazással, amelyet az oral history személyes hangvételű történetei és visszaemlékezései tesznek egyedivé. A berva történetét az épületegyüttes átadásáig és a szakemberek beköltözéséig visszakövetik a szerzők, az interjúk mellett felhasználva újságcikkeket, fényképeket és egyéb kortörténeti dokumentumokat. A felnőtt emberek közötti kapcsolatok, munkavállalási és tanulási lehetőségek mellett a gyermeki lét világa külön fejezetben kerül bemutatásra. A mindennapi élet velejárói közül a kulturális élet és a szabadidő eltöltése, a sport vagy a kirándulások és nyaralások bemutatását kiegészíti a közös munkába járás közösségformáló aspektusa is. Tulajdonképpen egy jól strukturált szociografikus kép rajzolódik ki végeredményben, amely a különböző színtereket és szereplőket sorra véve mutatja be a Bervai Ötös lakótelep közösségi életét, kitérve az élet minden fontosabb jellegzetességére, az összes lokális szereplőre.

A történetmesélés technikájával összekötött, élményszerű dokumentáció révén (38 illusztrációval gazdagítva közel 90 oldal terjedelemben) a fiatal generációk számára is érdekes, dinamikus szerkezetű szöveg bontakozik ki, amely viszonylag tömör szerkezetével, egy

kellemes délutáni olvasmánynak ígérkezik. A kötet szerkesztése és az adatok felvétele tudományos igényességgel történt, amit a felhasznált szakirodalmi források széles köre is alátámaszt, azonban a publikálás során a szerzők a tudományos ismeretterjesztő jellegű, könnyedebb hangvétellel fent tudják tartani a fiatalabb olvasók figyelmét is, akik a kötet egyik fontos célközönsége lehetnek.

Simándi és Papp gondos szerkesztő munkája, az alternatív források (sajtó szemelvények, illusztrációk és fényképek, kordokumentumok) válogatása és sorba rendezése révén válik a források és adatközlők eredeti kakofóniájából egy üde, és gazdagon illusztrált szimfónia. A kötet alapjául szolgáló közösségi beszélgetések révén pedig nemcsak a generációk közötti találkozások válnak élővé, hanem egy fiatal, cselekvő szakmai közösség felépítése is láthatóan megkezdődött Egerben.

A kötet értékmegőrző- és feltáró aspektusa mellett jól hasznosítható az oktatásban, on-line elérhető az Eszterházi Károly Egyetem publikációinak repozitóriumban (<http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4880/>), a közösség-szervezés alapszakos, közösségi művelődés tanári mesterszakos hallgatók számára egy színes és szerethető esetpéldát bemutató, méltán népszerű tankönyvvé válhat a közeljövőben.

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI

Deák Orsolya – Kállay Gyula Zoltán:

Durkó Mátyás konferencia ONLINE

2020-ban már hetedik alkalommal került megrendezésre Hálózatok a művelődés és felnőttképzés világában címmel a Durkó Mátyás Emlékkonferencia Debrecenben, szakmai találkozási platformot biztosítva a közművelődés, valamint a felnőttképzés világában dolgozó szakemberek számára. A kétnapos konferencián szeptember 3-án és 4-én vehettek részt az érdeklődők. Az előző évek gyakorlataival ellentétben idén a kialakult világjárványügyi helyzet miatt a konferencia az online térben került megszervezésre. A Rendezvény a Művelődő Közösségek Nyugat-Magyarországon című és EFOP-3.7.3-16-2017-00150 azonosítószámú projekt keretében valósult meg.

A tudományos konferencia és szakmai találkozó főszervezője a Debreceni Egyetem BTK Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok Tanszéke volt. Társszervezőként megjelent a Nemzeti Művelődési Intézet; a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottságának Andragógiai Albizottsága, a Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Akadémiai Bizottságának Nevelés-, Művelődéstudományi és Pszichológiai Albizottsága; a Művelődéstudományi és Andragógiai Szakbizottság; a KultúrÁsz Közhasznú Egyesület; valamint az EPALE Magyarország.

A konferenciasorozatot először 2006-ban szervezték meg az akkori Debreceni Egyetem BTK Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszék munkatársai a képzés 50. évfordulójának, a szakalapító Durkó Mátyás professzor születésének 80. évfordulójának, valamint az önálló tanszékké válás 35. évfordulója alkalmából. Az első konferencia megszervezését követően minden páros évben megszervezésre kerül azóta is a konferencia, minden alkalommal más-más témának otthont adva. Durkó Mátyás a felnőttképzési szakma felsőoktatási képzésének meghonosítója hazánkban, ő alapította és vezette a Kossuth Lajos Tudományegyetem (mai nevén: Debreceni Egyetem) egykori Felnőttnevelési és Közművelődési Tanszékét és 1968-ban megjelent Felnőttnevelés és népművelés című könyvével itthon ő rakta le az andragógiai diszciplína alapjait.

2020-ban a tudományos emlékkonferencia a „Hálózatok a művelődés és a felnőttképzés világában” címet viselte. Az idei konferencia online térben történő megvalósulása számos egyedi és innovatív lehetőséget rejtett magában, továbbá az online forma számos olyan résztvevő számára biztosított lehetőséget a részvételre, akik személyesen nem tudtak volna jelen lenni az eseményen. A konferencia köszöntőit, megnyitóját és plenáris előadását a felkért szakemberek előre felvett videofelvételen rögzítették, amelyet a szervezőkhöz eljuttatnak, akik a legismertebb online videomegosztó felületre feltöltötték az elkészített digitális anyagokat, és a konferencia hivatalos honlapján elérhetővé tették azokat minden érdeklődő számára. Így az érdeklődők kezdésként Závogyán Magdolna, a Nemzeti Művelődési Intézet ügyvezetőjének, valamint Takács Levente, a Debreceni Egyetem BTK oktatási dékánhelyettesének hivatalos köszöntőjét tekinthették meg. Ezt követően Juhász Erika, a konferencia szervezőbizottságának elnöke megnyitotta a konferenciát, és egyúttal bejelentette a Durkó Mátyás Emlékérem idei

díjazottját. Az emlékérmet minden konferencia során olyan szakember kapja, aki a művelődés és a felnőttkori tanulás szervezésével foglalkozó képzések és szakmák terén kiemelkedő teljesítmény nyújtva segítette ezek fejlődését, fejlesztését. 2020-ban dr. Kleisz Teréz, a Pécsi Tudományegyetem ny. egyetemi docense lett a díjazottja az emlékérmének. Később a résztvevők meg is hallgathatták a díjazott plenáris előadását, amely *„A professziókutatás aktuális irányai”* címet viselte.

Az online köszöntők és plenáris előadás után az érdeklődők egy rendhagyó online kerekasztal beszélgetést tekinthettek meg, amelynek témája a *„Hálózatok a művelődésben”* volt. Ennek során felvezetésként Juhász Erika tartott előadást a „Nemzeti Művelődési Intézet és a felsőoktatás hálózatai” címmel, amelyet Bordás István egyesületi elnök előadása követett a Magyar Népművelők Egyesülete hálózatának bemutatásával. Ezt követően Sente Béla, aki a Kulturális Központok Országos Szövetségének hálózatáról beszélt annak elnökeként, míg Széman E. Rózsa az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület tevékenységéről tartott előadást. Neveda Amália a veszprémi agóra igazgatójaként bemutatta az országos Agóra-műhely hálózatot, míg Molnár Lajos Milán, a szolnoki agóra igazgatója, alapító egyesületi tag a Magyar Közösségépítők Értékszövetsége Egyesület hálózatáról informálta az érdeklődőket.

Ebben az évben a résztvevők szekcióelőadások helyett e-posztterekkel jelentkezhettek be a konferenciára, amelyeket a szervezők témájuk alapján négy különböző poszterszekcióba soroltak az alábbiak szerint:

1. Közművelődés elmélete és kutatásai (szekcióvezető: Újvári Edit, intézetigazgató egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem)
2. Közművelődés gyakorlata (szekcióvezető: Juhász Erika, tanszékvezető főiskolai docens, Debreceni Egyetem – szakmafejlesztési igazgató, Nemzeti Művelődési Intézet)
3. Képzések elmélete és kutatásai (szekcióvezető: Németh Balázs, intézetigazgató-helyettes egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem)
4. Képzések gyakorlata (szekcióvezető: Barabási Tünde, egyetemi docens, Babes-Bolyai Tudományegyetem)

A konferenciára összesen több mint 60 e-poszter érkezett, amelyeket a szervezők elérhetővé tettek a konferencia hivatalos honlapján. A valós idejű, moderált szekcióülések során az egyes posztterek szerzői lehetőséget kaptak arra, hogy néhány gondolat erejéig bemutassák munkájukat, majd ezt követően az online szekcióülés résztvevőnek nyílt lehetőségük arra, hogy a poszter szerzőjéhez kérdéseket intézzenek a témát illetően. Az interaktív szekciók kiváló lehetőséget biztosítottak a szakmai eszmecserék megvalósításához.

Egy-egy online szekcióban átlagosan 100 fő vett részt, így megállapítható, hogy az online konferenciát nagy érdeklődés övezte, a résztvevők pedig rugalmasan alkalmazkodtak az új, online formához.

A tudományos rendezvényre érkezett e-posztterekhez készült absztraktok elérhetőek a konferencia hivatalos honlapján. Ezen a honlapon visszatekinthetők továbbá a plenáris előadások, az online szekcióülések, valamint a rendhagyó online kerekasztal beszélgetés videóanyagai is. Az elkészített e-posztterek is letölthetők az érdeklődők számára.

A szervezők ezúton is köszönik az online konferenciára jelentkezők aktív részvételét. Bízunk benne, hogy két év múlva már jelenléti konferencián fogunk találkozni a közművelődés és felnőttképzés jeles szakmai képviselőivel.

Konferencia hivatalos honlapja: www.durkokonferencia.hu

FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA

A folyóirat magyar elnevezése: Kulturális Szemle

A folyóirat műfaja: interdiszciplináris online tudományos folyóirat

A folyóirat angol elnevezése: Cultural Review

A publikálás feltételei:

1. A Kulturális Szemlébe bárki publikálhat, aki az alábbi feltételeknek megfelel.
2. A Kulturális Szemlébe a kultúra tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni, azonban elsődlegesen a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban várjuk az írásokat. A beküldött írásokkal kapcsolatosan elvárás, hogy tematikailag a Kulturális Szemle küldetésnyilatkozatához igazodjanak.
3. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási és bibliográfiai rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon keretében adjuk meg).
4. A Kulturális Szemlébe magyar nyelvű tanulmányokat várunk rövid, angol nyelvű absztrakttal a publikációs sablon alapján. A szerkesztőbizottság angol nyelvi különszám megjelentetését külön meghirdeti és alapján kezdeményezni fogja.
5. A Kulturális Szemlében elsősorban ún. első közlések fogadhatók el, ettől csak szerkesztőbizottsági döntés értelmében térünk el. A más nyelven megjelent, de a Kulturális Szemlébe leadott nyelven még nem publikált írások első közlésnek minősülnek.
6. A Kulturális Szemle tanulmányait minden esetben a szerző nevének megjelölése nélkül két független lektor bírál, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tagja, a másik lektor pedig más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai kulturális életben ismert, elismert kutató. Amennyiben az egyik bíráló nem fogadja el a tanulmányt közlésre, a másik bíráló pedig elfogadja, akkor harmadik bíráló kijelölésére kerül sor. A lektorálás módja dupla vak lektorálás:
 - **Blind, or Anonymous Peer Review**
Content is reviewed by external reviewers and the author's identity is unknown to the reviewer. A double-blind peer-review process is where both the reviewer and the author remain anonymous throughout the process.
 - **Vak vagy névtelen lektorálás**
A cikk tartalma külső szakértő által kerül lektorálásra és a szerző személye ismeretlen a lektor számára. Dupla vak lektorálásnak nevezzük azt, amikor a szerző és a lektor személye is ismeretlen marad egymás előtt a lektorálási folyamat során.
7. A Kulturális Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 25.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
8. A publikálás díjtalan mindkét fél részéről: sem a publikációt megjelentető NMI Művelődési Intézet, sem a szerző nem tartozik díjazással a publikáció megjelentetésért.
9. A publikáló a tanulmányának publikálásra történő beküldésével hozzájárul, hogy a szerkesztőbizottság a Kulturális Szemlét (és benne a beküldött tanulmányokat) elektronikus formában honlapján, és más, szakmai és tudományos honlapokon (pl. Magyar Elektronikus

Könyvtár, Magyar Folyóiratok Adatbázisa) közvétele.

7. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 4 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők. A tanulmányok beküldésének elektronikus levelezési címe, és a szerkesztőbizottság elérhetősége:

kuturalisszemle@nmi.hu

A folyóirat publikációs sablonja elérhető a www.kuturalisszemle.hu honlapon.

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2020. évi 1. szám (VII. évfolyam 1. szám)

Nyilvántartási száma: CE/4420-2/2017 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
ISSN: 2416-2329

Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra

Alapító: Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
6065 Lakitelek, Felsőalpár sor 3.

Felelős kiadó: Závogyán Magdolna, ügyvezető igazgató

Online elérhetőség: www.kulturalisszemle.hu

Email: kulturalisszemle@nmi.hu

Főszerkesztő:

Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde

Dr. Kerülő Judit

Dr. Kleisz Teréz

Dr. Ponyi László

Dr. Simándi Szilvia

Dr. Szabó Péter

Dr. T. Molnár Gizella

Dr. Viola Tamasova

Szerkesztőségi titkár:

Deák Orsolya

Olvasószerkesztő:

Hadházi Rita Kata